

"सम्यक्त्वरत्नान्नपरं हि रत्नं, सम्यक्त्वमित्रान्नपरं हि मित्रम् ।
सम्यक्त्वबंधोर्न परो हि बंधुः सम्यक्त्वलाभान्न परो हि लाभः॥"

श्रीमज्जिनहर्षगणि.

સમ્યક્ત્વરત્ન કરતાં બીજુ કોઇ શ્રેષ્ઠ રત્ન નથી, સમ્યક્ત્વ મિત્ર કરતા બીજો કોઇ પરમ મિત્ર નથી, સમ્યક્ત્વરૂપ બંધુ કરતા અન્ય કોઇ ખરેખર બંધુ નથી અને સમ્યક્ત્વનો જે અપૂર્વ લાભ છે તે કરતાં બીજો કોઇ અધિક લાભ નથી.

પ્રસ્તાવના.

દિવ્ય અને પ્રભાવિક અતિશયોના ચમત્કારી મહિમાથી આ ભા-
રતવર્ષની ભવ્યપ્રજાને ચકિત કરનાર અને આધિ, વ્યાધિ અને
ઉપાધિને પ્રકટ કરનારા કર્મજાળમાંથી અનેક જીવોનો ઉદ્ધાર
કરનાર, સુરેન્દ્રવંદિત ભગવાનશ્રી વીરપ્રભુના છેલ્લા શાસનને આજે
ઘણાં શતકો થઇ ગયા છે. કાળની અનંત શક્તિના પ્રભાવથી આ-
ચાર—વિચારમાં અનેક પરિવર્ત્તનો થયા છે અને થાય છે. તથાપિ જગતના તમામ
ધર્મોના શિખર ઉપર સનાતન જૈન ધર્મ પોતાનું સ્થાન રાખી રહ્યો છે—પોતા-
ની અદ્વિતીયતા સાચવી શકયો છે. જો કે દેશકાળાનુરૂપ નિયમોની સુધારણા કર-
વામાં તે ધર્મની પ્રજાની અપ્રવૃત્તિ થવાથી સમાજની જોઇએ તેવી પ્રાચીન ઉચ્ચ
ભાવના ટકી શકી નથી, અને તેથી સમાજની શોચનીય અવસ્થા થતી જાય
છે, તથાપિ એ ધર્મની ઉચ્ચ ભાવનાના સંસ્કારોને લઇને હજુ સમાજ ઉ-
ન્માર્ગગામી થઇ શકયો નથી; એ આશાજનક અને આનંદપ્રદ છે.

અમુક સમયે જૈનસમાજની ભાવના ઉપર અનેક આઘાત થયા હતા, અને તે ભાવના દૃઢ અને મહાન્ કિલ્લાને તોડવા માટે મિથ્યાત્વીઓનું મહાબળ એકત્ર થયેલું પણ,તે મહાન્ ભાવનાનો કિલ્લો તેની પુરાણી રચનાને જેમ તેમ રીત પણ અદ્યાપિ ટકાવી રહ્યો છે તો પણ તેમાં કેટલાએક ફાટા પડી ગયા. જે "જૈન" એ નામને ધારણ કરી ભારતમાં પ્રવર્ત્તવા લાગ્યા છે, તથાપિ એટલી તો સંતોષની વાત છે કે, શ્રી વીરવાણીના મૂળતત્વો ઉપર કોઇ ભિન્ન ધર્મની ભાવના હજુ વિજય મેળવી શકી નથી.

જે ધર્મે સર્વ સમાજરૂપી મનોહર વૃક્ષને ઉછેરી ખીલવવા માટે સદાચારની ઉચ્ચ પ્રણાલીના કયારા બાંધેલા છે, જે ધર્મે દેવ, ધર્મ અને ગુરૂતત્વની

ત્રિગુણ વાડો કરી તેના બાહ્ય અને આભ્યંતર રક્ષણની યોજના કરેલી છે, જે ધર્મે દાન, શીલ, તપ અને ભાવરૂપ ચાર સ્તંભો માંડી તેની આસપાસ શીતળ દયાનો છાયા મંડપ રોપેલો છે અને જે ધર્મે ગુરૂવર્ગદ્વારા તેને સિંચન કરવા માટે શ્રુતજ્ઞાનના મધુર જળની દેશનારૂપી નીક ચાલતી રાખી છે, તે જૈન ધર્મની સતત દિવ્યલાભ આપનારી સેવા કરવાનું કર્તવ્ય શિથિલ કરવાની પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે તો પછી સમાજવૃક્ષની અધોગતિ થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય !

હવે જૈન પ્રજાએ સમજવું જોઇએ કે, આપણા ધર્મની ભાવનામાંથી સર્વ પ્રકારનું શ્રેય સંપાદન કરવાના સાધનો મલી શકે તેમ છે. આપણા ધર્મના આચાર–વિચાર અને અધ્યાત્મિક ભાવનાએ વિદેશી અને સ્વદેશી જનસમાજને પણ હમણાં મહાન્ મોહ ઉત્પન્ન કર્યો છે. કેટલાએક નિષ્પક્ષપાતી પંડિતો તો ઉચ્ચસ્વરે જણાવવા લાગ્યા છે કે ભારતવર્ષના અર્વાચીન ઇતિહાસમાં જૈનધર્મના મહાન્ સંસ્થાપક મહાવીરે પોતાના વિશાળ જ્ઞાનનો દુંદુભિ વગાડી ભારતવર્ષની પ્રજામાં ધર્મ જાગ્રતિનો સમય સરજ્યો છે. અને દયામય ધાર્મિક જીવનનો પ્રકાશ પૂર્ણ રીતે પાડ્યો છે."

આવા એક મહાન્ ધર્મની વિજય પતાકા કોના બળથી ફરકી છે ? જેનો પ્રભાવ અત્યારે ચારે તરફ પ્રસરેલો છે, એવા જૈન પ્રજાના વૈભવ વૃક્ષને જોરદાર અંકુરો શાથી ફુટ્યા છે ? અને ભવિષ્યમાં ફુટવાના છે ? આ વિષે દીર્ઘ વિચાર કરવાથી હૃદયમાં ખાત્રી થશે કે, એ બધો પ્રભાવ જૈનધર્મના એક મહાન્ તત્ત્વનો છે. એ તત્વનું નામ સમ્યક્ત્વ છે. વિવિધ દેશનાઓ અને ભાવનાઓમાં ઓતપ્રોત થઇ રહેલું એ સમ્યક્ત્વ તત્વ આર્હત ધર્મના મહાન્ પ્રાસાદનો પાયો છે. મનુષ્ય શરીરમાં વહી રહેલા ધાર્મિક જીવનનો ઉલ્લાસ એ તત્વના યોગથી પ્રગટે છે. જૈનધર્મના ઉત્તમ આરાધકોએ આજપર્યંત યત્ન કરી હૃદયમાં રાખી મુકેલું, પ્રાણના કરતાં પણ પ્રિય માનેલું અને ઉત્કંઠાપૂર્વક અવલોકન કરેલું એ સમ્યક્ત્વરત્ન ભારતવર્ષની સર્વ ધર્મ ભાવનાઓમાં વિજય મેળવી શક્યું છે. એ રત્નના પ્રભાવથી ભારતમાં નિરવધિ દાનના પ્રવાહો વહ્યા છે. અને વહે છે, શીળરૂપ ચિંતામણિના ચમત્કારો બન્યા છે અને બને છે, પરીષહ રૂપ પર્વતોના ભારને સહન કરનારી તપસ્યાઓના અદ્ભુતો પ્રગટ્યા છે અને પ્રગટે છે અને અધ્યાત્મના અનુપમ આનંદને આપનારા અને દિવ્ય ભવ્યતાને ભભકાવનારા ભાવો ઉદ્ભવ્યા છે અને ઉદ્ભવે છે.

એવા સમ્યક્ત્વરત્નના પ્રભાવિક કિરણોને પ્રગટ કરનારી અને અનુપમ

આત્મીય આહ્લાદને અર્પનારી આ સમ્યક્ત્વ કૌમુદી (ગ્રંથ) ખરેખર કૌમુદી–ચંદ્રિકારૂપ છે. જેને માટે પ્રતિભાશાળી જૈન કવિઓ નીચેનું પદ્ય ઉચ્ચારે છે.

" सम्यक्त्वचन्द्रबिंबस्य कौमुदी कौमुदीव या
श्राद्धहृत्कुमुदोल्लासदायिनी सर्वदास्तु सा " ॥ १ ॥

"જે સમ્યક્ત્વકૌમુદી સમ્યક્ત્વરૂપી ચંદ્ર બિંબની ચંદ્રિકારૂપ તે સદા ચંદ્રિકાની જેમ શ્રાવકના હૃદયરૂપી કુમુદ (પોયણા) ને ઉલ્લાસ આપનારી થાઓ" ૧

આવા આ ઉત્તમ ગ્રંથની ઉપયોગિતાને માટે જેટલું લખીએ તેટલું લખી શકાય તેમ છે, તેથી સંક્ષેપમાં એટલુંજ કહેવાનું કે, પૂર્વના અપાર સુકૃતોથી પ્રાપ્ત થયેલા શ્રાવક જીવનને પ્રત્યેક ક્ષણે અતિ ઉચ્ચતર બનાવવાને માટે અને શ્રાવકપણાના યોગક્ષેમને માટે આવા ગ્રંથો પઠન–પાઠન તથા શ્રવણ શ્રાવણમાં અતિ ઉપયોગી છે.

આ ગ્રંથને તેના વિચક્ષણ અને ઉપકારી પ્રણેતાએ સાત ભાગમાં ગ્રંથેલો છે તે દરેક ભાગનું પ્રસ્તાવ એવું નામ આપેલું છે. અને પ્રત્યેક પ્રસ્તાવમાં સમ્યક્ત્વના વિવિધ ભેદો અને તેના ફલાદેશો અસરકારક દૃષ્ટાંતો સાથે આપેલા છે.

પ્રથમ પ્રસ્તાવમાં ભગવાન્ તીર્થંકરોને મંગળાચરણ રૂપે નમન કરી ,ધર્મની પ્રશંસા કરી છે અને તે પછી તે ધર્મના મૂળરૂપે સમ્યક્ત્વતત્ત્વની પ્રરૂપણા કરી છે. કર્મબંધનની મહાશિક્ષાને ભોગવતો જીવ સમ્યક્ત્વ રત્નનો લાભ કેવી રીતે મેળવી શકે છે, તે વિષે ઇસારો કરી ગ્રંથકાર સમ્યત્વનો દિવ્ય પ્રભાવ પ્રરૂપવાને સંપ્રતિ રાજાનો પ્રસંગ આપે છે. ગૌડ દેશમાં આવેલા પાટલીપુર નગરના મહારાજા સંપ્રતિનું ઉજ્જયિની નગરીમાં જવું, ત્યાં શ્રી જીવંત સ્વામીની રથયાત્રાના પ્રસંગે શ્રી આર્યસુહસ્તી આચાર્યનો સમાગમ થવો અને તે પ્રસંગે સંપ્રતિરાજાએ પોતાના પૂર્વ ભવનું સ્વરૂપ જાણવાને માટે પુછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં આચાર્યે સમ્યક્ત્વનો પ્રભાવ વર્ણન કરી બતાવવો, ઇત્યાદિ પ્રસંગોમાં સમ્યક્ત્વ શું કહેવાય ? અને તેનો મહિમા કેવો છે ? તે વિષે સારૂં વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. સમ્યક્ પ્રકારે પાળેલું સમ્યક્ત્વ

કેવું પ્રત્યક્ષ ફળ આપે છે ? તે વિષે આચાર્યશ્રીએ અહિં આપેલું અર્હત્દાસ શેઠનું દષ્ટાંત સમ્યક્ત્વના પ્રેમી વાચકોને મનન કરવા જેવું છે. આ દષ્ટાંતને અંગે ભગવાન્ વીરપ્રભુના મુખથી સમ્યક્ત્વના ભેદોની સાથે મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ દર્શાવી તેનું ઉત્તમ ખ્યાન આપેલું છે. તે શિવાય દાન, શીળ, તપ, તીર્થયાત્રા, શ્રેષ્ટ દયા, સુશ્રાવકત્વ અને વ્રતધારણુ, એ આઠ આચારનું પાલન સમ્યક્ત્વ મળ્યું હોય તો કેવું મહત્ ફળ આપે છે, એ વાત સ્પષ્ટ કરી બતાવી છે. તે પછી આ ગ્રંથના પ્રથમ પ્રસ્તાવની સમાપ્તિ કરી છે.

બીજા પ્રસ્તાવમાં મગધદેશના મહારાજા શ્રેણિકનો પૂર્વ પ્રસંગ ચલાવી અર્હદ્દાસ શેઠની ભાવનાને ઊશ્કેરે તેવા કૌમુદી મહોત્સવનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. તે મહોત્સવને અંગે સાંસારિક મોહનું સ્વરૂપ પ્રગટાવી રાજા શ્રેણિકે આપેલા ધન્યવાદથી અર્હદ્દાસ શેઠ પોતાની આઠ સ્ત્રીઓ સાથે કરેલા જિનેશ્વરના સ્નાત્ર મહોત્સવનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. પછી શ્રેણિકરાજા અને તેના મંત્રી અભયકુમારનો પ્રસંગ લઇ, જનસમુદાયની સાથે વિરોધ ન કરવા વિષે સુયોધન રાજાની કથાનો રસિક પ્રસંગ આપવામાં આવ્યો છે, તે પ્રસંગને સુબોધક, અને નીતિદર્શક બનાવવા માટે રાજહંસ, કુંભકાર, સુધર્મરાજા, હરિણી, ભારતીભૂષણ મંત્રી, વાનર અને ધનશ્રીની અવાંતર કથાઓ આપી અભયકુમાર મંત્રીની પ્રતિભાનો ઊત્તમ પ્રભાવ બતાવી આવ્યો છે. છેવટે સુયોધન રાજાને ધર્મઘોષસૂરિના સમાગમથી પ્રગટેલો સંવેગ રંગ સૂચવી આ બીજો પ્રસ્તાવ સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો છે.

ત્રીજા પ્રસ્તાવમાં શ્રેણિક અને અભયકુમારનો ચાલુ પ્રસંગ લઇ અર્હદ્દાસ શેઠનો પુનઃ પ્રસંગ આવે છે. કૌમુદી મહોત્સવ જોવાને ઉત્સુક થયેલી પોતાની આઠ પ્રિયાઓને સમ્યક્ત્વના શુદ્ધ માર્ગમાં લાવવાને તે શેઠ ગૃહ ચૈત્યમાં પ્રવેશ કરે છે, જે પ્રસંગે ભક્તિભાવને ઉલ્લાસ કરનારી પ્રભુની સ્તુતિ દર્શાવી છે. અર્હદ્દાસ શેઠના ઘરમાં અભયકુમાર સાથે છુપી રીતે આવેલા શ્રેણિક રાજાનો પ્રસંગ આપવામાં આવ્યો છે. આ સાથે લોહખુર નામના એક ચોરનો વૃત્તાંત પેટામાં આપી અર્હદ્દાસ શેઠે પોતાની પ્રિયાઓ પ્રત્યે કહેલ સમ્યક્ત્વના મહાન્ લાભનો પ્રસંગ આપ્યો છે. જેમાં જિનદત્ત શેઠની અવાંતર કથા આપી પ્રસેનજિત્ રાજાનો પ્રસંગ લઇ તે રાજા પ્રત્યે કેશિદેવ નામના એક મહાન્ આચાર્યની ધર્મોદ્યોતકારિણી દેશના આપવામાં આવી છે.

અહીં પેલા રૂપ્યખુર ચોરનો ચાલતો પ્રસંગ લઇ શ્રેષ્ઠીના ઉપદેશના શ્રવણથી તેના હૃદયમાં પ્રગટેલી ધાર્મિક ભાવના બતાવી રાજા પ્રસેન જિતના ચાલુ વૃત્તાંતમાં તેને થઈ આવેલ મુનિચંદ્ર નામના આચાર્યનો સમાગમ વર્ણવ્યો છે. તે મહાન્ આચાર્યશ્રીને મુખે નિસર્ગરૂચિ, ઉપદેશરૂચિ, આજ્ઞારૂચિ, સૂત્રરૂચિ, બીજરૂચિ, અભિગમરૂચિ, વિસ્તારરૂચિ, ક્રિયારૂચિ, સંક્ષેપરૂચિ અને ધર્મરૂચિ એવા નામથી દશ પ્રકારના સમ્યકત્વનું સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે, જે સાંભળી રાજા પ્રસેનજિતનો પોતાના પુત્ર શ્રેણિકને રાજ્યારૂઢ કરી સંયમ ગ્રહણ કરવાનો અદ્દભુત પ્રસંગ વર્ણવ્યો છે. અર્હદ્દાસ શેઠના મુખથી આ કથા સાંભળી બીજી સાત પ્રિયાઓ મુદિત થઇ પણ કુંદલતા નામની એક પ્રિયાને અશ્રદ્ધા થવાનો પ્રસંગ લઇ રાજા શ્રેણિકનો ક્રોધાવેશ અને અભયકુમાર મંત્રીની શાંત્વનાનો પ્રસંગ સૂચવી પછી શેઠે તે કુંદલતાને આપેલા બોધનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. તે અર્હદ્દાસ શેઠની મિત્રશ્રી, ચંદ્રશ્રી, વિષ્ણુશ્રી, નાગશ્રી, પદ્મલતા, સ્વર્ણલતા, વિદ્યુલ્લતા અને કુંદલતા એવા નામની આઠ પ્રિયાઓમાંથી પહેલી મિત્રશ્રી પ્રિયાને સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત થવાનો પ્રશ્ન શ્રેષ્ઠિદ્વારા થતાં તે પ્રિયાના મુખેથી પોતાનો તે વિષેનો વૃત્તાંત આપવામાં આવ્યો છે. જેમાં એક ચારણ મુનિના સમાગમનો પ્રસંગ લઇ સમ્યકત્વની શુદ્ધિનો સચોટ બોલનું સંક્ષેપમાં સારૂં વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. અને તેને અસરકારક નાના નાના દ્દષ્ટાંતાથી રસિક બનાવવામાં આવ્યું છે, ને વૃત્તાંતના અવાંતર પ્રસંગમાં સમાધિગુપ્ત નામના એક મહાન્ અનગારની સુબોધક દેશના આપેલી છે કે, જે દેશના પ્રસંગે જીવાદિ સાત તત્વોનું વિવેચન કરી તે તત્વો ઉપર શ્રદ્ધા રાખવા રૂપ સમ્યકત્વનું સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કર્યું છે. તેમાં જીવોના ભેદ, તેમની પર્યાપ્તિ, છ દ્રવ્યો, પુદ્ગળોનું સ્વરૂપ, તેમના સ્કંધ અને પરમાણુરૂપ બે ભેદ, સ્કંધનું સ્વરૂપ, ઔદારિકઆદિ પાંચ શરીર, ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયનું સ્વરૂપ, આકાશ, લોકાકાશ, કાળ, પાપ, પુણ્ય, આશ્રવ તથા સંવરના સ્વરૂપને સંક્ષેપથી સારી રીત સમજાવ્યું છે. અને છેવટે સમ્યકત્વ પૂર્વક જ્ઞાન અને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ, એ મોક્ષસુખનું કારણ છે, એમ સાબીત કર્યું છે. અહિં આ ગ્રંથના ત્રીજા પ્રસ્તાવની સમાપ્તિ થાય છે.

ચોથા પ્રસ્તાવમાં તે શેઠના પ્રશ્ન ઉપરથી બીજી સ્ત્રી ચંદનશ્રી પોતાને સમ્યકત્વની પ્રાપ્તિ થવાના હેતુરૂપે એક રસિક કથાનો આરંભ કરે છે, જેની અંદર ગુણપાળ નામના એક શ્રેષ્ટીનું ચમત્કારી ચરિત્ર આપેલું છે. જેમાં

રૂદ્રદત્ત નામન એક બ્રાહ્મણને **જિનચંદ્ર** નામના ગુરૂએ આપેલી દેશના મનન કરવા જેવી છે, જે દેશનામાં ખરા સંયમીનું સ્વરૂપ બતાવવામાં આવ્યુ છે. અને તે વાર્તાના પ્રસંગમાં જ સુધર્મ મુનીશ્વરના મુખથી વીશ સ્થાનક તપનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. અને અર્હત્ પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા તથા પૂજાભક્તિ અને તીર્થ સંઘની ભક્તિનું અનુપમ માહાત્મ્ય દર્શાવેલું છે. તે પછી તે પ્રસંગેજ ગુરૂતત્વનું સ્વરૂપ બતાવી એ મહાન્ દેશનાની સમાપ્તિ કરી એ ચંદનશ્રીને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થવાનો વૃત્તાંત પણ પૂર્ણ કરવામાં આવ્યો છે તે પછી શેઠના પ્રશ્ન ઉપરથી તેની પ્રિયા વિષ્ણુશ્રી પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા સમ્યક્ત્વની કથાનો આરંભ કરે છે. તે વૃત્તાંતની અંદર કેશિદેવ નામના મુનીશ્વરના શિષ્ય **સમાધિગુપ્ત** નામના રાજર્ષિનો પ્રસંગ આપેલો છે. તે પ્રસંગે દાન ધર્મના સ્વરૂપ અને પાત્ર સુપાત્ર વિષે અચ્છી રીતે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, અને તે ઉપર સુપાત્ર દાનનું માહાત્મ્ય દર્શાવવા એક સુબોધક વૃત્તાંત આપેલો છે, તે વૃત્તાંતને અંતે વિષ્ણુશ્રીને થએલ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિના પ્રસંગનો પણ અંત આવે છે.

તે પછી અર્હદ્દાસ શેઠના પુછવા ઉપરથી નાગશ્રી નામની પ્રિયા પોતાને પ્રાપ્ત થયેલ સમ્યક્ત્વના હેતુનો વૃત્તાંત આરંભે છે. જે વૃત્તાંતમાં **વૃષભશ્રી** નામના સાધ્વીએ સિદ્ધચક્રની આરાધનાનો પ્રકાર અને તેના ફળ વિષે કહેલો ઉપદેશ સવિસ્તર આપવામાં આવ્યો છે. તે પછી **સાગર** નામના સદ્ગુરૂના ધાર્મિક ઉપદેશનો પ્રસંગ દર્શાવી આ ગ્રંથના ચોથા પ્રસ્તાવને સમાપ્ત કરવામાં આવ્યોછે.

પાંચમા પ્રસ્તાવમાં અર્હદ્દાસ શેઠની સ્ત્રી પદ્મલતા પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા. સમ્યક્ત્વનો વૃત્તાંત જણાવે છે. તે વૃત્તાંતના પ્રસંગે એક વિદ્વાન્ સાધુના સુખથી સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ દર્શાવી મિથ્યાત્વ વિષે કેટલુંએક વિવેચન કરેલું છે. જેની અંદર આગમાનુસારી મિથ્યાત્વના ભેદો ઉત્તમ પ્રકારે વર્ણવેલા છે તેમાં **બુદ્ધદાસ**અને **પદ્મશ્રી**નો પ્રસંગ ધર્મ અને વ્યવહારના અનેક બોધથી ભરપૂર વર્ણવવામાં આવ્યો છે. તે પ્રસગે મહામુનિ **યશોધર**ની દેશના વાણીનો ઉલ્લાસ કરી તેમાં પ્રાણીઓને દેવ, મનુષ્ય, અને તિર્યંચની ગતિ કેવા આચરણથી પ્રાપ્ત થાય છે, તે વિષે સારૂં નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે.

અને અહિં અર્હદ્દાસની પ્રિયા પદ્મલતાના વૃત્તાંતની સમાપ્તિ થાય છે.

પછી અર્હદ્દાસ શેઠના પ્રશ્ન ઉપરથી **સ્વર્ણલતા** નામની પ્રિયાએ કહેલું

સમ્યકત્વ પ્રાપ્તિનું વૃત્તાંત વિવિધ સુભાષિતોથી અલંકૃત કરી સવિસ્તર આપવામાં આવેલું છે. તેમાં શ્રુતસાર નામના મુનીશ્વરે ઉપદેશેલો ગૃહસ્થ શ્રાવકનો ધર્મ ઉત્તમ પ્રકારે નિરૂપણ કરવામાં આવ્યો છે, જેની અંદર સિદ્ધિરૂપી મહેલ ઉપર ચડવાના પગથીઆરૂપે મનુષ્યજન્મ, આર્યદેશ, ઉત્તમ કુળ, શ્રદ્ધાળુતા, ગુરૂવચન શ્રવણ અને વિવેકાદિ ગુણો સમ્યક્ પ્રકારે વર્ણવેલા છે. તે વૃત્તાંત પૂર્ણરીતે સ્વર્ણલતા પ્રિયાના મુખથી સાંભળી અર્હદ્દાસ શેઠ અને બીજો પરિવાર આનંદમગ્ન બની જાય છે. અને ત્યાં પાંચમો પ્રસ્તાવ સંપૂર્ણ થાય છે.

છઠ્ઠા પ્રસ્તાવમાં અર્હદ્દાસ શેઠના પ્રશ્ન ઉપરથી તેની વિદ્યુલ્લત્તા નામની પ્રિયા પોતાના વૃત્તાંતનો આરંભ કરે છે, તે વૃત્તાંતમાં જિનદત્ત ગુરૂના મુખથી ધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષ અને ચારિત્રના પ્રભાવનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન કર્યું છે. તે પછી સમ્યકત્વની સ્થિરતા શી રીતે રહી શકે ? તે માટે પણ તે મહાત્માએ કહેલા ઉપદેશ વચનો ગ્રંથકારે અસરકારકરીતે દર્શાવ્યા છે. અહિં અર્હદ્દાસ શેઠની પ્રિયા વિદ્યુલ્લતાનું વૃત્તાંત પૂર્ણ થાય છે.

સાતમા પ્રસ્તાવમાં રાત્રિનું આ સર્વ વૃત્તાંત સાંભળી મહારાજા શ્રેણિકના મનોમંદિરમાં સમ્યક્ત્વ દીપકનો પ્રકાશ થઇ આવવાનું અને તે અર્હદ્દાસની કુંદલતા નામની નાસ્તિક સ્ત્રીનો નિગ્રહ કરવાની પ્રવૃત્તિનો પ્રસંગ દર્શાવી પ્રભુના પાંચમા ગણધર શ્રી સુધર્માસ્વામીના આગમનનો પ્રસંગ આપ્યો છે. તે મહાત્માના મુખની દેશનાના શ્રવણથી કુંદલતાને થયેલો પ્રતિબોધ અને દીક્ષાગ્રહણનો પ્રસંગ આપ્યા પછી અર્હદ્દાસ શ્રેષ્ઠિના કથન ઉપરથી શ્રાવકના એકાદશ પ્રતિમા વિષે ગુરૂમુખે વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે, જે ઉપરથી અર્હદ્દાસ શ્રેષ્ઠિને પ્રાપ્ત થયેલા સંવેગરંગનું ભાન આપી પરંપરાએ તેણે પ્રાપ્ત કરેલી મોક્ષલક્ષ્મીનો પ્રસંગ દર્શાવી અને આ ગ્રંથની ઉપયોગિતા વિષે વિવેચન કરી ગ્રંથકર્ત્તાની પ્રશસ્તિ સાથે આ સુબોધક ગ્રંથને સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો છે. આ ગ્રંથના કર્ત્તા શ્રી જિનહર્ષગણી વિક્રમ સંવત્ ૧૪૮૭ ના વર્ષમાં આ ભારતવર્ષને અલંકૃત કરતા હતા, તે તેમની ગુરૂપરંપરા આ ગ્રંથની પ્રશસ્તિમાં અનુક્રમે આપેલી છે.

આ પ્રમાણે આત્મિક ભાવોલ્લાસથી મુક્તિની સન્મુખતા સૂચવનારો આ ગ્રંથ આબાલવૃદ્ધ પ્રત્યેક જૈન વ્યક્તિને મનન પૂર્વક વાંચવા યોગ્ય છે. આ ગ્રંથમાં વિશેષ ખુબી એ છે કે, તેમાં આવતી કથાપ્રસંગો-

શ્રી શ્રાદ્ધગુણ વિવરણ (ભાષાંતર.)

શ્રાવકના વિશેષ ધર્મના કારણરૂપ અને ઉચ્ચ ગૃહસ્થ ધર્મ (શ્રાવકના સામાન્ય ધર્મ)નું શુદ્ધ સ્વરૂપ બતાવનાર, મોક્ષ મહેલના પ્રથમ સોપાનરૂપ, જયશ્રીની સિદ્ધિને આપનાર આ અપૂર્વ ગ્રંથ છે. જેથી આવો શ્રાવકોપયોગી કોઇપણ ગ્રંથ અત્યારસુધીમાં પ્રગટ થયો નથી. સરલ, સુબોધકવીવેચનસાથે અનેક કથાઓ સહિત **શ્રીમદ્ જિનમંડનગણી** મહારાજની કૃતિની આ એક સુંદર અને અત્યુત્તમ રચના છે; જેનું સરલ અને શુદ્ધ ભાષાંતર પ્રવર્તકજી મહારાજશ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી **ચતુરવિજયજી** મહારાજે કરેલ છે. જૈન તરીકે દાવો ધરાવનાર કે શ્રાવકધર્મના ઇચ્છક કોઇપણ વ્યક્તિના ઘરમાં આ ગ્રંથ જે કે શ્રાવક ધર્મની ઉચ્ચ શૈલીને જણાવનારો છે તે અવશ્ય હોવોજ જોઇએ. તે ખરેખર ઉપયોગી જોઇ ગ્રંથ છપાતાના દરમ્યાન ઉપાધ્યાય શ્રીમદ્ વીરવિજયજી મહારાજના પ્રશિષ્ય મુનિરાજ શ્રી પ્રેમવિજયજી **મહારાજના નેક અભિપ્રાયથી અત્રેની જૈન બોર્ડીંગ, તેમ જ જૈન નાઇટ કલાસના વિદ્યાર્થીઓને ધાર્મિક અભ્યાસની** શરૂઆત તરીકે આ ગ્રંથ ચલાવવાની ખાસ યોજના થયેલી છે, તેજ તેની ઉપયોગીતા પૂરતો પુરાવો છે. તે બાબતમાં વધારે કાંઇપણ ન લખતાં તે આદ્યંત ખાસ વાંચી જવાની ભલામણ કરીએ છીએ.

ઊંચા ગ્લેઝ કાગળો ઉપર, ચાર જુદી જુદી જાતના સુંદર ટાઇપોથી છપાવી સુંદર બાઇડીંગથી તેને અલંકૃત કરવામાં આવેલ છે. રોયલ આઠપેજી પાંત્રીશ ફારમનો સુમારે ૭૦૦ પાનાનો દલદાર ગ્રંથ. (કાગળોની તેમજ તેને લગતા સાધનોની લડાઇને લઇને ઘણી મોંઘવારી છતાં તેની) કિંમત માત્ર રૂા. ૧-૮-૦ રાખી છે. પોસ્ટેજ જુદું. ઘણીજ થોડી નકલો શીલીકમાં છે.

॥ श्री शांतिनाथाय नमः ॥

॥ न्यायांभोनिधिश्रीमद्विजयानंदसूरिपादपद्मेभ्यो नमः ॥

॥ श्रीमज्जिनहर्षगणिविरचिता

सम्यक्त्वकौमुदी ॥

(भाषांतर.)

શ્વત આનંદ અને વિજ્ઞાનના ઉદયથી શોભાયમાન **શ્રીયુગાદીશ** પરમાત્માને નમસ્કાર થાઓ.

સર્વજ્ઞ એવા **શ્રીવીરપરમાત્મા** ભવ્ય જીવોને આંતરિક અને બાહ્ય–એવા બંને પ્રકારના શત્રુઓની જયલક્ષ્મી આપો, જે વીર પોતે એકાકી છતાં ત્રિજગજ્જનનું રક્ષણ કરવામાં અદ્ભુત રીતે સદાય પ્રગટ પ્રભાવી થઇ વર્ત્તે છે.

સામાન્ય કેવલીઓમાં વૃષભ (ધુરંધર) સમાન એવા **શ્રીવૃષભાદિક** તીર્થંકરો ભવ્યોને કલ્યાણ પ્રાપ્તિ અર્થે થાઓ, જેમના ચરણકમળમાં **શિવશ્રી** (મોક્ષલક્ષ્મી) સદાય રાજહંસીની જેમ ક્રીડા કરી રહી છે.

સર્વ પ્રાણીઓ માટે કરૂણાના સાગર સમાન **શ્રીગુરૂમહારાજાઓ** જયવંતા વર્તો, જેમની ભક્તિ કલ્પલતાની જેમ સર્વ સંપત્તિને પ્રગટ કરે છે.

જિનેશ્વર દેવ, સુસાધુ ગુરૂ અને તેમનો દર્શાવેલ ધર્મ—આ **રત્નત્રયી** સર્વ પ્રાણીઓને કલ્યાણકારી હોવાથી જયવંત વર્તો.

સંસારસમુદ્રમાં ભ્રમણ કરતાં **રત્નદ્વીપ** સમાન આ **મનુષ્યજન્મ** પામીને ઇષ્ટસિદ્ધિને માટે ડાહ્યા માણસે **ધર્મ**રૂપ ચિંતામણિ રત્નનો સંગ્રહ કરી લેવો ઉચિત છે. કહ્યું છે કેઃ—

"भवकोटीदुष्प्रापामवाप्य नृभवादिसकलसामग्रीम् ।
भवजलनिधियानपात्रे, धर्मे यत्नः सदा कार्यः" ॥ १ ॥

"કરોડો ભવ ભમતાં પણ દુર્લભ એવો મનુષ્યભવ વિગેરે સર્વ સામગ્રી મેળવીને સંસારસાગરમાં નાવસમાન એવા **ધર્મ** માટે સદાય પ્રયત્ન કરવો."

સર્વ આપદાઓ આવતાં પણ નિર્ભય રાખનાર એવો **ધર્મ** તે ખરેખર સૂર્ય સમાન છે, તેમજ જગજ્જીવોને અભીષ્ટ સિદ્ધિ આપવામાં તે કલ્પવૃક્ષ સમાન છે. જેણે સમુદ્રનું પણ શોષણ કરી નાખ્યું-પાન કરી ગયા એવા **અગસ્ત્યઋષિ** જેવા મહર્ષિઓ પણ પાપરૂપ સમુદ્રનુ શોષણ કરવાને ધર્મનીજ ચાહના કરે છે. જેઓ આખી વસુધાને ઋણમુક્ત કરવા સમર્થ છે એવા રાજાઓ પણ ધર્મરૂપ સ્વામીનો આશ્રય કરવાથીજ કર્મરૂપ ઋણથી મુક્ત થાય છે. '**સર્વધર્મ** અને **દેશધર્મ**' એમ બે પ્રકારે જિનેશ્વરોએ તે ધર્મનું સ્વરૂપ કહેલ છે. **સર્વધર્મ** સાધુઓને માટે અને **દેશધર્મ** ગૃહસ્થોને માટે ઉચિત છે. જેમ વૃક્ષોનું મૂળ કંદ (આદ્યાંકુર) અને રત્નોનું ઉત્પત્તિસ્થાન જેમ રોહણાચલ છે, તેમ એ બંને પ્રકારના ધર્મનું મૂળ **સમ્યક્ત્વ** કહેલ છે. અનંત પુદ્ગલ પરાવર્ત્તનસુધી સંસારસમુદ્રમાં ભમી ભમીને કોટાનુકોટી સાગરોપમથી આઠ કર્મોની શેષ (એક કોટાનુકોટી) સ્થિતિ કરીને અર્ધ પુદ્ગલ પરા-

વર્ત્તન કરતાં કાંઇક ન્યૂન જ્યારે ભવસ્થિતિ બાકી રહે, ત્યારે જીવ ગ્રંથિભેદ કરીને સમ્યક્ત્વ પામે છે. આ સંબંધમાં કહ્યું છે કે:—

" સાત કર્મોની ઉત્કૃષ્ટ ૬૯ આદિ કોટાનુકોટી સાગરોપમની સર્વ સ્થિતિનો નાશ કરીને જ્યારે એક કોટાનુકોટી સાગરોપમથી કંઇક ન્યૂન રહે, ત્યારે અપૂર્વકરણ યોગે જીવ સત્વર ગ્રંથિભેદ કરે છે. સહજ કઠિન એવી ગ્રંથિનો ભેદ થતાં એક પ્રકારના વિશેષ આત્મિક ભાવોલ્લાસથી મુક્તિની સન્મુખતા સૂચવનાર એવો સમ્યક્ત્વનો અવશ્ય લાભ થાય છે. નિશ્ચલ એવા તે સમ્યક્ત્વ યોગે જીવ મોક્ષની પ્રાપ્તિસુધી બાકી રહેલ કિલષ્ટ કર્મસ્થિતિનો પણ અગ્નિ, જેમ ઈંધનને બાળે, તેમ તેનો ક્ષય કરે છે. "

નિધાનની જેમ જે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થયા પછી પલ્યોપમ પૃથક્ત્વ અર્થાત્ કિંચિત્ન્યૂન અન્તઃ કોટાકોટી સાગરોપમમાંથી બેથી યાવત્ નવ પલ્યોપમ કર્મસ્થિતિ ક્ષય થાય, ત્યારે પ્રાણી સર્વ સુખકારી દેશવિરતિને પામે છે. મોક્ષસંપત્તિ માટે એક કોલકરાર જેવું અને અનેક ગુણોથી વિભૂષિત એવું તે સમ્યક્ત્વ ક્ષાયિકાદિ ભેદથી અનેક પ્રકારનું શાસ્ત્રમાં કહેલ છે. માટે ભવ્યજીવોના ઉપકારાર્થે અને સમ્યક્ત્વની સ્પષ્ટતા માટે પૂર્વાચાર્યકૃત ગ્રંથાનુસારે આ સમ્યક્ત્વ **કૌમુદી** (પ્રકાશિકા) ની હું (જિનહર્ષગણી)રચના કરૂં છું.

ગ્રંથ પ્રારંભ.

સંપ્રતિ રાજાની કથા.

સદાઓનું એક અપ્રતિમ સ્થાન એવા જંબૂદ્વીપ નામનો દ્વીપ છે, જેને પ્રકાશિત કરવા માટે બે ચંદ્ર અને બે સૂર્ય તેની આસપાસ સદા ફર્યા કરે છે. ત્યાં તીર્થંકરોની જન્મભૂમિ હોવાથી સજ્જનોને તીર્થરૂપે માન્ય અને સ્વર્ગપુરીની શોભાનું એક નિવાસ સ્થાન એવું ભરત નામનું

ક્ષેત્ર છે. તે ભરતક્ષેત્રમાં સ્વર્ગસમાન જેમાં પ્રદેશો આવેલા છે, અનેક પ્રકારની વિદ્યાકળાથી અદ્દભુત અને વસુધાનું એક શિરોભૂષણરૂપ એવો ગૌડ નામનો પ્રખ્યાત દેશ છે. ત્યાં પર્વતોને પણ હીન બનાવી દે એવા મોટા મંદિરોથી વિભૂષિત અને વસુંધરાનું એક સ્વસ્તિકરૂપ એવું પાટલીપુર નામે નગર હતું. જેની અંદર અને બહાર ગંગાના તરંગો જેવી ઉજ્વલ, ગગનસ્પર્શી અને દ્રષ્ટાની દૃષ્ટિને આનંદ આપનાર રમણીયતાવાળી એવી જિનમંદિરોની શ્રેણીઓ (શ્રેણીબંધ જિનચૈત્યો) બિરાજમાન છે. જે પાડલવૃક્ષને સ્થાને આ પવિત્ર નગર વસેલું છે અને જ્યાં ધર્મસાધન અવિચ્છિન્ન થયા કરે છે, તે પાડલવૃક્ષના પ્રાણીઓ એકાવતારી કેમ ન થાય? તે નગરમાં શત્રુઓને પરાજિત કરનાર, ભરતક્ષેત્રના ત્રણ ખંડમાં પોતાની અખંડ આજ્ઞાને પ્રવર્ત્તાવનાર કૃતજ્ઞ પુરૂષોમાં શિરોમણિ, જૈનધર્મરૂપ સમુદ્રને ઉલ્લસિત કરવામાં ચંદ્રમા સમાન અને પોતાની સમૃદ્ધિથી સ્વર્ગપતિને પણ દાસ તુલ્ય કરનાર એવો સંપ્રતિ નામે રાજા હતો. જે રાજાએ આત્મિકોપયોગ વિના કરેલ સામાયિકથી અહો ! જગતને વિસ્મય પમાડનાર એવું ભરતના ત્રણ ખંડનું ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત કર્યું હતું. કહ્યું છે કેઃ—

" किं भणिमो महिमाए, जिणिंदधम्मे अवत्त सामइए ।
भरहद्धवइदुमओ, जाओ संपइनरिंदुत्ति " ॥१॥

" અહો ! જિનેંદ્ર પ્રભુના ધર્મના મહિમાની અમે કેટલી સ્તુતિ કરીએ ! જે ધર્મના પ્રભાવે દ્રુમક અવ્યક્ત સામાયિક કરીને પણ ભરતાર્ધનો સ્વામી સંપ્રતિ નામે નરેંદ્ર થયો. "

તે રાજા રાજ્ય કરતાં એક દિવસે ઉજ્જયિની નગરીએ ગયો. કારણ કે રાજાઓ પોતાના રાજ્યમાં કોઇ વખત સ્વેચ્છાથી ગમે ત્યાં સ્થિતિ કરે છે. તે અવસરે ત્યાં નિર્મલ ભક્તિધારક શ્રી સંઘમાં જીવંત સ્વામીની પ્રતિમાના રથયાત્રાનો મહોત્સવ વર્ત્તી રહ્યો હતો. ત્યાં ભદ્રપીઠિકા પર વિરાજિત, સર્વ પ્રકારના અલંકારોથી શોભાયમાન, વિવિધ

રીતે થયેલ પૂજાથી સુશોભિત, ઉપર ધારણ કરાતા ઉંચા પ્રકારના છત્રત્રયથી અધિક દેદીપ્યમાન રાજપુત્રના હાથમા રહેલ બે ચામરથી અલકૃત, દિવ્ય વાજીત્રોનો નાદ કરનારા એવા નગરવાસીઓ(થી) પોતાના કલ્યાણની અભિવૃદ્ધિને માટે પગલે પગલે પૂજ્યમાન, કીર્ત્તિ ગાનારાઓને અને વિશેષતાથી દીનજનોને હર્ષપૂર્વક દાન દેતા એવા અગ્રગામી પુરૂષોથી અદ્દભુત, સર્વજ્ઞના શાસનનો ઉદ્યોત કરવાવાળા એવા રાજા, મત્રી અને આચાર્ય પ્રમુખ મુખ્ય પુરૂષોએ જેનો મહોત્સવ કરેલ છે એવી, જગજ્જીવોના મનોરથ પૂર્ણ કરવામાં કલ્પવૃક્ષ સમાન અને અગર, કર્પૂર અને ધૂપથી જેણે ચારે બાજુના. પ્રદેશોને સુગધમય કરી દીધા છે એવા મહારથપર બિરાજમાન કરીને સઝ્યાબધ સુદરીઓ જેના ગુણ ગાઇ રહી છે, એવી જિનેદ્રપ્રભુની મૂર્ત્તિ સર્વ પ્રાણીઓની શાતિને અર્થે રાજા અને પ્રધાન વિગેરેના ઘરમા ફેરવે છે. માર્ગમાં બે વૃષભથી પ્રેરિત એવો આ રથ રસ્તે ચાલતા પૂર્વ પુણ્યના પ્રભાવથી જેને ઘેર જાય, તે દિવસે તે ભવ્ય જીવે પોતાને ધન્ય માનીને ત્યાંજ તેની સ્થાપના કરવી અને સર્વ પ્રકારની પૂજાની સામગ્રી લઇ ભક્તિપૂર્વક તેની પૂજા કરવી તથા ફલ, તાંબૂલ, વસ્ત્ર, ચદન અને ભોજન વિગેરેથી તે મહાનુભાવે શ્રી શ્રમણુસઘની અધિક અધિક ભક્તિ કરવી અને તેમાં પણ શુદ્ધ વસ્ત્ર તથા અશન પાન વિગેરેથી ગુરૂમહારાજાઓની વિશેષ પ્રકારે ભક્તિ કરવી. કારણ કે ગુરૂમહારાજનો યોગ તો માનવજન્મ માંજ થાય છે. તેમજ આસ્તિક જનોનુ મુક્તિદાયક વાત્સલ્ય કરવુ, તથા પોતાના ઘરની સ્થિતિ પ્રમાણે દીનજનોને ધન વિગેરેનુ પણ દાન આપવુ, આવા પ્રકારનો મહોત્સવ ચાલે છે, તેવામાં દશપૂર્વધર અને યુગપ્રધાન એવા શ્રી આર્યસુહસ્તિ આચાર્ય પણ ત્યાં પધાર્યા. તેજ વખતે શ્રી સઘે તેમને માનપૂર્વક બોલાવ્યા એટલે તેઓ રથયાત્રા—મહોત્સવમાં આગળ આગળ ચાલતા હતા. કારણ કે ગુરૂ એ સન્માર્ગને બતાવનારા હોય છે. હવે રથ જ્યારે રાજમદિરના આંગણા આગળ આવ્યો, ત્યારે ગવાક્ષમાં બેઠેલ રાજા દૂરથી ગુરૂમહારાજને જોઈને વિચાર કરવા લાગ્યો—" મારા મન સા-

ગરને ઉલ્લસિત કરવામાં ચંદ્રમા સમાન એવા આ વાચંયમ સ્વામી (આચાર્ય) ક્યાંય પણ મારા જોવામાં આવ્યા લાગે છે, પણ તે ક્યાં જોવામાં આવ્યા, તેનું બરાબર સ્મરણ થતું નથી. ”

આ પ્રમાણે વિચાર કરતો રાજા મૂર્છા ખાઇ તરત પૃથ્વીપર પડ્યો. એવામાં ‘ અહા ! આ શું થયું ? ’ એ પ્રમાણે બોલતો પરિજનવર્ગ ત્યાં એકઠો થઇ ગયો. તરત પંખાથી પવન નાખતાં અને ચંદનદ્રવનું સિંચન કરતાં રાજા સાવધાન થયો અને જાતિસ્મરણ પામી એકદમ ઉભો થયો. આચાર્ય મહારાજને જાતિસ્મરણથી પોતાના પૂર્વભવના ધર્મગુરૂ જાણીને આનંદ પામતો, મહીપતિ વેગથી તેમને વંદન કરવાને આવ્યો. રથપર બિરાજેલી પ્રભુની પ્રતિમાને પ્રથમ હર્ષપૂર્વક નમસ્કાર કરીને પછી ગુરૂ મહારાજાને પંચાંગે નમસ્કાર કર્યો. પછી પોતાના બંને હાથ જોડીને રાજા કહેવા લાગ્યો:— “ હે પ્રભો ! હું અત્યારે કોણ છું, તે તમે જાણો છો કે નહિ ? ” આ સાંભળીને આચાર્ય મહારાજ પણ કહેવા લાગ્યા:—“ હે રાજન્ ! ત્રણ ખંડના સ્વામી એવા તને ઉદય પામેલા સૂર્યની જેમ અત્યારે કોણ નથી જાણતું ? ગુરૂના માહાત્મ્યથી જેમ ગુણોન્નતિ, તેમ તમારા માહાત્મ્યથી અત્યારે આ વસુધાપર ઉંચા પ્રકારના ન્યાયધર્મની વ્યવસ્થા પ્રવર્ત્તી રહી છે. ” આ પ્રમાણે આચાર્ય મહારાજનું વચન શ્રવણ કરી ભૂપતિ પુન: કહેવા લાગ્યો:—“ હે પ્રભો ! આ ભવ સંબંધીની ઓળખાણ હું આપશ્રીને પૂછતો નથી, પરંતુ હું આપની પાસે પૂર્વભવનું સ્વરૂપ જાણવાને ઇચ્છું છું. ” આ રીતે રાજાના કહેવાથી ગુરૂ મહારાજ શ્રુતજ્ઞાનનો ઉપયોગ દઈ કહેવા લાગ્યા:—“ હે રાજન્ ! પૂર્વભવમાં તું મોટો દરિદ્ર હતો. એક વખતે અમારી પાસે તેં અવ્યક્ત સામાયિકવ્રત લીધું, તે પુણ્યના પ્રભાવથી અત્યારે તું સંપ્રતિરાજા થયો છે. ” તે પછી ગુરૂમહારાજે સમ્યક્ત્વના લાભનું કારણ જાણી ત્યાં સર્વ લોકની સમક્ષ રાજાનું પૂર્વભવનું સમગ્ર ચરિત્ર કહી બતાવ્યું. તે વખતે પૂર્વભવનું સ્વરૂપ સાંભળીને જેને વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થયો છે એવો વિચક્ષણ રાજા ગુરૂને વિજ્ઞપ્તિ કરવા લાગ્યો:—“ હે પ્રભો ! મારા ઉપર આપ પ્રસન્ન થાઓ અને અત્યારે

આ રાજ્યને આપ સ્વીકાર કરો, કે જેથી હે સ્વામિન્! આપના ઉપકારરૂપ ઋણથી હું પણ કાંઇક મુક્ત થઉં. પ્રાણીપર પ્રથમ નિર્હેતુક ઉપકાર કરનારના બદલામાં જો સામો માણસ પ્રત્યુપકાર કરવા જાય, તો પણ પૂર્વોપકારનો કોટીભાગ જેટલો પણ બદલો વળી શકતો નથી. જે પૂર્વે ઉપકાર કરે છે તે ધન્ય છે, કરેલ ઉપકારને જે જાણે તે પણ ધન્ય છે અને જે પ્રત્યુપકાર કરે છે તે પણ ધન્ય છે—આ ત્રણે પ્રકારના પુરૂષો ઉત્તમ સમજવા." આ પ્રમાણે રાજાનું કથન સાંભળીને ગુરૂમહારાજ કહેવા લાગ્યા:—"કૃતજ્ઞ પુરૂષોમાં મુગટ સમાન એવા હે રાજન્! અમે સાવદ્ય વ્યાપારનો સર્વથા ત્યાગ કરેલો છે, તો રાજ્યસંપદાથી અમારે શું પ્રયોજન છે?" રાજાનું અસાધારણ ઔદાર્ય અને ગુરૂમહારાજની ઉત્કૃષ્ટ નિઃસંગતા—એ બંને તે વખતે પરમ સીમાને પામ્યા. "મારે રાજ્યનું તો પ્રયોજન નથીજ પરંતુ હે રાજન્! તું સમ્યગ્ધર્મનો આશ્રય કરીને ભરતેશની જેમ જિનેંદ્રશાસનનો પ્રભાવક થા." ત્યારપછી રાજાની ધર્મજિજ્ઞાસા જાણીને ગુરૂમહારાજ તેની આગળ મોહનો નાશ કરવાવાળી ત્યાં આ પ્રમાણે ધર્મદેશના દેવા લાગ્યા:—

"આ સંસારમાં ભમતા ભવ્ય પ્રાણીઓ અકામ નિર્જરાના યોગે સાત કર્મોની કોટાનુકોટી સાગરોપમ જેટલી સ્થિતિને વારંવાર ખપાવીને સમસ્ત સુખનો ભંડાર એવો જિનેંદ્રોક્ત ધર્મ, ચિંતામણિ રત્નની જેમ પ્રાયઃ કર્મલાઘવથીજ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. કલ્પવૃક્ષ સમાન ધર્મનું સમ્યગ્રીતે ભાવથી જો આરાધન કર્યું હોય, તો તે ભવ્ય જીવોને આ લોકસંબંધી અને પરલોકસબંધી સંપત્તિ મેળવી આપવામાં એક સાક્ષીતુલ્ય છે. તે શ્રી ધર્મરત્નના મહિમાનું યથાર્થ વર્ણનજ કેમ થઇ શકે? કારણ કે જે એક લીલામાત્રમાં પ્રાણીઓને ભુક્તિ (સાંસારિક સુખ) અને મુક્તિ બંને આપે છે, તે ધર્મરૂપ વૃક્ષનું, સંસારસમુદ્રના કિનારા સમાન એવું તત્ત્વશ્રદ્ધાન લક્ષણવાળું જે સમ્યક્ત્વ, તેને તીર્થંકરોએ મૂળતુલ્ય કહેલ છે. કહ્યું છે કે:—

"धम्मस्स होइ मूलं, सम्मत्तं सव्वदोस परिमुक्कं ।
तं पुण विसुद्धदेवाइ–सव्वसद्दहणपरिणामो ॥१॥

" સર્વ દોષરહિત એવું સમ્યક્ત્વ, તે ધર્મનું મૂલ ગણાય છે અને તે શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ ગુરૂ અને શુદ્ધ ધર્મ—એ ત્રણ તત્ત્વની સમ્યક્‌પ્રકારે સદ્દહણા રૂપ છે. એ સમ્યક્ત્વ–રત્ન વિના બીજા બધા વ્રતો સેનાપતિ વિનાની સેનાની જેમ તરતજ નાશ પામે છે. અનુકૂલ પવન વિના જેમ ખેતી ફલદાયક થતી નથી, તેમ એ સમ્યક્ત્વ વિના બધી ક્રિયાઓ પ્રાયઃ અલ્પ ફળ આપનારી થાય છે. એ સમ્યક્ત્વ વિના ધ્યાન એ માત્ર દુઃખનિધાનજ થાય છે, તપનું સંતાપ માત્રજ ફળ મળે છે, સ્વાધ્યાય પણ વંધ્યજ થાય છે, અભિગ્રહો ધારણ કરવા તે માત્ર એક કદાગ્રહરૂપે ગણાય છે, દાન શીલાદિની તુલના પણ પ્રશસ્ત થતી નથી અને તીર્થયાત્રા પણ વૃથાજ થાય છે. આ શિવાય બીજી પણ બધી પુણ્યક્રિયાઓ નિષ્ફલ થાય છે. જો ત્રણે જગત્‌માં કોઈ શ્રેષ્ઠ વસ્તુ હોય, તો તે એક સમ્યક્ત્વજ છે. રત્નાદિકના લાભ કરતાં પણ એ સમ્યક્ત્વનો લાભ અધિક કહેલ છે. કહ્યું છે કેઃ—

" सम्यक्त्वरत्नान्न परं हि रत्नं, सम्यक्त्वमित्रान्न परं हि मित्रम्।
सम्यक्त्वबंधोर्न परो हि वंधुः, सम्यक्त्वलाभान्न परो हि लाभः"॥१॥

" સમ્યક્ત્વરત્ન કરતાં બીજું કોઈ શ્રેષ્ઠ રત્ન નથી, સમ્યક્ત્વ મિત્ર કરતાં બીજો કોઈ પરમ મિત્ર નથી, સમ્યક્ત્વરૂપ બંધુ કરતાં અન્ય કોઈ પરમ બંધુ નથી અને સમ્યક્ત્વના લાભ કરતાં બીજો કોઈ અધિક લાભ નથી. "

જ્યાંસુધી એ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થઇ નથી, ત્યાંસુધીજ પ્રાણીઓને સંસારસાગર દુસ્તર છે અને ત્યાંસુધીજ તીવ્ર દુઃખોનો ઉદય છે. તિર્યંચ અને નરકગતિના દ્વારની એક અર્ગલા તે સમ્યક્ત્વજ છે અને મોક્ષસુખ તથા મનુષ્ય અને દેવતાના સુખરૂપ દ્વારની તો તે એક કુંચી છે. સર્વ દોષરહિત એવા સર્વજ્ઞ તે મારા દેવ, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રથી અલંકૃત તે મારા ગુરૂ અને ક્ષમાદિ દશ પ્રકારનો જિનેશ્વરપ્રણીત તે ધર્મ—આવા પ્રકારના જે પરિણામ, તે સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. તે મિથ્યાત્વ મોહનીયનો ક્ષયાદિ થવાથી અનેક

પ્રકારે હોય છે અને આવા પ્રકારના પરિણામ તે જીવને પુણ્યોદયથીજ થાય છે. કહ્યું છે કે:—

" क्षायिकौपशमिकं प्रथमं तस्माहुरौपशमिकं च तथाऽन्यत् ।
क्षायिकं च निगदंति जिनेंद्राः, कर्मणः क्षयशमादिविभेदात्" ॥१॥

" ક્ષાયોપશમિક, ઔપશમિકને ક્ષાયિક વિગેરે, કર્મના ક્ષય ઉપશમાદિ વિભેદથી જિનવરોએ અનેક પ્રકારે તે કહેલ છે." જેઓએ પોતાની ઇંદ્રિયો વશ કરી છે, જેઓ બધા જીવોપર દયાલુ છે, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ વિગેરેમાં અથવા ષડ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ જાણવામાં જેઓ નિપુણ હોય છે, સદ્‌ગુણોપર જેઓ અનુરાગ કરે છે, સમુચિત કાર્યમાં જેઓ પ્રેમ ધરાવે છે, દેવ ગુરૂપર જેઓ ભક્તિ રાખે છે, શંકાદિ દોષથી જેઓ રહિત છે, નિરંતર જેઓ શાંતવૃત્તિથી વર્ત્તે છે, સર્વજ્ઞ પ્રભુના શાસનની ઉન્નતિ કરવામાં જેઓ સાવધાન રહે છે, સંવેગના રંગથી જેઓ સુશોભિત છે અને જેઓ ચતુર આશયવાળા હોય છે, તેવા ભાગ્યવંત ભવ્ય જીવો પુણ્યયોગે મોક્ષસુખના બીજરૂપ આ સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરીને બહુ સંભાળપૂર્વક પાળે છે. અત્યંત શુદ્ધ પરિણામથી જેનું ચિત્ત સ્વચ્છ થઈ ગયું છે, જે શંકાદિ દોષથી રહિત છે, વિષય સુખમાં જે વિરક્ત હોય છે અને જિનેશ્વર ભગવંતે જે કહેલ છે તેજ સત્ય છે એમ જે માને છે, તેના હૃદયમાં આ અનુપમ બોધિ પ્રગટે છે"

એવા અવસરમાં ચતુરશિરોમણિ એવા સંપ્રતિ રાજા ગુરૂ મહારાજને નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરવા લાગ્યો:—"હે પ્રભો! સુરાસુર સમુદાયથી અક્ષોભ્ય અને પ્રશસ્ત કરતાં પણ પ્રશસ્ત એવું આ સમ્યક્ત્વ પૂર્વે ક્યા પુણ્યવંત પ્રાણીએ પાળ્યું હતું? અને તે સમ્યક્ત્વ પાલનથી, જગત્‌માં સર્વ કરતાં શ્રેષ્ઠ અને બંને લોકમાં ઉદય આપવાવાળી એવી ફળપ્રાપ્તિ કોને થઈ હતી?" આ પ્રમાણે રાજાનાં વચન સાંભળીને ક્ષીરાશ્રવાદિ લબ્ધિયોના ભંડાર એવા આચાર્ય મહારાજ કહેવા લાગ્યા:—"હે રાજન્! સમ્યક્ત્વ દર્શન

પામ્યા શિવાય કોઈ પ્રાણીઓ મોક્ષે ગયા નથી, જતા નથી અને જશે પણ નહિ. વ્રતથી સ્ખલિત થઈને પ્રાણી કદાચિત્ મોક્ષગામી થઈ શકે, પણ સમ્યક્ત્વથી ભ્રષ્ટ થઈને સંયમ પાળતાં પણ તે નિર્વાણપદ પામી શકતો નથી. કહ્યું છે કે:—

"भट्ठेण चरित्ताओ, सुट्ठुयरं दंसणं गहेअव्वं।
सिज्झंति चरणरहिआ, दंसणरहिआ न सिज्झंति" ॥ १ ॥

"ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થતાં પણ સમ્યક્ત્વનું સારી રીતે રક્ષણ કરવું, કારણ કે ચારિત્ર રહિત છતાં ભવ્ય જીવો સિદ્ધિ પામે છે, પણ દર્શન રહિત છતાં સિદ્ધ થતા નથી." જે કાંઇ શ્રેષ્ઠ સંપત્તિ જોવામાં આવે છે અને પ્રાણીઓ જે કાંઇ અદ્ભુત પદ મેળવે છે, તે બધું સમ્યક્ત્વનુંજ ફળ છે. તથાપિ હે રાજન્! જગત્‌માં એક અદ્ભુત અને સમ્યક્ત્વના ફળને સ્પષ્ટ દર્શાવનારૂં અર્હદ્દાસ શેઠનું દૃષ્ટાંત છે, તે સાંભળ:—

આ ભરતક્ષેત્રમાં સ્વર્ગના પ્રદેશતુલ્ય, જ્યાં ઘણા દાતારો વિલાસ કરી રહ્યા છે, સજ્જનોને આનંદ આપનાર એવી રાજ્ય વ્યવસ્થા જ્યાં ચાલી રહી છે અને સ્વર્ગના એક પ્રદેશ સમાન મગધ નામનો દેશ છે. ત્યાં સમગ્ર લક્ષ્મીના ધામરૂપ અને જગદ્‌ગુરૂ શ્રી વીરપરમાત્માના ચરણકમળના રજ:પુંજથી પવિત્ર થએલ એવું રાજગૃહ નામે નગર છે. જ્યાં માણસો સારા આશયવાળા છે, જેઓ નિર્હેતુક ઉપકારીપણું તથા વિવેકમાં કલહંસની ઉપમાને ભજે છે, અને પરસ્ત્રીઓ સાથે સમાગમ તથા અસત્યપ્રિયતાને જેઓ સેવતા નથી, તેમજ તેઓ જિનેશ્વરની મર્યાદાનો—તેમના માર્ગનો ત્યાગ પણ કદી કરતા નથી. જે નગરમાં સત્પાત્રદાનના સૌભાગ્યને અહીંજ સાક્ષાત્ દર્શાવનાર અને સદા દેવતાઈ ભોગનો ઉપભોગ લેનાર એવો શ્રી શાલિભદ્ર શેઠ હતો, તેમજ જ્યાં યૌવન અવસ્થામાં પણ મધુરભાષિણી આઠ પ્રિયાઓને ત્યાગીને નવ બ્રહ્મગુપ્તિનો આશ્રય કરનાર એવા ભાગ્યવંત ધન્ય મુનિ હતા. સતીઓમાં શિરોમણિ, સમ્યક્ત્વરૂપ સુવર્ણના એક નમુનારૂપ

અને ગુણોથી ત્રણે જગતની સ્રીઓમાં મુગટ સમાન એવી **સુલસા** નામે સતી જ્યાં નિવાસ કરતી હતી. તે દેશમાં શુદ્ધ સમ્યકત્વરૂપ સુવર્ણની વર્ણિકાના એક કસોટી પાષણ સમાન અને વિનયની જેમ ગુણવૃદ્ધિની ભૂમિકારૂપ એવો **શ્રી શ્રેણિકરાજા** રાજ્ય કરતો હતો. જેણે શ્રી વીરના ચરણકમળની રજને પોતાના ભાલમાં તિલકરૂપે સ્થાપી હતી, જેનો પ્રભાવ વિસ્તૃત હતો અને સમગ્ર શત્રુઓને જેણે દાસ બનાવી દીધા હતા, તેમજ જે શ્રીમાન્ આ ભરતક્ષેત્રમાં આવતી ઉત્સર્પિણીમાં સુવર્ણસમાન કાંતિવાળા એવા **પદ્મનાભ** નામે પ્રથમ તીર્થંકર થવાના છે, તેને જાણે સાક્ષાત્ દેવી વસુધાપર આવી હોય એવી, પ્રશસ્તગુણોથી ઉત્કૃષ્ટ, પ્રેમવતી અને સતી–એવી **ચિલ્લણા**-નામે પ્રિયા હતી. જેના અભિમાનરહિત એવા મનરૂપ માનસસરનો, શ્રી દેવ અને ગુરૂની અનુપમ ભક્તિરૂપ હંસીએ સદાને માટે આશ્રય કર્યો હતો. સાક્ષાત્ બૃહસ્પતિ જેવો, રાજ્યધુરાને વહન કરનાર તથા પવિત્ર એવો **અભયકુમાર** નામનો તે રાજાને મંત્રી હતો. જે બંને વખત આવશ્યક ક્રિયા કરતો હતો. લોકોની સર્વ આપત્તિઓને જે દૂર કરતો હતો, ત્રણે કાલ જિનપૂજામાં જે સાવધાન હતો અને જે પોતે એક પરમ શ્રાવક હતો, જે પ્રાયઃ સર્વ પર્વમાં પૌષધ કરતો હતો અને જેણે સર્વમાં શ્રેષ્ઠ '*મજ્જાજૈન*' (શરીરના રોમેરોમમાં જૈનત્વથી રંગાયેલ) એવો ઇલ્કાબ મેળવ્યો હતો. તેજ નગરમાં જિનધર્મનો પ્રભાવક, અત્યંત ઉત્કટ એવા મિથ્યાત્વરૂપ અંધકારનો નાશ કરવામાં ભાસ્કરસમાન, પોતાના ભુજબળથી ઉપાર્જન કરેલ એવા અનેક કોટિદ્રવ્યનો સન્માર્ગે વ્યય કરવાથી ઉજ્વલ થયેલ અને સમ્યકદૃષ્ટિ જીવોમાં વધારે પ્રસિદ્ધ થયેલ એવો શ્રીમાન્ **અર્હદ્દાસનામે** શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તેને **મિત્રશ્રી, ચંદ્રશ્રી, વિષ્ણુશ્રી, નાગશ્રી, પદ્મલતા, સ્વર્ણલતા, વિદ્યુલ્લતા અને કુંદલતા,** એ નામની જાણે દેહધારી અષ્ટસિદ્ધિયો હોય એવી આઠ સ્રીઓ હતી, તેમાં પ્રથમની સાત સમ્યકત્વરૂપ સુશોભિત રંગમંડપમાં એક વાટિકાતુલ્ય હતી અને કુંદલતા મિથ્યાત્વમાં મોહિત હતી. અતિચા-

રરહિત ગૃહાચારને પાળતાં, ગુણોને ધારણ કરતાં અને તે કમનીય કાંતાઓની સાથે ભોગ ભોગવતાં અર્હદ્દાસશેઠ લક્ષ્મીને સફળ કરવા લાગ્યો. કેટલાક પ્રાણીઓને પુણ્યથી લભ્ય આ મનુષ્યભવ અવકેશી (પુષ્પફળ રહિત) વૃક્ષતુલ્ય હોય છે, કેટલાકને વિષવૃક્ષસમાન છે અને કેટલાકને કલ્પવૃક્ષસમાન પણ થાય છે. કોઇક પુરૂષને લક્ષ્મી બાળવૃક્ષ તુલ્ય હોય છે, કોઇને જાતિવૃક્ષસમાન છે, કોઇને કદલીવૃક્ષ સમાન અને કોઇને આમ્રતરૂસદૃશ હોય છે કહ્યું છે કે:—

" काचिद्बालकवनमहीतलगता मूलच्छिदाकारणं,
द्रव्योपार्जनपुष्पिताऽपि विफला काचित्तु जातिप्रभा ।
काचित् श्रीः कदलीव भोगसुभगा सत्पुण्यबीजोज्झिता,
सर्वांगं सुभगा रसाललतिकावत् कस्य संपद्यते " ॥ १ ॥

" કોઇકિ લક્ષ્મી, બાલવૃક્ષની જેમ પૃથ્વીતલમાં જઇને સમૂળ નાશનું કારણ થાય છે, કોઇક જાતિતરૂની માફક દ્રવ્યોપાર્જનથી તેને પ્રફુલ્લિત કરતાં પણ વિફલ નીવડે છે, કોઇક કદલીની જેમ માત્ર ભોગસુખથીજ સારી લાગે છે, પરંતુ સત્પુણ્યના બીજથી તે રહિત હોય છે અને કોઇક તો આમ્રલતાની જેમ સર્વાંગે સુંદર હોય છે, એવી લક્ષ્મી તો કોઈ ભાગ્યશાળીને પ્રાપ્ત થાય છે. "

હવે એવા અવસરમાં સર્વ દેવતાઓના મસ્તકપર જેમના ચરણ મુગટસમાન શોભે છે, ત્રિજગજ્જનના અભીષ્ટ પૂરવામાં જે કલ્પવૃક્ષસમાન છે અને મહર્ષિઓની શ્રેણીથી પરવરેલા એવા ચરમતીર્થંકર સર્વજ્ઞ શ્રી વીરપરમાત્મા વૈભારપર્વતપર સમોસર્યા. તે વખતે આકાશમાં દેવદુંદુભિનો ગંભીર અને મધુર નાદ સાંભળીને તેમજ અન્યોન્ય વિરૂદ્ધ પ્રાણીઓનો પણ સ્નેહપૂર્વક થતો સંગમ જોઇને ઉદ્યાનપાલક મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો:— " અહો! આ કોઈ એવી અદ્ભુત રચના છે, કે જે મને અત્યારે હર્ષવિહ્વલ બનાવી મૂકે છે. " આ પ્રમાણે વિચારમાં ને વિચારમાં આગળ આગળ ચાલ્યો જાય છે, એટલામાં વિ-

સ્મયયુક્ત મનથી, ત્રણ ભુવનની અદ્દભુત રાજ્યલીલાને સૂચવનારા ત્રણ છત્ર, ઉજ્વલ અને ચંચલ એવા ચામરોની શ્રેણી, વિવિધ વર્ણની નાની નાની ધ્વજાઓ સહિત ઇંદ્રધ્વજ, મણી, સ્વર્ણ અને રજતમય ત્રણ વપ્ર (કિલ્લા), પાદપીઠ સહિત અને સ્ફટિકરત્નમય એવું સિંહાસન, સુરાસુરની વિચિત્ર એવી વિમાનશ્રેણીયુક્ત તથા સમગ્ર વિશ્વના તાપને તરત દૂર કરનાર એવો ચૈત્યવૃક્ષ, વિકસ્વર ચંદ્રના જેવા મુખવાળી દેવાંગનાઓ, સર્વઋતુના ફળ અને પુષ્પોથી અભિરામ તથા જ્યાં અનેક વૃક્ષોની શ્રેણીઓ ભગવાનને નમસ્કાર કરતી દેખાય છે એવો બગીચો, જાણે નિર્વાણ સ્થાનપર જવાની નિશ્રેણી હોય એવી તથા વિશેષ રચનાથી યુક્ત એવી સોપાન રચના—આવા પ્રકારની સમૃદ્ધિસંપન્ન તથા ત્રણે લોકમાં અતિશ્રેષ્ઠ તથા પવિત્ર ચરિત્રયુક્ત, દેવોના પણ દેવ, ઇંદ્રોને વંદ્ય, જગતને પાવન કરતા એવા તથા સર્વતઃ અસાધારણ અને મહોદયવાળી લક્ષ્મીથી શોભાયમાન એવા શ્રી વર્દ્ધમાનસ્વામીને તેણે જોયા. જોતાંજ તેના મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર આવ્યો કેઃ–" વિરોધી પ્રાણીઓનો સ્નેહપૂર્વક સમાગમ જે મારા જોવામાં આવ્યો, તે આ મહાત્માનોજ પ્રભાવ છે. કહ્યું છે કેઃ—

" सारंगी सिंहशावं स्पृशति सुतधिया नंदिनी व्याघ्रपोतं,
मार्जारी हंसबालं प्रणयपरवशा केकिकांता भुजंगम् ।
वैराण्याजन्मजातान्यपि गलितमदा जंतवोऽन्ये त्यज्यन्ति,
श्रित्वा साम्यैकरूढं प्रशमितकलुषं श्रीजिनं क्षीणमोहम्" ॥१॥

" જેમણે પાપને શાંત કર્યાં છે, મોહને ક્ષીણ કર્યો છે અને એક સમતામાંજ જે લીન છે એવા શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતનો આશ્રય લઇને જન્મથી સ્વાભાવિક વૈરને પણ પ્રાણીઓ મદ રહિત થઇ આ પ્રમાણે તજી દે છે. પોતાના બાલકની ધારણાથી હરણ સિંહના બચ્ચાનો સ્પર્શ કરે છે, ગાય પણ તેવીજ રીતે વાઘના બચ્ચાને ચાટવા જાય છે, પ્રેમવશ થયેલી બિલાડી હંસના બાલને અડકે છે અને પ્રે-

માળ મયૂરી ભુજંગને રમાડે છે." હવે આ હૃદયને આનંદ આપનાર શ્રીજિનેંદ્રના આગમન વિગેરેની હકીકત, રાજાને નિવેદન કરી હું કૃતકૃત્ય થાઉં." આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે ચતુર વનપાલકે હાથમાં પુષ્પો અને ફળો લઇ રાજસભામાં જઇને જિનેશ્વરના આગમનની ખબર રાજાને નિવેદન કરી. કાનમાં અમૃતનું સિંચન કરનાર એવું તેનું વચન સાંભળીને રાજાએ પોતાના એક મુગટ શિવાય બીજા બધા અલંકારો શરીરપરથી ઉતારી તે વનપાલને બક્ષીસ કરી દીધા. પછી ચતુરંગિણી સેનાસહિત થઇને વિશાલ વસુધાને પણ સંકીર્ણ બનાવતો એવો તે રાજેંદ્ર આવા પ્રકારના આડંબરથી ભાવપૂર્વક પ્રભુને નમસ્કાર કરવાને ચાલ્યો. તે વખતે પોતાના સ્વામી પાસેથી પ્રસન્નતા જેમણે મેળવી છે, બખ્તરથી જેમના શરીર સજ્જ છે અને હાથમાં જેમણે વિચિત્ર પ્રકારના શસ્ત્રો રાખેલ છે, એવા પદાતિઓ આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યા. તે પછી જેમણે શત્રુઓને ખંડિત કર્યા છે અને પાંચ વર્ણની પતાકાઓથી જે મંડિત છે, પર્વતના જેવા ઉંચા શરીરવાળા અને સારી કાંતિવાળા એવા હાથીઓ ચાલવા લાગ્યા. ત્યારબાદ વેગથી ઉદ્ધત બનેલા અને સ્વચ્છંદ હેષારવ (હણહણાટ) ના પડઘાથી આકાશ અને પૃથ્વીને એક શબ્દમય કરી મૂકતા એવા અશ્વો ચાલવા લાગ્યા. અનંતર જાણે જયલક્ષ્મીના એક મનોરથ હોય એવા અને પોતાના ચક્ર સમુદાયના ચીત્કારથી દિશાઓને જેમણે વાચાલ બનાવી દીધી છે એવા રથો ચાલવા લાગ્યા. પાલખીઓમાં સુખે બેઠેલી એવી ચિલ્લણાદિક મહારાણીઓ પણ જાણે વીરના વંદનને માટે અતિ ઉત્સુક થઇ હોય એમ આગળ આગળ જવા લાગી. નાના પ્રકારના વાજીંત્રોના અવાજથી તથા બંદીજનોના જયજયારવથી તે વખતે કાને પડેલું પણ કંઇ કોઇના સાંભળવામાં આવતું નહિ. તે અવસરે ચતુરશિરોમણિ અને આનંદથી ઉદ્ભવેલ રોમાંચયુક્ત એવો અર્હદ્દાસ શેઠ પણ પોતાની સર્વસમૃદ્ધિના આડંબરથી પ્રભુને વંદન કરવાને આવ્યો. પછી શ્રેણિક રાજા ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને બહુ ભક્તિથી ભવ્યોના ભયને હરણ કરનારા એવા

શ્રી જિનેશ્વરની આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યો:–"હે નાથ! હે સદ્ધર્મબાંધવ! હે ત્રિભુવનાધિપતે! હે રાજાઓને પૂજ્ય! આજે અત્યારે આપના ચરણકમળના વંદનથી મારો નરભવ સફલ થયો. હે દેવ! નવા નવા અદ્ભુત ભાવથી જેઓ તમારા ચરણની સેવાના કરવાવાળા છે, તેઓજ આ પૃથ્વીપર ધન્ય છે. બીજા પ્રાણીઓ તો પરમ સુવર્ણસમાન દેહથી વસુધાને ભારભૂત જેવા છે, એમ હું માનું છું." આ પ્રમાણે જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરીને ભાસ્કર સમાન દેદીપ્યમાન શ્રેણિકરાજા પોતાને યથોચિત સ્થાને બેઠા. ધર્મથી ભાવિત અને શ્રેષ્ઠીઓમાં વૃષભ સમાન એવા અર્હદ્દાસ વિગેરે પણ આનંદદાયક જિનેશ્વરને નમીને યથાક્રમે બેઠા. પછી કર્ણમાં અમૃત સિંચનાર અને પાંત્રીશ ગુણોથી ઉદાર એવી વાણીથી **વીર** ભગવાન્ આ પ્રમાણે દેશના દેવા લાગ્યા:–" આ અસાર સંસારમાં મરૂભૂમિમાં કલ્પવૃક્ષની જેમ ઘણા ભાગ્ય એકત્ર થાય, ત્યારે પ્રાણીઓ ધર્મ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તેની ઉત્પત્તિને માટે વસુધાપીઠસમાન મનુષ્યજન્મ દુર્લભ ગણાય છે, તેમાં પણ વૃક્ષનું મૂળ કારણ જેમ બીજ, તેમ ડાહ્યા માણસોએ ધર્મરૂપ વૃક્ષનું મૂળ કારણ સમ્યકત્વ કહેલ છે, સુસાધુ એવા ગુરૂનો સમાગમ થવો એ બહુધા અનુકૂલ પવન સમાન છે. હૃદય નિર્મલ વિવેકની જાગ્રતિ એ વિશાલ કયારા તુલ્ય છે, શુદ્ધ સમ્યકત્વ એ તેના વિસ્તારનું મુખ્ય કારણ છે, અર્થાત્ મૂળ છે, તત્ત્વાતત્ત્વનો વિચાર એ તેનો મનોહર સ્કંધ (થડ) છે, દાન, શીલ, તપ અને ભાવ એ ચાર તેની મુખ્ય શાખાઓ છે અને સમતા, મૃદુતા વિગેરે પ્રશાખાઓ પ્રસિદ્ધ છે, વિવિધ કળાઓ સહિત સમસ્ત લક્ષ્મીની લીલાઓ તે એના પલ્લવો છે, મનુષ્ય અને દેવતાઈ સુખની સંપત્તિઓ તે એના રમણીય પુષ્પો છે અને શુકલધ્યાનરૂપ ઋતુના ઉલ્લાસથી પરિપકવ થયેલ સિદ્ધિસુખરૂપ તેનું ફળ છે, જેનો આસ્વાદન કરતાં કદી કલેશનો લેશ પણ ન થાય. પૂર્વ પુણ્યના યોગથી આવા પ્રકારનો ધર્મ કલ્પવૃક્ષ પ્રાપ્ત થતાં પણ જળસિંચન વિના તે ક્ષણે ક્ષણે ક્ષીણ થઈ જાય છે. શ્રી જિનેંદ્રની અર્ચના તેજ તેનું જળ-

સિંચન કહેલ છે. માટે દરેક પ્રાણીએ તે પૂજન વિધિમાં અતિશય આદર કરવો. જે માણસ સ્વલ્પ સમયમાં શિવરૂપ ફળની ચાહના કરે છે, તેણે પ્રભુની યત્નપૂર્વક ત્રિકાલ પૂજા કરવી જોઇએ. જે નિર્દોષ એવા જિનેંદ્ર ભગવંતની ત્રિકાલ પૂજા કરે છે, તે પ્રાણી ત્રીજા ભવમાં અથવા સાત આઠ ભવમાં સિદ્ધિ પામે છે. આ પૂજા વિવેકપૂર્વક જો સ્વલ્પ કરી હોય, છતાં અવસરની મેઘવૃષ્ટિની જેમ લોકોને તે મહા ફળ આપે છે. કહ્યું છે કેઃ—

" जिनपूजनं जनानां, जनयत्येकमपि संपदः सकलाः ।
जलमिव जलदविमुक्तं, काले शस्यश्रियो निखिलाः ॥१॥

" એકવાર કરેલ જિનપૂજન પણ માણસોને સમસ્ત પ્રકારની સંપત્તિઓ આપે છે. કારણ કે વખતપર વરસાદનું પાણી સમગ્ર ધાન્ય સમૃદ્ધિને નીપજાવે છે. " એ પૂજાજ ક્રૂર કર્મરૂપ વૃક્ષોના બગીચાને મૂળથી ઉખેડી નાખવા સમર્થ છે, જગતના તમામ ઐશ્વર્યનું તે મૂળ કારણ છે અને સંસારસમુદ્રમાં તે સેતુસમાન છે. વધારે શું કહીએ ? અરિહંતની પૂજા વિબુધ પુરૂષોએ આઠ પ્રકારની કહી છે અને તે તે ફળની સાક્ષાત્ પ્રાપ્તિને માટે તે માહાત્મ્યયુક્ત છે. કહ્યું છે કેઃ—

" पुष्पात्पूज्यपदं जलाद्विमलता सद्धूपधूमाद् द्विष—
द्वंदध्वंसविधिस्तमोपहननं दीपाद् घृतात् स्निग्धता ।
क्षेमं चाक्षतपात्रतः सुरभिता वासात्फलाद्रूपता,
नृणां पूजनमष्टधा जिनपतेरौचित्यलभ्यं फलम् " ॥ १ ॥

" પ્રાણી, પુષ્પથી જિનપતિની પૂજા કરતાં પૂજ્યપદવી પ્રાપ્ત કરે છે, જળથી વિમળતા, સદ્ધૂપના ધૂમથી આંતર શત્રુઓના ધ્વંસને, દીપથી આંતર તમનો નાશ, ઘૃતથી સ્નિગ્ધતા, અક્ષતપાત્રથી કુશલતા, વાસક્ષેપથી સુરભિતા, અને ફળથી રૂપતા—આ પ્રમાણે અષ્ટપ્રકારની પૂજાથી પૂજક તે તે વસ્તુને ઉચિત ફળ મેળવી શકે છે. સંક્ષેપથી દ્રવ્ય અને ભાવ—એવા બે પ્રકારે પૂજા થઇ શકે છે. દ્રવ્યથી

તેના અનેક ભેદો છે અને ભાવથી તો અનંતા ભેદો છે. દ્રવ્યપૂજાથી ઉત્કૃષ્ટ અચ્યુત દેવલોક સુધીનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે અને ભાવપૂજાનું ઉત્કૃષ્ટ ફળ તો અંતર્મુહૂર્ત્તમાં મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. કહ્યું છે કેઃ—

" उक्कोसं दव्वथयं, आराहियं जाइ अच्चुयं जाव ।
भावत्थएण पावइ, अंतमुहूत्तेण निव्वाणं " ॥ १ ॥

" દ્રવ્યપૂજા કરતાં પ્રાણી ઉત્કૃષ્ટ બારમા દેવલોક સુધીની સંપત્તિ પામે અને ભાવપૂજાથી અંતર્મુહૂર્ત્તમાં નિર્વાણ પામે છે. "

આ પ્રમાણે પ્રભુની દેશના સાંભળીને અને મનમાં ભાવ લાવીને અનેક ભવ્ય પ્રાણીઓએ દેવપૂજાનું વ્રત અંગીકાર કર્યું. તે વખતે સુધાસમાન જગદ્ગુરૂની વાણીને પ્રમાણ કરીને કાર્યકુશળ, વિકસ્વર થયેલા રોમાંચયુક્ત, આસ્તિકશિરોમણિ અને ચતુરાગ્રેસર એવો અર્હદ્દાસશેઠ અંજલિ જોડી પ્રણામ કરીને પ્રભુને આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરવા લાગ્યોઃ—" હે ત્રણ લોકના નાથ ! વિશુદ્ધ ભક્તિપૂર્વક મારે ત્રણે કાલ જિનેંદ્રની પૂજા કરવી, તેમાં પણ ચતુર્દશી પ્રમુખ મુખ્ય પર્વના દિવસોમાં તો નગરમાં સમગ્ર જિનપ્રતિમાઓની અર્ચના કરવી, તથા ચાતુર્માસિક અને વાર્ષિક વિગેરે પ્રસિદ્ધ પર્વોમાં પણ પોતાના કુટુંબસહિત મહોત્સવોપૂર્વક શુદ્ધ બુદ્ધિથી સ્નાત્રાભિષેક કરવો, તેમજ પોતાના ઘરચૈત્યમાં વિધિપૂર્વક અર્ચના કરીને સમગ્ર જિનાલયો જુહારવા અને ગૃહચૈત્યે રાત્રે સંગીત કરવું. હે નાથ ! આપના પ્રસાદથી એ રીતે મારો નિશ્ચય નિરંતર નિશ્ચલ રહો. " તે વખતે વીરપરમાત્માએ પ્રશંસાપૂર્વક કહ્યું કેઃ—' હે શ્રાદ્ધ ! વ્રતમાં સ્થિર ચિત્તવાળો થજે. '

ત્યારપછી વિધિપૂર્વક જિનેશ્વર પ્રભુને નમસ્કાર કરીને અંજલિ જોડી શ્રેણિકરાજાએ આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરીઃ—" હે પ્રભો ! ધર્મનું સર્વસ્વ અને સર્વોત્કૃષ્ટ સુખને આપનાર સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ મને કાંઇક વિસ્તારથી કહો. " આ પ્રમાણે ભૂપતિની વિજ્ઞપ્તિથી ઇંદ્રો

વિગેરેની બાર પર્ષદા સમક્ષ દેવાનંદાના નંદન વીરભગવાન્ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાઃ—સર્વ જિનભગવંતોએ ધર્મનું આદિ સાધન સમ્યકત્વ કહ્યું છે અને તે અનેક પ્રકારનું છે. કહ્યું છે કેઃ—

"एगविह दुविह तिविहं, चउहा पंचविह दसविहं सम्मं।
एगविहं तत्तरुई, निस्सग्गुवएसओ भवे दुविहं" ॥ १ ॥
खइयं खओवसमियं, उवसमियं इय तिहा नेयं।
खइयाइसासणजुअं, चउहा वेअगजुअं च पंचविहं" ॥ २ ॥

"એક પ્રકાર, બે પ્રકાર, ત્રણ પ્રકાર, ચાર પ્રકાર, પાંચ પ્રકાર, અને દશ પ્રકાર—એવા સમ્યકત્વના અનેક ભેદો કહેલા છે. તેમાં તત્ત્વપર રૂચિ તે એકવિધ સમ્યકત્વ, સ્વાભાવિક યા ઉપદેશથી પ્રગટે તે દ્વિવિધ, ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક અને ઔપશમિક—એ ત્રિવિધ, ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક, ઔપશમિક અને સાસાદન—એ ચતુર્વિધ, અને તે સાથે વેદક, મેળવવાથી તે પંચવિધ થાય છે. આભિગ્રહિક ભેદોથી મિથ્યાત્વ પાંચ પ્રકારે કહેલ છે. તેમજ અધર્મમાં ધર્મસંજ્ઞા વિગેરે ભેદોથી મિથ્યાત્વ દશ પ્રકારનું છે. સંસારના મૂલ બીજરૂપ એ મિથ્યાત્વના, સમ્યકત્વની શુદ્ધિ ઈચ્છનારા સુજ્ઞ પુરૂષે કરવું, કરાવવું અને અનુમોદવું—એ ત્રણે પ્રકારને મન, વચન અને કાયાથી તજી દેવા જોઇએ. કહ્યું છે કેઃ—

"ता मिच्छत्तं भववुड्ढिकारणं सव्वहा विवज्जिज्जा।
तं पुण समयम्मिहियं, णेगहा दुक्खतरुबीअं" ॥ १ ॥

"મિથ્યાત્વ ભવવૃદ્ધિનું કારણ હોવાથી તેનો સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઇએ. શાસ્ત્રમાં એમ કહ્યું છે કે, તે મિથ્યાત્વ—અનેક પ્રકારના દુઃખરૂપ વૃક્ષનું બીજ છે." તેમજ—'હે ભગવન્! કેટલા પ્રકારના મિથ્યાત્વ કહ્યા છે?' 'હે ગૌતમ! દશ પ્રકારના, તે આ પ્રમાણે—અધર્મમાં ધર્મસંજ્ઞા, ધર્મમાં અધર્મસંજ્ઞા, ઉન્માર્ગમાં સન્માર્ગસંજ્ઞા, માર્ગમાં ઉન્માર્ગસંજ્ઞા, અજીવમાં જીવસંજ્ઞા, જીવમાં અજીવસંજ્ઞા, અ-

સાધુમાં સાધુસંજ્ઞા, સાધુમાં અસાધુસંજ્ઞા, ઉત્સૂત્રમાં સૂત્રસંજ્ઞા અને સૂત્રમાં ઉત્સૂત્રસંજ્ઞા. તેજ પાંચ પ્રકારે મિથ્યાત્વ આ પ્રમાણે છે:--

"आभिगहियं अणभिगहियं, तह अभिनिवेसिअं चेव ।
संसइयमणाभोगं, मिच्छत्तं पंचहा भणिअं" ॥ १ ॥

"આભિગ્રહિક, અનભિગ્રહિક, અભિનિવેશિક, સાંશયિક અને અનાભોગ--એ પાંચ પ્રકારે મિથ્યાત્વ કહેલ છે." દેવપૂજા, તપ, દાન અને શીલ વિગેરે જો સમ્યક્ત્વ સાથે આચરેલા હોય, તોજ તે માણસોને યથાર્થરીતે ફળદાયક થાય છે. કહ્યું છે કે:--

"दानानि शीलानि तपांसि पूजा, सत्तीर्थयात्रा मवरा दया च ।
सुश्रावकत्वं व्रतधारणं च, सम्यक्त्वमूलानि महाफलानि" ॥ १ ॥

"દાન, શીલ, તપ, સત્તીર્થયાત્રા, શ્રેષ્ઠદયા, સુશ્રાવકપણું અને વ્રતધારણ વિગેરે જો સમ્યક્ત્વ મૂળપૂર્વક હોય, તો મહાફળ આપવાવાળા થાય છે." શંકારહિત આઠ આચારથી જેનું અંતઃકરણ પવિત્ર થયેલું છે, તેજ સજ્જનોમાં સમ્યગ્દૃષ્ટિ તરીકે પ્રસિદ્ધ થાય છે. જેમ જેમ જિનેશ્વર અને સદ્‌ગુરુની ભાવપૂર્વક ભક્તિ થાય છે, તેમ તેમ સમ્યક્ત્વની નિર્મલતા વધતી જાય છે. પાંચ અતિચારને વર્જવાથી જેનું સમ્યક્ત્વ શુદ્ધ થયેલું છે, તે ભવોભવ અધિક અધિક સુખને પામે છે, અને તે જિનેંદ્રપદ, ચક્રવર્ત્તિપદ, ઇંદ્રપદ, મોટું રાજ્યપદ અને છેવટે શિવપદ પણ પ્રાપ્ત કરી શકે છે."

આ પ્રમાણે તત્ત્વનો પ્રકાશ કરવામાં દીપિકાસમાન એવી જિનેશ્વરની દેશના સાંભળીને મિથ્યાત્વ અંધકારનો ધ્વંસ થવાથી જેનું હૃદય વિશુદ્ધ થયું છે એવા શ્રેણિક રાજાએ ક્ષપકશ્રેણીપર આરૂઢ થઇને સાત પ્રકૃતિનો ક્ષય કરી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વને દૃઢ કર્યું. તે વખતે અર્હદ્દાસ શેઠ પણ દીપક સમ્યક્ત્વને નિર્મળ કરી જગદ્‌ગુરુને નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરવા લાગ્યો:-"હે નાથ! ઔપશમિક વિગેરે સમ્યક્ત્વોનું ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપ કૃપા

કરીને મને સમજાવો. " આ પ્રમાણે તેની વિજ્ઞપ્તિથી ભગવંત પુનઃ તેની આગળ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા:—" જ્યાં પ્રદેશથી પણ મિથ્યાત્વના દળિયા વેદવામાં નથી આવતા તે **ઔપશમિક** સમ્યકત્વ કહેવાય છે, અને તે પ્રસન્ન (કચરો નીચે બેસી ગયેલ નિર્મળ) જળસમાન હોય છે. હે શ્રેષ્ઠિન્ ! જ્યાં મિથ્યાત્વના દળિયા પ્રદેશથી વેદવામાં આવે છે, તે **ક્ષાયોપશમિક** સમ્યકત્વ કહેલ છે, તે કંઈક કલુષિત નીર સમાન હોય છે. મિથ્યાત્વના ત્રણે પુંજનો ક્ષય થતાં **ક્ષાયિક** સમ્યકત્વ પ્રગટ થાય છે, તે સર્વથા શુદ્ધ પાણીના પૂર સમાન હોય છે. સમ્યકત્વથી પતિત થતા અને મિથ્યાત્વને નહિ પ્રાપ્ત થયેલ એવા પ્રાણીને **સાસાદન** સમ્યકત્વ હોય છે, તે વમન થતા અન્નના અનુભવસમાન છે. જ્યાં સમ્યકત્વનો અણુરસ ઉત્કર્ષથી વેદવામાં આવે, અર્થાત્ ક્ષાયિક સમ્યકત્વ જે સમયે થવાનું છે તેના પૂર્વ સમયમાં જે સંપૂર્ણ સમ્યકત્વમોહનીનાં દલ વેદવામાં આવે તે **વેદક** સમ્યકત્વ કહેલ છે. બીજા જીવોનુ સમ્યકત્વ જેનાથી સતેજ થાય, તે **દીપક** સમ્યકત્વ કહેવાય છે. સાસાદન અને ઔપશમિક સમ્યકત્વ જીવોને આખા સંસારમાં માત્ર પાંચ વારજ પ્રાપ્ત થાય છે, ક્ષાયોપશમિક અસંખ્યાત વાર પ્રાપ્ત થાય છે અને ક્ષાયિક તથા વેદક આખા સંસારમાં એકજ વાર પ્રાપ્ત થાય છે. છેવટના બે સમ્યકત્વ એટલે ક્ષાયિક અને વેદક શિવાય બીજાં સમ્યકત્વો પ્રતિપાતી અને ચાલ્યાં પણ જાય છે. ક્ષાયોપશમિક અને ઔપશમિક સમ્યકત્વમાં એટલોજ તફાવત છે કે—ઔપશમિક સમ્યકત્વી પ્રદેશથી મિથ્યાત્વને ન વેદે અને ક્ષાયોપશમિકવાળો પ્રદેશથી મિથ્યાત્વ વેદે. ક્ષાયોપશમિક કલુષિત જળસમાન, ઔપશમિક પ્રસન્ન જળસમાન અને ક્ષાયિક નિર્મલ જળ સદૃશ હોય છે. ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્યથી મિશ્રસમ્યકત્વ તેમજ બીજાં સર્વે અંતર્મુહૂર્ત્ત સુધી રહે છે, ઔપશમિક પાંચ વાર અને ક્ષાયોપશમિક અસંખ્યાત વાર પ્રાપ્ત થાય છે. "

આ પ્રમાણે સાંભળીને અર્હદ્દાસશેઠે પ્રભુ આગળ એવો અભિગ્રહ લીધો કે:—" જિન અને જિનમતમાં રહેલા શિવાય અન્યને હું

નમવાનો નથી." પછી શાસનનો ઉદ્યોત કરવામાં સાવધાન એવા શ્રેણિકરાજા વિગેરે સર્વે પ્રભુને નમસ્કાર કરીને આનંદસહિત પોતપોતાને સ્થાને ગયા. સર્વ આંતરિક શત્રુઓને ત્રાસ આપનાર અને સૂર્યની જેમ ઉદ્યોત કરવાવાળા એવા શ્રી ચરમ તીર્થંકર પણ વસુધાને પાવન કરતા શુભ પ્રદેશવાળા બીજા દેશમાં વિહાર કરી ગયા. ત્યારથી અવનીપતિ કરતાં પણ જેની સંપદા અધિક છે એવો અર્હદ્દાસશેઠ પણ ઘેર આવીને ભક્તિપૂર્વક ત્રિકાલ જિનપૂજન કરતો, બને વખત ષડાવશ્યક કરતો, તત્ત્વાતત્ત્વનો હૃદયમાં વિચાર કરતો અને સત્પાત્રે દાન દેતો એવો તે મોટા મોટા ઉત્સવોથી આર્હત શાસનની ઉન્નતિ કરવા લાગ્યો.

॥ इति श्री सम्यक्त्वकौमुद्यां तपागच्छनायकश्रीसोमसुंदरसूरिश्रीमुनिसुंदरसूरिश्रीचंद्रसूरिशिष्यपंडितजिनहर्षगणिकृतायां प्रथमः प्रस्तावः ॥

દ્વિતીયપ્રસ્તાવ:

હવે તે મગધદેશમાં રાજાની આજ્ઞાથી સમસ્ત લોકોને આનંદ આપનાર અને જગપ્રસિદ્ધ એવો કૌમુદીમહોત્સવ થતો હતો. સિંહસ્થ વર્ષની જેમ તે બાર વર્ષને અંતે થાય, કારણ કે લોકોમાં જે એક પ્રકારનો દેશરિવાજ પડી ગયો હોય છે, તેનું અતિક્રમણ કરવું દુષ્કર છે. ઈદ્રને સંતોષ આપનાર એવો તે મહોત્સવ પણ કાર્તિક માસમાં પ્રાણીઓની શાંતિને માટે ચાતુર્માસિકના દિવસે કરવામાં આવતો હતો. તે મહોત્સવમાં સમસ્ત સ્ત્રીઓ કસુંબી રંગના બે વસ્ત્રો ધારણ કરે છે, અનેક ભોગની સામગ્રીવિશેષથી શોભા અને પોતાના સૌભાગ્યનો ઉત્કર્ષ કરે છે, ઉદાર એવા શૃંગારરસમાં ચાલાક અને પોતાના સ્વામીને અતિવલ્લભ એવી તેઓ વનમાં જઈને કુળદેવતાઓની પૂજા કરે છે, પોતાની સખીઓ સાથે ગીત ગાય છે, વિચિત્ર પ્રકારની ક્રીડા કરે છે, હર્ષપૂર્વક સુંદર નૃત્ય કરે છે અને મોટા કૌતુકથી તેઓ પરસ્પર અપરિમિત દાન આપે છે. જો આ મહોત્સવ દેશમાં ન થાય, તો લોકમાં તરત મોટો ઉપદ્રવ પેદા થાય છે. કારણ કે પૂજ્યોની પૂજાનો વ્યતિક્રમ એ પ્રાણીઓના મંગલનો નાશ કરે છે.

હવે વખત આવતાં એક દિવસે રાજાએ સર્વત્ર નગરની અંદર કૌમુદીમહોત્સવને માટે આ પ્રમાણે પટહની ઉદ્દ્ઘોષણા કરાવી:— " હે નાગરિક જનો ! તમે પ્રમોદ અને ઉત્સાહ લાવીને મહોત્સવપૂર્વક કૌમુદીપર્વ કરો. આ વખતે નગરની તમામ મહિલાઓ શરીરને શોભાવીને અને દેવાંગનાઓ પણ શરમાઈ જાય એવા સુશોભિત

નેપથ્ય ધારણ કરીને સત્વર ઉદ્યાનમાં જાઓ, અને ત્યાં હૃદયને આનંદ આપનાર એવા તાજા નૈવેદ્યની ભેટપૂર્વક દેવીચરણની અર્ચા કરીને આનંદદાયક એવી વિચિત્ર ગીત નૃત્યાદિક યથેચ્છ ક્રીડા કરતાં દિવસ અને રાતભર ત્યાંજ રહો, અને માણસો બધા નગરની અંદર વિવિધ પ્રકારની ક્રીડા કરો. આ કાયદાનો જે ભંગ કરશે, તે રાજાનો ગુન્હેગાર થશે." કહ્યું છે કે:—

" आज्ञाभंगो नरेंद्राणां, गुरूणां मानखंडना ।
वृत्तिच्छेदो द्विजातीना–मशस्त्रवध उच्यते " ॥ १ ॥

"રાજાઓની આજ્ઞાનો ભંગ કરવો, વડીલોનું અપમાન કરવું અને બ્રાહ્મણોની આજીવિકા તોડવી, એ શસ્ત્ર વિનાનો વધ કહેવાય છે." આ પ્રકારની ઉદ્ઘોષણા સાંભળીને લલનાઓ અલંકારો ધારણ કરીને ઉપવનમાં જવાને માટે આ પ્રમાણે બીજી સામગ્રી સજવા લાગી:— "હે બાલે! જમીનપરથી ઉઠાવીને દૂર્વાંકુરને ઝટ થાળમાં રાખ. હે ચંદને! દેવતાઓને આનંદ આપનાર એવું ચંદન તું તૈયાર કર. હે કલ્યાણિ! કુટુંબના કલ્યાણને માટે, જેનાથી દેવાંગનાઓ પણ ખુશ થાય એવા મધુ અને દધિને તું તૈયાર કર. હે વયસ્યે! તું પ્રશસ્ત પુષ્પો લાવ. હે વિદગ્ધે! તું ચંદ્રમા સમાન સુશોભિત એક મુગટ બનાવ. હે વિદુરે! બાલસૂર્યના જેવું અરૂણ સિંદૂરનું પૂર પાસે લઇ આવ, કે જેથી હું સ્ત્રીઓને પ્રિય એવું સીમંતનું મંડન કરૂં. હે સખિ! બીજા કામ પડતાં મૂકીને કસ્તૂરી વાટ, કે જેથી ગાલપર હું પત્રવલ્લિકાની રચના કરૂં. હે કુંતલે! કુંતલાલંકાર સરસ રીતે તું તૈયાર કર, કે જેથી હું તરત તેમાં સારાં સારાં પુષ્પોને ગોઠવીને વધારે સુશોભિત બનાવું. હે ભદ્રે! મનોહર જળથી કુંકુમને તરત પલાળ, કે જેથી હું આનંદિત થઇને પોતાના અંગને રંગમય બનાવી દઉં. હે તન્વંગિ! મને સારાં સારાં વસ્ત્રો સત્વર આપ. હે શતપત્રાક્ષિ! પવિત્ર એવી પાદુકા મારા પગમાં પહેરાવ. હે જામે! સારૂં પાણી મેળવીને કાજળ તરત તૈયાર કર. હે બાલે! તું આંખે આંજવાને માટે એક સળી તૈયાર

રાખ. હે ચતુરે! અદ્ભુત એવો કસ્તૂરીનો વિસ્તાર તૈયાર મૂક. હે સાનંદે! કેમ જરી ખસતી નથી? હે મુગ્ધે! અત્યારે વૃથા આલસ્ય કરે છે. હે કર્પૂરિ! ઘણા કપૂરના પૂરથી પૂરિત એવું પાત્ર લાવ અને હે લીલાવતિ! તું રસિક તાંબૂલને લીલાપૂર્વક લાવ."

આ પ્રમાણે અન્યોન્ય આલાપથી ઉતાવળ કરતા અને સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરીને ઉદ્યાનમાં જતા એવા સ્ત્રીસમુદાયને જોઇને અચલ ધર્મબુદ્ધિવાળો એવો અર્હદ્દાસ શ્રાવક વિચાર કરવા લાગ્યોઃ—"અહો! પરિવારસહિત જિનપૂજા મારે કેમ થશે? આજે સર્વ સત્કર્મનું કારણભૂત એવું ચાતુર્માસિક પર્વ છે, જે પર્વમાં દેવતાઓ પણ સ્નાત્ર મહોત્સવ કરે છે. આજે વિવેકી પુરૂષે અતિ ઉત્સાહપૂર્વક જિનાર્ચના કરવી જોઇએ. અને મેં પણ જિનેશ્વર સમક્ષ એ પ્રમાણે નિશ્ચય (નિયમ) કર્યો છે. રાજાની આજ્ઞાથી મારી સ્ત્રીઓ પોતાના પરિવારસહિત કૌમુદી મહોત્સવની ઇચ્છાથી વનમાં જાય છે. ચાંદનીરહિત ચંદ્રમા અને વીજળીરહિત જેમ પયોધર ન શોભે, તેમ ગૃહસ્થો પણ સ્ત્રી વિના શોભતા નથી." આ પ્રમાણે મનમાં વિચાર કરીને તાત્કાલિક બુદ્ધિવાળા એવા તે શેઠ વિવિધ મણિઓથી સમુજ્જવલ અને વિશાલ એવો સોનાનો થાળ હાથમાં લઇને સુભટોથી સંકીર્ણ એવા રાજમંદિરે જઇને રાજાની આગળ ભેટણું મૂકીને જેટલામાં પ્રણામ કર્યો, તેટલામાં રાજા આનંદિત થઇ બોલ્યોઃ—"હે શેઠ! તમારૂં અહીં શા પ્રયોજનથી આવવું થયું, તે નિવેદન કરો." પછી જેણે પોતાના શરીરને નમાવેલ છે અને પોતાના મુખકમળને જેણે પ્રસન્ન રાખેલ છે એવા શ્રેષ્ઠીએ પોતાના બંને હાથ મસ્તક સુધી ઉંચા રાખી નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે નિવેદન કર્યુંઃ—"હે નૃદેવ! આજે સર્વ પાપનો ઘાત કરનાર ચતુર્માસી પર્વ છે, જેમાં દેવતાઓ પણ નંદીશ્વરદ્વીપે જઇને યાત્રા કરે છે. મેં પણ પ્રથમ શ્રી વીરપાસે પર્વને દિવસે વિધિપૂર્વક નગરના સર્વ ચૈત્યનું પૂજન કરવાનું વ્રત લીધું છે, અને વિશ્વના બંધુસમાન એવા સાધુઓને પોતાના સમગ્ર કુટુંબની સાથે આ દિવસે વંદન કર-

વાનો અભિગ્રહ લીધો છે. રાત્રે એક એક ચૈત્યમાં જગદ્દગુરૂની પૂજા કરીને ગીત, નૃત્યાદિ કરવુ. હે રાજન્! મારા આગમનનું આ મુખ્ય પ્રયોજન છે. અત્યારે કૌમુદીમહોત્સવ માટે આપનો પ્રજામા આદેશ ફરેલો છે, તો નૃપાલક! એવી રીતે કામ પાર ઉતરે કે આપની આ જ્ઞાનુ અપમાન ન થાય અને મારા વ્રતનો લેશ પણુ ભગ ન થાય હે શ્રાવકગણુભૂષણુ! આપ એવી રીતે આદેશ કરો કે જેથી મારી મનોભાવના ફલિત થાય " આ પ્રમાણે સાંભળીને સર્વ લોકના મનોરથ પૂરવામા કલ્પવૃક્ષ સમાન, પ્રબલપ્રમોદના પૂરથી જેના રોમાંચ વિકસિત થયા છે અને રાજાઓની શ્રેણીમા ઈંદ્રસમાન એવો શ્રેણિક રાજા મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો —" અરે! મહામોહને કરનાર અને વિશ્વને વિસ્મય પમાડનાર આ મહોત્સવના મોહને મનમાંથી દૂર કરીને આ મહાત્મા સર્વજ્ઞના ધર્મમા આ પ્રમાણે પોતાની વિશુદ્ધ બુદ્ધિને ધારણુ કરે છે ખરેખર! જિનેદ્ર પૂજામાં ભાવિત મનવાળા અને સુદર આચારવાળા એવા આ પુણ્યાત્માએ મારા આ દેશને, નગરને અને આ સકલ ગૃહને પવિત્ર કર્યા છે. આવા પ્રકારના ઘણા પુરૂષો જો મારા નગરમાં હોય, તો આ મારૂ સમગ્ર રાજ્ય સફલ થાય" આ પ્રમાણે પોતાના મનમા ભાવના ભાવીને પછી નરાધીશ પ્રગટ રીતે શેઠને કહેવા લાગ્યો —" હે શેઠ! તુ ધન્ય છે, તુ કૃતકૃત્ય છે અને તારોજ જન્મ શ્લાધ્ય છે કારણુ કે જગતને એક પ્રમાદનુ સ્થાન એવો આ મહોત્સવ ચાલુ છતા તુ ધર્મકર્મમાંજ આદરભાવ ધરાવે છે. પ્રમાદથી પરાધીન થયેલો પ્રાણી આવા સાંસારિક મહોત્સવમા પ્રાય વિશેષતાથી ધર્મવિમુખ થાય છે. ત્યાંસુધી વ્રત રહે છે, ત્યાસુધી ક્રિયા અને નિયમનુ ધૈર્ય પણુ ત્યાસુધીજ છે, કે જ્યાસુધી પ્રાણીઓને સાસારિક કાર્યનો પ્રસગ આવતો નથી. મારા આ સમગ્ર સામ્રાજ્યમાં તારે લીધેજ વિશેષતા છે માટે સર્વ પ્રકારની સામગ્રીથી નિ શ ક થઈને પૂજનવ્રતને આચર તારી સ્ત્રીઓ પણુ હે મહાભાગ! તારી સાથે ઘેર રહીને જિનપૂજાના મહોત્સવને અધિકતાથી દીપાવે. તારી અનુમોદના કરવાથી મને પણુ તેવા પવિત્ર

પુણ્યને લાભ મળે. કારણ કે કર્ત્તા અને સહાયક એ બંનેને શાસ્ત્રમાં સરખું ફળ કહેલ છે." આ પ્રમાણે કહીને રાજાએ તે મણિસ્થાલ તેને પાછો સોંપ્યો. કારણ કે મહાપુરૂષો ધર્મકાર્યમાં કોઇને વિઘ્નભૂત થતા નથી. પછી રાજાએ પોતાની અતિશય પ્રસન્નતા દેખાડીને શેઠને સન્માનપૂર્વક તરત વિસર્જન કર્યો.

પછી ઘેર આવીને વનમાં જવાને ઇચ્છતી એવી પોતાની સ્ત્રીઓને ભગવંતની અર્ચા કરવાની ઇચ્છાથી અટકાવીને પોતાના પરિવાર સાથે સ્નાનાદિક ક્રિયા કરીને શ્રેષ્ઠીએ સર્વને આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવો સ્નાત્રમહોત્સવ કર્યો. કર્પૂર, અગરૂ વિગેરે ધૂપની ધૂમલહરીથી જેનો મધ્યભાગ વ્યાપ્ત છે એવા જિનગૃહમાં તે શ્રાવકવર્ય અર્હદ્દાસ શેઠ જે વખતે સ્નાત્રોત્સવ કરતો હતો, તે વખતે કેટલાક શ્રાવકો શ્રદ્ધાપૂર્વક દુરિતને નાશ કરનાર એવું નાટ્ય કરવા લાગ્યા, કેટલાક અતિ આદરભાવથી સુધા સમાન એક મધુર એવી ગીતકળા કરવા લાગ્યા, તે વખતે કેટલાક ભગવંતની પાસે અનેક પ્રકારના વાજીત્ર વગાડવા લાગ્યા, કેટલાક ભાવિક જિનપ્રતિમાની અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરવા લાગ્યા, કેટલાક વિચક્ષણ શ્રાવકો પ્રતિમાને ચંદનના દ્રવનો લેપ કરવા લાગ્યા અને કેટલાક અખંડાક્ષતથી સાક્ષાત્ અષ્ટમંગલ રચવા લાગ્યા. પછી સર્વ ચૈત્યોની પરિપાટીપૂર્વક સમગ્ર જિનવરોની વિધિપૂર્વક પૂજા કરતાં શ્રેષ્ઠીએ તે દિવસ સફળ કર્યો. પછી રાત્રિએ પોતાના ગૃહચૈત્યમાં ઇંદ્રની જેમ ભક્તિભાજન થઇ વિધિપૂર્વક પૂજા રચીને ચતુરશિરોમણિ એવો તે શેઠ પોતાના આત્માને નિર્મળ કરવા સંગીતપૂજા કરવા પુન: આનંદથી વાદ્ય વગાડવા લાગ્યો. તે વખતે પ્રગટ ભાવવાળી એવી શેઠની આઠે પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ આદરપૂર્વક દિવ્યગીત, નૃત્યાદિક કરવા લાગી.

હવે તે વખતે નગરની બધી લલનાઓ ઉદ્યાનમાં પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વિનોદપૂર્વક ઉત્સવની ક્રીડા કરી રહી છે. એવા અવસરમાં રાજાએ જાગ્રત થઈ છડીદાર મારફતે મંત્રીને બોલાવીને ક્રીડાવશ થઇને તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું:—" હે મંત્રીશ્વર ! જે લીલા વનમાં

અત્યારે લલનાઓ લીલાપૂર્વક વિલાસ કરી રહી છે, ત્યાં વિનોદને માટે આપણે જઇએ. પોતાની મરજી મુજબ આનંદથી લીલા કરતી લલનાઓ અત્યારે એક ક્ષણવારમાંજ યોગીના મનરૂપ મૃગને પણ આકર્ષી લે તેમ છે. કહ્યું છે કે:—

"सुभापितेन गीतेन, युवतीनां च लीलया ।
मनो न भिद्यते यस्य, स योगी ह्यथवा पशुः" ॥ १ ॥

" સુભાષિત સંગીત અને યુવતીઓની લીલાથી જેનું મન ન ભેદાય, તે યોગી છે અથવા તો પશુ છે." નિર્ભય અને નીતિનિપુણ એવા અભયકુમાર મંત્રીશ્વરે રાજાનું કથન સાંભળીને આ પ્રમાણે નિવેદન કર્યું:—" હે પ્રભો ! અત્યારે વનમાં સ્ત્રીઓ ક્રીડા કરે છે, માટે ત્યાં જવાથી લગભગ સમગ્ર પ્રજાની સાથે દુર્ધર વિરોધ થશે. જેમ બળવાન્ દાવાનળ વનનો નાશ કરે છે, તેમ ઘણાઓની સાથે વિરોધ કરતાં રાજ્યભ્રષ્ટતા થવા સંભવ છે. કહ્યું છે કે:—

"बहुभिर्न विरोधव्यं, दुर्जयो हि महाजनः ।
स्फुरंतमपि नागेंद्रं, भक्षयंति पिपीलिकाः " ॥ १ ॥

" ઘણા માણસોની સાથે વિરોધ ન કરવો. કારણ કે મહાજન દુર્જય હોય છે. ઘણી કીડીઓ સાથે મળી જાગતા સર્પનું પણ ભક્ષણ કરી જાય છે. " આ પ્રમાણે મંત્રીના વચનપર ધ્યાન ન આપતાં અતિશય ગર્વથી એક પર્વત સમાન એવો મગધેશ્વર અવજ્ઞાપૂર્વક આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:—" હે મંત્રીશ ! સમગ્ર શત્રુઓની લાખો શાખાઓને ઉખેડી નાખવાથી જેનો પ્રતાપ બહુ વધતો જાય છે એવો સમૃદ્ધ હું રાજા જો કોપાયમાન થાઉં, તો તેઓ બિચારા શું કરી શકવાના હતા ? " આ પ્રમાણે રાજાની વાણી સાંભળીને પ્રમાણિક એવો મંત્રીશ્વર ન્યાયમાર્ગનો પ્રકાશ કરવાવાળી વાણી વિસ્તારવા (કહેવા) લાગ્યો:—" વસુધાધવ ! પ્રત્યેક પ્રાણી કદાચ અસમર્થ હોય, પણ તૃણના સમુદાયની જેમ ઘણા માણસોનો સમુદાય દુર્જય થઇ પડે છે. કહ્યું છે કે:—

"बहूनामसमर्थानां, समुदायो हि दुर्जयः ।
तृणैरावेष्टिता रज्जु--र्जायते नागबंधनम् " ॥ १ ॥

"બહુ અસમર્થ માણસોનો પણ સમુદાય મળે, તો તે દુર્જય થઈ પડે છે. ઘણા તૃણથી બનાવેલી દોરડી હાથીને પણ બાંધી મૂકે છે." વળી હે ધરાધીશ! જ્યારે માણસનું ભાગ્ય ફરી જાય, ત્યારે તેને સમુદાયની સાથે વિરોધ કરવાની મતિ ઉત્પન્ન થાય છે. મહાજનની સાથે વિરોધ કરવાથી રાજાને પણ રાજ્યભ્રષ્ટ થવું પડે છે. આ સંબંધમાં હે ભૂપ! એક **સુયોધન** રાજાની કથા છે તે સાંભળો:—

સુયોધન રાજાની કથા.

ભરતક્ષેત્રમાં હસ્તિનાગપુર નામના નગરમાં પ્રજાનું રક્ષણ કરવામાં કુશલ એવો **સુયોધન** નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને કમળના જેવા નિર્મળ રૂપ અને શોભાવાળી, કમળના જેવા મુખવાળી, પ્રાણની માફક પ્રિય અને અંતઃપુરમાં અગ્રેસર એવી **કમલશ્રી** નામની પ્રાણપ્રિયા હતી. તેમને સંપત્તિનુ એક પાત્ર અને પોતે બહુ લઘુ છતાં અધિક તેજથી રત્નની માફક શ્લાઘ્ય એવો **ગુણપાલ** નામે પુત્ર હતો. રાજકાર્ય કરવામાં સ્વતંત્ર, બલવાન્, શત્રુઓને તાબે કરવામાં કુશળ અને સત્યભામા (પ્રતિભા તથા લક્ષ્મી) થી સમન્વિત એવો **પુરૂષોત્તમ** નામે તેને મંત્રીશ હતો. સદાચારી, વિપુલ ઉદયવાળો, શાંતિકર્મ કરવામાં પ્રેમી અને રાજાનું હિત કરનાર એવો **કપિલ** નામનો તેને પુરોહિત હતો. બલિષ્ઠ, પ્રચંડ અને લોકમાં રહેલો તસ્કરધ્વનિ જેનાથી ત્રાસ પામીને શાસ્ત્રમાં છુપાઇ ગયો એવો **યમદંડ** નામે તેને કોટવાળ હતો. અતિશય ન્યાયયુકત અને એક પોતાની છત્રછાયાતળે રાજ્ય કરતાં અતિશય ભાગ્યવંત એવો તે રાજા બહુ સુખ અનુભવવા લાગ્યો.

એક દિવસ તે સભામંડપને શણગારીને બેઠા હતો, તેવામાં પ્રચ્છન્નચારી એવા ચરપુરૂષોએ આવીને આ પ્રમાણે અરજ કરી:— "હે દેવ! મદોન્મત્ત હાથી જેમ વનને ઉપદ્રવ કરે, તેમ પવિત્ર

પ્રદેશવાળા તમારા દેશને શત્રુરાજા ઉપદ્રવ કરે છે. હે વિભો ! તમે સુખસાગરમાં મગ્ન થઇ દેશના ભગને અને પ્રજાની પીડાનો કદી વિચાર કરતા નથી, તે બિલકુલ ચુકત નથી. દેહ, ગેહ, રૂપ કે લીલાથી રાજા શોભતો નથી, પણ કેવલ પ્રજાનુ રક્ષણ કરવાથીજ તે શોભે છે. જે રાજા એક ભાગીદારની માફક પ્રજા પાસેથી ધન લઇને પોતે સુખે સુવે છે, સુખે ભોગ ભોગવે છે અને લીલાપૂર્વક સુખે ક્રીડા કરે છે, તે રાજા નિર્લજ્જ સમજવો. જે પોતે તેજ રહિત થઇ દેશના ભગને અને પ્રજાના ઉપદ્રવને જોયા કરે છે, તે રાજાને રૈરવ—નરક શિવાય બીજું સ્થાન મળતું નથી. " આ પ્રમાણે તે ચરનાં વચનો સાંભળીને રાજા મહોત્કટ થઇને બોલ્યો:—" હે ચર! જ્યાંસુધી આલસ્યની નિદ્રાથી મારા પરાક્રમને પ્રચ્છન્ન કરી બેઠો છુ, ત્યાંસુધી હરિણ જેવા એ શત્રુઓ સ્વેચ્છાથી ફર્યા કરે છે, પણ સિહની માફક હું જ્યારે કુપિત થઇશ, ત્યારે એ બિચારા શુ માત્ર છે ? " કહ્યુ છે કે:-

" तावत्स्वैरममी चरंतु हरिणाः स्वच्छंदसंचारिणो,
निद्रामुद्रितलोचनो मृगपतिर्यावद् गुहां सेवते ।
उन्निद्रस्य विधूतकेशरसटाभारस्य निर्गच्छतो,
नादे श्रोत्रपथं गते हतधियां सन्त्येव दीर्घा दिशः"॥ १ ॥

"જ્યાંસુધી નિદ્રાથી લોચન બધ કરીને મૃગપતિ ગુફામાં સૂતો છે, ત્યાંસુધી સ્વચ્છદચારી હરણો ભલે પોતાની મરજી પ્રમાણે ફર્યા કરે, પણ જ્યારે તે આંખ ઉઘાડશે, પોતાની કેશરસટાના સમૂહને ફરકાવશે અને ઘોર ગર્જના કરશે, ત્યારે તે નાદ સાભળતાંજ તે બિચારાં હરણોની બુદ્ધિ હણાઈ જશે અને ભાગતાં તેમને દિશાઓ પણ લાંબી થઇ પડશે " આ પ્રમાણે કહીને તે ચરપુરૂષોને પારિતોષિક આપ્યુ. પછી ઉગ્રમગ્રામમાં પણ નિપુણ એવા સુભટોને રાજા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો—"હે વીરો! જેમના બને પક્ષ વિશુદ્ધ છે એવા અને ગુણશાલી એવા તમને અત્યારે જયશ્રી વરવાનો સમય છે, અને એટલા માટે નિષ્કપટભાવથી રાજ્યલક્ષ્મીનો સારી રીતે વ્યય કરીને કુળક્રમથી આવેલા એવા તમને હું આટ-

લી ઉંચી હદસુધી લાવ્યો છું. લક્ષ્મીના નિધાનરૂપ એવા સંગ્રામવિધિ માટે જે જે વસ્તુની જરૂર પડે, તે તે વસ્તુ પ્રયત્નપૂર્વક લાવીને તમે સજ્જ થઈ જાઓ. જે સુભટ રાજાની સાથે વિલાસ કરીને સંગ્રામમાં આડું મુખ કરે છે, તે સ્વર્ગે ગયેલા પોતાના સાત પૂર્વજોને નીચે પાડે છે." કહ્યું છે કે:—

" शीतभीताश्च ये विप्रा, रणभीताश्च क्षत्रियाः ।
तेन पापेन लिप्येऽहं, यन्न हन्यां जयद्रथम्" ॥ १ ॥

" જો હું જયદ્રથનો વધ ન કરૂં, તો શીતથી ડરતા બ્રાહ્મણોને અને રણથી ડરતા ક્ષત્રિયોને જે પાપ લાગે, તે પાપથી હું લિપ્ત થાઉં." આ પ્રમાણે રણકર્મને માટે સુભટોને પાણી ચડાવીને વૈરીનો વિજય કરવા રાજા બધી સામગ્રી તૈયાર કરાવવા લાગ્યો. તે વખતે શાંતિકર્મ કરતો પુરોહિત રાજમંદિરે દિવ્ય અસ્ત્ર, ગજ અને અશ્વ સંબંધી પૂજનના ઉત્સવો કરવા લાગ્યો. વિઘ્નની ઉપશાંતિને માટે સુભટો પાત્રોને દાન દેવા લાગ્યા અને વિવિધ રીતે દેવતાઓનું અર્ચન કરવા લાગ્યા. સર્વજનો ગુરૂઓની પૂજા કરવા લાગ્યા અને વડીલોને માન દેવા લાગ્યા, તથા સુવર્ણના દાનથી બંદિલોકોને, ચારણોને અને યાચકોને સંતુષ્ટ કરવા લાગ્યા. કરોડો સોનામહોરો આપતાં પણ ન માનતી એવી પોતાની પ્રિયાઓને સુભટો માત્ર પગે પ્રણામ કરવાથીજ શાંત કરવા લાગ્યા. વૈરીની સાથે લડવાને રાજાએ પણ એકહજાર હાથી અને સાતહજાર અશ્વો સજ્જ કરાવ્યા. આ પ્રમાણે સંગ્રામને માટે બધી સામગ્રી તૈયાર કરીને જવાને ઇચ્છતા એવા ભૂપાલે દુર્ગપાલને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું:—" હે ભદ્ર! તમારે કાલજીપૂર્વક પ્રજાનું રક્ષણ કરવું, તેમજ કિલ્લાનું રક્ષણ કરવામાં પણ બરાબર સાવધાન રહેવું. જયલક્ષ્મીને હાથ કરીને જ્યાંસુધી હું ઘેર આવું, ત્યાંસુધી મોટાં રાજકાર્યો અને બીજાં પણ કર્ત્તવ્ય તમારે બજાવવાં." આ પ્રમાણે દુર્ગપાલને સમજાવીને મહીપાલે ચતુરંગબલથી પ્રચંડ બનીને જયયાત્રાને માટે તે નગરમાંથી

પ્રયાણ કર્યું. તે દિવસથી માંડીને બહુજ કાલજીપૂર્વક રક્ષણ કરી લોકોને આનંદ આપનાર એવા તે દુર્ગપાલે સહુ કોઇને સુખી સુખી કરી દીધા, એટલુંજ નહિ પણ તેણે રાજાના પુત્રો વિગેરેને પણ થોડા વખતમાં પ્રસન્ન કરી દીધા અને નગરના મોટા શ્રેષ્ઠીઓને તેણે મધુર ભાષણથી પોતાને વશ કરી લીધા.

હવે જે સારી મતિવાળો મિથ્યાત્વને દૂર કરી જેમ સમ્યકત્વ પામે, તેમ શત્રુવર્ગનો જય કરી તેમના દેશમાં પોતાની આજ્ઞા પ્રવર્ત્તાવી જયલક્ષ્મીના સંગમથી અધિક દેદીપ્યમાન એવો તે રાજા કેટલેક દિવસે જ્યાં પગલે પગલે ઉત્સવ થઇ રહ્યા છે એવી પોતાની તે રાજધાનીમાં આવ્યો. તે વખતે આનંદને ધારણ કરી વિવિધ ભેટણા સહિત નગરના બધા લોકો રાજાની સન્મુખ ગયા. ત્યાં ભેટણાં આગળ મૂકીને વિનયપૂર્વક તેઓ રાજાના આપત્તિને દળનારા એવા ચરણે નમ્યા. એટલે આનંદપૂર્વક રાજાએ તેમને યથોચિત સન્માન દઇ આ પ્રમાણે પૂછ્યું:—"હે મહાજનો! તમો બધા કુશળ છો?" આ સાંભળી તેઓ બોલ્યા કે:—"સ્વામિન્! ન્યાયના મહાસાગર તુલ્ય એવા દુર્ગપાલની કૃપાથી અમો અત્યારે બહુજ સુખી છીએ." આ પ્રમાણે તેમનું કથન સાંભળી રાજા મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે:-"આ લોકોની કહેવામાં ભૂલ થઇ છે કે મારા સમજવા ફેર થયો?" પછી તાંબૂલ દેવરાવીને થોડો વખત વ્યતીત કરીને ફરી રાજાએ તેમને પૂછ્યું, એટલે તેઓએ પૂર્વ પ્રમાણેજ જવાબ આપ્યો. આથી રાજાના અંતરમાં કોપ પ્રગટ્યો, પણ ભસ્મથી આચ્છાદિત અનલની જેમ બહારથી તાપ ન દેખાડતાં મહાજનોને તેણે વિસર્જન કર્યા. પછી વાજીંત્રના નિર્ઘોષથી દિશાઓને શબ્દમય બનાવતા એવા રાજાએ ઉંચે લટકાવેલ પતાકાઓથી અદ્ભુત લાગતી એવી પોતાની નગરીને અલંકૃત કરી. પછી ત્યારથી રાજાને મનમાં આ પ્રમાણે ચિંતા થવા લાગી કે:—"અહો! એણે નગરના બધા લોકોને વશ કરી લીધા છે. માટે એ નિશ્ચય દુષ્ટ અને રાજ્યદ્રોહી છે." નીતિશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:—'અધિક ગુણવાળા સેવકપર રાજાઓ પ્રાયઃ દ્રોહ કરે છે.' "માટે કોઇ-

છે અને પ્રધાન વિગેરે તેના મદદગાર છે, તો એ સ્વરૂપ મારે કોની પાસે નિવેદન કરવું. પછી કોલાહલ સાંભળીને સમગ્ર મહાજન તેજ વખતે રાજમંદિરના દ્વાર આગળ આવ્યો. એટલે કોપના આટોપથી રક્ત થઇને રાજાએ તે બધો વૃત્તાંત વિનયથી નમ્ર એવા મહાજનને કહી સંભળાવ્યો. પછી રાજાની આજ્ઞાથી તે ખાતરનું સ્થાન જોઇને વિસ્મય પામતા મહાજને રાજાને નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરી:—" હે રાજન્! આસુરીભાવ (કોપ) નો ત્યાગ કરીને ચોરની તપાસ કરવા માટે દુર્ગપાલને સાત દિવસની અવધિ આપો. હે મહીપતે ! સાત દિવસમાં જો એ સમસ્ત વસ્તુઓ અને ચોરને પકડી ન આપે, તો તે પછી કાર્યાકાર્યનો વિચાર કરીને તમારે એને શિક્ષા (દંડ) કરવી. " આ પ્રમાણે મહાજનનું વચન રાજાએ મહાકષ્ટે કબૂલ રાખ્યું. એ રીતે સંબંધ કરીને અને ભૂપતિને નમીને નગરવાસીઓ યમદંડની સાથે પોતાને ઘેર ગયા.

ત્યારપછી દુર્ગપાળે પણ રાજસુત અને મંત્રીપુત્ર વિગેરેને ખાતરનો સમસ્ત વૃત્તાંત યુક્તિથી જણાવ્યો, એટલે તેઓ કહેવા લાગ્યા કે:—" હે યમદંડ! તમારે કોઇપણ પ્રકારની ધાસ્તી કરવી નહિ. કારણ કે અમે સત્ય પક્ષનું સ્થાપન કરનારા છીએ. રાજાના પક્ષનું કે તમારા પક્ષનું જે યુક્ત—સત્ય હશે, તેજ કરશું. કારણ કે ન્યાયનિષ્ઠ અને ગુણશ્રેષ્ઠ એવા તમે બહુજ બારીકાઇથી પ્રજાનું રક્ષણ કરતા હોવાથી આ નગરમાં કદાપિ ચોરીનું નામ પણ ન હતું. અત્યારે તમારા કે રાજાના ભેદથી નગરના રાજભંડારમાં ચોરનો પ્રચાર થયો, માટે ગુણ, દોષની બરાબર પરીક્ષા કરીને અમે તો રાજાની સમક્ષ પણ ન્યાયમાર્ગનુંજ પ્રતિપાદન કરશું." આ પ્રમાણે તેમના વચનામૃતનું પાન કરીને તે સંતુષ્ટ થઇને બોલ્યો:—'આપના પ્રસાદથી મારે સારૂંજ થશે.' હવે પોતે બધું જાણે છે, છતાં ધૂર્તતા દેખાડતો એવો કોટવાલ નગરમાં ચોરની તપાસ કરવા લાગ્યો.

પછી પહેલે દિવસે પ્રભાતે રાજસભામાં આવીને તે કોટવાળે જેટલામાં પ્રણામ કર્યા, તેટલામાં રાજા કહેવા લાગ્યો:—" રે દુષ્ટમતિ!

દુષ્ટ અને ક્રૂર એવો તે ચોર ક્યાં તારા જોવામાં આવ્યો ?" તેણે કુપિત થયેલા રાજાને આ પ્રમાણે જણાવ્યું:—"હે સ્વામિન્! નગરમાં તમામ ઠેકાણે મેં તપાસ કર્યો, પરંતુ શુદ્ધ ધર્મના પ્રણેતાની જેમ તે ક્યાં પણ મારા જોવામાં આવ્યો નહિ." આ સાંભળી રાજાએ તે દુર્ગપાલ સેવકને આ પ્રમાણે કહ્યું:—"જ્યારે ચોરનો પત્તો ન મળ્યો, તો આટલો બધો વખત તેં નિરર્થક ક્યાં ગાળ્યો?" તેણે કહ્યું:—"હે મહાદેવ! રસ્તામાં એક કથાકાર, સાંભળતાં આનંદ ઉપજાવે તેવી કથા કહેતો હતો, હે વિપુલાધિપ! તે વાત સાંભળતાં મને આટલો વખત લાગ્યો. કારણ કે કથારસ એ પ્રાયઃ સર્વ રસોનો અવધિ કહેલ છે." આથી રાજાએ હસતાં હસતાં કહ્યું:—"જે કથા સાંભળતાં તું પોતાનું મરણ પણ ભૂલી ગયો, તે કથા તું અત્યારે સ્વસ્થ થઈને મારી પાસે કહે." આ પ્રમાણે રાજાનો આદેશ થતાં તે પ્રસન્ન થઈને સભાસદોને પ્રિય એવી તે કથા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:—

રાજહંસની કથા.

"ઉદ્વેગ વિનાના પૃથ્વીના એક ભાગમાં મોટા પુરૂષોનું જાણે ઘર હોય, તેમ સર્વ પ્રાણીઓને ઉપકાર કરનારૂં એવું એક વન છે. જે વનમાં સમગ્ર જનોને અભીષ્ટ એવી સર્વ ઋતુના ફળની સમૃદ્ધિથી વૃક્ષો પોતાના કુલીનપણાને કૃતાર્થ કરી રહ્યા છે. ગ્રામ્ય લોકોની જેમ નાના પ્રકારના પક્ષીઓ જ્યાં સર્વત્ર યથેષ્ટ ભક્ષણ, પાન અને વિલાસ કરી રહ્યા છે. જ્યાં તાપસો પોતાનો વિનીતાકાર દર્શાવી પાણીમાં સ્નાન કરતાં પણ પોતાના વેતસાચર (નેતરના જેવી નમ્રતા) નો પ્રાયઃ કદી ત્યાગ કરતા નથી. જ્યાં વિનયથી ઉજ્વલ થયેલા એવા મુનિઓ પ્રાણીઓપરના પ્રીતિભાવથી તાપ અને તૃષાને દૂર કરનારી એવી ધર્મોપદેશરૂપ પિયૂષપ્રથા (પરબ) નું સારી રીતે રક્ષણ કરે છે. ત્યાં રાજહંસોની શ્રેણીથી શોભાયમાન, શ્રમને દૂર કરનાર અને પાણીથી ભરેલું એવું એક પવિત્ર સરોવર હતું. તે સરોવરની નજીક પ્રોન્નત છતાં ફળગૌરવની સંપત્તિથી અધિક નમી ગયેલું એવું સાલ નામનું એક વિશાલ વૃક્ષ હતું. જે સદા નમ્ર

રહીનેજ માણસોને નિર્વિશેષ ફળો આપવાથી કંઇક ઉત્તમ જનોની ઉપમાને પામ્યું હતું. તે વૃક્ષ ઉપર પોતાના પુત્ર, કલત્રાદિ કુટુંબથી મગરૂર મનવાળા એવા સેંકડો રાજહંસો વાસ કરીને રહ્યા હતા. સુગંધથી મનમાં મુદિત થનારા (શ્રેષ્ઠ આગમથી ઉંચા મનવાળા,) કવિઓમાં પ્રસિદ્ધ કાંતિવાળા (વિસ્તૃત અંતર પ્રભાવાળા,) સારી ગતિવાળા (સન્માર્ગ ગામી) અને જેઓ વિવેકવંત છે, તેઓ સર્વત્ર પ્રખ્યાત કેમ ન થાય ?

એક દિવસે સર્વ પક્ષીઓમાં વૃદ્ધ એવા એક રાજહંસે વૃક્ષના મૂળમાં ઉત્પન્ન થયેલ એક લતાના નવા અંકુરને જોઇને હિતબુદ્ધિથી તરૂણ હંસોને કહ્યું–' જે આગામી કાલનો વિચાર કરવો, એજ વૃદ્ધોમાં વૃદ્ધત્વ છે.'—" હે વત્સો ! આ લતાનો અંકુર ભવિષ્યમાં તમોને અનર્થકર્ત્તા થશે, માટે અત્યારે એ અલ્પપ્રયાસે સુસાધ્ય હોવાથી સત્વર તેને ઉખેડી નાખો. જો અત્યારે તમો તેની ઉપેક્ષા કરશો, તો ભવિષ્યમાં તમો બધાને એ દુઃખનું કારણ થશે. નીતિશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—' વૈરી, વ્યાધિ અને વિષાંકુરનો આદિથીજ ઉચ્છેદ કરી નાખવો. " આ પ્રમાણે તે વૃદ્ધનું કથન સાંભળીને દુર્વિગ્ધ એવા તરૂણ હંસોએ કહ્યું:—" અહો તમે વૃદ્ધ થયા છતાં હજી મૃત્યુથી ભય પામો છો. હે વૃદ્ધ ! અકસ્માત્ ભયની અમારે શામાટે કાલજી રાખવી ? કારણ કે ભવિષ્યમાં શું થશે, તે કોણ જાણે છે ? " આ રીતનું તેમનું વચન સાંભળીને વૃદ્ધ રાજહંસે વિચાર કર્યો કે:— " અહો યૌવનના ઉન્માદથી મત્ત અને મહામૂર્ખ બની ગયેલા એવા આ તરૂણ હંસો ગુણકારી એવો મારો હિતોપદેશ માનતાજ નથી; એટલુંજ નહિ પણ ઉલટા ક્રોધે ભરાય છે. કહ્યું છે કે:—

" प्रायः संप्रति कोपाय, सन्मार्गस्योपदेशनम् ।
विलूननासिकस्येव, विशुद्धादर्शदर्शनम् " ॥ १ ॥

" જેની નાસિકા છેદાઇ ગઈ હોય એવા માણસને વિશુદ્ધ આરસી બતાવવાથી જેમ તે ગુસ્સે ભરાય છે, તેમ સામાન્ય (અયોગ્ય)

જનને સન્માર્ગનો ઉપદેશ આપવા જતાં પ્રાય: તેને કોપનું કારણ થાય છે." અત્યારે એઓ કદાચ નહિ માને પણ જ્યારે બુરૂં ફળ મળશે, ત્યારે સમજ આવી જશે." આ પ્રમાણે બોલી તે વૃદ્ધ રાજહંસ વિચાર કરતો કોઇ બીજા વૃક્ષપર મૂંગો બેસી રહ્યો. વખત જતાં પક્ષીઓના ક્ષીણ થયેલા ભાગ્યયોગે તે લતાંકુર વધીને વૃક્ષ ઉપર ફેલાઇ ગયો. એકદા કોઇ અધમ શિકારીએ પોતાના દુષ્ટ અભિપ્રાયથી તે લતામંડપને આધારે ચડીને ત્યાં જાળ માંડી. હવે તે હંસો પૃથ્વીપીઠ પર સ્વચ્છંદ રીતે ફરી ફરીને વિશ્રામ લેવાને માટે સાંજે પુન: તે વૃક્ષપર આવ્યા. વિવેક વિનાના હૃદયવાળા જનો જેમ સ્ત્રીઓના અંગ ઉપર પડે, તેમ કપટજાળની ખબર ન હોવાથી તેઓ તરત ત્યાં સપડાઇ ગયા. પછી પાશથી પરવશ થયેલા અને પોકાર કરતા એવા તે સર્વેને એક બાજુ પરના વૃક્ષપર બેઠેલા તે વૃદ્ધ રાજહંસે કહ્યું:—"હે વત્સો! અક્કલ વિનાના એવા તમને અત્યારે મતિ આવી, પણ જો પૂર્વે મારો હિતોપદેશ માન્યો હોત, તો આ વખત ન આવત. કહ્યું છે કે:—

" वरं बुद्धिर्न सा विद्या, विद्यातो बुद्धिरुत्तमा ।
बुद्धिहीना विनश्यंति, यथा ते सिंहकारकाः " ॥ १ ॥

"વિદ્યા કરતાં બુદ્ધિ હમેશાં ઉત્તમ ગણાય છે. બુદ્ધિહીન માણસોને તે સિંહ બનાવનારાઓની જેમ વિનાશ પામવાનો વખત આવે છે." સ્વચેષ્ટિતને ધિક્કારતા એવા તેઓ ગદ્ગદ સ્વરે આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા:—"હે તાત! હવે પ્રસન્ન થઇને અમને જીવવાનો ઉપાય બતાવો." આ સાંભળી તે દયાળુ અને ચતુરશિરોમણિ એવો તે વૃદ્ધ રાજહંસ બોલ્યો:—"હે વત્સો! પ્રયોજનનો વિનાશ થતાં ઉપાય બહુ દુર્લભ હોય છે. કહ્યું છે કે:—

" अज्ञानभावादथवा प्रमादादुपेक्षणाद् व्यत्ययभाजि कार्ये ।
पुंसः प्रयासो विफलः समस्तो, गतोदके कः खलु सेतुबंधः" ॥ १ ॥

"અજ્ઞાનભાવથી, પ્રમાદથી કે ઉપેક્ષાથી કાર્યનો વિનાશ થતાં પાણી ગયા પછી પાળ બાંધવાની જેમ માણસનો સમસ્ત પ્રયાસ વિફલ થાય છે." તથાપિ તમે તમારા શરીરના સાંધાઓ શિથિલ કરી મૃતની જેમ પડ્યા રહો. નહિ તો એ વ્યાધ તમારૂં ગળું મરડી નાખશે." તે બિચારાઓએ તેના કહ્યા પ્રમાણે કર્યું. કારણ કે મૂર્ખ લોકો તો હાર્યા પછીજ માને છે. હવે પ્રાતઃકાલે તેમને લેવાને માટે તે શિકારી ત્યાં આવ્યો, અને ચેષ્ટારહિત એવા તે રાજહંસોને મૃતવત્ જાણીને તે મૂઢાત્માએ પણ તેમને વૃક્ષની નીચે લાવીને મૂક્યા. પછી જેટલામાં તેણે જમીનપર તેમને મૂક્યા, તેટલામાં તે સર્વે વૃદ્ધના કહ્યા પ્રમાણે ઉડીને ચારે દિશાઓમાં ચાલ્યા ગયા, એટલે તે વ્યાધ પણ નિરાશ થઇને પોતાને ઘેર ચાલ્યો ગયો. કારણ કે પાપીઓના પ્રાયઃ સંપૂર્ણ મનોરથ થતા નથી. પછી પ્રમોદથી મધુર મધુર બોલતા એવા તે પક્ષીઓ વૃદ્ધ રાજહંસના ચરણકમળને પ્રણામ કરીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાઃ—"હે વિભો! આપના પ્રસાદરૂપ પીયૂષની અખંડધારાના અભિષેકથી અમો ભુવનમાં વલ્લભ એવું જીવન પામ્યા. અહો! મહૌષધરસની જેમ શરૂઆતમાં વૃદ્ધોપદેશ કટુતાયુક્ત લાગે છે, પણ પરિણામે તો તે શીતલ હોય છે. અત્યંત સ્વાદુ અને શીત તથા સુધાસમાન એવા વૃદ્ધોપદેશનું જે સુજ્ઞ માણસો આદરપૂર્વક પાન (શ્રવણ) કરે છે, તેઓ ચંદ્રગુપ્ત-રાજાની જેમ રાજ્ય, જીવિત અને સમૃદ્ધિનાં સુખો સત્વર પ્રાપ્ત કરી શકે છે. કહ્યું છે કે:—

"वृद्धवाक्यं सदा कार्यं, प्राज्ञैश्च गुणशालिभिः ।
पश्य हंसान् वने बद्धान्, वृद्धवाक्येन मोचितान्" ॥१॥

"પ્રાજ્ઞજનો અને ગુણીજનોએ સદા વૃદ્ધના કહ્યા પ્રમાણે કરવું. જુઓ, વનમાં બંધાઇ ગયેલા હંસો વૃદ્ધવાક્યથી મુક્ત થયા." પછી સ્વેચ્છાએ આનંદ કરનારા અને વૃદ્ધોપદેશ પાળવામાં નિષ્ઠાવાળા એવા તે હંસો તે વખતે આ પ્રમાણે એક શ્લોક બોલ્યાઃ—

" दीर्घकालं स्थिता यस्मिन्, पादपे निरुपद्रवे ।
मूलादेवोद्गता वल्ली, शरणाद्भयमागतम् " ॥१॥

" ઉપદ્રવરહિત જે વૃક્ષમાં લાંબા વખત સુધી રહ્યા, ત્યાં મૂળમાંથીજ લતા ઉગી વિસ્તાર પામી, તેથી અમને શરણથી ભય પ્રાપ્ત થયું. " ' કાર્ય મૂળથીજ વિનષ્ટ થયું છે, એ રીતે દુર્ગપાલે પોતાનો અભિપ્રાય સૂચિત કર્યો; પરંતુ રાજા તે સમજી ન શક્યો. "

આ પ્રમાણે કથા કહીને તે પોતાને ઘેર ગયો અને રાજા પણ તેજ દુષ્ટ અભિપ્રાયને મનમાં કાયમ રાખી અંતઃપુરમાં ચાલ્યો ગયો.

પછી બીજે દિવસે શ્રેયને ઇચ્છતા એવા મહીપતિએ દેવપૂજા, દયા, દાન અને પરમેષ્ઠીજાપ વિગેરે યથોચિત પ્રાતઃકર્મ કરીને અને અનેક કીમતી શૃંગારની રચનાથી શરીરને વિભૂષિત કરીને રાજસભાને અલંકૃત કરી. તે વખતે સમસ્ત રાજવર્ગે પણ પોતાની અભીષ્ટ સિદ્ધિને માટે દેવની જેમ રાજાને પ્રણામ કરી પ્રસન્ન કર્યો. પછી યમદંડ કોટવાલે વધારે કાલક્ષેપ કરી, નાવિક જેમ સરિત્પતિને નમે તેમ ત્યાં આવીને નૃનાથને પ્રણામ કર્યા, એટલે રાજાએ તેને પૂછ્યું કેઃ—' અરે ! તે તસ્કર ક્યાં તારા જોવામાં આવ્યો કે નહિ ? ' જવાબમાં તેણે જણાવ્યું કેઃ—' હે પ્રભો ! મેં બહુ તપાસ કરી, પણ તે ક્યાંય મારા જોવામાં આવ્યો નહિ. ' રાજાએ કહ્યું કેઃ—' તો પછી તારે આટલો બધો કાલક્ષેપ શાને થયો ? ' તે બોલ્યોઃ—' એક કુંભાર કથા કહેતો હતો, તે સાંભળતાં વિલંબ થયો. ' નરનાથ બોલ્યોઃ—' અરે ! જે કથા સાંભળતાં તું દુરંત એવા મરણના ભયને પણ ભૂલી ગયો, તે કથા અત્યારે મને કહી બતાવ. ' આ પ્રમાણે રાજાનો આદેશ થતાં સભાજનના દિલને ખેંચતો એવો દુર્ગપાલ આ પ્રમાણે કથા કહેવા લાગ્યોઃ—

કુંભકારની કથા.

" આજ નગરમાં યતિયશસ્વી અને વિવિધ વિજ્ઞાનમાં વિચક્ષણ એવો પાલ્હણ નામનો કુંભકાર છે. સર્વ આશ્રમોનું પોષણ કરનાર અને વર્ણોમાં અધિક (નામમાં ચાર વર્ણો) હોવાથી રાજાઓ અને

મુનિઓ કરતાં પણ એ પ્રજાપતિપણાથી શા માટે પ્રશસ્ય ન થાય ? તે પોતાની આજીવિકાને માટે નગરની પાસેની એકજ માટીની ખાણમાંથી મૃત્તિકા લાવી લાવીને નિરંતર સુશોભિત ભાજનો બનાવીને મધુર બોલનાર એવો તે વિવિધ વસ્તુઓને બદલે તે વેચે છે. એકદા શમરૂપ જળના સાગર અને જ્ઞાનવંત તથા ક્રિયાવંતમાં શ્રેષ્ઠ એવા કોઈ સાધુ સાયંકાળે નિવાસને માટે તેને ઘેર આવ્યા. વિનયથી તેમને નમસ્કાર કરીને શુભ ભાવથી સેવા કરતાં તે કુંભકારે તેમને પુણ્ય-પાપનું સ્વરૂપ પૂછ્યું, એટલે કરૂણારૂપ ક્ષીરના સાગર એવા તે મહર્ષિ તેને કહેવા લાગ્યા કેઃ—" હે ભદ્ર ! આ તારી જિજ્ઞાસા આસન્નસિદ્ધિપણાને સૂચવનારી છે. અજ્ઞાન કષ્ટથી ક્રિયાનુષ્ઠાન કરવામાં તત્પર અને સારાસારનો વિચાર કરવામાં જડબુદ્ધિવાળા એવા પ્રાણીઓ ધર્મના નામે અધર્મનુંજ સેવન કરે છે. કહ્યું છે કેઃ—

" धर्मार्थे क्लिश्यते लोको, न च धर्मं परीक्षते ।
कृष्णं नीलं सितं रक्तं, कीदृशं धर्मलक्षणम् "॥१॥

" ધર્મને અર્થે લોક કલેશ સહન કરે છે, પણ ધર્મનું લક્ષણ કૃષ્ણ, નીલ, શ્વેત કે રક્ત, કેવું હોય છે ? તેની કોઈ તપાસ કરતા નથી. " કોઈક વેદોને પ્રમાણ માને છે, કોઈક ઇશ્વરને જગત્કર્ત્તા માને છે, કોઈક સ્નાન કરવામાં ધર્મ સમજે છે, કોઈક જાતિવાદના અભિમાનને ઉત્કૃષ્ટ માને છે અને કોઈક પાપનો નાશ કરવાને સંતાપ અને આરંભને મુખ્ય માને છે—જ્યાં જ્ઞાનનો પ્રધ્વંસ થઈ ગયો છે એવી જડતાના એ પાંચ અંગો છે. જેઓ વધને ધર્મ, જળને તીર્થ, ગૌ–ગાયને નમસ્કાર કરવા યોગ્ય, ગૃહસ્થને ગુરૂ, અગ્નિને દેવ અને કાકપક્ષીને પાત્ર માને છે, તેઓની સાથે પરિચય કરવો શા કામનો ? જે ધર્મનો સંભવ અહિંસાથીજ છે, તે હિંસાથી કેમ સંભવે ? કારણ કે પાણીથી ઉત્પન્ન થતા પદ્મો, અગ્નિથી કદી ઉત્પન્ન થતા નથી. વેદના મંત્રોચ્ચારપૂર્વક યજ્ઞમાં હોમેલા જંતુઓ જો સ્વર્ગે જતા હોય, તો સ્વર્ગની ઇચ્છાવાળા એવા ઇષ્ટ માતપિતાદિ-

કનું યજ્ઞ શા માટે નથી કરતા ? કેટલાક નિર્દય લોકો નિર્જીવ એવા પર્વતોને નમે છે અને જીવતા પ્રાણીઓનો વધ કરે છે. વળી તેમાં કેટલાક તો દવાગ્નિ દેવામાં પણ પુણ્ય માને છે. તેમાં અભણ લોકો તો દૂર રહો, પણ વિવિધ શાસ્ત્રોને જાણનારાઓ પણ મહાંધની જેમ વિચાર વિનાની પ્રવૃત્તિ કરે છે. ત્યાં ઉદુંબર અને ઉદૂખળ વિગેરેને દેવની જેમ માને છે અને પ્રથમ પિંડ આપવાને કાગડાઓમાં પાત્રતા માને છે. જેઓ પુનઃ પુનઃ સ્ત્રીઓની કુક્ષિમાં પરવશપણે ઉત્પન્ન થાય છે, તેવા દેવતાઓથી જે અજ્ઞજનો મોક્ષપદની ઇચ્છા રાખે છે. જેમને સ્ત્રી, ધન, ધાન્યાદિ પરિગ્રહ છે, તેઓ ગુરૂ થઇને ઘણાઓને ભવથી તારવા માટે પ્રયત્ન કરે છે. કહ્યું છે કેઃ—

" अंधो यथा विलगितः पथि यत्र धूर्त्तै-
स्तस्य स्वरूपमविदन्नपि तेन याति ।
तद्वद्यदि प्रवरिवर्ति विचारवंध्यं,
सल्लोचनोपि तदसौ खलु दैवदोषः "॥ १ ॥

"જેમ માર્ગમાં આંધળો ધૂતારાઓને લેટે અને તેમના સ્વરૂપને જાણ્યા શિવાય તેઓ લઈ જાય ત્યાં જાય છે, તેમ સારા લોચનવાળો છતાં જો વિચાર વિના પ્રવર્ત્તન કરે, તો ખરેખર! ત્યાં દૈવનોજ દોષ છે." જ્યાં બિલકુલ અધર્મ છે, યા તો જ્યાં સ્વલ્પ ધર્મ છે, જ્યાં બહુ ધર્મ અને અલ્પ પાપ છે અને જ્યાં બિલકુલ શુદ્ધ ધર્મ છે—એ ચાર પ્રકારનું અનુષ્ઠાન કહેલ છે. અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ—એ પાંચ સર્વ ધર્મવાળાઓમાં પવિત્ર ગણાય છે. યોગીઓને એ પાંચ વ્રત સર્વથા પાળવાના હોય છે અને ગૃહસ્થોને અમૂક ભાગે છૂટ રાખીને પાળવાના હોય છે. આવા પ્રકારનો ધર્મજ સર્વ સુખને આપે છે." આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને તે કુંભકાર એક તત્ત્વવેત્તા શ્રાવક થયો અને પાપભીરૂ થઇને તેણે ક્રૂર આરંભનો પ્રયત્ન કરવો છોડી દીધો.

હવે એક દિવસે તેજ ખાણમાં ખોદતાં ખોદતાં પુણ્યના પ્રભાવથી તેને સુખનુ કારણભૂત એવું ધનથી ભરેલુ નિધાન મળી ગયું.

તેના પ્રભાવથી તે ધનવાન થઈ ગયો, અને જ્ઞાતિજનોમાં વધારે માન્ય થયો તથા પોતાના ઘરને અનુસારે દીન જનોને દાન પણ દેવા લાગ્યો. તેણે કૈલાસ પર્વત જેવું એક નવું મંદિર કરાવ્યું, અને તેમાં જુદા જુદા દેશથી આવનારા માણસોને રહેવાને માટે એક ભૂમિકા બનાવી. અનુક્રમે પોતાના પુત્ર પૌત્રાદિક સંતતિને લોકોના લોચનને આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવા મોટા ઓચ્છવપૂર્વક પરણાવી પછી તે રાજાની કૃપાથી સર્વ કારીગરોમાં મોટી પદવી પામ્યો. કારણ કે ધનથી બધું સાધ્ય થાય છે. કહ્યું છે કે:—

" यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः, स पंडितः स श्रुतिमान् गुणज्ञः ।
स एव वक्ता स च दर्शनीयः, सर्वे गुणाः कांचनमाश्रयंति " ॥१॥

"જેની પાસે ધન હોય તે માણસ કુલીન, તે પંડિત, તે શાસ્ત્રજ્ઞ, તે ગુણજ્ઞ, તે વક્તા અને તેજ રૂપાળો કહેવાય છે. કારણ કે ધનમાં બધા ગુણો રહેલા છે." આમ હોવા છતાં કુલક્રમાગત પોતાનું શિલ્પકર્મ તે મૂકતો નથી. કારણ કે પ્રાયઃ પોતાના વંશને અનુસારે માણસોને કર્મપ્રવૃત્તિ સૂઝે છે.

એકદા તે બધી સામગ્રી સજીને માટી લાવવાને માટે તેજ ખાણ આગળ ગયો અને સર્વ સુખોને ઉત્પન્ન કરનારી તથા જનનીની જેમ માનનીય એવી તે ખાણને કુશ વિગેરેથી જેટલામાં તે ખોદવા લાગ્યો. તેટલામાં 'મેંજ આટલી ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચાડયો, છતાં હજી કૃતઘ્નની જેમ આ દુષ્ટબુદ્ધિ મને ખોદ્યા કરે છે,' એમ જાણે વિચાર કર્યો હોય, તેમ એક વિકટ આકારવાળી કોર તેની ઉપર તરત તૂટી પડી. સ્વામિદ્રોહી અને કૃતઘ્ન શું ક્યાં પણ સુખી થયા છે ? તે દુસ્તટી પડતાં તેની કેડ તરતજ એવી રીતે ભાંગી ગઈ કે, તે સાજો થયો છતાં પણ લાકડી વિના ઉઠી શકતો નહિ. પછી મહા આપત્તિમાં પડેલ એવા તે કુંભકાર સર્વ લોકોની સમક્ષ આ પ્રમાણે એક ગાથા બોલ્યો:—

" जेण भिक्खं बलिं देमि, जेण पोसेमि अप्पयं ।
तेण मे कडिया भग्गा, जायं सरणओ भयं " ॥१॥

" જેના પ્રતાપે હું ભિક્ષુકોને દાન દઉં છું અને જેના પ્રતાપે હું મારા પિંડનું પોષણ કરૂં છું, તેણે મારી કટી ભાંગી નાખી. અહો ! મને શરણથી ભય ઉત્પન્ન થયું. "

આ પ્રમાણે કથાના મિષથી તે દુર્ગપાલે પુનઃ પોતાનો અભિપ્રાયજ સૂચિત કર્યો, છતાં અદેખાઇથી અંધ થયેલા અંતઃકરણવાળા એવા રાજાએ તે તરફ લક્ષ્ય ન દીધું. એ રીતે સર્વ સભાજનને રસભાજન બનાવીને રાજાને પ્રણામ કરી તે પોતાને ઘેર ગયો. રાજા પણ સચિવ વિગેરેની સાથે રાજ્યકારભારની મસલત કરીને થોડીવાર સભામાં બેસી પોતાના મહેલમાં ચાલ્યો ગયો.

હવે ત્રીજે દિવસે સભામાં આવીને રાજાએ તેવીજ રીતે ઈર્ષ્યાયુક્ત ચિત્તથી તેને પૂછયું, એટલે તે આ પ્રમાણે કથા કહેવા લાગ્યો:—

સુધર્મરાજાની કથા.

" આજ ભરતક્ષેત્રમાં વસુધાવધૂના તિલક સમાન અને સમસ્ત કલ્યાણથી પરિપૂર્ણ એવો **પંચાલ** નામનો દેશ છે. ત્યાં સ્વર્ગલોકની એક પ્રગટ વર્ણિકારૂપ, માણસોના આનંદનું એક સ્થાન અને ભૂલોકરૂપ કમળની એક કર્ણિકા સમાન એવું **વરશક્તિ** નામનું નગર છે. ત્યાં કૃપાલુ જનોમાં મંડનરૂપ અને સુમનવ્રજમાં (દેવગણમાં) સૌધર્મેંદ્રની માફક અગ્રેસર એવો **સુધર્મ** નામનો ભૂપાલ હતો. જે રાજા જૈન સાધુની જેમ પ્રજાપ (પ્રજાપાલક–પ્રકર્ષ જાપ કરનાર) સમિતિપ્રષ્ઠ–(રાજસભામાં અગ્રેસર–પાંચ સમિતિયુક્ત) ક્ષમાભાર ધુરંધર (પૃથ્વીનો ભાર ઉપાડવામાં સમર્થ–ક્ષમા ધારણ કરવામાં ધુરંધર) અને ધર્મવંત (ધનુર્ધારી) પુરૂષોમાં મુખ્ય હતો. જેના સમ્યક્ત્વથી વાસિત અને વિમલ એવા જેના માનસમાં (સરોવરમાં) જિનધર્મરૂપ રાજહંસ સદા લીલા કરી રહ્યો હતો. જે પુણ્યવંત રાજા અર્હત્પૂજા, દયા, દાન, તીર્થયાત્રા અને યોગ્ય વડીલોની ભક્તિ વિગેરે કરવાથી જૈન શાસનનું

ગૌરવ વધારતો હતો. તેને દેવીની જેમ દિવ્ય સ્વરૂપવાળી, શ્રી જૈનશાસનરૂપ કમળમાં એક હંસી સમાન અને સતી એવી જિનમતિ નામની મહારાણી હતી. પાત્રને દાન, ગૃહાચારમાં કુશલતા અને પતિની ભક્તિ—એ વિગેરે બાહ્ય ભૂષણયુક્ત છતાં જે સમ્યક્ત્વ વિગેરે અંતરઆભૂષણને ધારતી હતી. વળી તે રાજાને ચાર્વાકમતથી વાસિત અને સર્વજ્ઞના ધર્મરૂપ વૃક્ષને ખંડિત કરવામાં દાતરડા જેવી ચેષ્ટા કરનાર એવો જયદેવ નામનો મંત્રી હતો. જે દેવ, ગુરૂ અને ધર્મ, તથા સ્વર્ગ અને મોક્ષના સુખ વિગેરેની (માં) મિથ્યાત્વોદયને લીધે મૂઢાત્મા બનેલો હોવાથી કોઇ રીતે શ્રદ્ધા રાખતો ન હતો. પરંતુ નરેંદ્રના સંસર્ગથી મગશેલીઆ પાષાણના જેવા હૃદયવાળો એવો તે ધર્મકર્મમાં કપટથી બાહ્ય સરાગતા દેખાડતો હતો.

એક દિવસે ધર્મ અને નીતિ પ્રમાણે નિરંતર રાજ્યનું પાલન કરતા એવા તે રાજાને ચરપુરૂષોએ આવીને વિનયપૂર્વક વિજ્ઞપ્તિ કરી કે:—" હે વિભો ! પોતાની વિક્રમશ્રીથી પ્રખ્યાત થયેલો તથા ક્રૂર દૃષ્ટિ અને બળથી ઉત્કટ બની ગયેલો એવો મહાબલ નામનો લુંટારો ચોર ગુફામાં કેસરીસિંહની જેમ મહાપલ્લીમાં નિવાસ કરતાં સ્વર્ગના પ્રદેશસદૃશ આપના દેશમાં અત્યારે મંદગ્રહની જેમ ઉપદ્રવ કરી રહ્યો છે. " આ પ્રમાણે સાંભળતાં સિંહની જેમ ગર્જના કરતા અને અતિશય ગર્વના ભારથી ગરિષ્ઠ થયેલા એવા નરેંદ્રે આ પ્રમાણે કહ્યું:—" પ્રચંડ બાહુદંડવાળો અને પોતાના આટોપથી મારી પ્રજાને ભય પમાડતો એવો તે ચરટ (ચોર) ત્યાંસુધી ભલે ગજેંદ્રની જેમ ગર્જના કર્યા કરે, કે જ્યાંસુધી અખિલ શત્રુઓને દબાવનાર અને ચતુરંગ સેનાથી ઉત્કટ બનેલો એવો હું આલસ્ય નિદ્રાથી મુક્ત થઈ તેની સન્મુખ ગયો નથી. " કહ્યું છે કે:—

" तावद् गर्जंति मातंगा, वने मदभरालसाः ।
कोपस्फुरितलांगूलो, यावन्नायाति केसरी " ॥१॥

" કોપથી પોતાના પુચ્છને ફરકાવનાર એવો કેસરી જ્યાંસુધી ન આવે, ત્યાંસુધીજ મદભરથી મંદ થએલા એવા હાથીઓ વનમાં

ગગનભેદક ગર્જના કરે છે." પછી તે ચરપુરૂષોને અભીષ્ટ દાનથી સંતોષીને રણસામગ્રીને માટે સેનાપતિને આદેશ કરીને રાજા પોતે હૃદયમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—" જે રાજા પોતાના દેશમાં પણ પ્રજાપર પડતા ઉપદ્રવની ઉપેક્ષા કરે છે, તે પાપાત્મા મરીને ધીવરો કરતાં પણ અધમ ગતિમાં જાય છે. જેના જીવતાં શત્રુઓ પોતાના દેશને આક્રમણ કરે (ઘેરી લે), તે રાજા પોતાને ક્ષત્રિયોમાં શા માટે ગણાવતો હશે ? ઉપદ્રવથી પ્રજાનું પ્રયત્નપૂર્વક રક્ષણ કરવું, એજ પ્રજાપાલનું તપ, એજ જપ અને ઉત્કૃષ્ટ વ્રત પણ તેનું એજ કહેલ છે." આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ચતુરંગ બલથી બલિષ્ઠ થઈ, જિનેશ્વરની અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરીને અને સદ્દગુરૂ પ્રમુખ તથા નગરજનનું સન્માન કરીને તેજસ્વી એવા તે રાજાએ વૈરીના વિજયને માટે પ્રયાણ કર્યું. જયયાત્રાને માટે જતા એવા તેનું સૈન્ય ગંગા નદીના જળપૂરની માફક પગલે પગલે સાથે ભળી જતી એવી બીજી સેનાઓથી વધવા લાગ્યું. જયશ્રીમાં લંપટ બનેલા સુભટો સેનાપતિની આજ્ઞા ન માનતાં રસ્તામા પહેલાં ચાલતાં પોતાના ઉપરીઓનું પણ ઉલ્લંઘન કરી ગયા. ત્યાં રસ્તામાં કેટલાક સુભટો અમૃત જેવું નાળીયેરનું પાણી પીવા લાગ્યા, કેટલાક શરીરના તાપની શાંતિને માટે દ્રાક્ષારસ પીવા લાગ્યા, કેટલાક શરીરના ઉન્માદનું એક કારણ એવા તાલવૃક્ષના રસને પીવા લાગ્યા અને કેટલાક ખજૂરીનું સુલભ મધ પીવા લાગ્યા. પછી અનુક્રમે પોતાના દેશની હદ સુધી જઇને રાજાના હુકમથી સેનાપતિએ વિશ્રાંતિને માટે ત્યાં છાવણી નખાવી. " જો તું પોતાને સુભટ માનતો હોય, તો પ્રભાતે રણભૂમિમાં આવીને તરત મુખ બતાવજે. હુ સવારે ત્યાં આવ્યોજ છું એમ સમજજે." આ પ્રમાણે ભૂપતિએ તે શત્રુરાજા (ચોરના રાજા) ને કહેવરાવ્યું. પછી રણકર્મને માટે રાત્રિએજ બધી સામગ્રી તૈયાર કરીને જયલક્ષ્મીને વરવાને ઉત્સુક મનવાળા, પ્રૌઢ હાથીપર બેઠેલા ઇંદ્ર અને ઉપેંદ્રની જેમ ઉત્કટ, ચાલતા એવા ચામરોથી શોભાયમાન, લટકતા કુંડલથી વિભૂષિત, દિવ્ય અને નૂતન એવા છત્રથી દિવસપતિના તાપને વાર-

" न कर्त्तव्या स्वयं हिंसा, प्रवृत्तां तां निवारयेत् ।
जीवितं बलमारोग्यं, शश्वद्वांछन् महीपतिः " ॥१॥

" જીવિત, બલ, અને આરોગ્યની સતત ઇચ્છા રાખનાર રાજાએ પોતે હિંસા કરવી નહિ, તેમજ બીજે ક્યાં તે થતી હોય તો અટકાવવી." જો હિંસા કરતાં સુખની પ્રાપ્તિ સંભવે, તો વિષભક્ષણથી જીવિત શામાટે ન મળે ? કહ્યું છે કેઃ—

" स कमलवनमग्नेर्वासरं भास्वदस्ता—
दमृतमुरगवक्त्राज्जीवितं कालकूटात् ।
रुगपगममजीर्णात्साधुवादं विवादा—
दभिलषति वधाद्यः प्राणिनां सौख्यमिच्छेत् " ॥१॥

" જે પુરૂષ પ્રાણિવધથી સુખની ઇચ્છા રાખે છે, તે અગ્નિથી કમલવન, સૂર્યના અસ્તથી દિવસ, સર્પમુખથી અમૃત, વિષથી જીવિત, અજીર્ણથી આરોગ્ય અને વિવાદથી સાધુવાદ મેળવવાના પ્રયત્ન જેવું કરે છે, કૃપાધર્મના પ્રભાવથી માણસોને આરોગ્ય, રૂપ, સૌભાગ્ય, બલ અને ઐશ્વર્ય વિગેરે સંપત્તિઓ અવશ્યમેવ પ્રાપ્ત થાય છે. જીવહિંસાથી વિરમવાનું ગુરૂની સમક્ષ પૂર્વે મેં દ્વિવિધ ત્રિવિધરૂપ જે વ્રત અંગીકાર કર્યું છે, તેનું ખંડન હું પ્રાણાંતે પણ કદી કરવાનો નથી. કારણ કે વ્રતભંગ કરવાથી ઘોર નરકની વેદના પ્રાપ્ત થાય છે. મોટા પુરૂષો પણ જ્યારે નીચ (સાધારણ) માણસોની જેમ દુઃખ પડતાં પોતાના વ્રતને મૂકી દે (વ્રતભંગ કરે) તો પછી તેમનામાં સ્ફુટ વિશેષતા શું રહી ?" આ પ્રમાણે રાજાની વ્રતદૃઢતા જોઇને સચિવાદિક અધિકારીઓ નગરના લોકોને બોલાવી કહેવા લાગ્યાઃ—" જો કોઇપણ પ્રાણીના રૂધિર અને માંસના દાનથી રાજા પોતે વિધિપૂર્વક દેવીને બલિદાન આપે, તો પૂર્વદ્વારની પ્રતોલિકા સ્થિર થાય. નહિ તો નૈવેદ્યાદિક આપવું તે બધુ વૃથા છે. છતાં રાજા

નથી. 'જ્યાં હું ત્યાં નગર' એમ દઢાગ્રહથી બોલતો તે છાવણીને ઠેકાણે નવું નગર વસાવવા ઇચ્છે છે. આ પ્રમાણે સમજીને સર્વ કાર્યમાં ધુરંધર એવા તમારે રાજાને યુક્તિપૂર્વક વિજ્ઞપ્તિ કરવી. હવે તમને યોગ્ય લાગે તેમ કરો." આ પ્રમાણે લક્ષ્યપૂર્વક સાંભળીને તેઓએ પણ મહીપતિને નમસ્કાર કરીને વિજ્ઞપ્તિ કરી કે:—"હે સ્વામિન્! ઘણાને માટે એક જંતુના વધને સુજ્ઞ પુરૂષોએ માન્ય રાખેલ છે. કહ્યું છે કે:—

"त्यजेदेकं कुलस्यार्थे, ग्रामस्यार्थे कुलं त्यजेत् ।
ग्रामं जनपदस्यार्थे, आत्मार्थे, पृथिवीं त्यजेत्" ॥ १ ॥

"સમસ્ત કુળનો બચાવ થતો હોય તો એક પ્રાણીનો ભોગ આપવો, સમસ્ત ગામને માટે કુળનો ભોગ આપવો (ત્યાગ કરવો), આખા દેશને માટે ગામનો ભોગ આપવો અને એક આત્માને માટે આખી પૃથ્વીનો ત્યાગ કરવો." જો તમારે જીવહિંસા ન કરવાનું વ્રત હોય, નગરને માટે તે બધું કરવા અમે તૈયાર છીએ." પછી રાજાએ કહ્યું કે:—"પ્રજા જે કાંઇ શુભાશુભ કરે છે, તેનો છઠ્ઠો ભાગ રાજાને નિશ્ચય મળે છે. કહ્યું છે કે:—

"यथैव पुण्यस्य सुकर्मभाजां, षष्ठांशभागी नृपतिः सुवृत्तः ।
तथैव पापादिकुकर्मभाजां, षष्ठांशभागी नृपतिः कुवृत्तः" ॥१॥

"જેમ સદાચારી રાજાને પુણ્યવત પ્રજાના પુણ્યનો ષષ્ઠાંશ ભાગ મળે છે, તેમ દુરાચારી રાજાને પાપી પ્રજાના પાપનો ષષ્ઠાંશ ભાગ મળે છે." આથી પ્રજાએ ફરી પણ વિજ્ઞપ્તિ કરી કે:—"હે ભૂપતે! પાપનો બધો ભાગ ભલે અમને મળે, આપ માત્ર પુણ્યભાગના ભાગીદાર થાઓ." અકાર્ય કરવામાં તત્પર એવી પ્રજાનાં આ પ્રમાણે વાક્યો સાંભળીને સત્કર્મમાં સમર્થ મતિવાળા અને કૃપાલુ એવા રાજાએ મનમાં વિચાર કર્યો કે:—"આરોગ્ય, ઇંદ્રિયબળ, શરીરપટુતા, સૌભાગ્ય, આયુ અને અતુલ સર્વાધિપત્ય—એ અખિલ પ્રાણીની દયારૂપ કલ્પલતાનાં ફળો છે, એમ જગદીશ્વર જિનેશ્વરો કહે

છે તથાપિ કુગુરૂના વચનમાં મોહિત થઈ જિનેશ્વરના વચનનો આદરપૂર્વક સ્વીકાર ન કરતાં લોકો નિંદ્ય, પાપનું એક સ્થાન અને મહાપીડાને ઉત્પન્ન કરનારી એવી હિંસાને મંગલને માટે માને છે." આ પ્રમાણે વિચાર કરતો રાજા જેટલામાં મૌન રહ્યો, તેટલામાં 'નિષેધ ન કર્યો માટે સ્વીકાર થયો ' એવી બુદ્ધિથી તેઓ કામ કરવાના ઇરાદાથી ધન મેળવવા (ઉઘરાણી કરવા) લાગ્યા. કારણ કે પ્રાયઃ બધા પ્રાણીઓ પાપ કર્મને માટે પ્રયત્ન કરે છે. પછી તે ધનથી નાના પ્રકારના અલંકારયુક્ત અને સર્વાંગસુંદર આકારવાળો એક મોટો સુવર્ણપુરૂષ બનાવીને અને તેને શકટપર આરૂઢ કરીને પાપથી ઘેરાયલા એવા તે લોકો અખિલ નગરમાં ભમતાં ભમતાં આ પ્રમાણે ઉદ્‌ઘોષણા કરવા લાગ્યા કેઃ—" જે માણસ પોતાનો પુત્ર આપે તેને રાજા ધનલક્ષ સાથે આ સુવર્ણમય પુરૂષ આપવા ધારે છે."

હવે તે નગરમાં સર્વ દરિદ્ર જનોમાં એક દૃષ્ટાંતરૂપ, નિર્દય અને મૂર્ખશિરોમણી એવો વરદેવ નામનો બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને રૌદ્રઆચારમાં તત્પર એવી **રૂદ્રદત્તા** નામની પ્રિયા હતી, અને તેમને વિનયી એવા સાત પુત્રો હતા. હવે તે ઉદ્‌ઘોષણા સાંભળીને લોભાંધ ચિત્તવાળા એવા તે વિપ્રે પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું:—" હે ગૃહેશ્વરી ! સહુથી નાના **ઇંદ્રદત્ત** પુત્રને આપીને દ્રવ્યસહિત આ હેમપુરૂષ લઇ લઇએ. કારણ કે અત્યારે આપણે ઘેર સાત પુત્રો છે અને વળી હે કાંતા ! જો કુશળતા હશે, તો બીજા પણ પુનઃ થશે. પરંતુ સર્વાર્થસાધક એવું ધન આપણે ઘેર બિલકુલ નથી. તે વિના ગૃહસ્થો પુત્ર સહિત હોય, તો પણ શોભતા નથી. વળી હે પ્રિયે ! સર્વત્ર ધનનું અદ્‌ભુત માહાત્મ્ય તો તું જો કે જેના પ્રભાવથી નિંદ્ય પણ ક્ષણવારમાં વંદ્ય થઇ જાય છે. " આ સાંભળી ધનના લોભથી તે માતાએ પણ એ વાત કબુલ રાખી. ' અહો ! સંસારની અસારતા ! સ્વાર્થજ બધાને પ્રિય હોય છે. ' પછી વરદેવે તે પટહ પકડીને કહ્યું કે:—'આ બધું મને આપો, કે જેથી હું તમને મારો પુત્ર સુપ્રત કરૂં.' આથી પૌરજનોએ પુનઃ કહ્યું કે:—" જો તું રાજાની પાસે પુત્રનું

ગળું મરડે, તો એ બધુ તને આપીએ." એટલે લોભના વશથી તેણે તે વાત પણ કબૂલ રાખી અને જનનીએ પણ તે વાતની સંમતિ આપી. અહો ! સંસારના કુચેષ્ટિતને ધિક્કાર થાઓ. આ બધું સ્વરૂપ ઇંદ્રદત્તના જાણવામાં આવતાં તે વિચારવા લાગ્યો કે:—"અહો ! અસાર સંસારની નિરસતાનું કેટલું વર્ણન કરીએ ? ઇંદ્રજાલ સમાન માતપિતા અને પુત્રાદિકપર મુગ્ધ જનો મહાપત્તિના ઘર તુલ્ય એવો સ્નેહ વૃથાજ કરે છે. કારણ કે સંસારમાં પ્રાય: સર્વને સ્વાર્થજ એક વલ્લભ છે. પોતાનો અર્થ ન સરે તો સ્વજનો શત્રુ સમાન થઇ જાય છે. અથવા તો ક્ષુધાર્ત્ત પ્રાણીનું મન અયોગ્ય કાર્યમાં તરત વળગે એવો કુદરતી સ્વભાવજ છે." આ પ્રમાણે વિચારમાં મગ્ન થઈ ગયેલો એવો પોતાનો પુત્ર આપી ધનના લોભી એવા વરદેવ વિપ્રે તે બધું લઈ લીધું. કહ્યું છે કે:—

" स्नेहमूलानि दुःखानि, रसमूलाश्च व्याधयः।
लोभमूलानि पापानि, त्रीणि त्यक्त्वा सुखीभव" ॥१॥

"દુ:ખનું મૂળ સ્નેહ, રોગનું મૂળ રસ અને પાપનું મૂળ લોભ–હે મિત્ર ! એ ત્રણેનો ત્યાગ કરીને તું સુખી થા."

પછી નગરવાસીઓ સારાં વસ્ત્ર, તાંબૂલ અને ભૂષણાદિકથી તેને વિભૂષિત કરી રાજાની આગળ લાવ્યા. અલંકાર સહિત સારા આકારવાળા અને વિકસ્વર મુખકમળવાળા એવા તેને જોઇને સર્વના દેખતાં રાજા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:–"હે ભદ્ર ! હે દ્વિજબાલક ! તું શામાટે હાસ્ય કરે છે ? તુ જો કે હજી લઘુ છે, છતાં તને મરણથી પણ શું ભય નથી ?" આ સાંભળતાં મુદિત મુખ કરીને ઇંદ્રદત્ત પણ કહેવા લાગ્યો કે:–"હે સ્વામિન્ ! મરણ તો અવશ્ય થવાનુંજ છે, તો પછી ભીતિ રાખવી શા કામની ? પિતા જ્યારે પુત્રને ખેદ પમાડે ત્યારે તે માતાને શરણે જાય અને માતા ખેદ પમાડે તો તે પિતાને શરણે જાય, તે બંનેથી પરાભવ પામે તો તે રાજાનું શરણુ લે અને રાજાથી પરાભવ પામે તો તે મહાજનનો આશ્રય લે, પરંતુ રાજા

વિગેરે સર્વેને જ્યારે એકજ મતિ સૂઝી, તો પછી મારા જેવા અનાથને કોનું શરણુ રહ્યું કહ્યું છે કેઃ—

" माता यदि विषं दद्यात्, पिता विक्रयते सुतम् ।
राजा हरति सर्वस्वं, का तत्र परिवेदना " ॥१॥

" માતા પોતે જ્યારે પુત્રને વિષ દે અને પિતા તેનો વિક્રય કરે તથા રાજા સર્વસ્વ લૂંટી લે, ત્યાં અપશોષ શો કરવો ? " એટલા માટેજ હે વસુધાપતિ ! અત્યારે સર્વના ઉપકારને માટે ધીરતાપૂર્વક મારે મરણનું શરણ લેવું એજ શ્રેયસ્કર છે. વળી હે દેવ ! દરિદ્રતાનું સીલ તોડીને કલ્પવૃક્ષ જેવી પ્રસન્નતાથી નિદાનરહિત સમગ્ર ભૂતલને દાન આપતાં જેણે દયાની લાગણીપૂર્વક શંખચૂડ બ્રાહ્મણની ગરૂડથકી રક્ષા કરવાને પોતાના પ્રિય પ્રાણો પણ કુરબાન કર્યા એવા ત્રિલોક-શિરોમણી **શ્રીજીમૂત** રાજાનું સર્વને આશ્ચર્યકારક ચરિત્ર તમારા સાંભળવામાં નથી આવ્યું શું ? હે સ્વામિન્ ! મારે તો રાજાસહિત સમગ્ર લોકના ઉપકારને માટે અત્યારે જીવિત અર્પવાનું છે. માટે હે ભૂપ ! મારૂં હૃદય મહાનંદથી છલકાઈ જાય છે. કારણ કે કલિકાલમાં એવો યોગ માણુસ પુણ્યથીજ પામી શકે છે. "

આ પ્રમાણે પ્રશસ્ત મનવાળા એવા તેનું વચન સાંભળીને કૃપારૂપ કલ્પલતાથી આવૃત થઇને વસુધાધીશ બોલ્યોઃ—" હે પ્રજાજનો ! જેને માટે જો આવું દુઃખદાયક પાપ જો કરવામાં આવતું હોય, તો તેવી પ્રતોલી કે નગરનું મારે પ્રયોજન નથી. આ પવિત્ર ધરાપીઠપર નવું નગર રચાવીશ. પણ સર્વજ્ઞ મતથી વાસિત થઇને હવે હું પ્રાણીવધ તો કદી કરવાનોજ નથી. સમ્યક્ તત્ત્વને પ્રકાશ કરનારૂં એવું જિનવચન જાણતાં પણ જે કુમાર્ગે ગમન કરે, તે પ્રાણી વસ્તુતાએ અધમ છે. " આ પ્રમાણે રાજાની ધર્મદૃઢતા અને વિપ્રસુતનું પરમ સત્ત્વ જોઇને તે વખતે નગરદેવતા પ્રસન્નતાપૂર્વક પ્રત્યક્ષ થઇ, અને દિવ્યરૂપવાળી એવી તે સર્વ સભા સમક્ષ આ પ્રમાણે કહેવા લાગીઃ—" હે મહીનાથ ! તું ધન્ય છે અને તારાથી આ જગત્

સનાથ છે. જીવરક્ષાનું વ્રત સાચવવામાં જેની સુરાસુર અને મનુષ્યથી અક્ષોભ્ય એવી આવા પ્રકારની દૃઢ બુદ્ધિ હોય, તે ખરેખર ! મહાત્મા છે ! તત્ત્વાતત્ત્વને જાણતાં છતાં પણ કેટલાક સત્ત્વહીન પ્રાણીઓ એક સ્વલ્પ કામમાં પણ પ્રાયઃ વ્રતભંગ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે. સમ્યગ્જ્ઞાન અને ક્રિયા જેણે પોતાના પ્રાણ કરતાં પણ અધિક માન્યા છે, તે પુણ્યાઢ્ય ભૂપતિની જેમ કોને શ્લાઘ્ય ન થાય ? સત્ત્વશાલી પુરૂષોમાં અગ્રેસર એવા હે ઇંદ્રદત્ત ! તને નમસ્કાર થાઓ. મારા જેવો સામાન્ય જન તો શું ? પરંતુ ઇંદ્રાદિક પણ તારી જેટલી પ્રશંસા કરે, તેટલી ઓછી છે." આ પ્રમાણે પ્રશંસાપૂર્વક દેવતાએ તે બંનેની ઉપર જગતને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે તેવી પુષ્પવૃષ્ટિ કરી. તથા તે દેવતાએ તરતજ વિશ્વને વિસ્મય પમાડે તેવી સુવર્ણના જેવા આકારવાળી નવી પ્રતોલી બનાવી આપી. પછી ઉંચી ધ્વજાઓથી શોભાયમાન એવા તે નગરમાં પ્રજાજનોના આનંદ સાથે વસુધાપતિએ પ્રવેશ કર્યો. પછી પોતાના સત્ત્વથી ઈંદ્રદત્ત પણ સર્વત્ર માન્ય થયો. કારણ કે પરોપકારી પુરૂષ અવશ્ય મહોદયને પામે છે. અનુક્રમે શત્રુઓને વશ કરનાર એવા પોતાના પુત્રને રાજ્યભાર સોંપીને તે રાજાએ દેવતાઓને પણ દુર્વહ એવી ચારિત્રધુરાને સ્વીકારી. પછી સત્તર પ્રકારે સંયમનું આરાધન કરીને તે રાજા માહેંદ્ર નામના દેવલોકમાં વૈમાનિક દેવતા થયો

આ પ્રમાણે સૂચવેલ આકૂતના અવબોધથી અજ્ઞાત એવા રાજાને નમસ્કાર કરીને કોટવાલ પોતાને ઘેર ગયો. રાજા પણ રાજ્ય સંબંધી અનેક કાર્યોની ગોઠવણ કરીને યોગી જેમ અંતરાત્માનું સ્થાન મેળવી આનંદ પામે, તેમ તે અંતઃપુરમાં જઈને પરમ આનંદ પામ્યો.

હવે ચોથે દિવસે રાજાએ પુનઃ તેને ચોર સંબંધી વાત પૂછી એટલે દક્ષ એવો તે કોટવાલ અંજલિ રચીને આ પ્રમાણે ઉપાખ્યાન કહેવા લાગ્યોઃ—

હરિણીની કથા.

" ઘણા વૃક્ષોથી સંકીર્ણ, પાણીથી ભરેલા એવા સરોવરોથી પરિવેષ્ટિત એવા એક જીર્ણ વનમાં સરલ, પોતાની ઇચ્છા મુજબ સ્વાદિષ્ટ તૃણાસ્વાદ અને પયઃ પાનથી પ્રમોદ માનનારી એવી એક બહુ બચ્ચાંવાળી હરિણી પોતાના હરિણ સાથે રહેતી હતી. મૃગલાંના યૂથ સહિત તે મૃગલી અટવીમાં જુદા ભ્રમણ કરતી કરતી સ્વેચ્છાએ સુઇ રહેતી અને સ્વેચ્છાએ પ્રાણપ્રિય સાથે ક્રીડા કરતીહતી.

હવે અહીં તે વનની પાસેના મહી મહિલાના મંડનરૂપ એવા કોઇ નગરમાં યથાર્થ નામધારી એવો શત્રુમર્દન (શત્રુઓનો નાશ કરનાર) નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને જુદી જુદી રાણીઓથી જન્મ પામેલા વિનયથી શોભતા અને સર્વને પ્રિય લાગતા એવા સુબાહુ પ્રમુખ ઘણા પુત્રો હતા. અન્યદા કોઇક માણસે તે વનમાંથી ચળકતી કાંતિવાળું એક મૃગબચ્ચુ લઇને વિનોદને માટે રાજાના એક પુત્રને આપ્યું. રાજપુત્રે તે મૃગબાલકને ગ્રીવા શૃંગ અને ચરણના ભાગમાં રત્ન અને સુવર્ણના અલંકારોથી અલંકૃત કર્યો. પછી રાજપુત્ર રાજમહેલમાં ચારે બાજુ તે બાળમૃગને ફેરવીને કુતૂહલથી લીલા કરતો તેની સાથે રમવા લાગ્યો તે બાળમૃગની સાથે વિવિધ ગમ્મતપૂર્વક રમતા એવા તે રાજકુમારને જોઇને બીજા રાજપુત્રોનો પણ તેના મૃગબચ્ચાની સાથે રમવાની ઇચ્છા થઇ કલાવાન્ એવા ચંદ્રમાએ પણ જેને ક્રીડાને માટે જાણે ધારણ કર્યો હોય ! શ્રી શાન્તિનાથ ભગવંતે પણ જેને પોતાના લાંછનરૂપે સ્વીકાર્યો અને જેણે સ્ત્રીઓના નયનકમળનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કર્યું, તે સારંગ કુરંગ (હરણ) છતાં કોને સરંગિત (આનંદિત) ન કરે ? પછી તેઓએ આંખમાં આંસુ લાવીને ઇર્ષ્યાપૂર્વક રાજાને કહ્યું કેઃ—" હે તાત ! રંગ આપવાવાળા એવા સારંગ અમોને લાવી આપો. " આથી રાજાએ પણ બધા પારાધીઓને બોલાવીને પૂછયું કેઃ—

" કોઇ વનમાં આવા વિવિધ રૂપધારી મૃગલાંઓ છે ? " એટલે

અનેક દોષ બતાવ્યા). રાજાએ પણ પોતાની બુદ્ધિથી તે કાવ્યમાંનાં દૂષણો સુધાર્યાં, એટલે મંત્રીએ પુનઃ વિશેષતાથી તેમાં પદે પદે દૂષણ બતાવ્યું. આ પ્રમાણે ગુણદોષના વિચારથી, વિદ્યાના મદથી ઉશ્કેરાઈ ગયેલા ચિત્તવાળા એવા તે બંનેનો બહુ વખત સુધી એક ભયંકર વિવાદ ચાલ્યો. પછી રાજાએ કોપ કરીને તેના બંને હાથ બંધાવીને રાત્રે તે સચિવને ગંગાનદીના પયઃપૂરમાં નાખી દીધો, પણ પૂર્વના પુણ્યયોગે તે સ્થલ ઉપર પડ્યો. કારણ કે પ્રાણીને એક ધર્મજ સંર્વત્ર સહાયકારક હોય છે. હવે ત્યાં રહેલા મંત્રીએ વિચાર કર્યો કેઃ—"કવિ કવિને સહન ન કરી શકે—આ લોકરૂઢિ રાજાએ સત્ય કરી બતાવી." કહ્યું છે કેઃ—

"शिष्टाय दुष्टो विरताय कामी, निसर्गतो जागरूकाय चौरः ।
धर्मार्थिने क्रुध्यति पापवृत्तिः, शूराय भीरुः कवये कविश्च" ॥१॥

"શિષ્ટજન દુષ્ટ, વ્રતીપર કામી, જાગનાર પર ચોર, ધર્મીપર પાપી, શૂરવીરપર બીકણ અને કવિપર કવિ—એ સ્વાભાવિક રીતે ઇર્ષ્યાળુ હોય છે." પછી ઉપરના પ્રદેશમાં વધારે વૃષ્ટિ થવાથી અકસ્માત્ ત્યાં દુસ્તર પાણીનો પૂર આવ્યો. એટલે તેમાં તણાતાં તણાતાં તે મંત્રી હૃદયમાં આનંદ આપે તેવું આ પ્રાકૃત પદ્ય બોલ્યોઃ—

"रोहंति जेण बीयाइ, जेण तप्पंति पायवा ।
तस्स मज्झे मरिस्सामि, जायं सरणओ भयं" ॥ १ ॥

"જેનાથી બીયાં ઉગે છે અને વૃક્ષો તૃપ્ત થઇ વૃદ્ધિ પામે છે, તેની અંદર મારે મરવું પડશે, માટે શરણથી ભય ઉત્પન્ન થયું." આ ગાથાના પ્રભાવથી મંત્રિના આશ્રિત ભૂમિભાગને છોડી દઇને સરણી નીચે નીચે થઇને જવા લાગ્યું. તે વખતે અધોમાર્ગે જતા જળને જોઇને તે વિસ્મય પામી પુનઃ સુસ્થ મનથી આ પ્રમાણે એક શ્લોક બોલ્યોઃ—

"शैत्यं नाम गुणस्तवैव भवतः स्वाभाविकी स्वच्छता,
किं ब्रूमः शुचितां व्रजंत्यशुचयः संगेन यस्यापरे ।

જેમ પરમાનંદ પામે, તેમ રાજા પણ અંત:પુરમાં જઇને પરમ સંતોષ પામ્યો.

પછી પાંચમે દિવસે પણ રાજાએ પૂર્વ પ્રમાણે પૂછયું, એટલે કાંતિયુક્ત મુખવાળો એવો તે કોટવાળ નમસ્કારપૂર્વક આ પ્રમાણે કથા કહેવા લાગ્યો:—

ભારતીભૂષણ મંત્રીની કથા.

“ગૌડદેશની અવનીના લલાટમાં તિલકસમાન એવા **પાડલીપુર** નગરમાં વસુધા પર એક કલ્પવૃક્ષ સમાન એવો **વસ્તુપાલ** નામનો રાજા હતો. પ્રાર્થના કરતાં પણ યાચકોને સદા અધિક દાન આપતા એવા તે ભૂપને જોઇને કલ્પવૃક્ષો લજ્જા પામીને મેરૂપર્વત પર ચાલ્યા ગયા. તે રાજાના હૃદયમાં ભારતીને ભૂષણરૂપ માનનાર, અને વિદ્વજ્જનોમાં મુગટસમાન એવો **ભારતીભૂષણ** નામનો પ્રખ્યાત મંત્રી હતો. રાજા સદા પોતાની બુદ્ધિથી જેમ કવીંદ્ર મહાર્થયુક્ત કાવ્યો બનાવે તેમ નવા નવા ઉલ્લેખો બનાવીને જુદા જુદા દેશોમાંથી આવેલા વિદ્વાનો પાસે તેનો અર્થ કરાવતો અને પ્રસન્ન થઈ ઇચ્છા કરતાં પણ અધિક દાન આપીને તેમને અત્યંત સંતુષ્ટ કરતો હતો. તેથી વિશ્વના મંડનરૂપ એવા વિવિધ પંડિતોથી પરિવૃત થઇ તે રાજા સર્વત્ર બહુજ પ્રખ્યાત થયો. તેવા પ્રકારની વિદ્યા, લક્ષ્મી અને દાન—એ ત્રણ ગુણોથી એક સામાન્ય જન પણ મોટાઇને પામે, તો પૃથ્વીપતિ જગપ્રસિદ્ધ થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય? કારણ કે:—

“आत्मनो भूषणं विद्या, शरीरस्य हरिर्प्रिया।
दानस्योदारता शीलं, पुनः सर्वस्य भूषणम्” ॥१॥

“આત્માનું ભૂષણ વિદ્યા, શરીરનું ભૂષણ લક્ષ્મી (શોભા) દાનનું ભૂષણ ઉદારતા અને શીલ એ સર્વનું ભૂષણ છે.”

એકદા સભામાં વિદ્વાનોની સાથે ગોષ્ઠી નીકળતાં તે ચતુર સચિવે પોતાના બુદ્ધિબળથી રાજાનું પદ્ય અનેક રીતે દૂષિત કર્યું (તેમાં

અનેક દોષ બતાવ્યા). રાજાએ પણ પોતાની બુદ્ધિથી તે કાવ્યમાંનાં દૂષણો સુધાર્યાં, એટલે મંત્રીએ પુનઃ વિશેષતાથી તેમાં પદે પદે દૂષણ બતાવ્યું. આ પ્રમાણે ગુણદોષના વિચારથી, વિદ્યાના મદથી ઉશ્કેરાઈ ગયેલા ચિત્તવાળા એવા તે બંનેનો બહુ વખત સુધી એક ભયંકર વિવાદ ચાલ્યો. પછી રાજાએ કોપ કરીને તેના બંને હાથ બંધાવીને રાત્રે તે સચિવને ગંગાનદીના પયઃપૂરમાં નાખી દીધો, પણ પૂર્વના પુણ્યયોગે તે સ્થલ ઉપર પડ્યો. કારણ કે પ્રાણીને એક ધર્મજ સર્વત્ર સહાયકારક હોય છે. હવે ત્યાં રહેલા મંત્રીએ વિચાર કર્યો કેઃ—" કવિ કવિને સહન ન કરી શકે—આ લોકરૂઢિ રાજાએ સત્ય કરી બતાવી. " કહ્યું છે કેઃ—

"शिष्टाय दुष्टो विरताय कामी, निसर्गतो जागरूकाय चौरः ।
धर्मार्थिने क्रुध्यति पापवृत्तिः, शूराय भीरुः कवये कविश्च " ॥१॥

" શિષ્ટજન દુષ્ટ, વ્રતીપર કામી, જાગનાર પર ચોર, ધર્મીપર પાપી, શૂરવીરપર બીકણ અને કવિપર કવિ—એ સ્વાભાવિક રીતે ઈર્ષ્યાળુ હોય છે. " પછી ઉપરના પ્રદેશમાં વધારે વૃષ્ટિ થવાથી અકસ્માત્ ત્યાં દુસ્તર પાણીનો પૂર આવ્યો. એટલે તેમાં તણાતાં તણાતાં તે મંત્રી હૃદયમાં આનંદ આપે તેવું આ પ્રાકૃત પદ્ય બોલ્યોઃ—

" रोहंति जेण बीयाइं, जेण तप्पंति पायवा ।
तस्स मज्झे मरिस्सामि, जायं सरणओ भयं " ॥ १ ॥

" જેનાથી બીયાં ઉગે છે અને વૃક્ષો તૃપ્ત થઇ વૃદ્ધિ પામે છે, તેની અંદર મારે મરવું પડશે, માટે શરણથી ભય ઉત્પન્ન થયું. " આ ગાથાના પ્રભાવથી મંત્રિના આશ્રિત ભૂમિભાગને છોડી દઇને પાણી નીચે નીચે થઇને જવા લાગ્યું. તે વખતે અધોમાર્ગે જતા જળને જોઇને તે વિસ્મય પામી પુનઃ સુસ્થ મનથી આ પ્રમાણે એક શ્લોક બોલ્યોઃ—

" शैत्यं नाम गुणस्तवैव भवतः स्वाभाविकी स्वच्छता,
किं ब्रूमः शुचितां व्रजंत्यशुचयः संगेन यस्यापरे ।

किं चातः परमस्ति ते स्तुतिपदं त्वं जीवितं देहिनां,
त्वं चेन्नीचपथेन गच्छसि पयः कस्त्वां निरोद्धुं क्षमः" ॥ १ ॥

નામથીજ શીતલતા ગુણને અને સ્વાભાવિક સ્વચ્છતાને ધારણ કરનારા એવા હે જળ ! અમે શું વધારે કહીએ ? તારા સંગથી બીજા અશુચિ પદાર્થો પણ પવિત્ર થાય છે, હજી એ કરતાં કરતાં પણ વધારે અમે તારી સ્તુતિ કરવા જઇએ તો પ્રાણીઓનું જીવિત પણ તુંજ છે. માટે હે જળ ! આવા તારામાં ગુણો હોવા છતાં જો તું પોતેજ નીચ માર્ગે ગમન કરીશ, તો તને અટકાવવાને કોણ સમર્થ છે ? " આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરતા તે મંત્રીરાજને તેના પુણ્યથી આકૃષ્ટ થઈને સરિદ્દેવીએ તરત તેને બહાર મૂકી દીધો. ત્યાં નીમવામાં આવેલ કોઈ ચરપુરૂષે દેવતાએ કરેલ સહાયતા વિગેરે મંત્રીનું બધું સ્વરૂપ તેજ રાજાને યથાવત્ નિવેદન કર્યું. પછી રાજાએ વિચાર કર્યો કે-" અહા ! મેં ખોટું કર્યું, કારણ કે આશ્રિતોમાં ગુણદોષની વિચારણા કરવી તે ઉચિતજ નથી. કહ્યું છે કેઃ—

" चंद्रः क्षयी प्रकृतिवक्रतनुर्जडात्मा,
दोषाकरः स्फुरति मित्रविपत्तिकाले ।
मूर्ध्ना तथापि विधृतः परमेश्वरेण,
न ह्याश्रितेषु महतां गुणदोषचिंता " ॥ १ ॥

" ચંદ્ર ક્ષયી, સ્વભાવે વક્ર શરીરવાળો, જડ (જલ) રૂપ, દોષાકર (રાત્રિ કરનાર-દોષનો આકાર-સ્થાન) અને મિત્ર (સૂર્ય) ના વિપત્તિ (અસ્ત) સમયે સ્ફુરાયમાન થાય છે, તથાપિ પરમેશ્વરે (મહાદેવે) તેને મસ્તકપર ધારણ કર્યો છે. કારણ કે સજ્જનો-મહાપુરૂષો આશ્રિતોમાં ગુણદોષનો વિચાર કરતા નથી."

પછી રાજાએ પ્રસન્ન થઇ તે મંત્રીને બોલાવીને અને બહુમાનપૂર્વક તેનો સત્કાર કરીને પૂર્વની પદવીપર તેને નીમ્યો ' મશ્કરીનાં વચન કહીને પણ રાજાને કદી ક્રોધ ઉત્પન્ન કરાવવો નહિ '

આ પ્રકારનું નીતિવાક્ય સંભારતો એવો તે મંત્રી રાજકાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયો. પછી અનુક્રમે અવસર મેળવીને રાજ્યભાર પોતાના પુત્રને સોંપીને તેણે જૈની દીક્ષા અંગીકાર કરી લીધી. કારણ કે:–

" दुर्लभां धर्मसामग्रीं, यः प्राप्य स्वात्मनो हितम् ।
न कुर्यात्समये किंचि–द्विवेकी स कथं मतः ? " ॥ १ ॥

" દુર્લભ એવી ધર્મસામગ્રી મેળવીને જે અવસરે પણ કંઇ આત્મહિત ન સાધે, તે વિવેકી કેમ કહેવાય ? "

" હે મહીનાથ આ પ્રમાણે પંડિતોની સભામાં કથા સાંભળતાં મને કાલક્ષેપ થયો. કારણ કે શ્રવણેંદ્રિય દુર્જય છે." આ રીતે રહસ્ય સ્પષ્ટ પ્રકાશતાં પણ તે રાજાના ખ્યાલમાં ન આવવાથી દુર્ગપાલ પ્રણામ કરીને પોતાને ઘેર ચાલ્યો ગયો. પછી રાજા પણ વિષય (દેશ) ગ્રામ (સમૂહ) સંબંધી ચિંતાનો ત્યાગ કરીને સુસાધુની જેમ આત્માવાસ (પોતાના આવાસ) નો આશ્રય લઈ સમાધિ (સુખ) પામ્યો. અર્થાત્ રાજ્યની ચિંતાથી મુકત થઇ વિષયસુખમાં નિમગ્ન થયો.

હવે છઠ્ઠે દિવસે રાજાએ પૂર્વની જેમ પૂછયું, એટલે કોટવાલ મખ્યામંધ કૌતુકથી પરિપૂર્ણ એવું આખ્યાન કહેવા લાગ્યો:—

વાનરોની કથા.

કુરૂદેશના અવનીખંડના મંડનરૂપ પંડિતોને પ્રિય અને પુન્નાગ વૃક્ષોની શ્રેણીથી શોભાયમાન એવું નાગપુર નામનું એક રમ્ય નગર હતું. ત્યાં શત્રુઓને ત્રાસ આપનાર અને સજ્જનોની પ્રીતિ વધારનાર તથા વાસુદેવના જેવા પરાક્રમી એવો સુભદ્ર નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેણે પોતાના મનના વિનોદને માટે વારંવાર ક્રીડા કરનારા અને અતુલ્ય ચપલતામાં વાયુ કરતાં પણ વધી જનારા એવા ઘણાં વાંદરાઓ રાખ્યા હતા. જેમ કોઇ કામી સ્ત્રીઓના કટાક્ષથી લલચાઈ તેમની સાથે રમતાં પોતાનું હિત ભૂલી જાય, તેમ

સ્ત્રીલોચનની પાપણો જેવા ચંચલ એવા તે વાંદરાઓની સાથે આસક્ત થઇને રમતો એવો તે રાજા પણ પોતાનુ હિત ભૂલી ગયો. રાજાનો પ્રસાદ પ્રાપ્ત કરેલ હોવાથી નગરમાં ઉપદ્રવ કરતાં પણ રાજભયથી તે વાંદરાઓનું કોઇ નામ લઇ શકતું નહિ.

હવે રાજાએ અંતઃપુરની ક્રીડાને માટે ચંપક અશોક, પુન્નાગ, નારંગ, કદલી, તાલ, તમાલ, હિંતાલ વિગેરે વૃક્ષો અને ચારે બાજુના કિલ્લાથી સુશોભિત, ભદ્રશાલવનની સમાન મનહર શોભાવાળું એવું એક નૂતન ઉદ્યાન કરાવ્યું. તે વનમાં રાજા નિરંતર પોતાની રાણીઓ સાથે હંસીઓ સાથે હંસની જેમ હર્ષઘેલો થઇને લીલા કરવા લાગ્યો. એકદા તે વનમાં મદિરાપાનથી મત્ત બનેલા અને ચપલ એવા વાંદરાઓ ક્યાંકથી આવીને વૃક્ષોનો નાશ કરવા લાગ્યા. સર્વતઃ ઉદ્યાનની શોભાનો ધ્વંશ કરનારા અને મદોન્મત્ત થયેલા એવા તેઓ વનપાલકોની લેશ પણ ધાસ્તી રાખતા ન હતા. વાંદરાઓની દુષ્ટ ચેષ્ટાઓથી શોભા રહિત થયેલ વનને જોઇને દિલગીર થયેલા વનપાલકોએ રાજાને તે વાત નિવેદન કરી. તે સાંભળીને યમની જેમ કુપિત થઇને વનની રક્ષા કરવાને પોતાના ખેલાડી વાંદરાઓ ત્યાં મોકલ્યા. સમાન શીલવાળા અને સજાતીય એવા તે વાંદરાઓની સાથે ઘણે કાલે મળવાથી આનંદમગ્ન થઇને અત્યંત ભાંગતોડ કરતા એવા તે વાંદરાઓ પણ તાડની મદિરા પીને તેવીજ રીતે ચેષ્ટા કરવા લાગ્યા અને કૃતઘ્નની જેમ રાજાનો ઉપકાર તેઓ ભૂલી ગયા. અન્યાય કરવાવાળા છતાં રાજાના પ્રસાદપાત્ર હોવાથી તે વનવાસીઓને લેશ પણ શિક્ષા કરવાને કોઈ સમર્થ ન હતું. કારણકે:—

"राजा वा राजमान्यो वा, यदन्यायपरो भवेत् ।
तदा सामान्यलोकेन, निषेद्धुं शक्यते कथम्?" ॥ १ ॥

"રાજા પોતે વા તો કોઈ રાજમાન્ય જ્યારે અન્યાય કરવા તત્પર થાય, તો સામાન્ય લોકથી તેનો અટકાવ કેમ થઇ શકે?" આ પ્રમાણે વાંદરાઓનુ ચેષ્ટિત જોઇને કોઇક ઉદ્યાનપાલક તે વખતે આ એક ગાથા બોલ્યો:—

" आरामरक्कया मक्कडा, सुरा रक्कया सुंडा ।
अजरक्कया वयाओ, मूलविणट्ठं तु तं कज्जं " ॥ १ ॥

" જ્યાં આરામની રક્ષા માટે વાંદરાઓ રાખવામાં આવે, મદિરાથી રક્ષા માટે સુંડા (દારૂડીયા વા હાથી) રાખવામાં આવે અને બકરાંઓની રક્ષા માટે વાઘ રાખવામાં આવે-તે કાર્ય મૂળથીજ નષ્ટ થયેલું સમજવું. " જો રાજા પોતેજ નિર્વિવેકી થઇ પોતાનું હિત ન સમજે, ત્યાં અન્ય બુદ્ધિમાન્ તત્ત્વોપદેશક પણ શું કરી શકે? કહ્યું છે કે:—

" एकं हि चक्षुरमलं सहजो विवेक-
स्तद्वद्भिरेव सह संवसतिर्द्वितीयम् ।
एतद्द्वयं भुवि न यस्य स तत्त्वतोन्ध-
स्तस्यापमार्गचलने ननु कोपराधः ? " ॥१॥

" સ્વાભાવિક વિવેક એ એક નિર્મલ ચક્ષુ છે અને વિવેકવંત સાથે સમાગમ એ દ્વિતીય નેત્ર છે. દુનીયામાં આ બંનેથી જે રહિત છે, તે ખરેખર! અંધજ છે, તે કદાચ ઉન્માર્ગે ચાલે, તો તેમાં અપરાધ શો? " ફલિત વૃક્ષોવાળું વન ક્યાં? અને વાંદરાઓથી તેનું રક્ષણ ક્યાં? વિચાર વિના બોલતા તે કુબુદ્ધિરાજાને કોણ અટકાવી શકે? "

આ પ્રમાણે કથાના મિષથી યમદંડ પણ રાજામાં ચોરપણું સ્થાપીને પોતાને ઘેર ગયો. એટલે મહત્ત્વવાળા છત્રીશ ગુણોથી સંયુકત એવા આચાર્યની જેમ છત્રીશ રાજગુણોથી દીપ્ત એવો રાજા પોતાના મહેલમાં જઈ લલનાઓની લાલિત્ય ભરેલી ક્રીડામાં નિમગ્ન થયો.

હવે સાતમે દિવસે પણ રાજાએ તેજ પ્રમાણે પૂછયું, એટલે વિદગ્ધ એવો કોટવાળ રસની એક વિશાળ પ્રપા (પરબ) સમાન એવી કથા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:—

ધનશ્રીની કથા.

" અવંતીદેશના મધ્યભાગમાં એક સુશોભિત મેખલા સમાન, ખળપુરૂષોથી રહિત અને પુણ્ય સંપાત્તથી સ્વર્ગને જીતનાર એવી ઉજ્જયિની નામની નગરી છે. ત્યાં ચળકતી કીર્તિવાળો, સંપત્તિઓનું સ્થાન અને પુણ્યકર્મથી પવિત્ર એવો **યશોભદ્ર** નામનો સાર્થવાહ હતો. સમ્યગ્દર્શનથી પવિત્ર આત્માવાળા, સાત ક્ષેત્રમાં ધનનો વ્યય કરનાર, સદા સ્વદારસંતોષી અને જગતમાં એક ઉત્તમ એવા તેને સતીઓમાં શ્રેષ્ઠ અને પુણ્ય-પવિત્ર લાવણ્યરસની એક વાપી સમાન એવી **યશોદા** અને **યશોમતી** નામની બે સ્ત્રીઓ હતી, અને ગૃહવ્યવહારની સંભાળ રાખનારી, ધર્મતત્ત્વથી વિમુખ અને કપટનું એક સ્થાન એવી **ધનશ્રી** નામની તેની એક વૃદ્ધ માતા હતી. તે વ્યવહારથી દેવપૂજાદિક ક્રિયાઓ કરતી પણ વિધવા છતાં તે શબ્દાદિક વિષયમાં સ્પૃહાવાળી હતી. કહ્યું છે કે:—

" પટકુળ પહેરવાં, તાંબૂલભક્ષણ, નાટક જોવા, શૃંગારરસના ગીત ગાવા કે સાંભળવા, દૂધ, દહીં વિગેરેથી ભોજન કરવું, કર્પૂર કે સુગંધી પુષ્પોનો ઉપભોગ લેવો, મનહર વસ્તુઓ જોવી, સિંદૂર, કાજળ, અળતો અને કુંકુમ વિગેરેથી શરીરને શણગારવું, સીમંત કરવું, ધૃત કે જળ ક્રીડા કરવી, મશ્કરીમાં બોલવું. ઘણા અને મનહર અલંકારો પહેરવા, માથામાં પુષ્પ વિગેરેની રચના કરવી, એકલાં ફરવું, પરને ઘેર જવું એકાંતમાં પુરૂષોને મળવું, ઘરના દ્વાર આગળ રમવું અને પલંગ વિગેરે કોમળ અને મોહક શય્યામાં શયન કરવું, આ આચરણો યૌવનવયમાં ઉન્માદના હેતુ હોવાથી કારણ વિના કુલીન વિધવાને કદી પણ કલ્પે નહિ (તેમાં પ્રવૃત્તિ કરવી યોગ્ય નથી.) "

એકદા વ્યવસાયને માટે દૂરદેશાંતરમાં જનાર એવા સાર્થવાહે વિવિધ પ્રકારના કરિયાણ લીધા. પછી સાંજે વાળુ કરવા રાત પડી જવાના ભયથી અત્યંત ઉતાવળથી એકાકીજ પોતાને ઘેર આવતાં

તેણે અશોકવાડીમાં એક વૃક્ષના થડ ઉપર પડેલી સ્ફટિકસમાન ઉજ્વલ એવી પોતાની માતાની સાડી જોઈ. ' શું આ માતા અહીં ભૂલી ગઇ હશે ? અથવા તો બીજું કોઈ અહીં લાવેલ હશે ? ' આ પ્રમાણે તર્ક કરી તે છાની રીતે તેને જેટલામાં જુએ છે, તેટલામાં તેણે કોઇક વૃદ્ધપુરૂષની સાથે મળેલી, રાગના આવેશમાં આવેલી અને લજ્જારહિત એવી પોતાની જનનીને ત્યાં દીઠી. તેને જોતાંજ પુણ્ય સંપત્તિઓના નિવાસરૂપ એવો તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—
" અહો ! કદર્પ (કામ) દેવનું શાસન દુરતિક્રમ છે. કારણ કે આ યૌવનાતીત (વૃદ્ધા) છે, જરાથી આક્રાંત છે અને તપસ્વિની છે, છતાં ભૂતાવિષ્ટની જેમ વિષયથી વિહ્વલ બની ગઇ લાગે છે. રંકથી રાજાપર્યંત સર્વ કોઇ શરીરધારી પ્રાણી સ્મર (કામ) ગ્રહથી વિડંબના પામી વ્યાકુલ બની જાય છે. કહ્યું છે કે:—

" किमु कुवलयनेत्राः संति नो नाकनार्य-
स्त्रिदशपतिरहिल्यां तापसीं यत्सिषेवे ।
हृदयतृणकुटीरे दीप्यमाने स्मराग्ना-
वुचितमनुचितं वा वेत्ति कः पंडितोपि " ॥ १ ॥

" કુવલય જેવા નેત્રવાળી એવી દેવાંગનાઓની શું ઇંદ્રને ખોટ હતી ? કે તે અહિલ્યા તાપસીમાં આસક્ત થયો. ખરેખર ! હૃદયરૂપ પર્ણકુટીમાં સ્મરાગ્નિ દીપ્યમાન થતાં પંડિત પણ કોણ ઉચિત કે અનુચિતને સમજી શકે છે ? " તેમજ વળી:—

" सव्वगहाणं पभवो, महागहो सव्वदोसपायट्टि ।
कामग्गहो दुरप्पा, जेणभिभूयं जगं सव्वं " ॥१॥

" સર્વ ગ્રહોનું ઉત્પત્તિસ્થાન, સર્વ દોષોનો ભંડાર એવો કામગ્રહ તે મહાગ્રહ છે જે દુરાત્મા સર્વ જગતને પરાભવ પમાડે છે. " આધારભૂત માનેલી એવી સાસુ વૃદ્ધ છતાં જ્યાં દુરાચારિણી દેખાય, ત્યાં કુળવધૂઓની શી દશા થાય ? કારણ કે:—

" मूलविणट्टा वल्ली, जं जाणइ तं करिज्ज सुण्हाओ ।
अंबाए पंगुरणं, दिट्ठं एरंडमूलंमि " ॥१॥

" હે સુજ્ઞો ! વેલડી મૂળમાંથી વિનષ્ટ થઇ છે. માટે જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કરો. કારણ કે એરંડના મૂળમાં પોતાનું વસ્ત્ર મૂકીને વિલાસ કરતી અંબાને મેં જોઈ."

આ પ્રમાણે સ્વરૂપ વિચારીને જાગ્રત થયેલા વૈરાગ્યથી રંગિત એવા તે સાર્થવાહે ન્યાયોપાર્જિત પોતાની સર્વ સંપત્તિને યોગ્યસ્થાને વાપરીને પોતાની બંને પ્રિયા સાથે **જિનચંદ્ર** ગુરૂની પાસે સર્વ સુખની સખી તુલ્ય એવી આર્હતી દીક્ષા અંગીકાર કરી લીધી. પછી તપસ્યાને આચરતા, પંચમહાવ્રત પાળવામાં ધુરંધર, ત્રણ ગુપ્તિથી પવિત્રાત્મા, નિરંતર પંચસમિતિમાં સાવધાન, પોતાના આત્માની જેમ છકાય જીવની રક્ષાકરનાર, શિક્ષામાં વિચક્ષણ, બેંતાલીશ દોષરહિત શુદ્ધ આહાર લેનાર, ત્રણ દંડથી નિવૃત્ત, ચાર કષાયને સારી રીતે જીતનાર, નવ વાડસહિત શશી સમાન નિર્મળ શીળનું પાલન કરનાર, સામ્યામૃતના સરોવરમાં મગ્ન અને પરીષહોને સહન કરનાર, એવા તે મુનિ કેવળજ્ઞાન પામીને પરમ પદ પામ્યા. હે રાજન્! આ પ્રમાણે સાર્થવાહની કથા સાંભળતાં રસાવેશને વશ થવાથી મને વધારે વખત થઈ ગયો."

આ પ્રમાણે સાતમે દિવસે તો રહસ્યને સૂચવનાર એવો તે યમદંડ નગરવાસીઓને તે વૃત્તાંત પ્રકાશીને પોતાને ઘેર ગયો. પછી રાજા બહુ વખત વિષય (દેશ) વિગેરેનો વિચાર કરી મધ્યમ પ્રાણી જેમ સંવેગમાં જાય, તેમ તે પોતાના આવાસમાં ગયો.

પછી આઠમે દિવસે ક્રોધાગ્નિથી અધિક જાજ્વલ્યમાન થતો, અનેક રાજાઓ, સામંતો, મંત્રીઓ અને શ્રેષ્ઠીઓથી પરવરેલો અને વાસુદેવની જેમ ઉદ્ધત એવો રાજા દેવપૂજાદિક યથોચિત પ્રાતઃકર્મ કરીને સિંહાસનપર આવી બિરાજમાન થયો. તે વખતે યમદંડને બોલાવીને અને નીતિમાર્ગનું ઉલંઘન કરીને મદોન્મત્ત એવો રાજા પુરલોકોની સમક્ષ તેને આ પ્રમાણે પૂછવા લાગ્યો:—

રે દુષ્ટ! હે દુરાચાર! નગરની લક્ષ્મીને ચોરનાર અને પાપનો પૂર એવો ચોર ક્યાંઇ પણ તારા જોવામાં આવ્યો?" એટલે જેની અદીન વદનકાંતિ છે એવો તે દુર્ગપાલ બોલ્યો કે:—"હે સ્વામિન્! ખરાબર તપાસ કરતાં પણ તે મારા જોવામાં ક્યાં આવ્યો નહિ." પછી રાજાએ નગરના સર્વ લોકને બોલાવીને રોષના સંભારરૂપ સિંદૂરથી લોચનને રક્ત કરી તેમને કહ્યું કે:—"હે નગરજનો! ધૂર્તતાથીજ હું વિગેરેની અવજ્ઞા કરતાં પોતાની ચતુરાઈ દેખાડીને એણે સાત દિવસો ગુમાવ્યા. હવે જો ચોર સહિત તે રાજવસ્તુઓ એ અર્પણ નહિ કરે, તો હું એનો નિગ્રહ કરીશ." આ પ્રમાણે રાજાનું લુચ્ચાઈ ભરેલું વચન સાંભળીને ચોરનાં ચિન્હો લાવીને તરત તેણે હાજર કર્યાં. રાજાની બે પાદુકા, મંત્રીની મુદ્રિકા અને પુરોહિતની સુવર્ણ સૂત્રમય જનોઇ.—'હે ભૂપતે! તમે પ્રસન્ન મનથી અવલોકન કરો, આ બધી ચોરને ઓળખવાની ચીજો છે.' એ પ્રમાણે તેણે કહ્યું. પોતાની પાસે પડેલી તે ચીજોને જોઇને રાજા વિગેરેનાં મુખકમળ મ્લાન થઈ ગયા અને મનમાં તેઓ અધિક સાશંક બની ગયા. હવે રાજસુત અને મંત્રીસુત વિગેરે તથા સામંત અને શ્રેષ્ઠી લોકો પૂર્વે પણ એ વૃત્તાંતને જાણતા હોવાથી આ પ્રમાણે નિર્ણય કરવા લાગ્યા:—"આ ચિન્હોથી મ્લાન મુખ કમલવાળા અને ક્રૂર કર્મ કરવાવાળા એવા રાજા, મંત્રી અને પુરોહિતજ ચોર લાગે છે." જ્યાં મંત્રી અને પુરોહિત સાથે રાજા પોતે ચોરી કરે, ત્યાં લોકોને ખરેખર! વનનું શરણ લેવું યોગ્ય છે. ચેટક વૃત્તિવાળો રાજા ન્યાયપાલક અને ખ્યાતિશાળી એવા ભૃત્યવર્ગ ઉપર પ્રાય: અદેખાઈ કરે છે. પછી મહાજને ત્યાં પરસ્પર વિચાર કરીને નિર્ણય કર્યો કે:—"નગરમાં જો આ દુરાચારી હશે, તો ભવિષ્યમાં આપણને કુશળતા મળવાની નથી. માટે કોઈ ઉપાયથી દુરાશયોને દૂર કરીને તેમને સ્થાને તેમના આ મહાશય પુત્રોને સ્થાપન કરવા વધારે ઉચિત છે. કહ્યું છે કે:—

"मित्रं शाठ्यपरं कलत्रमसतीं पुत्रं कुलध्वंसिनं,
मूर्खं मंत्रिणमुत्सुकं नरपतिं वैद्यं प्रमादान्वितम् ।

॥ तृतीयः प्रस्तावः ॥

પછી વિદ્વજ્જનોને સંતુષ્ટ કરવામાં કલ્પવૃક્ષ સમાન એવા રાજાએ ક્ષણવાર મનની વૃત્તિઓને સ્થિર કરવા માટે એકાગ્રતાથી દેવગુરૂનું ધ્યાન કર્યું. પરંતુ પાંચ ઇંદ્રિયોના વિષયમાં અતિ આસક્ત અને ચંચલતા લક્ષણવાળું એવું રાજાનું મન ક્ષણવાર પણ સ્થિરતા ન પામ્યું. મલ (મેલ) ધરવું અને કષ્ટ વેઠવું સુગમ છે, પણ ખરેખર ! પોતાનું મન વશ કરવું એ પ્રાણીઓને અતિદુષ્કર છે. કુતૂહલના આવેશથી તરંગની જેમ ચંચલમનવાળા એવા મગધાધિપે પુનઃ **અભયકુમાર** મંત્રીશ્વરને કહ્યું:— " હે મહામતે ! અત્યારે તેં જે કહ્યું, તે યોગ્યજ છે. કારણ કે હાથીને માટે ઉંદરોએ પણ રાજાને વ્યાકુલ કરી મૂક્યો હતો. હવે અત્યારે જો આપણે ઉદ્યાનમાં જઇએ તો માણસોની સાથે વિરોધ થાય અને તે વિરોધથી લક્ષ્મીની હાનિ અને કર્મબંધન થાય. પરંતુ કૌતુકથી આક્રાંત થયેલું અને ચચંલ થતું મારૂં મન નગરીમાં સામાન્ય લોક જોવાને અધીરૂં થાય છે. " ' વિચક્ષણ પુરૂષોએ રાજાનું ચિત્ત ગમે તે કાર્યમાં જોડી દેવું. ' એ પ્રમાણે વિચારીને ' બહુ સારૂં ' એમ પ્રધાને રાજાને કહ્યું.

પછી અંજનના પ્રયોગથી અદૃશ્ય રૂપ કરીને વિવિધ પ્રકારના આશ્ચર્ય જોતા અને વિવિધ વાણી સાંભળતા એવા તે રાજા અને મંત્રી રાત્રિએ નગરમાં ચતુષ્પથાદિક માર્ગ, પ્રપા અને દેવકુલ વિગેરે સ્થળે ભમવા લાગ્યા. એટલામાં રાજાએ કોઇક પ્રાણીની છાયા (પડછાયો) જોઇ, પરંતુ બારીકાઇથી તપાસ કરતાં પણ તેનુ રૂપ ક્યાંઈ

જોવામાં ન આવ્યું. એટલે તેણે પ્રધાનને પૂછયું કે:-" જાણે એકત્ર પિંડીભૂત થયું હોય એવું આ અત્યંત ચંચલ તિમિર ભૂમિપર શાથી દેખાય છે ? " આ સાંભળી પ્રધાને કહ્યું કે:-" હે સ્વામિન્ ! સિદ્ધાંજનની કળા જાણનાર, ચૌરકર્મથી પ્રસિદ્ધ અને કપટનો એક ભંડાર એવો લોહખુર નામનો એ ચોર છે. તે રાત્રિએ શરીરને અદૃશ્ય બનાવીને ન્યાયશાલી ધનવંતોના ઘરમાં ચોરી કરે છે. એ નાના પ્રકારના રૂપપરાવર્ત્તની વિદ્યાથી બહુ ગર્વિષ્ઠ થઈ ગયો છે, તેથી કોઇ પણ એને પકડવાને કદી સમર્થ થઈ શકતો નથી. " આથી રાજાએ કહ્યું કે-" એ કોને ઘેર જાય છે, તે જાણવાને આપણે એની સાથે જઇએ. ' એમ કહીને વિચિત્ર આશ્ચર્ય જોવામાં આસક્ત એવો રાજા મંત્રીસહિત તેની પાછળ જતાં જતાં ત્યાં નગરમાં ભમ્યો. પછી ક્રૂરકર્મનો અવધિ એવો તે ચોર જતાં જતાં અનુક્રમે **અર્હદ્દાસ** શેઠને ઘેર પહોંચ્યો.

એવા અવસરમાં સમૃદ્ધિમાં નરેંદ્રસમાન એવો તે શ્રેષ્ઠીવર્ય આઠ ઉપવાસવાળી એવી પોતાની પ્રિયાઓને આ પ્રમાણે કહેતો હતો:—" આજે હર્ષિત થતી અને અલંકારોને ધારણ કરતી એવી સર્વ લલનાઓ રાજાના આદેશથી કૌમુદીમહોત્સવને માટે ઉદ્યાનમાં ગયેલી છે પરંતુ શ્રીમાન્ શ્રેણિકરાજાને વિનયથી વિનવીને જિનભગવંતના સ્નાત્રોત્સવાદિકને માટે દિવસે તમોને મેં ઘેર રાખી છે. હવે જો લૌકિક ઉત્સવને માટે તમારૂં મન ઉત્સુક હોય, તો તમે પણ ખુશીથી ઉદ્યાનમાં જાઓ. હું હવે સદ્ધર્મધ્યાનમાં મન રાખી પ્રથમ દ્રવ્યપૂજા કરી પછી ભાવપૂજા કરીશ. " આ પ્રમાણે પોતાના પ્રાણપ્રિયનું કથન સાંભળીને તેઓ વિનયથી નમ્ર બનીને કહેવા લાગી:— " હે પ્રભો ! આજે અમારે આઠ ઉપવાસ થયા. વળી મુમુક્ષુ આત્માઓને ઉપવાસને દિવસે પાપથી નિવૃત્તિ અને સદ્દગુણોની સાથે વાસ કરવો યોગ્ય છે. માટે ઉત્સવને નિમિત્તે ઉદ્યાનમાં જવું અમને યોગ્ય નથી, પણ આપની સાથે ભગવંતની દ્વિવિધ પૂજા કરવી ઉચિત છે. જગતમાં એક સૂર્ય સમાન એવું જિનેશનું કથન જે જાણે છે, તેનું

मन सांसारिक उत्सवना आरंभमां प्रवृत्त थतुं नथी. आ लोक संबंधी सुख आपवावाळा एवा उत्सवो बधा सुलभ छे, पण बंने लोकमां सुख आपवावाळी एवी भगवंतनी भक्तिज एक दुर्लभ छे." आ सांभळी श्रेष्ठीए कह्युं केः—"आवा प्रौढ उत्सवमां पण तमारा मननी आवी धर्मदृढता छे, तेथी तमे धन्यतम छो अने निश्चित तत्त्वज्ञ छो. पवनथी उडता आकडाना रूनी जेम लोक प्रवाहथी सुज्ञ स्त्रीओनुं मन पण प्रायः चंचल जोवामां आवे छे. उंचा प्रासादना शिखरपर गुण (तंतु-दोरी) ना समूहथी बांधवामां आवेल अने स्वभावथी निर्मल छतां ध्वजा वायुना योगथी कंपे छे. (चंचल थाय छे.)"

आ प्रमाणे कही पवित्र थई प्रौढभावथी भावित एवो ते श्रेष्ठी पोतानी प्रियाओ सहित पोताना घरदेरासरमां गयो. त्यां जेमने धर्म प्रिय छे एवी पोतानी प्रियाओ साथे श्रद्धाथी समृद्ध एवो ते विधिपूर्वक परमेश्वरनी द्रव्यपूजा करीने भावपूजाने माटे आ प्रमाणे स्तुति करवा लाग्योः—"जगतना आनंदरूप कंदने पल्लवित करवामां मेघ समान एवा हे नाथ ! तमे जय पामो. योगींद्रोना हृदयकमळमां विलास करवाथी एक हंससमान एवा हे भगवंत तमे जयवंत वर्त्तो. सर्व अतिशय संपन्न, सर्व अभीष्ट फळ आपवावाळा, सर्वज्ञ, सर्वदर्शी सर्वस्वरूपी एवा हे विभो ! आप जयवंत रहो. देवो अने देवेंद्रोथी स्तवायेला एवा हे विभो ! सुधास्वादथी जेम रोगो नष्ट थाय, तेम आपना मात्र नामकीर्त्तनथीज संसारनी सर्व व्याधिओ विलय थाय छे. हे देव ! जेने तमारूं द्विविध दर्शन सम्यक्रीते थाय छे, तेने जगतमां रहेली उत्कृष्ट संपत्तिओ पगले पगले प्राप्त थाय छे. मोक्षलक्ष्मीए सहित अने आवीरीते स्तुति करायेला एवा हे जगन्नाथ ! आप प्रसन्न थाओ अने मने परमानंद (मोक्षनी) संपत्तिनुं स्थान बनावो." आ प्रमाणे जगदीश्वरनी स्तुति करीने प्रियाओथी प्रेरित थयेला अने कलुषताने दूर करनार एवा ते चतुरश्रेष्ठीए संगीत पण कर्युं. विश्वत्रयमां सर्वने

આશ્ચર્યકારક એવા તેના પૂજનવિધિને જોઈને ચોરની સાથે આવેલ મંત્રીસહિત રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—" અહા ! ગૃહસ્થજનામાં વસુધાપર આ શ્રેષ્ઠીજ પ્રથમ વખાણવા લાયક છે, કે જિનેશ્વરપરની આવા પ્રકારની ભક્તિ જેના હૃદયમાં જાગ્રત છે. કહ્યું છે કે:–

"भक्तिर्जिनेषु दृढता जिनभाषितेषु, श्रद्धा च धर्मकरणेषु गुणेषु रागः।
दानेषु तीव्ररुचिता विनयेषु वृत्तिः, कस्यापि पुण्यपुरुषस्य भवत्यवश्यम्।१।

" જિન ભગવતપર ભક્તિ, જિન વચનપર શ્રદ્ધા, ધર્મકૃત્યમાં દૃઢતા, ગુણોપર અનુરાગ, દાનમાં તીવ્ર રૂચિ અને વિનયથી વર્ત્તન—આ ગુણો ખરેખર ! કોઈ પુણ્યવંત પુરૂષનેજ પ્રાપ્ત થાય છે." પછી મુક્તિવધૂની દૂતીસમાન એવી ભાવાર્ચના કરીને નિવૃત્ત થયેલા અને જગદુત્તમ એવા શ્રેષ્ઠીને તેમની કાંતાઓ કહેવા લાગી કે:–" હે સ્વામિન્ ! મેરૂની જેમ દેવતાઓથી પણ લેશ ચલાયમાન ન થાય એવું સમ્યકત્વ આપના હૃદયમાં શી રીતે પ્રાપ્ત થયું ?' આ સાંભળીને શ્રેષ્ઠી તેમની આગળ યથાસ્થિત અર્થસંયુક્ત અને સમ્યકત્વ માર્ગનો પ્રકાશ કરવામાં દીપિકા તુલ્ય એવી કોમળ વાણીમાં બોલ્યો:–

અર્હદ્દાસ શેઠની કથા.

" પહેલાં આજ નગરમાં કમલ સમાન લોચનવાળો અને શત્રુઓથી અજિત એવો **પ્રસેનજિત** નામે રાજા હતો, દાનગુણથી જેણે લોકો પાસે જીમૂતવાહનનું સ્મરણ કરાવ્યું, ધર્મથી યુધિષ્ઠિરનું અને ન્યાયથી રામચંદ્રનું સ્મરણ કરાવ્યું. જેનો પવિત્ર શોભાલક્ષ્મીવાળો એવો શ્રેણિકરાજા અત્યારે પ્રજા જ્યાં સદા પ્રસન્ન રહે છે અને જ્યાં અતિશય પુણ્યનાં કામ થાય એવું અદ્દભુત સામ્રાજ્ય ભોગવે છે. ગુરૂની જેમ તે ભૂપાલથી પરિપાલન કરાતી એવી પ્રજાને ભૂતલપર ક્યાં પણ પરાભવનો સંતાપ પ્રાપ્ત થયો ન હતો. જેની શીતલ છાયાતળે રહેલા લોકો ઇંદ્રને એક તૃણસમાન પણ માનતા ન હતા અને મુનિઓ પણ તેના જેવા શુદ્ધ સમ્યકત્વની સ્પૃહા કરતા હતા. અહીં શ્રેષ્ઠ જનોમાં અગ્રેસર, વિચક્ષણ, રાજમાન્ય, લક્ષ્મીનું એક ધામ અને સર્વ જીવોપર કૃપાળુ એવો **જિનદત્ત** નામે શેઠ

હતો. જેણે પોતાના ઘરની પાસે જિન ભગવંતનું સંસારસાગરમાં નાવસમાન એવું સહસ્રકૂટ નામનું ચૈત્ય કરાવ્યું છે. કહ્યું છે કે:—

" रम्यं येन जिनालयं निजभुजोपात्तेन कारापितं,
मोक्षार्थं स्वधनेन शुद्धमनसा पुंसा सदाचारिणा ।
वेद्यं तेन नरामरेंद्रमहितं तीर्थेश्वराणां पदं,
प्राप्तं जन्मफलं कृतं जिनमतं गोत्रं समुद्योतितम् " ॥१॥

" જે સદાચારી પુરૂષે શુદ્ધ મનથી સ્વભુજોપાર્જિત સ્વધનથી મોક્ષને માટે (સંસારથી મુક્ત થવા) રમ્ય જિનાલય કરાવ્યું છે, તેને નર, અમર અને ઇંદ્રોથી પૂજિત એવું તીર્થંકરપદ પ્રાપ્ત થાય છે. તેણે પોતાના જન્મને સફલ કર્યો, શાસનનો પ્રભાવ વધાર્યો અને પોતાના ગોત્રને પણ તેણેજ અજવાળ્યું સમજવું." કેવળ પરોપકારને માટેજ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેતા એવા તેમને શ્રાવકધર્મ પાળનાર એવો હું પુત્ર થયો. પ્રસેનજિત રાજા લીલાપૂર્વક રાજ્ય કરતો હતો, ત્યારે અહીં એકદા કેશિદેવ આચાર્ય પધાર્યા. એટલે આનંદી એવો વસુધાપતિ અંતપરિપુરથી નિવૃત થઇ જિનદત્ત શેઠની સાથે દેવતાઓથી નમસ્કાર કરાયેલા એવા તેમને નમસ્કાર કરવાને ગયો. ત્યાં આચાર્ય મહારાજને નમસ્કાર કરીને યથોચિત સ્થાને બેઠા, એટલે નિર્મમ એવા મુનીશ્વરે સમ્યગ્ધર્મનો ઉપદેશ આપવો શરૂ કર્યો:—

" સંસારમાં ચોરાશી લક્ષ જીવયોનિમાં વારંવાર ભમતાં જેમ દરિદ્રને નિધાન પ્રાપ્ત થાય, તેમ પ્રાણીને મનુષ્યદેહ પુણ્યથીજ પ્રાપ્ત થઇ શકે છે. તેમાં પણ જિનભગવંતે કહેલ, સમ્યગ્દર્શનથી શુદ્ધ અને સાધુ તથા શ્રાવકના વ્રતોએ યુક્ત એવા ધર્મની પ્રાપ્તિ તો અતિ દુર્લભ છે એ બંને પ્રકારના ધર્મનું પણ સમ્યગ્દૃષ્ટિ દ્વારા કહેલાય છે અને તે તૃણ, અગ્નિ વિગેરેના દૃષ્ટાંતથી અષ્ટધા કહેલ છે. તૃણાગ્નિ, ગોમયાગ્નિ, કાષ્ઠાગ્નિકણ, દીપપ્રભાસમાન, રત્ન, તારા, સૂર્ય અને ચંદ્રની પ્રભાસમાન—એ રીતે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવની આઠ પ્રકારની દૃષ્ટિ હોય

છે. કોઇક પ્રાણીને રૂચિથી તૃણાગ્નિ સદૃશ દૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થાય છે, પરતુ તે ઉત્પન્ન થતાંજ મોહના ઉદયથી તરત નષ્ટ થઇ જાય છે. કોઇકને છાણાના અગ્નિસમાન દીપ્ત હોય છે, કોઇકને કાષ્ઠના અગ્નિ સમાન અને કોઇને દીપ સમાન શુદ્ધતર પ્રભાવાળી દૃષ્ટિ હોય છે, કોઇકને રત્નની કાંતિ સમાન અને તારાની પ્રભા સમાન ઉલ્લસાયમાન થાય છે, કોઇને સૂર્યના બિબ સમાન અને કોઇને ચદ્રની દીપ્તિ સમાન વધારે પ્રકાશિત હોય છે. આ દૃષ્ટિ જે જે પ્રાણીને ઉત્તરોત્તર હોય, તે તે પ્રાણીની પ્રાજ્ઞ પુરૂષોએ આસન્નસિદ્ધિતા કહેલ છે. એ દૃષ્ટિઓનુ શમ, સવેગ, નિર્વેદ, સર્વ જતુપર દયા અને તત્ત્વશ્રદ્ધાન—એ અ સાધારણ લક્ષણ કહેલ છે. જે પ્રાણીને ઔચિત્યાદિક ગુણોથી યુક્ત અને સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક દેશવિરતિ યા સર્વવિરતિ પ્રાપ્ત થાય છે, તેનો મનુષ્યભવ અત્યત શ્લાઘ્ય છે અને સર્વાર્થસાધકપણાને લીધે તે દેવતાઓને પણ પ્રાર્થનીય છે, એમ જિનભગવતોએ કહેલ છે. જે પ્રાણી સમ્યગ્દર્શનથી શુદ્ધ એવુ જ્ઞાન અને વિરતિ પામે છે, તેને આ દુર્લભ જન્મ પણ સુલભ થાય છે. ”

આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને તત્ત્વને જાણનાર એવા તે જિન દત્ત શેઠે ગુરૂની પાસે સમ્યકત્વયુક્ત અને શ્રાવકને ઉચિત એવો ધર્મ અગીકાર કર્યો. તે વખતે રાજા પણ સમ્યગ્દર્શન સયુત એવા ગૃહસ્થધર્મનો સ્વીકાર અને ગુરૂમહારાજને નમસ્કાર કરીને પોતાને આવાસે ગયો.

રૂપ્યખુર ચોરની કથા.

હવે એજ નગરમાં ક્લિષ્ટ કર્મના એક સ્થાનરૂપ, નાના પ્રકારની બુદ્ધિનો ભડાર અને પાપનો જાણે એક પૂર હોય એવો રૂપ્ય ખુર નામે એક ચોર રહેતો હતો. જે નગરની અદર સ્વેચ્છાએ ભમતો, સમગ્ર પ્રજાને સતાપ ઉપજાવતો, રાજાની આજ્ઞાનો ઇન્કાર કરતો અને મત્રીઓને તૃણ સમાન ગણતો હતો. ક્ષણવારમાં તે ચોર બનતો, ક્ષણવારમા સાધુ, ક્ષણવારમા સાર્થવાહ અને ક્ષણવારમાં સ્ફુટ રીતે લોકોની અદર તે એક મોટો ધર્મી બની જતો હતો. દાવ નાખવામા અતિ કુશળ અને વ્યસનોનો એક સાગર એવો

તે એક દિવસ અહોરાત કાંતાની જેમ દ્યુતક્રીડામાં નિમગ્ન થઈ ગયો. ત્યાં જુગારમાં પ્રાપ્ત કરેલું ઘણું ધન યાચકોને આપીને ભોજનને માટે ઉતાવળથી ઘર ભણી જતો હતો, એવામાં રાજાના ભવન પાસે તેને સર્વ ઇંદ્રિયોને આકર્ષણ કરવામાં કાર્મણમંત્રસમાન અને સર્વ સુગંધિ દ્રવ્યના દર્પને દળી નાખનાર એવી રસવતીની ગંધ આવી. તેથી રોમાંચિત ગાત્રવાળો, પાપનું એક પાત્ર અને બુદ્ધિરૂપ ઔષધિનો ભંડાર એવો તે ચોર ગંધથી લલચાઇને વિચાર કરવા લાગ્યો:—"અહો ! પદ્મિની પ્રેમદાની જેમ રાજાની રસવતીનો આ પરિમલ ખરેખર ! દેવતાઓને પણ દુર્લભ હશે. જેઓ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહી નિરંતર આવા પ્રકારનું ભોજન કરે છે, તેઓજ ધન્ય અને તેઓજ આ સંસારમાં પુણ્યવંત જનોમાં શ્રેષ્ઠ છે. ગૃહસ્થાવાસ સમાન હોવા છતાં કેટલાક પુણ્યહીન પ્રાણીઓ ભોજનાવસરે અત્યંત દીન અવસ્થાને ધારણ કરે છે. કહ્યું છે કે:—

" कुग्रामवासः कुनरेंद्रसेवा, कुभोजनं क्रोधमुखी च भार्या ।
कन्याबहुत्वं च दरिद्रता च, षड् जीवलोके नरका भवंति "॥१॥

"ખરાબ ગામમાં વાસ કરવો, કુનરેંદ્રની સેવા કરવી, કુભોજન, ક્રોધમુખી લલના, ઘણી કન્યાઓ અને દરિદ્રતા—એ છ આ જીવલોકમાં નરક તુલ્ય છે." માટે પરમાનંદના આસ્વાદ-અનુભવ સદૃશ સુગંધી એવી આ રસવતીનો પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ લક્ષ્મીની જેમ આજે હું શા માટે ઉપભોગ ન લઉં ? રાજાથી રંક સુધી સર્વ કોઇ પ્રાણી રસનાને વશ થઈ મિષ્ટાન્ન ભોજનને માટે યત્ન કરે છે. બ્રાહ્મણ ધનવાન્ છતાં ભોજનના લાભને માટે કષ્ટની દરકાર ન કરતાં તે દશ યોજનને પણ વધારે દૂર માનતો નથી." આ પ્રમાણે વિચાર કરીને દુષ્ટબુદ્ધિ એવો તે ચોર સિદ્ધાંજનના પ્રયોગથી અદૃશ્ય રૂપ કરીને રાજાની સાથે ભોજન કરવા બેસી ગયો. આ પ્રમાણે રાજાના ભાજનમાં ભોજનના આસ્વાદમાં લુબ્ધ થઇને ગુપ્તરીતે જમતાં તેને કેટલાક દિવસો વ્યતીત થઇ ગયા.

એકદા ભોજન કરતાં છતાં પણ દિવસના ચંદ્રની જેમ રાજાને સર્વ રીતે નિસ્તેજ અને દુર્બલ જોઇને મંત્રી તેને એકાંતમાં કહેવા લાગ્યોઃ—" હે સ્વામિન્! જીર્ણ પર્ણ સમાન તેજને ધારણ કરતું એવું તમારૂં આ શરીર દિવસે દિવસે અત્યંત કૃશ થતું કેમ જોવામાં છે? તેથી શું તમને કોઇ ઉત્કટ આધિ કે વ્યાધિ સતાવે છે? ભોજન બરાબર પચતું નથી કે ક્ષુધા લાગતી નથી." આ સાંભળીને રાજાએ નિર્મળ મનવાળા એવા સચિવને કહ્યું કેઃ—" હે મંત્રિન્! કોઇ રોગ પણ અત્યારે મારા શરીરમાં બાધા કરતો નથી, પરંતુ કૃશતાનું જે કારણ મારા હૃદયમાં રમે છે, તે કારણ જણાવતાં મને ઘણીજ લજ્જા આવે છે." આથી પુનઃ મંત્રીએ રાજાને કહ્યું કેઃ—" હે રાજન્! શરીરના વિષયમાં ઉપેક્ષા યા શરમ કરવી યોગ્ય નથી. પ્રાયઃ સર્વ પ્રાણીઓને શરીર ધર્મસમાન હોય છે, તો તેના સ્વરૂપ-કથનમાં લજ્જા શા માટે કરવી? શરીરના અભાવે ધર્મ ન થઇ શકે, ધર્મના અભાવે સદ્ગતિ ન મળે અને સદ્ગતિ વિના પ્રાણીને સર્વાંગ સુખ પ્રાપ્ત થતું નથી." આ સાંભળીને રાજા બોલ્યો કેઃ—" જો એમ હોય તો તે સાંભળો—ઘણો આહાર લેતાં પણ પ્રાયઃ મારી ક્ષુધા શાંત થતી નથી. માની પ્રાણીઓ જેમ તેમ ભોજન કરીને પણ ઘણા દિવસો કહાડી નાખે છે, પણ ખરેખર! કદી યાચના તો તેઓ કરતાજ નથી." આ સાંભળી ભોજનમાં અદ્ભુત શક્તિ છતાં રાજાની અતૃપ્તિ જાણીને પ્રધાન વિસ્મયયુક્ત મનથી વિચાર કરવા લાગ્યોઃ—" ખરેખર! વિદ્યા, ઔષધ કે અંજનથી શરીરને અદૃશ્ય બનાવી કોઇ દુર્મુખશેખર (દુષ્ટશિરોમણિ) રાજાની સાથે ભોજન કરતો લાગે છે. માટે હવે ગમે તેવાં ઉપાયથી પણ મારે તેને જાણવો. કારણ કે આપત્તિમાં રાજા મંત્રીઓનેજ પોતાનું બળ સમજે છે. જેઓ આપત્તિમગ્ન પૃથ્વીનાથને શીઘ્ર દુઃખમુક્ત કરે છે, કલ્પ (પુરૂષ વિશેષ) ના જેવી બુદ્ધિવાળા એવા તે મંત્રીઓજ શ્લાધ્ય છે. અધમ મંત્રીઓજ પોતાની આજીવિકા માટે પોતાના રાજાને દુઃખનિમગ્ન થયેલો જોવાને ઇચ્છે છે, પરંતુ ઉત્તમ

મંત્રીઓ તો તેને સુખી જોવાને ઇચ્છે છે," પછી તેને જોવાને કૌતકી એવા મંત્રીએ નાના પ્રકારના ઉપાય કરતાં ભોજનાવાસના ભૂતલપર બારીક રજ પથરાવી, તેના દ્વાર આગળ પૂર્વે જેમણે સંકેત કરેલ છે એવા અને દુષ્ટ આશયવાળા એવા ખાત્રીદાર પુરૂષોને દ્વાર બંધ કરવા માટે રાખ્યા. તે મંત્રી પણ તે દિવસે ત્યાં ભોજનાવાસમાં બુદ્ધિથી તેના ચિન્હને જોતો દંભથી ગુપ્તરીતે બેસી રહ્યો. હવે સ્નાન કરી પવિત્ર થઇ અને જિનભગવંતનું અર્ચન કરીને શ્રીમાન્ રાજા જેટલામાં ભોજનને માટે ત્યાં આસનપર બેઠા, તેટલામાં રસલુબ્ધ એવો તે ચોર ત્યાં આવ્યો અને રજમાં પ્રતિબિંબિત થયેલાં ચરણોથી પ્રધાને તેને જાણી લીધો. એટલે સંકેતિત માણસો પાસે પ્રથમ તેણે દ્વાર બંધ કરાવી દીધું. પછી ઘરની અંદર લીલાં લાકડાં અને ઔષધિઓ ગોઠવીને લોચનમાંથી અશ્રુપૂર વહેવડાવવામાં સમર્થ અને દુઃસહ એવો ધૂમાડો કરાવ્યો. તેના બળથી બંને નેત્રમાંથી અદ્દભુત અંજન ઓગળી ગયું અને તેજ ક્ષણે તે ચોર સાક્ષાત્ જોવામાં આવી ગયો. ક્ષણવાર પછી જાણે જંગમ પાપનો પૂર હોય એવો તેને ચોર જાણીને કોપથી મુખને આરક્ત કરીને વસુધાપતિ કહેવા લાગ્યોઃ— "અરે દુષ્ટ! દુરાચાર! ચોર! મલિન! અપવિત્ર એવા તેં અમને પણ અપવિત્ર કર્યા." આ પ્રમાણે કહીને રાજાએ ક્રોધ કરી તેને શૂળીએ ચડાવવાનો કોટવાળને આદેશ કર્યો. રાજાના સેવકપણાથી તે દુરાશય કોટવાળે પણ વધ્યસ્થાને લઈ જઈ તેને અનેક રીતે માર મારીને પાયમાલ કરી મૂક્યો. પછી પોતાના કર્મથી પચતા એવા તેને શૂળી ઉપર ચડાવ્યો, એટલે તીવ્ર દુઃખરૂપ અગ્નિથી સંતાપ પામતો એવો તે આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો કેઃ—"અહો! આ કર્મ વિપાક, અહો! દુઃખ પરંપરા, અહો! મારાં પાપોનું ફળ મને અહીંજ મળ્યું. એકવાર કરેલું કર્મ બીજની માફક જીવોને ભવોભવ કોટિ દુઃખરૂપે વિપાક આપે છે." આ પ્રમાણે અતિશય દુઃખના વેગથી વિચાર કરતા એવા તેને તે વખતે સૂર્યના આતપના તાપથી, બહુજ તૃષા લાગી. તેથી નજીકના લોક પાસે તેણે પાણીની અત્યંત

યાચના કરી, પરંતુ રાજાના ભયથી તેને કોઇએ પણ પાણી આપ્યું નહિ. એવામાં શિષ્ટશિરોમણિ, સર્વ જીવોપર કૃપાલુ અને દુઃખિતો પર અધિક દયાળુ એવા **જિનદત્ત** શ્રેષ્ઠી ત્યાંથી નિકળ્યા. એટલે પિપાસાથી અત્યંત પીડિત એવા તેણે તેમને જોઇને પાણીની યાચના કરી. આથી અન્યનો અર્થ સાધવામાંજ પરાયણ એવા શ્રેષ્ઠીએ મનમાં વિચાર કર્યો કે:—" સર્વ ધર્મોમાં જૈન ધર્મ શ્રેષ્ઠ કહેલ છે, તે ધર્મમાં પણ જીવદયા અને વિશેષથી દીનદયા મુખ્ય કહેલ છે. દુઃખીને જોઇને જેનું મન દયાર્દ્ર ન થાય, તેના હ્રદયમાં આર્હત ધર્મનો લેશ (અંશ) પણ નથી એમ સમજવું. જેઓ પરપ્રાણીઓના દુઃખથી ઉદ્ધાર કરવા ધુરંધર છે, તેજ પુરૂષો ધન્ય છે અને તેઓ દેવતાઓને પણ માનનીય છે. કહ્યું છે કે:—

" शूराः संति सहस्रशः प्रतिपदं विद्याविदोऽनेकशः,
संति श्रीपतयो निरस्तधनदास्तेपि क्षितौ भूरिशः ।
किंत्वाकर्ण्य निरीक्ष्य वाऽन्यमनुजं दुःखार्दितं यन्मन–
स्तादूप्यं प्रतिपद्यते जगति ते सत्पूरुषाः पंचषाः" ॥१॥

" જગત્માં શૂરવીર જનો હજારો છે, વિદ્વાનો પગલે પગલે અનેક જોવામાં આવે છે અને કુબેરના મદને મરડી નાખનાર એવા શ્રીમંતો પણ ઘણા છે, પરંતુ અન્ય જનને દુઃખી જોઇને જેમનું મન દયાર્દ્ર અને તદ્રૂપ થાય છે, એવા સત્પુરૂષો જગત્માં માત્ર પાંચ છજ હશે. " આ પ્રમાણે વિચાર કરીને મધુરાલાપથી તેને સંતુષ્ટ કરતાં શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે:—" હે ભદ્ર ! જ્યાંસુધી મારે ઘેરથી પાણી લાવીને તને આપું, ત્યાંસુધી અનેક ભવના સંતાપના સમૂહનો ક્ષય કરનાર અને સુધા સમાન એવા આ નમસ્કારરૂપ મંત્રનુ પાન (સ્મરણ) કર. સર્વ સુખદાયક અને કોટિકષ્ટનો નાશ કરનાર એવા આ પંચ નમસ્કારરૂપ મંત્રને અંતસમયે પુણ્યવંત પ્રાણીઓજ પામી શકે છે. " આ સાંભળીને તે ચોર પણ કહેવા લાગ્યો કે:—" હે બંધો ! તે દુઃખવારક મંત્ર મને આપો. " એટલે શ્રેષ્ઠીએ તેને પરમેષ્ઠીનમ-

સ્કારરૂપ મંત્ર સંભળાવ્યો. અમૃતના પાન સમાન એવા પંચનમસ્કારરૂપ મંત્રને પામીને તે ચોર દિવ્ય લક્ષ્મીની વાનકી સમાન એવા મહા આનંદને પામ્યો. પછી શ્રેષ્ઠી જેટલામાં પાણી લઇને તરત ત્યાં આવ્યો, તેટલામાં તે ચોર મરણ પામીને નવકારમંત્રના ધ્યાનથી દેવપણાને પામ્યો. પછી મરણ પામેલા એવા તેને જોઇને જિનદત્ત હૃદયમાં ખેદ પામ્યો અને વિચારવા લાગ્યો કે:—"દીનને દયાપૂર્વક દાન આપવાથી થતું પુણ્ય મને પ્રાપ્ત ન થયું. પવિત્ર પાત્રના ઉપભોગને માટે અને દીન જનોની પીડાની શાંતિને માટે જળ કે અન્ન પ્રમુખ વસ્તુ ભાગ્યવંત પુરૂષનીજ વપરાય છે." પછી તેની સદ્‌ગતિને જાણવાની ઇચ્છાથી તેના દેહને જોઇને 'આ દેવ થયો છે,' એમ લક્ષણોથી શ્રેષ્ઠીએ જાણી લીધું.

હવે ચોરની સાથે સ્વજનતાનો સંબંધ ધરાવનાર પુરૂષને જાણવાની ઇચ્છાવાળા એવા રાજસેવકોએ શ્રેષ્ઠીનું સ્વરૂપ જોઇને રાજાને નિવેદન કર્યું, તે સાંભળીને કોપથી તામ્રજેવી જેના મુખની રક્ત કાંતિ થઇ છે એવા તે રાજાએ તત્કાલ કોટવાળને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું:—"હે ભદ્ર ! અતિશય દુષ્ટ આશયવાળા એવા એ શેઠને મયૂરબંધથી (એક પ્રકારનું બંધન–જેમાં હાથ પગ વિગેરે સખ્ત રીતે બાંધવામાં આવે છે) બાંધીને અને તેના ઘરને મારા નામની મુદ્રા (સીલ) દઇને અહીં લાવો." રાજાના આદેશથી તેને ઘેર જઇને નિષ્ઠુર વચન બોલતો એવો તે તેવીરીતે શેઠને બોલાવીને રાજસભામાં આવ્યો. તેની સાથે રાજસભામાં આવતાં શાંતસ્વભાવી એવા શ્રેષ્ઠીએ બંને પ્રકારના ભયનો અંત આણનાર એવા શુભધ્યાનનો આ પ્રમાણે આશ્રય કર્યો:—"ચોત્રીશ અતિશયયુક્ત, મુક્તાફળ સમાન ઉજ્વલ અને જગતનું રક્ષણ કરનારા તથા શિરસ્થ એવા સર્વ જિનભગવંત મને શરણભૂત થાઓ. અનંત સુખને પ્રાપ્ત થયેલા, વિદ્રુમ (પરવાલા) સમાન રક્ત કાંતિવાળા તથા સમગ્ર લક્ષ્મીને વશ કરવામાં એક કારણભૂત એવા સિદ્ધભગવંતનું મને શરણ થાઓ. પાંચ પ્રકારના આચારમાં કુશળ, અંગ (અગ્યાર અંગ) ની રક્ષા કરવા-

વાળા, અનંગ (કામદેવ) નો જય કરવાવાળા અને સુવર્ણ જેવા વર્ણવાળા આચાર્ય મહારાજનું મને શરણુ થાઓ. અંગ અને ઉપાંગ વિગેરે સિદ્ધાંતનો અભ્યાસ કરવામાં સાવધાન મનવાળા અને નીલવર્ણવાળા એ ॥ ઉપાધ્યાય મહારાજ મારા દુરિત ઉદયને નષ્ટ કરો. પંચમહાવ્રતને ધારણ કરનારા, ધીર, સાવદ્યસર્ગનો ત્યાગ કરનારા અને બને પ્રકારે મેઘચ્છાયા (મારા પાપની શ્યામતા) નું હરણ કરનારા અર્થાત્ કૃષ્ણવર્ણવાળા એવા સાધુઓ મને સિદ્ધિનિમિત્તે થાઓ." આ પ્રમાણેના ધ્યાનરૂપ સુધાના આસ્વાદથી આનંદિત થયેલ એવા શ્રેષ્ઠીને તે વખતે ક્રોધના આવેગથી કંપતા શરીરવાળા એવા રાજાએ આ પ્રમાણે કહ્યુ:—"રે દુષ્ટ! હે દુષ્ટ અભિપ્રાયવાળા! પોતાને સદાચારી તરીકે ગણાવનાર એવા હે મંદમતિ! ચોરની સાથે તું વાત કરવાનો સંબંધ રાખે છે, જે ચોરની સાથે એકાંતમાં રહીને વાતચિત કરે છે, તેને સજ્જન પુરૂષો ચોરજ કહે છે, માટે રાજાને તેનો નિગ્રહ કરવો ઘટે છે. એ ચોરે જે દ્રવ્ય હરણ કર્યું છે, તે જો નહિ આપે, તો તને પણ ચોરની માફક હું દંડ (શિક્ષા) કરીશ." આ સાભળીને જિનદત્તે કહ્યુ કે—"હે દેવ! મે તેની સાથે માત્ર ધર્મવાર્ત્તાજ કરી છે, પરંતુ તેની સાથે મારે કોઇ પ્રકારનો સંબંધ નથી." આ તેના કથનને કોપથી માન્ય ન કરતા દુષ્ટબુદ્ધિ રાજાએ દૈત્યસમાન એવા ક્રૂર માણસોને તેના વધને માટે આદેશ કર્યો "'સ્વામીનો હુકમ થતાં સેવકોને કૃત્યાકૃત્યનો વિચાર કરવો યુક્ત નથી.' એ વાક્યને અનુસરીને રાજાના હુકમ પ્રમાણે તેઓ તેમ કરવા જેટલામાં તૈયાર થયા, તેટલામાં નભોમંડળ ઘોર અંધકારથી વ્યાપ્ત થઈ ગયુ, બ્રહ્માંડને ભેદી નાખે તેવા મોટા ઘોર શબ્દો થવા લાગ્યા અને આકાશમાંથી પડતા રજના પૂરથી વ્યાકુળ થયેલા રાજા અને અમાત્ય પ્રમુખ સભામા બેઠેલા બધા મૂર્છિત થઈ ગયા 'આ શું' એમ બોલતા નગરવાસીઓ બધા શંકિત થઇ ગયા, હસ્તિ, અશ્વપ્રમુખ બધી સેના પગલે પગલે કંપવા લાગી. આથી ભયભ્રાંત થઇને રાજાએ પ્રધાનને કહ્યુ

મંડનરૂપ છે, કે જે શ્રેષ્ઠીએ કરેલ ઉપકારની સ્થિતિ ભૂલી ન ગયો. કહ્યું છે કેઃ—

" प्रथमवयसि पीतं तोयमल्पं स्मरंतः,
शिरसि निहितभारा नालिकेरा नराणाम् ।
उदकममृतकल्पं दद्युराजीवितान्तं,
न हि कृतमुपकारं साधवो विस्मरंति " ॥ १ ॥

" પ્રથમ વયમાં પાન કરેલ એવા સ્વલ્પ જળનું સ્મરણ કરતા નાળીયેરો, માથે ભાર સહન કરીને અને પોતાનું જીવન અર્પણ કરીને પણ માણસોને સુધા સમાન એવું પોતાનુ પાણી આપે છે. કારણકે સજ્જનો કરેલ ઉપકારને કદી ભૂલી જતા નથી. " પછી પ્રસેનજિત્ રાજા સાત્વિક ગુણના ઉદયથી સાક્ષાત્ મારા પિતાને ઘેર આવીને આ પ્રમાણે તેમની સ્તુતિ કરવા લાગ્યોઃ—" હે શ્રેષ્ઠિન્ ! આ મહીતલપર પુણ્યવંત પ્રાણીઓમાં તુજ અગ્રેસર છે, કે જે તારી મતિ આ પ્રમાણે પ્રાણીઓનો ઉપકાર કરવામાં સદા રમતી રહે છે. કહ્યું છે કેઃ—

" ते तावत्कृतिनः परार्थघटकाः स्वार्थाविरोधेन ये,
ये च स्वार्थपरार्थसाधनपरास्तेऽमी नरा मध्यमाः ।
तेऽमी मानुपराक्षसाः परहितं यैः स्वार्थतो हन्यते,
ये तु घ्नंति निरर्थकं परहितं ते के ? न जानीमहे " ॥ १ ॥

" જેઓ પોતાના સ્વાર્થનો અવરોધ કરીને પણ પરના અર્થને સાધી આપે છે, તે સજ્જન પુરૂષો ગણાય છે. જેઓ પોતાના સ્વાર્થની સાથે પરના અર્થને સાધે છે, તે મધ્યમ પુરૂષો કહેવાય છે, અને જેઓ પોતાના સ્વાર્થને માટે પરનું હિત બગાડે છે, તે નર રાક્ષસ સમજવો, પરંતુ જેઓ નિરર્થક પરના હિતને હણે છે, તેઓને કેવી ઉપમા આપવી ? તે અમે સમજી શકતા નથી. " અથવા તો ઉત્તમ જનોનો એવો સ્વભાવજ હોય છે કે, પરનું હિત સાધવા જતાં દુઃખ પડે, તો પણ તેને સુખ માની લે છે. કહ્યું છે કેઃ—

" लंघयति भुवनमुदधे-र्मध्यं प्रविशति च वहति जलभारम् ।
जीमूतः सत्त्वहिताः किं न हि कुर्वंति चान्यार्थे " ॥ १ ॥

" મેઘ ભુવનનું ઉલ્લંઘન કરે છે, સાગરના મધ્યભાગમાં પેસે છે અને જળભારને વહન કરે છે. કારણ કે પરહિતકારક સજ્જનો અન્યને અર્થે શું શું નથી કરતા ? " હે ભદ્ર ! શ્રાવકોમાં મુખ્ય એવા તારાવડેજ આ નગર પવિત્ર થયું. તારી સંગતિ ખરેખર ! પ્રાણીઓને પુણ્યના પ્રભાવથીજ પ્રાપ્ત થઈ શકે. જિનેંદ્રશાસન, સજ્જનસંગ સદ્ગુરૂ સેવા અને અવસરે સુપાત્રદાન-એ ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યથીજ પ્રાપ્ત થાય છે." આ સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ મસ્તક નમાવીને રાજાને કહ્યું કે:- " હે દેવ ! ધર્મના પ્રભાવથી શું શ્રેય નથી થતું ? કારણ કે:—

" सर्पो हारलता भवत्यसिलता सत्पुष्पदामायते,
संपद्येत रसायनं विषमपि प्रीतिं विधत्ते रिपुः ।
देवा यांति वशं प्रसन्नमनसः किं वा बहु ब्रूमहे,
धर्मो यस्य नभोपि तस्य सततं रत्नैः परं वर्षति ' ॥ ? ॥

"જે મનુષ્ય ધર્મનો આશ્રય કરે છે, તેને સર્પ હારસદૃશ થાય છે, તરવાર એક સુંદર પુષ્પમાળા તુલ્ય બને છે, વિષ પણ રસાયન તુલ્ય થાય છે, શત્રુ પ્રીતિ દર્શાવે છે અને દેવતાઓ પ્રસન્ન થઈને તેને વશ થાય છે. વધારે શું કહીએ ? પણ તેને માટે આકાશ પણ સતત શ્રેષ્ઠ રત્નો વરસાવે છે. "

એવા અવસરમાં પ્રીતિપાત્ર એવા વનપાલકે આવીને નમસ્કાર કરી અંજલિ જોડીને રાજાને વિજ્ઞપ્તિ કરી કે:—' હે દેવ ! ધ્યાનથી આંતરશત્રુઓનો ધ્વંસ કરનારા, શુદ્ધ આચારવંત જનોમાં અગ્રેસર, સાધુઓથી પરવરેલા, શ્રુતજ્ઞાનીઓમાં પ્રખ્યાત અને અખિલ જંતુઓને આનંદ આપનારા એવા મુનિચંદ્રનામના આચાર્ય આપના સર્વર્તુકનામના ઉદ્યાનમાં અત્યારે પધાર્યા છે." તે સાંભળીને રાજા પરમ આનંદ પામ્યો અને વનપાલને તેની ઇચ્છા કરતાં અધિક

અને પોતાને ઉચિત એવું દાન આપ્યું. પછી મંત્રી અને શ્રેષ્ઠીસહિત રાજાએ વનમાં જઈને પાંચ અભિગમ સાચવીને ભક્તિથી વિધિપૂર્વક આચાર્યમહારાજને વંદન કર્યું. જો ભાવથી જિનેંદ્રપૂજન, સાધુવંદન અને તીર્થસેવન કરવામાં આવે, તો તે સમગ્ર પાપની શુદ્ધિ કરે છે. પછી મુનિચંદ્રગુરૂએ તેમને ભવતાપની શાંતિને અર્થે અમૃતરસથી ભરેલી અને સન્માર્ગ આપવાવાળી એવી આ પ્રમાણે ધર્મદેશના આપી:—"હે ભવ્યો! જેમ ન્યગ્રોધવૃક્ષનું પુષ્પ અને સ્વાતિનક્ષત્રનું જળ દુર્લભ હોય છે, તેમ માનવજન્મ અને જિનશાસનની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે. તેમાં પણ કલ્પવૃક્ષ, પારસમણી અને દક્ષિણાવર્ત્તશંખની જેમ આંતરિક તત્ત્વશ્રદ્ધાન અતિદુર્લભ છે. દ્વિવિધ ધર્મના મૂળ તુલ્ય અને સંસારસાગરના કિનારા તુલ્ય એવા તે સમ્યક્ત્વને જિનભગવંતોએ નિસર્ગ, ઉપદેશાદિ ભેદોથી દશ પ્રકારે કહેલ છે. કહ્યું છે કે:—

"निस्सग्गुवएसरूई, आणरूई सुत्तबीजरूइमेव ।
अभिगमवित्थाररूई, किरिआसंखेव धम्मरूई" ॥१॥

"નિસર્ગરૂચિ, ઉપદેશરૂચિ, આજ્ઞારૂચિ, સૂત્રરૂચિ, બીજરૂચિ, અભિગમરૂચિ, વિસ્તારરૂચિ, ક્રિયારૂચિ, સંક્ષેપરૂચિ અને ધર્મરૂચિ—એ રીતે સમ્યકત્વના દશ પ્રકાર છે." જિનભગવંતે કહેલ તત્ત્વોને જે સ્વભાવથી શ્રદ્ધે છે, તે **નિસર્ગરૂચિ** કહેવાય છે. તેની પ્રાપ્તિ આ પ્રમાણે કહેલ છે. પ્રાણી **નદીપાષાણઘોલકના** ન્યાયથી સાત કર્મોની કંઈક ન્યૂન એક કોટાકોટી સાગરોપમપ્રમાણ સ્થિતિ કરીને **યથાપ્રવૃત્તિકરણથી** ગ્રંથિ પાસે આવે છે. રાગદ્વેષના દુર્ભેદ્ય પરિણામવિશેષને ગ્રંથિ કહેવામાં આવે છે. ગ્રંથિદેશની પ્રાપ્તિ થતાં પણ કોઈક પ્રાણી રાગદ્વેષને વશ થઈ પુનઃ કર્મોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને બાંધે છે. જેને મહાવીર્ય ઉત્પન્ન થયેલ છે એવો કોઈક પ્રાણી અપૂર્વકરણ કરીને દુરતિક્રમ એવી તે ગ્રંથિનું ક્ષણવારમાં અતિક્રમણ કરે છે. પછી અનિવૃત્તિકરણ કરી તેની અંદર અંતરકરણ થતાં આગ-

ઉપર વેદવાના મિથ્યાત્વને વિરલ કરે છે (વિખેરી નાખે છે). પછી અંતર્મુહૂર્તપર્યંત જે **સમ્યગ્દર્શન** પ્રાપ્ત થાય છે, તે **નિસર્ગરૂચિ** સમ્યકત્વ કહેવાય છે, ગુરૂના ઉપદેશને પામીને જે બુદ્ધિમાન્ નિર્દોષ ધર્મમાર્ગપર શ્રદ્ધા કરે છે, તેને **ઉપદેશરૂચિ** સમ્યકત્વ હોય છે. રાગ, દ્વેષ અને મોહના ક્ષયથી જે નવતત્વોને આજ્ઞાના બળથી માને છે, તે **આજ્ઞારૂચિ** કહેવાય છે. અંગ અને ઉપાંગરૂપ સૂત્રનો અભ્યાસ કરતાં જે સમ્યકત્વનું અવગાહન કરે છે, તે **સૂત્રરૂચિ** સમ્યગ્દષ્ટિ ગણાય છે. શ્રદ્ધાપૂર્વક એક પદને ધારણ કરતાં પોતાની પ્રતિભાના બળથી જે અનેક પદોમાં વિસ્તાર પામે, તે **બીજરૂચિ** કહેવાય છે. જે મહાત્માએ અર્થથી સમગ્ર શ્રુત જોયું છે, તેને જિનભગવંત **અભિગમરૂચિ** સમ્યગ્દષ્ટિ કહેલ છે. નયના ભેદ અને પ્રમાણોથી જે છ દ્રવ્યોનું સમ્યગ્ રીતે પ્રરૂપણ કરી જાણે છે, તે **વિસ્તારરૂચિ** કહેલ છે. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વિનય અને ગુપ્તિની ક્રિયામાં જે ઉદ્યમવંત હોય, તે **ક્રિયારૂચિ** કહેવાય છે. 'જિનવાકયજ મને પ્રમાણ છે' એમ જે હૃદયમાં માનતો કુદષ્ટિઓપર આસ્થા રાખતો નથી, તે **સંક્ષેપરૂચિ** ગણાય છે. શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ દ્વિવિધ ધર્મને અને ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય વિગેરે દ્રવ્યોને જે શ્રદ્ધે છે, તે **ધર્મરૂચિ** ગણાય છે. આ ભેદોમાંના દોષવર્જિત એવા એક ભેદને પણ જે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ ધારણ કરે છે, તે અવશ્ય શિવસુખને પામે છે. અખિલ સૌખ્યસંતતિથી ભરેલા એવા રાજ્યનો ધૂળની રાશિની માફક ત્યાગ કરી સમ્યકત્વથી વિભૂષિત અને અત્યંત અદ્ભુત એવા જ્ઞાનક્રિયા સંયુકત અને નાના પ્રકારના અભિગ્રહથી સુશોભિત એવી સંયમધુરાને વૃષભની જેમ જે પ્રાણી અહીં ધારણ કરે છે, તે ભવ્ય ત્રૈલોકયને સ્પૃહણીય એવા મોક્ષસુખને અલ્પ સમયમાં પ્રાપ્ત કરે છે."

આ પ્રમાણે આચાર્ય મહારાજની દેશના સાંભળીને મંત્રી અને શ્રેષ્ઠી પ્રમુખ કેટલાક ભવ્યજનોએ સંસારસાગરમાં નાવસમાન એવા સંયમનો સ્વીકાર કર્યો. કેટલાક જનોએ બાર વ્રત અંગીકાર

કર્યાં, કેટલાકોએ શુદ્ધ સમ્યકત્વ અને કેટલાકોએ ભદ્રભાવનો સ્વીકાર કર્યો. સર્વ પ્રાણીઓપર કૃપાળુ એવો પ્રસેનજિત્ રાજા સપદાથી જગત્‌ને પ્રેમ ઉપજાવનાર એવા શ્રી શ્રેણિકને રાજ્યપર સ્થાપન કરીને સર્વ કામભોગથી વિરક્ત અને યતિધર્મનો અનુરાગી એવો તે શ્રાદ્ધધર્મનુ આરાધન કરીને વૈમાનિક દેવતા થયો. તે અવસરે ચક્રવર્ત્તી સમાન કાંતિવાળા એવા શ્રેણિક રાજાએ જિન ભગવંતના શાસનની પ્રભાવના કરી. આ નગરમાંજ પૂર્વે મે આ બધું સાક્ષાત્ જોઇને પ્રથમ ગુરૂ પાસે શુદ્ધ સમ્યકત્વ સ્વીકાર્યું. ”

આ પ્રમાણે પોતાના સ્વામીનું કથન સાંભળીને મુદિત થતી તે પ્રિયાઓએ કહ્યું કે:—“ હે સ્વામિન્! આ આપનું યથાર્થ કથન અમને રૂચે છે. કારણ કે, માત્ર વાંછા જેટલુંજ ફળ આપનારા એવા ચિંતામણિ પ્રમુખ તો શાશ્વત લક્ષ્મી આપનાર એવા આર્હતધર્મના ચરણની રજ સમાન છે. ” એવામાં કુંદલતા બોલી કે:— “ હે સ્વામિન્! જેમ દશ હાથ પ્રમાણ હરડે કહેવી તે મિથ્યા છે, તેમ આપનું અસત્ય કથન મારા માનવામાં આવતું નથી. માયાવી જનો બીજાઓને વ્યામોહ પમાડવા પોતાની કલ્પના પ્રમાણે યુક્તિથી જેમ બોલે છે, તેમ બીજા લોકો સત્ય માની લે છે. ‘ ધર્મથીજ સુખ થાય છે, ’ આ ભ્રાંતિ આપના જેવાઓને હોય. કારણ કે ધર્મવત જનો પગલે પગલે દુઃખી દેખાય છે. કેટલાક લોકો નિરંતર પાપ કરતાં પણ ગજગામી એવા તેઓ અખંડ છખંડ વસુધાનું મંડનરૂપ એવુ સામ્રાજ્ય ભોગવે છે. ” આ કુદલતાનું કથન સાભળીને શ્રેણિકરાજાએ પ્રધાનને કહ્યું કે:—“ અહો ! આ લલનાના હૃદયમાં કેવું દુરાત્મપણું છે ? કે મારૂં સર્વ અનુભવેલુ, નાગરિકોએ જોયેલું અને એના પતિએજ પોતે કહેલુ છતા એ કેમ માનતી નથી? જે કુબુદ્ધિ અભવ્ય કે દૂરભવ્ય પ્રાણી હોય, તે બીજાઓએ કહેલ ધર્મની વાતપર શ્રદ્ધા કરતો નથી, એમ જિનભગવતે કહ્યું છે. હવે પ્રભાતે સર્વજનની સમક્ષ એ દુષ્ટ લલનાનો હુ નિગ્રહ કરીશ, કે જેથી બીજો કોઇ ધર્મનો આક્ષેપ કરનાર ન જાગે. ” આ સાંભળી અભયકુમાર

મંત્રીએ જણાવ્યું કેઃ—" હે મહારાજ ! એવા માણસો નગરમાં ઘણા નીકળશે, તો આપ કેટલાનો નિગ્રહ કરી શકશો ? એવું કોઈ કુળ નહિ હોય, એવું કોઈ ઘર નહિ હોય અને ભૂતલપર એવો કોઈ વંશ નહિ હોય, કે જેમાં મિથ્યાત્વથી વિમૂઢ થયેલો કોઇપણ પ્રાણી ન વર્ત્તતો હોય. હે સ્વામિન્ ! મિથ્યાત્વરૂપ મગરથી વ્યાપ્ત એવા આ સંસારસાગરમાં કોઈ પુણ્યવંત પ્રાણીજ સમ્યકત્વ-રત્નને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. " તે વખતે ચોર પણ વિચાર કરવા લાગ્યો કેઃ— " મારા પિતાના યથાસ્થિત સ્વરૂપને આ લલના કેમ માનતી નથી ? ખરેખર એ લલના અધમસ્ત્રીઓમાં શિરોમણી છે, કે જે પોતાના પ્રાણપ્રિયનું સત્ય કથન સ્વીકારતી નથી. ધર્મજ્ઞ એવા પ્રીતમના કથનને કુલીન સ્ત્રીઓજ માન્ય કરે છે. કારણ કે જાત્યરત્નની શ્રેણીમાંજ તેજસમૂહ હોય છે. પતિપર ભક્તિ, ગૃહાચારની સુઘડતા, પૂજ્યોની સેવા, વિનય અને અતિથિસત્કાર—એ સ્ત્રીઓનો ખરેખર ! શૃંગાર (શણગાર) છે. " પછી જૈનેંદ્રધર્મજ્ઞ એવા શ્રેષ્ઠીએ કુંદલતાને કહ્યું કેઃ—" મુગ્ધે ! તુ સમ્યકૃતત્વ જાણતીજ નથી. જેમના અંતરમાં નિર્દોષ એવું જિનેંદ્રભગવંતનું વચન દીવાની જેમ પ્રકાશી રહ્યું નથી, તે મૂઢમતિ પ્રાણીઓજ વિચાર વિનાની ચેષ્ટા કર્યા કરે છે. પુણ્ય અને પાપનુ ફળ કોઇક પ્રાણીને આ લોકમા પણ મળે છે, કોઇકને પરલોકમાં અને કોઇકને ઉભયલોકમાં પ્રાપ્ત થાય છે. હે ભદ્રે ! પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય-અને પાપાનુબધી પુણ્ય એમ પુણ્યના બે પ્રકાર છે, તેમાં પુણ્યાનુબધી પુણ્યમાં સમ્યગ્જ્ઞાન અને ક્રિયા અને પાપાનુબંધી પુણ્યમાં અજ્ઞાનકષ્ટ ક્રિયા હોય છે. પુણ્યાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાણી અનુત્તર વિમાનના સુખ પામીને પુનઃ પુણ્યતત્પર થઇને તે કરતાં અધિક શ્રેયને સાધી શકે છે અને પાપાનુબધી પુણ્યથી પ્રથમ કંઈક સુખ પામે, પણ સેંકડો પાપ કરતો તે ભવોભવ દુઃખી થાય છે. પુણ્યોદયથી પ્રાણીને સુખ મળે છે, અને પાપોદયથી દુઃખ મળે છે. તથા તે બનેનો ક્ષય થતાં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. હે મનસ્વિની ! એમ શાસ્રો કહે છે. માટે હે પ્રિયે ! નાસ્તિકભાવનો ત્યાગ કરીને અને આસ્તિકભાવને અંગીકાર

કરીને જગતને વિષે અદ્ભુત એવું સર્વજ્ઞધર્મનું માહાત્મ્ય માની લે." આ પ્રમાણે શ્રેષ્ઠીએ તેને હિતકારી એવી ધાર્મિક શિખામણ આપી, પરંતુ મિથ્યાત્વથી મોહિત થયેલા તેના મનમાં તે લેશ પણ તે ટકી શકી નહિ.

હવે પુનઃ શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે:— "હે પ્રિયાઓ! મારા સમ્યકત્વને સ્થિર કરવાનો હેતુ અત્યારે મેં તમારી પાસે સ્પષ્ટ કહી બતાવ્યો. માટે હવે પ્રથમ કાંતા સમ્યકત્વને સ્થિર કરનારૂં અને જયશ્રીનું કારણ એવું પોતાનું સમગ્ર ચરિત્ર મારી આગળ કહે." પોતાના ભર્તારની આ પ્રમાણે આજ્ઞા થતાં પ્રસન્ન મુખવાળી થઇને દંતની કાંતિથી વસુધાને શુભ્ર બનાવતી એવી તે પોતાનું વૃત્તાંત કહેવા લાગી:—

"ભુવનમાં વિખ્યાત, પૃથ્વીમાં જેણે આનંદ પૂરી દીધો છે, અને સ્વર્ગનો જય કરનારી એવી અવંતીદેશના મધ્યભાગમાં **ઉજ્જયિની** નામની નગરી છે. જ્યાં શાસ્ત્રનિપુણ ગૃહસ્થ શ્રીમંતો અનાદિકાળથી ચાલ્યા આવતા લક્ષ્મી અને સરસ્વતીના વૈરને દૂર કરનાર છે. ત્યાં શત્રુઓને પરાસ્ત કરનાર, જગતને આનંદ આપનાર એવા સ્વરૂપથી દેવતાઓ કરતાં પણ સુંદર એવો સુરસુંદર નામે રાજા હતો. પુણ્યનો સાગર એવો જે ભૂપતિ સત્કળાઓ અને સમગ્ર સુખસંપત્તિઓને તો એક પ્રિયમેલક તીર્થ જેવો થઈ પડ્યો. ચંપકમાળાની જેમ શીલરૂપ સુગંધને ધારણ કરવાવાળી અને ભૂતલને આનંદ આપવાવાળી એવી કનકમાલા નામની તેને રાણી હતી. હવે તેજ નગરીમાં રાજાનું પ્રસાદસ્થાન, બુદ્ધિમાન અને સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોમાં મુગટ સમાન એવો વૃષભ નામે એક મોટો શ્રેષ્ઠી હતો. જે શ્રેષ્ઠી પાત્રદાન, ગુણ અને પ્રીતિ પ્રમુખ ગુણથી અલંકૃત અને વસુધાપરના પુણ્યવંત પુરુષોમાં એક અગ્રેસર હતો. કહ્યું છે કે:—

"पात्रे त्यागी गुणे रागी, भोगी परिजनैः सह ।
शास्त्रे बोद्धा रणे योद्धा, पुरुषः पंचलक्षणः" ॥ १ ॥

"પાત્રને દાન આપનાર, ગુણમાં રાગ ધરનાર, સ્વજનોની

સાથે સંપીને સુખ ભોગવનાર, શાસ્ત્રજ્ઞ અને સમરાંગણમાં સંગ્રામ કરનાર—એ પાંચ લક્ષણવાળો ઉત્તમ પુરૂષ ગણાય છે." સતીઓમાં શ્રેષ્ઠ, સ્વપતિને અનુકૂળ અને સાક્ષાત્ લક્ષ્મીસમાન એવી જિનદત્તા-નામે તેને સ્રી હતી. કહ્યું છે કે:—

" अनुकूला सदा तुष्टा, दक्षा साध्वी विचक्षणा ।
एभिरेव गुणैर्युक्ता, श्रीरेव स्त्रीर्न संशयः " ॥ १ ॥

"પતિને સદા અનુકૂળ, પ્રસન્ન, દક્ષ, ઉત્તમ આચારવાળી અને વિચક્ષણ—આ ગુણોથી જે સ્રી યુક્ત હોય, તે સ્રી નહિ, પણ ખરેખર ! લક્ષ્મીજ સમજવી." કુલીન એવી તે કાંતા સાથે વિવેકી શ્રેષ્ઠીએ રાજહંસની જેમ સુખસરોવરમાં ચિરકાલ સુધી લીલા કરી.

એકદા દુરિતને દૂર કરનારા અને જાણે જંગમ પુણ્યસંગમ જ હોય નહીં એવા કોઇ ચારણમુનિ તેને ઘેર પધાર્યા. સંતજનોને આનંદ આપનારા અને નાના પ્રકારના તપની મર્યાદાને સાચવનારા એવા તે મુનિને જોઈને સૂર્યને જોઇ જેમ પદ્મિની આનંદ પામે તેમ તે આનંદ પામી ભક્તિરાગથી વિકસિત થતા રોમાંચની કંચુકીને ધારણ કરતી એવી તેણે અનંગનું મથન કરનારા એવા તે મુનિમહાત્માને વિધિપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા. પછી તેણે આપેલ આસનપર ધર્મલાભ દઈને બેઠેલા એવા તે મુનિ ત્યાં સમતાસુધાને સિંચનારી એવી વાણીથી ધર્મોપદેશ દેવા લાગ્યા:—

"મારવાડની ભૂમિ જેવા આ અસાર સંસારમાં કલ્પવૃક્ષસદશ જૈનધર્મને પુણ્યવંત પ્રાણીઓજ પોતાની અભીષ્ટસિદ્ધિને માટે પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તે ધર્મના સર્વચારિત્ર અને દેશચારિત્ર એવા બે ભેદ કહેલા છે. અને તત્ત્વશ્રદ્ધાનરૂપ સમ્યકત્વને તેનું દ્વાર કહેલ છે. હે ભદ્રે ! સમ્યકત્વવ્રતની શુદ્ધિને માટે પૂર્વ મહર્ષિઓએ તેના સડ-સઠ ભેદ કહેલા છે, જે સુજ્ઞજનોને સમજવા લાયક છે. તે આ પ્રમાણે:-

"સાધુઓની સાથે પરમાર્થસંસ્તવાદિક ચાર શ્રદ્ધાનને જિ-નશાસનમાં સમ્યકત્વના પ્રાણરૂપ કહેલા છે. જિનાગમની શુશ્રૂષા,

ધર્મસાધનમાં અનુરાગ અને જિનાચાર્યાદિકમાં વૈયાવચ્ચ-સમ્યકત્વના એ ત્રણ લિંગ કહેલા છે. કહ્યું છે કેઃ—

" परमत्थसंथवो खलु, सुमुणियपरमत्थजइजणनिसेवा
वावन्नकुदिट्ठीण य, वज्जणमिह चउर सद्दहणं " ॥१॥

" परमागमस्सुस्सूसा, अणुराओ धम्मसाहणे परमो।
जिणगुरुवेयावच्चे, नियमो सम्मत्तलिंगाइं " ॥२॥

" પરમાર્થ-તત્ત્વાર્થનો સંસ્તવ, પરમાર્થને સારી રીતે જાણનારા એવા મુનિઓની સેવા, નિન્હવ (સમ્યકત્વભ્રષ્ટ) અને મિથ્યાત્વીનો ત્યાગ-એ ચાર સદ્દહણા (શ્રદ્ધાન) કહેવાય છે. પરમસિદ્ધાંતની ભક્તિ, ધર્મસાધનમાં અત્યત અનુરાગ અને જિનભગવંત તથા સાધુ મુનિરાજની વૈયાવચ્ચમાં નિયમ (દઢતા)-એ સમ્યકત્વના ત્રણલિંગ ચિન્હ છે. " વળી હે ભદ્રે ! સમ્યકત્વની પરમ શુદ્ધિને ઈચ્છતા એવા સમ્યગ્દષ્ટિએ અર્હંત, સિદ્ધ અને પ્રતિમાદિકનો દશ પ્રકારે વિનય સાચવવો, કહ્યુ છે કેઃ—

" अरिहंत सिद्ध चेईय, सुए अ धम्मे अ साधुवग्गे य।
आयरिय उवज्झाए, पवयणे दंसणे विणओ " ॥१॥

" અર્હંત, સિદ્ધ, ચૈત્ય (જિન પ્રતિમા) શ્રુત, ધર્મ, સાધુ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, પ્રવચન (ચતુર્વિધ સંઘ) અને સમ્યકત્વ એ દશમાં વિનય સાચવવો. " તેમજ સમ્યકત્વરૂપ માણિકયને નિર્મળ કરવાના કારણરૂપ મન, વચન અને કાયા એ ત્રણ શુદ્ધિ કહી છે. કહ્યું છે કેઃ—

" मणवायाकायाणं सुद्धी सम्मत्तसोहिणी तत्थ ।
मणसुद्धी जिणजिणमयवज्जमसारं मुणइ लोअं ॥१॥
तित्थंकरचरणाराहणेण जं मज्झ सिज्झइ न कज्जं ।
पत्थेमि तस्थ नन्नं, देवविसेसंति वयसुद्धी ॥२॥
छिज्जंतो भिज्जंतो, पीलिज्जंतोवि डज्झमाणोवि ।
जिणवज्जदेवयाणं न नमइ तस्सत्थि तणुसुद्धी " ॥३॥

“ મન, વચન અને કાયાની શુદ્ધિ તે સમ્યક્ત્વને શોભાવનારી છે. તેમાં જિન અને જિનમત વિના અન્યને અસાર (મિથ્યા) માને તે પ્રથમ મનઃશુદ્ધિ, તીર્થંકર પ્રભુના ચરણની આરાધના કરતાં પણ જો મારૂં કાર્ય સિદ્ધ ન થાય, તો અન્ય દેવ વિશેષની શું પ્રાર્થના કરવી ? એમ કહેવું, તે વચનશુદ્ધિ, છેદાતાં, ભેદાતાં, પીલાતાં, કે બળતાં પણ જે જિન વિના અન્ય દેવને ન નમે, તે કાયશુદ્ધિ. ” તથા શંકા, કાંક્ષા, વિચિકિત્સા, મિથ્યાદૃષ્ટિપ્રશંસા અને મિથ્યાદૃષ્ટિસંસર્ગ–એ સમ્યક્ત્વનાં પાંચ દૂષણો છે, માટે તે યત્નપૂર્વક ત્યાગ કરવા લાયક છે. વળી વાદી અને નૈમિત્તિકાદિક જે આઠ પ્રભાવક કહેલા છે, તે સમ્યક્ત્વને પ્રકાશવાના હેતુભૂત એવા તેમની સદા ભક્તિ કરવી. કહ્યું છે કે:—

“ पावयणी धम्मकही, वाई नेमित्तिओ तवस्सी उ ।
विज्जासिद्धो अ कई, अट्ठेव पभावगा भणिया ” ॥१॥

“ સિદ્ધાંતજ્ઞ, ધર્મકથક, વાદી, નૈમિત્તિક, તપસ્વી, વિદ્વાન્, સિદ્ધ અને કવિ–એ આઠ પ્રભાવક કહ્યા છે.” શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, દયા અને આસ્તિકતા–એ પાંચ લક્ષણ કહ્યા છે, કે જેથી અંતર્ગત સમ્યક્ત્વ ઓળખી શકાય છે. આર્હત ધર્મમાં સ્થૈર્ય, પ્રભાવના, અંતરંગભક્તિ, કુશલતા અને યથાશક્તિ તીર્થયાત્રા–એ પાંચ સમ્યક્ત્વના ભૂષણ છે. અન્ય મતના દેવ વિગેરેને વંદનાદિક ક્રિયાનો ત્યાગ કરવાથી સમ્યગ્દૃષ્ટિની શુદ્ધિ કરનારી એવી છ પ્રકારની યતના કરવી. કહ્યું છે કે:—

“ परतित्थीणं तद्देवयाण, तग्गहियचेइयाणं च ।
जं छव्विहववहारं, न कुणइ सा छव्विहा जयणा ” ॥१॥
वंदण नमंसणं वा, दाणाणुपयाणु तेसि वज्जेइ ।
आलावं संलावं, पुव्वमणालत्तगो न कुणइ ” ॥२॥

“ પરતીર્થીઓ, તેમના દેવો અને તેમણે સ્વાધીન કરેલા ચૈત્યો સાથે જે છ પ્રકારનો વ્યવહાર ન કરવો તે છ જયણા–યતના કહેવાય છે. એટલે તેમને વંદન, નમસ્કાર, દાન અને અનુપ્રદાન

વર્જવાં તથા તેમના બોલાવ્યા વિના પ્રથમજ તેમની સાથે આલાપ અને સંલાપ ન કરવો." આગાર યા અપવાદ રાજા, ગણુ વિગેરેથી છ પ્રકારના છે, તેના પ્રયોગથી અલ્પ સત્ત્વવાળા પ્રાણીનું સમ્યક્ત્વ ખંડિત થતું નથી. કહ્યું છે કેઃ—

" आगारा अववाया, छव्विह कीरंति भंगरक्खट्ठा ।
रायगणबलसुरक्कम गुरूनिग्गहवित्तिकंतारा " ॥१॥

"રાજાનુયોગ, ગણાનુયોગ, બલાનુયોગ, દેવાનુયોગ, ગુરૂનિગ્રહ અને વૃત્તિકાંતાર—સમ્યક્ત્વભંગની રક્ષાને માટે આ છ આગાર કહેલા છે." સમ્યક્ત્વ એ સદ્ધર્મમંદિરનું દ્વાર—વિગેરે છ ભાવનારસથી ભાવવામાં આવતું સમ્યક્ત્વ મોક્ષસુખને આપનારૂં થાય છે. સમ્યક્ત્વ એ ચારિત્રધર્મરૂપ વૃક્ષનું મૂળ છે, ચારિત્રધર્મરૂપ મહેલનો તે દરવાજો છે, ધર્મરૂપ વાહનની તે પીઠ છે, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર વિગેરે રત્નોનું તે નિધાન છે, વિનયાદિ ગુણોના આધારરૂપ છે અને ચારિત્રધર્મરૂપ અમૃતનું તે ભાજન છે. એ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વની છ ભાવના ભાવવી. વળી જીવ છે, તે શાશ્વત છે, પુણ્ય—પાપનો કર્ત્તા અને ભોક્તા છે, કર્મક્ષયથી તેને મોક્ષ છે અને જિનભગવંતે કહેલો મોક્ષ—માર્ગ—ઉપાય પણ છે. આ છ સ્થાનકમાં સમ્યક્શ્રદ્ધા પૂર્વક રાખેલી આસ્થા જેમ જાજ્વલ્યમાન અગ્નિ સુવર્ણને શુદ્ધ કરે છે, તેમ સમ્યક્ત્વને અવશ્ય શુદ્ધ કરે છે કહ્યું છે કેઃ—

" अत्थि जिओ तह निच्चा, कत्ता भोत्ता य पुन्नपावाणं ।
अत्थि धुवं निव्वाणं, तदुवाओ अत्थि छट्ठाणे " ॥१॥

" જીવ છે, તે નિત્ય છે, પુણ્ય—પાપનો તે કર્ત્તા અને ભોક્તા છે, તેને મોક્ષ અવશ્ય છે, અને તેનો ઉપાય પણ છે—એ છ સ્થાનક સમજવા." જે પ્રાણીએ આ અડસઠ ભેદસહિત સમ્યક્ત્વ મેળવ્યું છે, તેના જન્મ અને જીવિત કૃતાર્થ છે. જ્ઞાનોપયોગથી જેમ મુનિ, તેમ સમ્યક્ત્વ વિના ચારિત્રારાધનરૂપ ધર્મ, તે દ્રવ્યરૂપતાને ભજે છે. અર્થાત્ તે માત્ર દ્રવ્યચારિત્ર ગણાય છે. જેના હૃદયમાં સમ્યક્ત્વની

દ્દઢતા છે, તે પ્રાણીને સુરાસુર અને રાજાઓની સંપત્તિઓ દુઃખરૂ
ભાસે છે. હે ભદ્રે! જેમને કેવળજ્ઞાન હોય, તેજ માત્ર સમ્યક્ત્વગુણ
માહાત્મ્યનું સવિસ્તર વર્ણન કરવાને સમર્થ થઇ શકે છે."

આ પ્રમાણે દેશના સાભળીને જિનદત્તાએ તે વખતે તે મહ
પાસે ત્રિવિધ શુદ્ધ સમ્યકત્વ અંગીકાર કર્યું. 'હે ભદ્રે! પ્રાણાતે પ
આ સમ્યકત્વ તારે કદાપિ મૂકવું નહિ, એટલુંજ નહિ પણ નિ:શં
વિગેરે આચારોથી તેને વધારે વધારે નિર્મલ રાખવું.' આ પ્રમા
તેને શિખામણ દઇને તે મહામુનિએ અન્યત્ર વિહાર કર્યો. કારણ
ચિંતામણિરત્ન કોઇના હાથમાં ચિરકાળ રહેતું નથી.

પછી દરિદ્ર જેમ કલ્પવૃક્ષને પામે, તેમ જિનદત્તા પણ સમ્યક
પામીને પરમાનંદને અનુભવતી તે આદરપૂર્વક તેને પાળવા લાગી
વારવાર વિચારીને અને શાસનની પ્રભાવના કરીને મહાસતી સુલસાન
જેમ તે સમ્યકત્વને અધિક નિર્મળ કરવા લાગી

હવે જો કે તે અનેક ગુણોએ યુક્ત છે, છતાં પણ જેમ રા
તારા સહિત હોય પણ તે ચંદ્ર વિના ન શોભે, તેમ પુત્ર વિના ત
શોભતી ન હતી, તેથી પુત્ર પ્રાપ્તિની ચિંતારૂપ દુઃખના મહાસાગરમ
અત્યંત મગ્ન થયેલી એવી તે રાત્રિએ સુખે નિદ્રા પણ લેતી ન હતી
એકદા અવસર મેળવીને પતિને નમસ્કાર કરીને તેણે કહ્યું કે.—"હે
સ્વામિન્! ગૃહસ્થોનું ઘર સુપુત્રથી જ શોભે છે. કહ્યું છે કે —

" नागो भाति मदेन कं जलरुहैः पूर्णेंदुना शर्वरी,
वाणी व्याकरणेन हंसमिथुनैर्नद्यः सभा पंडितैः।
शीलेन प्रमदा जवेन तुरगो नित्योत्सवैर्मंदिरं,
सत्पुत्रेण कुलं नृपेण नगरं लोकत्रयं धार्मिकैः" ॥ १ ॥

"મદજળથી હાથી, કમળોથી જળ, પુર્ણેદુથી રજની, વ્યાકર
ણથી વાણી, હંસયુગલોથી નદી, પંડિતોથી સભા, શીલથી પ્રમદા,
વેગથી અશ્વ, નિત્યોત્સવોથી મંદિર (ગૃહ), સત્પુત્રથી કુળ, રાજાથી
નગર અને ધાર્મિક જનોથી ત્રણે લોક શોભા પામે છે." વંધ્યા

લતાની જેમ મારા સ્વકર્મના દોષથી તમે તરતમાં સંતાનનું ફળ જોઇ શકો તેમ નથી. પૂર્વે સંતાનને માટે મેં ઘણા ઉપાય લીધા, પણ કુપાત્રે આપેલ દાનની જેમ તે બધા નિષ્ફળ થયા. સમ્યકત્વસુધાના સ્વાદથી આનંદિત હૃદયવાળી એવી હું સંસારની સ્થિતિ જાણીને હવે વિષયોથી વિરક્ત થઈ છું. માટે હે નાથ! અત્યારે મારી અનુમતિથી તમારે કોઈ યોગ્ય કન્યાની સાથે પાણિગ્રહણ કરવું યોગ્ય છે, કે જેનાથી ઈષ્ટદાયક એવા પુત્રરૂપ ફળને પ્રાપ્ત કરીને તમે નિશ્ચિંત મનવાળા થઇ નિરંતર પુણ્યકર્મ કરી શકો. " આ પ્રમાણે સાંભળીને પોતાની દિવ્યદંતપંક્તિના તેજથી પોતાની કાંતારૂપ લતા (વેલડી) ને જાણે પ્રફુલ્લિત શ્વેત કમળવાળી બનાવતો હોય એવો વૃષભશેઠ કહેવા લાગ્યો:—" હે ભદ્રે! પાણિગ્રહણનો ઉત્સવ યૌવનવયમાં હોય. શું ? વૃદ્ધ—બળદના કંઠમાં રત્નમાળા શોભે? " આથી પુનઃ તે બોલી કે:—" હે નાથ! સંસારના ભારથી ખિન્ન થયેલા એવા ગૃહસ્થને અપત્યસંગમ (સંતાનસંગ) નિરંતર વિશ્રામસ્થાન થઇ પડે છે. કહ્યું છે કે:—

संसारश्रांतजंतूनां, तिस्रो विश्रामभूमयः ।
अपत्यं च कवित्वं च, सतां संगतिरेव च " ॥१॥

" અપત્ય (સંતાન,) કવિત્વ અને સજ્જન સંગ—એ ત્રણ સંસારથી ખિન્ન થયેલા પ્રાણીઓને વિશ્રામસ્થાન છે. " વિવેકથી જેનો આત્મા વિમળ થયો છે એવા તે શેઠ બોલ્યા કે:—" હે પ્રિયે! આ બધું તારું કથન યુક્ત સંગત છે એમ હું સમજું છું, પરંતુ વૃદ્ધપણામાં વિવાહની ક્રિયા જ શોભાસ્પદ નથી. વધ્યને જેમ અંગનુ ભૂષણ, તેમ સ્ત્રી તેને વિડંબનાનું મૂળ થાય છે. વયોતીત (વૃદ્ધ) માણસોને તો કુકર્મનું ઉન્મૂલન કરવામાં સમર્થ એવા વિવિધ ધર્મમાં સુપ્રયત્ન રીતે સર્વથા વિશેષથી ઉદ્યમ કરવો ઘટે છે. વૃદ્ધપણામાં વિષયની વ્યાકુલતા માણસોને હાંસીપાત્ર બનાવે છે. તે સર્વ શાસ્ત્રમાં નિષિદ્ધ છે અને જિનશાસનમાં વિશેષથી નિષિદ્ધ છે. કહ્યું છે કે:—

" रोगेऽप्यंगविभूषणद्युतिरियं शोकेऽपि लोकस्थिति—
र्दारिद्र्येऽपि गृहं वयःपरिणतावप्यंगनासेवनम् ।
येनान्योन्यविरुद्धमेतदखिलं जानन् जनः कार्यते,
सोऽयं सर्वजगज्जयी विजयते व्यामोहमल्लो महान् " ॥ १ ॥

" રોગમાં પણ અંગ વિભૂષણથી કાંતિ વધારવી, શોકમાં પણ લોકમર્યાદા સાચવવી, દરિદ્રાવસ્થામાં પણ ઘર માંડવું અને વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ અંગનાનો સંગ કરવો—આ બધું અન્યોન્ય વિરૂદ્ધ છતાં જે જાણતા એવા લોક પાસે કરાવે છે, તે સર્વ જગતને જીત તો એવો વ્યામોહ રૂપ મહામલ્લ વિજયવંત વર્ત્તે છે. " આ સાંભળી જિનદત્તા બોલી કેઃ—" હે દેવ ! રાગના આવેશથી જો વિષયો અત્યંત સેવવામાં આવે, તો જગત્‌માં હાસ્ય થાય છે. સંતાનને માટે પાણિગ્રહણ કરવામાં આવે, તો તે સંતાનની પ્રાપ્તિ થતાં, શોભા, ધર્મ અને કુળાદિકની સર્વત્ર વૃદ્ધિ થાય છે. "

એવા અવસરમાં નિમિત્તજ્ઞાનમાં કુશળ અને જાણે તેના પુણ્યથી પ્રેરિત થયો હોય એવો કોઇ સિદ્ધપુત્ર તેને ઘેર આવ્યો. ઉચિત સાચવવામાં તત્પર એવી તે જિનદત્તાએ તેની સારી સરભરા કરીને ષડ્‌રસયુક્ત ભોજનથી તેને વિશેષથી સંતુષ્ટ કર્યો. પછી તેણે તેને આ પ્રમાણે પૂછયું કેઃ—" હે મહામતે ! આ શ્રેષ્ઠીને લક્ષ્મીનો સ્વામી એવો પુત્ર થશે કે નહિં તે મહેરબાની કરીને મને કહો. " એટલે નિમિત્તજ્ઞ બોલ્યો કેઃ—" હે ભદ્રે ! એ શ્રેષ્ઠીને ઘેર નવી સ્રીથી ભદ્રગજ સમાન એવો પુત્ર અવશ્ય થશે. " આ પ્રમાણે તેનું વચન સાંભળીને પછી પ્રફુલ્લિત મુખકમળવાળી એવી તેણે બલાત્કારથી પાણિગ્રહણનો મહોત્સવ શ્રેષ્ઠી પાસે કબૂલ રખાવ્યો. પછી શ્રેષ્ઠીએ તેને ઇષ્ટ વસ્તુ આપવાથી આનંદ પમાડીને તરત વિસર્જન કર્યો. કારણ કે દાનમાં પણ એક પ્રકારનો રસ રહેલો છે.

હવે ત્યાં ગુણવંતોને માન્ય અને સદાચારમાં પરાયણ એવો જિનદેવ નામે વણિક રહેતો હતો. તેને પૃથ્વીપર દેહધારી રતિના

જેની બંધુશ્રી નામની પત્ની હતી. અને તે દંપતીને સુવર્ણ સમાન કાંતિવાળી એવી કનકશ્રી નામે સુતા હતી એક દિવસ જિનદત્તાએ તેમને ઘેર જઇને પોતાના પતિને માટે કનકશ્રીની યાચના કરી. એટલે તેમણે કહ્યું કે—"તારી ઉપર આ કેમ આપી શકાય? સ્ત્રીઓને દરિદ્રની સાથે ન યોગ અથવા તો કૌમાર્યાવસ્થા સારી, પરન્તુ સપત્નીની સાથે સહવાસ તેમને કોઇ રીતે શ્રેયસ્કર થતો નથી, સપત્નીપણાને પ્રાપ્ત થયેલી એવી સ્ત્રી કુલીન કે ધર્મજ્ઞ હોય, છતા તે સ્વલ્પ કાર્યમા પણ પ્રાય અન્ય ઉપર દ્રોહ કરે છે." આથી જિનદત્તાએ પણ તેમને સત્યતાપૂર્વક આ પ્રમાણે કહ્યુ—"દેવ પૂજાદિક કાર્યોમા તથા ભોજનાવસરે મારે પતિની પાસે આવવુ, અન્યત્ર ક્યાય પણ નહિ કારણ કે વિરક્ત સ્ત્રીએ પણ પતિમાં સદ્ધર્મગૌરવ વધે તેમ કરવુ. મે પૂર્વે ભોગ ભોગવ્યા, શરીરનુ સુખ અનુભવ્યુ, ગૃહકાર્યો કર્યા અને હવે તો તે અવસ્થા પણ ચાલી ગઇ માટે જિનભગવતે કહેલ ધર્મ કરવોજ મારે ઉચિત છે આ સબધમા દેવ, ગુરૂની આજ્ઞા અને એક અવધિ (મર્યાદા) રૂપ થાઓ" આ પ્રમાણે વિશ્વાસ પામતા તેમણે પોતાની પુત્રી આપી અને શ્રેષ્ઠીએ ઉત્સવપૂર્વક વિધિથી તેનુ પાણિગ્રહણ કર્યું. પછી ગૃહાદિક કાર્યથી નિશ્ચિત થઇને શ્રેષ્ઠીની સાથે પચેદ્રિયના સુખમા નિમગ્ન થઇ હેમશ્રીએ કેટલોક કાળ વ્યતીત કર્યો. સસારની તૃષ્ણાથી વિરક્ત આશયવાળી અને સદ્ધર્મથી ભાવિત એવી જિનદત્તા તે (હેમશ્રી) ના મનની અનુકૂળતા પ્રમાણે કરતી સુખે દિવસો ગાળતી હતી કહ્યું છે કે—

"सर्वसंगपरित्यागा—न्नापरं परमं सुखम् ।
तृष्णाप्रपचतो नान्यो, घोरो नरक उच्यते" ॥ ? ॥

"કહેવાય છે કે સર્વ સગના ત્યાગ કરતા બીજુ પરમ સુખ નથી અને તૃષ્ણાપ્રપચ કરતા અન્ય ભયકર નરક નથી"

હવે પુણ્યના યોગથી હેમશ્રી અનુક્રમે સગર્ભા થઇ એટલે બધુ ઘર ઉત્સવશ્રેણીની સાથે સઉવન થયુ (શોભવા લાગ્યુ.)

પછી પ્રશસ્ત પ્રભાવી એવો તેનો ગર્ભ જેમ જેમ વધતો ગયો તેમ તેમ શ્રેષ્ઠીના હૃદયમાં અતિશય આનંદ ઉછળવા લાગ્યો. તે પ્રતિદિન પાત્રને સર્વાર્થસાધક એવું દાન અને દીનાદિ પ્રાણીઓને સુખકારી એવું ભોજન આપવા લાગ્યો. તે અવસરે હેમશ્રી પણ આનંદિત થઇને પિતૃભગિની (ફઇ) ના ચરણની સેવા, નણંદને બહુમાન, બંદીવાનોને છોડાવવા વિગેરે પુણ્ય કૃત્યો, નિરંતર સંઘ (સ્વામી) વાત્સલ્ય, જિન પ્રતિમાઓની પૂજા અને ચૈત્યમાં પ્રદીપ વિગેરે કાર્યો અધિક અધિક કરવા લાગી. આ પ્રમાણે પુણ્યના પ્રભાવ પૂર્વક તેણે પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો, એટલે શ્રેષ્ઠીએ ઘરે અનેક પ્રકારના ઉત્સવો કરાવ્યા; પછી અર્થી જનોને પ્રિય એવો તે બાલક, પ્રસન્ન થયેલા એવા બંધુઓએ મળીને રાખેલ **પુણ્યસાર** એવા યથાર્થ નામથી જગત્માં પ્રસિદ્ધ થયો. શ્રેષ્ઠી જેમ ધર્મકર્મથી ધર્મવંત જનોમાં અગ્રેસર હતો, તેમ ચિંતાને દૂર કરનાર એવા તે પુત્રથી તે પુત્રવંતોમાં અગ્રેસર થયો.

હવે મુનિચર્યા કરવાને ઇચ્છતો એવો અનુપમ સંવેગી જેમ વિષયોથી વિરકત થાય, તેમ સંસારની સ્થિતિને જાણનાર એવો વૃષભશેઠ વિષયોથી વિરકત થઇ ગયો. એટલે જિનદત્તા પણ નિષ્કપટ બુદ્ધિથી પોતાના પતિને એક સાધર્મિક સમાન માનતી, તેને નિરંતર પુણ્યકર્મમાં સહાયતા આપવા લાગી. સપત્નીપણાથી તેના પ્રત્યે અદેખાઇને ધારણ કરતી એવી હેમશ્રી એકદા પિતાને ઘેર ગઇ, ત્યાં માતાએ તેને એકાંતમાં આ પ્રમાણે પૂછ્યું:-" હે ભદ્રે! પતિને ઘેર મનને સદા સંતોષ આપે તેવું સર્વ પ્રકારનું હે સુંદરી! તને સુખ છે કે નહિ ? " એટલે સંધ્યાકાળની કમલિનીની જેમ મ્લાન મુખવાળી એવી તે ક્ષણભર રૂદન કરીને કોપસહિત માતાને સગદ્ગદ્ કહેવા લાગી:-" જ્યાં સપત્નીએ ભોગ ભોગવ્યા એવા આ ભર્ત્તારને પોતે આપીને સમાધિ અને સુખના સંયોગને જાણતી છતાં મને શું પૂછે છે? વિષયસુખ તો દૂર રહો, પણ તેણે ધર્મના મિષથી આકૃષ્ટ મનવાળો એવો તે મારી સાથે નર્મ (હાસ્યજનક) વચન સુદ્ધાં બોલતો

સંપત્તિઓ સત્વર આવીને વાસ કરે છે અને હૃદય હર્ષથી ઊલ્લસિત થાય છે." આથી પુન: તે યોગીએ તેને કહ્યું કે:–" હે મહાદેવી! સાત સમુદ્રોનું શોષણ કરવાની અને સર્વ પર્વતોને ચૂર્ણ કરી નાખવાની તારામાં શક્તિ છે, એમ ગુરૂએ પૂર્વે મને કહ્યું હતું. માટે હે વત્સલે! હું સેવકપર પ્રસન્ન થઇ અત્યારે ત્યાં જઇ, આ મારૂં કાર્ય સત્વર કરી આપ." આ પ્રમાણે તેના કહેવાથી તે દેવી ત્યાં જઇને પુન: પાછી આવી, અને વિકટ આશયવાળી એવી તે પેલા પાખંડીને કહેવા લાગી:–" સતીઓમાં તિલકસમાન એવી તેને હું જોવાને પણ સમર્થ નથી. બીજું કાંઇ કામ હોય તો કહે, નહિ તો તારૂં મરણ પાસે આવ્યું છે એમ સમજજે. કારણ કે અવિધિથી આરાધન કરેલા ધર્મ, મંત્ર અને ચેટકદેવતા તથા કુરીતે ગ્રહણ કરેલ શસ્ત્ર–એ તત્કાળ સાધકનો નાશ કરે છે." 'તો એ બનેમાં જે દુષ્ટ છે તેને મારી નાખ.' એ રીતે યોગીએ કહ્યું એટલે દેવીએ ત્યાં જઇને હેમશ્રીને મારી નાખી. હવે પ્રભાતે તેને મરણ પામેલી જોઇને બહુ દુ:ખથી પીડિત થતી બંધુશ્રીએ રાજાની પાસે જઇને વિજ્ઞપ્તિ કરી કે:–" ન્યાયરૂપ વનને વિકસિત કરવામાં મેઘસદ્દશ એવા હે રાજન્! જિનદત્તા સપત્નીએ ઇર્ષ્યાથી મારી કનકશ્રી પુત્રીને મારી નાખી." આ સાભળીને રોષથી રક્ત થઇ રાજાએ જિનદત્તા મહાસતીને સભામા બોલાવવા માટે પોતાના સેવકોને મોકલ્યા. જિનધર્મની પ્રભાવના કરવાને ઇચ્છતા એવા કેટલાક સમ્યગ્દષ્ટિ દેવોએ તેમને અર્ધમાર્ગે જ સ્તભી દીધા. જેમની જિનભગવત અને ગુરૂપર પરમ ભક્તિ છે અને જેના હૃદયમાં અદ્દભુત સમ્યકત્વ શ્રદ્ધાન છે, તેને આપત્તિમા પણ સંપત્તિઓ આવીને મળે છે, એ નિ:સંશય છે. કહ્યુ છે કે —

" सिंहः फेरुनिभस्तथाऽग्निरुदकं भीष्मः फणी भूलता,
पाथोधिः स्थलमंगणं वनमही चौरश्च दासोऽञ्जसा;
तस्य स्याद् ग्रहशाकिनीगद्ररिपुमायाः पराश्चापद–
स्तन्नाम्नाऽपि च यांति यस्य हृदये सम्यक्त्वदीपोदयः ॥ १ ॥

"જેના હૃદયમાં સમ્યકત્વરૂપ દીપક દેદીપ્યમાન છે, તેને તે સમ્યકત્વના નામમાત્રથી પણ સિંહ તે શૃગાલતુલ્ય, અગ્નિ તે ઉદકતુલ્ય, ભયંકર સર્પ તે પૃથ્વીની લતાસમાન, સમુદ્ર તે સ્થલ સમાન, ઘોર અટવી તે ઘરના આંગણા સમાન, અને ચોર તે તરત દાસ જેવો બની જાય છે, તથા ગ્રહ, શાકિની, રોગ, રિપુ અને અપર આપત્તિઓ શીઘ્ર તેનાથી દૂર થઇ જાય છે."

હવે તે વખતે જિનાલયમાં પૂજાને માટે ગયેલા એવા તે દંપતીએ આ વૃત્તાંત સાંભળીને પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે:—"કંનકશ્રીનું લોકમાં આવું સ્વરૂપ કેમ સંભળાય છે? અથવા પૂર્વ કર્મ અન્યથા થઇ શકતું નથી. આ ઘોર સંસારમાં ભ્રમતાં પ્રાણીને સર્વ જીવો સાથે સદા અનેકવાર સંબંધ થયા છે. પોતાના કર્મથી જીવો ઉત્પન્ન થાય છે અને મરણ પામે છે. માટે વિવેકીજને પ્રયત્નપૂર્વક ધર્મનું આરાધન કરવુંજ યોગ્ય છે." એવામાં જિનદત્તાએ શ્રેષ્ઠીને કહ્યું કે:—"હે સ્વામિન્! આ અપવાદ કોઇ પૂર્વ કર્મથી મને પ્રાપ્ત થયો. માટે જ્યાંસુધી આ આપણાપરનો અપવાદ દૂર ન થાય, ત્યાંસુધી મારે જિનભગવત આગળ કાયોત્સર્ગ કરવો." આ પ્રમાણે ભર્ત્તારને કહીને તે મહાસતી જિનમંદિરમાં સ્વસ્થ થઇને શુભધ્યાનથી કાયોત્સર્ગે રહી. અને સ્વતંત્ર તથા એકાગ્ર મનવાળો એવો શ્રેષ્ઠી પણ પાપનો પ્રલય કરનાર એવા પરમેષ્ઠીમહામંત્રનો જાપ કરવા લાગ્યો. તે વખતે તેમના ધ્યાનના માહાત્મ્યથી સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવતાઓએ તે યોગીને ઉપાડીને રાજા પાસે મૂકી દીધો, એટલે તે બોલ્યો કે:—"હે રાજન્! બંધુશ્રીની પ્રેરણાથી આ બધું મેં કર્યું છે. કારણ કે આ લોભાંધ જન શું શું પાપ કરતો નથી? વૃત્તિનો અર્થી એવો ક્ષત્રિય, માર્ગ ભ્રષ્ટ લિંગી (વેષધારી), સુખાર્થી સ્ત્રી અને લોભાંધ વણિકએ પાપ કરતાં કાંઇ વિચાર કરતા નથી. માટે તે મહાસતી જિનદત્તા નિરપરાધી છે. કારણ કે જિનધર્મને જાણનારા જનો કોઇની પણ હિંસા કરતાજ નથી. તો હે વસુધાનાથ! અત્યંત મોહથી મૂઢ થયેલા એવો મારો આ અપરાધ ક્ષમા કરો. હવે પુનઃ આવું પાપ-

કર્મ હું કદી નહિ કરૂં.” આ સાંભળી રાજાએ કહ્યું કે:—“હે લિંગિન! ભોજનને માટે સંન્યસ્તપણાના કપટથી કુકર્મ કરતાં વૃથા નરકે જઈશ. પાખંડી એવા પાપી જનો ગૃહસ્થવ્રતનો ત્યાગ કરીને ધર્મકર્મ કરતાં પ્રાયઃ દુઃખનાં ભાજન થાય છે. નિઃશૂક હૃદયવાળો એવો જે પ્રાણી અનેક પાપકર્મ કરીને પણ તે પાપકર્મથી નિવૃત્ત થતો નથી, તેની શુદ્ધિ થાયજ નહિ. બંને લોકમાં વિરૂદ્ધ એવા તેં કરેલા પાપની પરમ શુદ્ધિ તપ વિના નિવૃત્ત થતાં પણ સંભવતી નથી. કહ્યું છે કે:—

“ मित्रद्रुहः कृतघ्नस्य, स्त्रीघ्नस्य पिशुनस्य च ।
शुद्धिर्नोक्ता बुधैः प्रायश्चित्ताचरणमंतरा ” ॥ १ ॥

“મિત્રદ્રોહી, કૃતઘ્ન, સ્ત્રીઘાતક અને પિશુન (ચાડીયો)—એમની શુદ્ધિ પ્રાયશ્ચિત્ત વિના થઇ શકતી નથી. એમ બુધજનોએ કહ્યું છે.” એમ કહીને ન્યાય અને ધર્મની રક્ષા કરવાને રાજાએ બંધુશ્રીસહિત તે દુરાચારીને દેશપાર કર્યો અત્યંત ઉગ્ર પુણ્ય અને પાપ કરનારા પ્રાણીઓને ખરેખર! આ જન્મમાંજ ફળ મળે છે. વળી મહાજનોએ પણ આ પ્રમાણે કહ્યું છે કે:—

“ त्रिभिर्मासैस्त्रिभिः पक्षैस्त्रिभिर्वर्षैस्त्रिभिर्दिनैः ।
अत्युग्रपुण्यपापानां, फलमत्रैव जायते ” ॥ १ ॥

“અત્યંત ઉગ્ર પુણ્ય અને પાપનું ફળ, ત્રણ દિવસમાં, ત્રણ પક્ષમાં ત્રણ માસમાં અથવા તો ત્રણ વર્ષમાં અહીંજ પ્રાપ્ત થાય છે.”

એવા અવસરમાં સમ્યગ્ધર્મ અને ક્રિયાના ગુણોથી પ્રસન્ન થઇને દેવતાઓએ તે દંપતીપર પંચાશ્ચર્ય પ્રગટ કર્યા. તે આશ્ચર્ય સાંભળીને સસ્પૃહ મનવાળા એવા રાજાએ પણ ‘ધર્મનું માહાત્મ્ય કેવું છે?’ એ પ્રમાણે સભાને પૂછયું. તે અવસરે ત્યાં જિનભગવંતના પ્રાસાદમાં નગરવાસીઓના પુણ્યાનુબંધીપુણ્યથી જાણે આકૃષ્ટ થયા હોય એવા ચાર જ્ઞાનના ધારણ કરનારા, સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોની દૃષ્ટિને સુધાના સરોવર સમાન અને ક્ષમાધારી એવા સમાધિગુપ્ત નામે અણગાર પધાર્યા. એટલે તે દંપતીએ ધ્યાનથી મુક્ત થઈ મહા

આનંદપૂર્વક દુરિતનો ધ્વંસ કરનારા એવા તે મુનિપુંગવને નમસ્કાર કર્યા. એટલે ધર્મલાભરૂપ આશીષ મેળવીને મુદિત મુખવાળા એવા તે અંજલિ જોડીને અને હૃદયને પ્રફુલ્લિત કરીને ત્યાં બેઠા. એવામાં મુનિનું આગમન સાંભળીને સુધી (ચતુર) રાજાએ પણ લોકો સહિત ત્યાં આવીને વિધિપૂર્વક તેમને વંદના કરી. એટલે મુનિએ સંસારરૂપ જંગલમાં ભ્રમણ કરવાના તાપભરને દૂર કરવાવાળી અને સાક્ષાત્ દ્રાક્ષારસ સમાન એવી ધર્મદેશના આપવાનો પ્રારંભ કર્યો:—

" સંસારરૂપ અપાર અટવીમાં ભ્રમણ કરતાં અભીષ્ટ સિદ્ધિને આપનાર જિનધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષ પ્રાણીઓને ભાગ્યયોગેજ પ્રાપ્ત થઇ શકે છે. શ્રીસર્વજ્ઞકથિત ધર્મમાં જેનું મન દૃઢ હોય, તેને દેવતાઓ પણ સર્વદા સહાય કરે છે. તે ધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષનું મૂળ સમ્યકત્વ છે અને તે જીવાજીવાદિ તત્ત્વોના શ્રદ્ધાનરૂપ છે. જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ, જિનશાસનમાં એ નવ તત્ત્વો કહેલા છે. તેમાં મુકત અને સંસારી એમ બે પ્રકારના જીવ કહ્યા છે. અને તેમાં તીર્થસિદ્ધાદિ ભેદથી મુક્ત જીવો પંદર પ્રકારના કહેવાય છે. સ્થાવર અને ત્રસ એ બે ભેદે સંસારી જીવો અને તેમાં પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેઉકાય, વાયુકાય અને વનસ્પતિકાય એ પાંચ ભેદ સ્થાવરના છે. વળી તે પાંચે ભેદ સૂક્ષ્મ અને બાદર એમ બે પ્રકારના હોય છે. તેમાં સૂક્ષ્મ ત્રણે લોકમાં વ્યાપીને રહેલા છે અને બાદર લોકના એક ભાગમાં રહેલા છે. પ્રત્યેક અને સાધારણ એમ વનસ્પતિકાયના બે ભેદ છે. બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચઉરિંદ્રિય અને પંચેદ્રિય એ મુખ્ય ચાર ભેદ ત્રસ જીવોના છે. તેમાં સંજ્ઞી અને અસંજ્ઞી એ પંચેંદ્રિયના બે ભેદ છે. તેમાં મનઃપ્રાણને પ્રવર્ત્તાવી શિક્ષોપદેશની ચેષ્ટાને જાણે છે, તેઓ સંજ્ઞી ગણાય છે અને તેમનાથી વિપરીત તે અસંજ્ઞી કહેવાય છે. આ બધા જીવો પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એમ બે પ્રકારે છે. જીવને પર્યાપ્તપણામાં લાવનાર એવી પર્યાપ્તિના આ પ્રમાણે છ ભેદ છે:–આહાર, શરીર, ઇંદ્રિય, પ્રાણ, (શ્વાસ)

ભાષા અને મન એ છ પર્યાપ્તિ છે. તેમાં એકેંદ્રિય જીવોને પ્રથમની ચાર, વિગલેંદ્રિય જીવોને પાંચ અને પંચેદ્રિય જીવોને છ પર્યાપ્તિ હોય છે. મિથ્યાદષ્ટિઓના જાણવામાં નહિ આવેલ તથા જિન ભગવંતે કહેલ એવા જીવના આ ચૌદ સ્થાન યત્નપૂર્વક જાણવા લાયક છે. ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, કાળ અને જીવાસ્તિકાય એ છ દ્રવ્યો કહેલાં છે તેમાં એક કાલ વિના પાંચે પ્રદેશના સમૂહરૂપ છે. અને જીવ વિના પાંચે અચેતન અને અકર્ત્તા કહેલા છે. તેમાં કાલ વિના પાંચે અસ્તિકાય (પ્રદેશના સમૂહરૂપ) છે અને પુદ્ગલ વિના પાંચે અમૂર્ત્ત (અરૂપી) છે. વળી એ બધા ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને વ્યય (નાશ) રૂપ કહ્યા છે. પુદ્ગલના વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ એ ચાર ભેદ છે. અને તે સ્કંધ અને પરમાણુ એમ બે પ્રકારે છે. તેમાં સ્કંધથી ભિન્ન અંશને પરમાણુ કહેવામાં આવે છે અને બદ્ધ (સમૂહાત્મક) તે સ્કંધ કહેવાય છે. તે સ્કંધો સૂક્ષ્મ અને બાદર એમ બે આકારવાળા હોય છે, શબ્દ, ગંધ, અંધકાર, છાયા અને ઉદ્યોત એ ભેદો પણ સ્કંધોનાજ છે. તેમજ ધર્મસાધનભૂત ઔદારિકાદિ પાંચ શરીર, મન, ભાષા પ્રયત્ન અને શ્વાસોશ્વાસ એ આઠ વર્ગણાના તે હેતુ છે તથા સુખ, દુઃખ, જીવિત, મરણના ઉપગ્રહ (અનુગ્રહ) ને આપવાવાળા છે. શ્રી જિનાગમમાં ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાય એ ત્રણ એક દ્રવ્ય કહેલા છે. તેમાં ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય એ બે દ્રવ્ય લોકાકાશને વ્યાપીને રહેલા છે જળચરને જળની જેમ સ્વયમેવ ગતિ કરવાને પ્રવૃત્ત થયેલા એવા જીવ અને અજીવ (પુદ્ગલને) ધર્માસ્તિકાય સહાયકારી થાય છે. 'મુસાફરોને છાયાની જેમ સ્વયં સ્થિતિને પ્રાપ્ત થતા જીવ અને પુદ્ગલને અધર્માસ્તિકાય સહકારી થાય છે. અવકાશ આપનાર, સ્વસ્થિત (પોતામાં રહેલ) અને સર્વવ્યાપક તે આકાશ કહેવાય છે. તે લોકાલોકને વ્યાપીને રહેલ છે તથા અનંત પ્રદેશવાળું છે. પદાર્થોનું પરિવર્ત્તન કરવા માટે જે કાલના પરમાણુઓ

લોકાકાશના પ્રદેશમાં ભિન્ન ભિન્ન રહેલા છે, તે મુખ્ય કાલ કહેવાય છે. (અર્થાત્ જીવાજીવાદિ પદાર્થોનો વર્તનારૂપ મૂખ્યપર્યાય તેનું નામ નિશ્ચયથી કાલ કહેવાય છે. गोयमा जीवा चेव अद्धा अजीवा चेव अद्धा इति विवाह प्रज्ञप्ति वचन प्रामाण्यात्) જ્યોતિ:શાસ્ત્રમાં જેનું પ્રમાણ સમય અને આવલિ વિગેરેથી કહેવામાં આવેલ છે, તેને સર્વજ્ઞોએ વ્યવહારિક કાલ કહેલ છે. પ્રાણીઓને પ્રીતિ ઉપજાવે એવા સત્કર્મના પુદ્ગલો તે પુણ્ય અને નાના પ્રકારના દુ:ખોદયને આપનાર તથા પુણ્યથી વિપરીત પુદ્ગલો તે પાપ કહેવાય છે. મન, વચન અને કાયાની ચેષ્ટાથી જે કર્મ થાય, તે આશ્રવ છે અને તે શુભનો હેતુ તે શુભાશ્રવ તથા અશુભનો હેતુ તે અશુભાશ્રવ ગણાય છે. સર્વ આશ્રવના નિરોધનો જે હેતુ તે સંવર કહેવાય છે. અને ભવના હેતુરૂપ કર્મોનું જે ઝરણુ (વિખરાવું) તે નિર્જરા સમજવી. કષાયાદિકને વશ થઈને પ્રાણી જે કર્મયોગ્ય પુદ્ગલોને ચાર પ્રકારે ગ્રહણ કરે તે બંધ કહેવાય, તથા બંધના હેતુઓનો નિરોધ થતાં અને ઘાતિકર્મનો ક્ષય થવાથી કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય અને શેષ ચાર કર્મોનો ક્ષય તે મોક્ષ કહેવાય છે. ત્રણે ભુવનમાં દેવાદિકને જે સુખ છે, તે સિદ્ધિસુખના અનંતમા ભાગ જેટલું પણ નથી. આ નવ તત્વોને જે ભવ્ય પ્રાણી શ્રદ્ધે છે, તેનું સમ્યકત્વ શુદ્ધ થાય છે. અને મોક્ષ લક્ષ્મી તો તેના હાથમાંજ છે. તે સમ્યકત્વનુ પરિજ્ઞાન પ્રાણીઓને જળસિંચનથી અંકુરની જેમ જિનાગમ સાંભળવાથીજ ઉલ્લસિત થાય છે, કહ્યું છે કે:—' જેમ ક્ષાર જળના ત્યાગથી અને મધુર જળના યોગથી બીજ અંકુરને ધારણ કરે છે, તેમ તત્ત્વ સાંભળવાથી માણસ સમ્યકત્વને પ્રફુલ્લિત કરે છે, અહીં ક્ષાર જળસમાન અખિલ સંસારનો યોગ અને મધુર જળના યોગ સમાન તત્ત્વશ્રવણ સમજવુ. એ શ્રુતિને સજ્જનોએ બોધરૂપ જળપ્રવાહની એક આવતુલ્ય માનેલ છે. એના અભાવે આવક વિનાના પાતાલકૂપની જેમ શ્રુત (બોધ) બધું વ્યર્થ છે. સમ્યક્ત્વપૂર્વક જ્ઞાન અને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ એ સર્વથા મોક્ષસુખનું કારણ છે. એમ પૂર્વ ઋષિઓ કહી ગયા છે.

આ પ્રમાણે સાંભળીને જાગ્રત વૈરાગ્યના રંગવાળા એવા **ઋષભશ્રેષ્ઠીએ** પોતાના **પુણ્યસાર** નામના પુત્રને ગૃહભાર સોંપીને અને દાનથી લક્ષ્મીને સફળ કરીને ઘણા વણિકજનો સહિત પોતાની પત્ની સાથે તેણે સર્વનું રક્ષણ કરનારી એવી આર્હતી દીક્ષા અંગીકાર કરી, તે વખતે સમ્યગ્ રીતે તત્ત્વની સ્થિતિને જાણીને રાજાએ સમ્યકત્વના આરોપથી સુશોભિત એવા બાર વ્રત વિધિપૂર્વક અંગીકાર કર્યા, અને બીજા નગરવાસીઓએ પણ યથારૂચિ સમ્યકત્વ, અણુવ્રતાદિક, તથા પૂજા વિગેરેના નિયમો લીધા. હે સ્વામિન્! આ બધું પ્રત્યક્ષ જોઇને મેં પણ ગુરૂની પાસે મુક્તિના કારણરૂપ એવું નિશ્ચલ સમ્યકત્વ સ્વીકાર્યું. તે વખતે ચારિત્ર સંપત્તિને પ્રાપ્ત થયેલા એવા ઋષભશ્રેષ્ઠી પ્રમુખને મુનિમહારાજે દ્રાક્ષના જેવી મધુર આ પ્રમાણે શિક્ષા આપી:—"આ સંસારમાં જે વસ્તુઓ પ્રાણીઓને સુખકર લાગે છે, તેનો યુક્તિથી વિચાર કરતાં તે બધી દુ:ખરૂપ ભાસે છે. કહ્યું છે કે:—

"भोगे रोगभयं सुखे क्षयभयं वित्तेऽग्निभूभृद्भयं,
दास्ये स्वामिभयं जये रिपुभयं वंशे कलंकाद्भयम्;
माने म्लानिभयं गुणे खलभयं काये कृतांताद्भयं,
सर्वं नाम भयं भवेदिदमहो चारित्रमेवाभयम्" ॥ १ ॥

"ભોગમાં રોગનો ભય, સુખમાં તે ક્ષય થઇ જવાનો ભય, વિત્ત (ધન) માં અગ્નિ અને રાજાનો ભય, દાસ્યમાં સ્વામીનો ભય, જયમાં રિપુનો ભય, વંશમાં કલંકનો ભય, માનમાં ગ્લાનિ (હીનતા) નો ભય, ગુણમાં દુર્જનનો ભય અને શરીરમાં યમનો ભય—અહો! આ બધું ભયાન્વિતજ છે. માત્ર એક ચારિત્રજ અભય (ભયરહિત) છે." તમો મહાભાગ્યથી આ પંચ મહાવ્રત પામ્યા છો, માટે રક્ષિતા અને રોહિતાની જેમ તે યત્નપૂર્વક પાળવા."

આ પ્રમાણે મિત્રશ્રીએ પોતાના સમ્યકત્વનું કારણ કહ્યું, એટલે અર્હદ્દાસ અને તેની અન્ય પ્રિયાઓએ મધુરસ્વરે કહ્યું કે:—'હે ભદ્રે!

તેં જે કહ્યું, તે સત્યજ છે એમ અમે માનીએ છીએ. કારણું કે જગતમાં અર્હદ્ધર્મનું માહાત્મ્ય અદ્ભુત છે. એ ધર્મના પ્રભાવથી પ્રાણીઓનાં દુઃખો તરત દૂર થઈ જાય છે અને સુખો અતિશય વૃદ્ધિ પામે છે તથા દેવતાઓ પણ તેમને સહાય કરે છે." આ સાંભળતાં સાક્ષાત્ પાપલતા એવી કુંદલતા બોલી કે:— "આ સંબંધમાં મારા મનમાં વિશ્વાસ બેસતો નથી. કારણ કે કપટધર્મમાં એક ધૂર્ત્ત એવી મિત્રશ્રીએ આ બધું કાલ્પનિક બુદ્ધિથી કહ્યું છે." આથી રાજા વિગેરે વિચારવા લાગ્યા કે:— "અહો! આ દુરાત્માની પ્રાયઃ સત્ય વસ્તુમાં પણ કેટલી બધી અશ્રદ્ધા છે. ગુણરૂપ માણિક્યથી પરિપૂર્ણ અને સત્યવાદી એવા સજ્જનમાં પણ નીચ જનો પ્રાયઃ કેવળ દોષજ જુએ છે. કહ્યું કે:—

" दोषमेव समादत्ते न गुणं निर्गुणो जनः
जलौकाः स्तनसंपृक्तं, रक्तं पिबति नामृतम् " ॥ १ ॥

"અહો! નીચ (નિર્ગુણ) જન પ્રાયઃ દોષને જ ગ્રહણ કરે છે, ગુણને ગ્રહણ કરતો નથી. કારણ કે સ્તનપર ચોટેલી જળો માત્ર તેમાંના રક્તને પીએ છે, પણ તે દૂધનું પાન કરતી નથી."

હે ભવ્ય જનો! મિત્રશ્રીએ કહેલ સમ્યક્ત્વના માહાત્મ્યને વધારનારૂં એવું આ ચરિત્ર સાંભળીને સમ્યક્ત્વના લાભને ભજો. તે વખતે મંત્રી સહિત શ્રેણિકરાજા પણ જગતને ઉદયના કારણરૂપ અને નિર્દોષ એવા સમ્યક્ત્વના પ્રભાવને સાંભળીને મનસ્તાપને દૂર કરી અતિશય હર્ષ પામ્યો.

॥ इति श्रीतपागच्छनायकश्रीसोमसुंदरसूरि श्रीमुनिसुंदर सूरिश्रीजयचंद्रसूरिशिष्यैः पंडितजिनहर्षगणिभिः कृतायां सम्यक्त्वकौमुदीकथायां तृतीयः प्रस्तावः ।

॥ चतुर्थः प्रस्तावः ॥

હવે શ્રેષ્ઠીએ માનપૂર્વક ચંદનશ્રીને કહ્યું કે:—"હે ભદ્રે ! તું તારા સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિના હેતુને નિવેદન કર." પોતાના સ્વામીનો આદેશ પામીને તે પવિત્ર સતી પણ સદ્ધર્મ-રૂપ આરામ (બગીચા) ને નીકતુલ્ય એવી કથા આ પ્રમાણે કહેવા લાગી:—

" જિનચૈત્યોથી પવિત્ર એવા ભરતક્ષેત્રમાં કલ્પવૃક્ષની જેમ સંપત્તિઓનો હેતુ એવો કુરૂ નામનો દેશ છે. ત્યાં પૃથ્વીના તિલક સમાન અને જિનેંદ્રોની જન્મભૂમિપણાથી ઉત્તમ તીર્થરૂપે પ્રસિદ્ધ થયેલ એવું હસ્તિનાગપુર નામનું નગર છે. નિષ્કલંક કળાઓથી યુક્ત, ઉજ્વલ કાંતિવાળા અને જાણે અમૃતની મૂર્ત્તિઓ હોય એવા સદાચારી લોકો જ્યાં પ્રસિદ્ધ છે. તે નગરમાં ગરૂડ જેવો પરાક્રમી ભોગીજનોમાં આદ્ય અને વિદ્વજ્જનોમાં અગ્રેસર એવો ભૂભોગ નામે રાજા હતો. જે રાજા સદા ક્ષમા (પૃથ્વી) ના ભારને ધારણ કરવામાં સમર્થ ધર્મ (ધનુર્વિદ્યા) માં નિપુણ અને શત્રુને સુવર્ણની જેમ નમાવનાર તથા મિત્રનું કલ્યાણ અને ઉન્નતિ કરનાર હતો. રણાંગણમાં શત્રુઓની શ્રેણી તથા દાનમાં સુવર્ણની રાશિ એ બંને જે ભૂપતિ તૃણ સમાન ગણતો હતો અર્થાત્ શૂરવીર અને દાતા હતો. તેને વસુધાની જેમ ક્ષમાશીલ, સતીઓમાં એક મંડનરૂપ અને દીનનું દુઃખ દૂર કરવામાં સમર્થ એવી ભોગવતી નામે રાણી હતી. સુપાત્ર અને અનુકંપાદાનથી તથા શ્રીજિનેંદ્રના ચરણની પૂજાથી જે દેવીનો

જમણો હાથ કદી વિરમતોજ ન હતો. વળી તેજ નગરમાં સર્વ જીવોપર દયાલુ અને શુભ-પુણ્ય પ્રાપ્ત કરવામાં સ્પૃહાવાળો તથા ગુણોથી ઉજ્વલ એવો શ્રીમાન્ **ગુણપાલ** નામે શ્રાવક હતો. જે શ્રેષ્ઠી શ્રી જિનભગવંતની પૂજાથી, તીર્થયાત્રાથી તથા સુપાત્રદાનથી પોતાના ન્યાયોપાર્જિત ધનને સફળ કરતો હતો. તેને સદ્ગુણોથી શોભાયમાન અને શુદ્ધ સમ્યકત્વના આરોપથી વિશુદ્ધ મનવાળી એવી **ગુણાવલી** નામે સ્ત્રી હતી. કલ્પવલ્લીની સદૃશ એવી ગુણાવલી સાથે રહેતાં તે શેઠ જૈનશાસનરૂપ ઉદ્યાનમાં કલ્પવૃક્ષની ઉપમાને પામ્યો હતો. ત્યાં ચંદ્રમા સમાન ઉજ્વળ કળાઓના સ્થાનરૂપ, નિર્દોષ વૃત્તિવાળો, સદાચારી, દરિદ્ર અને દીનતાનું સ્થાન એવો **સોમદત્ત** નામે એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને સુકુમાળ અંગવાળી એવી **સોમિલા** નામની ભાર્યા હતી. તેમને પવિત્ર શોભાવાળી અને ચંદ્ર જેવા મુખવાળી એવી સોમા નામે સુતા હતી. એકદા દુર્વાર જ્વરના રોગથી સોમિલા મરણ પામી, તેથી સોમદત્ત પગલે પગલે ચિંતાતુર થવા લાગ્યો. ભૂમિના જેમ છત્ર (રાજ્ય) નો ભંગ, વૃક્ષના મૂળનો છેદ અને અવસરે ગૃહસ્થના ઘરનો ભંગ-એ ખરેખર ! દુઃસહ થઇ પડે છે. એકદા તે જગતના બંધુ સમાન એવા સાધુઓ પાસે ગયો, કારણ કે સંસારના દુઃખથી તપ્ત થયેલા પ્રાણીઓને મુનિઓ એ એક સુધાના સરોવર સમાન છે. તેમને બહુમાનથી નમસ્કાર કરીને ભદ્રક આશયવાળો અને શોકાવેશથી અધિક વિવશ થયેલો એવો તે વિપ્ર તેમની આગળ બેઠો. એટલે સાધુઓએ તેને પૂછ્યું કેઃ-' હે ભદ્ર ! કેમ દુઃખી જેવો દેખાય છે ? ' પછી તેણે પોતાના દુઃખનું કારણ કહી બતાવ્યું. એટલે ત્યાં સાધુ મહારાજે દયામય આ પ્રમાણે દેશના આપીઃ—

" સર્વ પ્રાણીઓને આ સંસાર માર્ગ વિષમજ છે. અને તે ઇંદ્ર તથા ઉપેંદ્ર સર્વ કોઇને સમાનજ દુર્નિવાર્ય (જેનો કોઇ રીતે પ્રતિકાર ન થઇ શકે એવો) છે. માટે દુઃખ ન લાવતાં આત્મહિત સાધવું યોગ્ય છે. અને તે હિત પ્રાણીઓને નિશ્ચય જિનકથિત ધર્મજ

પણ જેટલું પુણ્ય બ્રહ્મચર્યને ધારણ કરવાથી થાય, તેટલું પુણ્ય તેને ન થાય." વળી અન્યત્ર કહ્યું છે કે:—

"ब्राह्मणो ब्रह्मचर्येण, यथा शिल्पेन शिल्पिकः।
अन्था नाममात्रं स्यादिंद्रगोपक कीटवत् ॥ १ ॥
एक रात्र्युषितस्यापि, या गतिर्ब्रह्मचारिणः।
न सा क्रतुसहस्रेण, प्राप्तुं शक्या युधिष्ठिर!" ॥ २ ॥

"જેમ કારીગર કળાથી શોભે તેમ બ્રાહ્મણ બ્રહ્મચર્યથી જ શોભે છે. અન્યથા ઇંદ્રગોપક કીડાની જેમ તે માત્ર નામધારી છે. હે યુધિષ્ઠિર! એક રાત્રિ બ્રહ્મચર્ય પાળનાર બ્રહ્મચારીને જે ગતિ મળે છે, તે હજાર યજ્ઞ કરતાં પણ પ્રાપ્ત થઇ શકતી નથી." તે વિવિધ પ્રકારનાં મોટાં તપ આચરવા લાગ્યો તથા અન્ય ધર્મક્રિયામાં આનંદ ધારણ કરતો તે સારી ભાવના ભાવવા લાગ્યો. તે ત્રણે કાળ જિનબિંબોની અર્ચના કરતો અને પ્રતિદિન બે વાર પ્રતિક્રમણ કરતો હતો. કારણ કે આવશ્યક ક્રિયા કરનારને જે નિર્જરા થાય, તેનું પ્રમાણ તીર્થંકરોજ કહેવાને સમર્થ છે. આ પ્રમાણે ધર્મમાં તત્પર એવા તે વિપ્રની નગરીમાં સત્કીર્ત્તિ થવા લાગી. માણસ નિર્વંશ હોય, છતાં ધર્મના પ્રભાવથી દેવતાઓ પણ તેના ગુણ ગાય છે.

એકદા વિવેકી જનોમાં શ્રેષ્ઠ એવા ગુણપાલશ્રેષ્ઠીએ સદાચારી જનોમાં શિરોમણિ એવા તે વિપ્રને કહ્યું કે:—"હે ભદ્ર! શ્રાવકત્વ, દયાલુત્વ અને ઉત્તમ બ્રહ્મચારિત્વ-જેવું તારામાં દેખાય છે, તેવું અન્યત્ર નથી. તેથી હે સાધર્મિક મહાભાગ! અને હે સંવેગરસના સાગર! તું સર્વ ગૃહસ્થોને વંદન કરવા લાયક છે. માટે હવે પછી તારે નિરારંભપણે રહેવું યોગ્ય છે. કારણ કે સાવદ્યનો ત્યાગી શ્રાવક સંતોને સાધુની જેમ પૂજ્ય છે. તો મારે ઘેર રહીને નિરંતર ધર્મ કરતાં ઉપાધિમુકત એવા તમે જો અહીંજ પ્રાસુક અન્નથી ભોજન કરો તો મને અતિશય આનંદ થાય. કારણ કે તમારા જેવું સુપાત્ર પ્રૌઢ પુણ્યથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. કહ્યું છે કે:—'સત્પાત્ર, મોટી શ્રદ્ધા,

અવસરે યથોચિત દાન અને ધર્મસાધનની સામગ્રી-એ અલ્પ ભાગ્યથી પ્રાપ્ત થતી નથી. સમ્યગ્દષ્ટિ, સદા શાંત, અને બાર વ્રતધારી એવા શ્રાવકને સ્વલ્પ દાન આપતાં પણ તે માણસોને પ્રાયઃ કોટિગણું ફળ આપે છે. હજાર મિથ્યાદષ્ટિ કરતાં એક સમ્યગ્દષ્ટિ શ્રેષ્ઠ, હજાર સમ્યગ્દષ્ટિ કરતાં એક અણુવ્રતી શ્રેષ્ઠ, હજાર અણુવ્રતી કરતાં એક મહાવ્રતી શ્રેષ્ઠ અને હજાર મહાવ્રતી કરતાં એક જિનેશ્વર શ્રેષ્ઠ કહેલ છે. તીર્થંકરસમાન અન્ય પાત્ર થયું નથી અને થવાનું પણ નથી. જો તેમનો યોગ થાય, તો અવશ્ય નિર્વાણપદ મળેજ." આ પ્રમાણે ઉક્તિ (કથન) અને યુક્તિથી પ્રસન્ન કરેલ એવા તે ઉત્તમ બ્રાહ્મણે શ્રેષ્ઠીને ઘેર ભોજન કરવાનું કબૂલ રાખ્યું. પછી માનપૂર્વક ગુણપાલ તેને પોતાને ઘેર ભોજન કરાવતો હતો તેમ કરતાં તે શ્રાવકસમુદાયમાં ધર્મશાસ્ત્રોવિશે ગુરૂપણું પામ્યો. કારણ કે:—

" सतां संसर्गतः मायो, गुरुर्नीचोऽपि जायते ।
रत्नश्रेणिगतः काचः, मोच्चैः किं नो मणीयते ? " ॥ १ ॥

" સંત જનોના સંસર્ગથી પ્રાયઃ નીચ પણ મહાન્ થાય છે. રત્નશ્રેણિમાં આવેલો કાચ શું ઉંચા પ્રકારના મણી જેવો લાગતો નથી ? " હવે તે શેઠના સંસર્ગથી તે વિપ્ર ત્રિધા શુદ્ધ એવા શ્રાવક ધર્મનું અનેક રીતે આરાધન કરીને આરાધનાદિકપૂર્વક પ્રાંતે અનશન સ્વીકારીને શુભધ્યાન અને સમાધિવાળો એવો તે ગુણશાળી એવા ગુણપાલ શ્રેષ્ઠીને કહેવા લાગ્યો કે:— "આ મારી પુત્રી સોમા યોગ્ય જનને વિધાની જેમ દૃઢ સમ્યકત્વધારી અને સદાચારી એવા કોઇ બ્રાહ્મણને તમારે આપવી. પરંતુ સર્વ શાસ્ત્રરૂપ સમુદ્રના પારંગત છતાં મિથ્યાત્વમોહનીયથી વ્યાપ્ત એવા સમૃદ્ધ (શ્રીમાન્) ને પણ આપવી નહિ. કારણ કે મિથ્યાદષ્ટિ પુરૂષના સંયોગ કરતાં કન્યાને અવિવાહિત રહેવું અને કષ્ટથી જીવન ગાળવું એ સારૂં છે." આ પ્રમાણે કહીને ધીર એવો તે દ્વિજ સર્વ આશ્રવથી નિવૃત્ત થઇને મરણ પામી સ્ફુરાયમાન તેજવાળો વૈમાનિક દેવતા થયો. પછી તે શ્રેષ્ઠીથી પોતાને ઘેર પુત્રીની જેમ પાલન કરાતી અને અત્યંત સૌમ્ય

આશયવાળી એવી સોમા અનુક્રમે યૌવન અવસ્થા પામી. શ્રી સુવ્રતા નામની મહાસતી (સાધ્વી) ની સેવાથી તે સર્વજ્ઞના ધર્મને સમ્યગ્રીતે જાણનારી તથા સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવોમાં એક દૃષ્ટાંત રૂપ થઇ, તેથી તેનું મન સદા ધર્મમાંજ રમતું વિષયોમાં કદી રમતું નહિ. વિવેકી એવો રાજહંસ શું મલિન જળનું સેવન કરે ?

હવે તેજ નગરમાં અદત્તાદાનમાં કુશળ અને જુગાર વિગેરે વ્યસનોનો એક ભંડાર એવો રૂદ્રદત્તનામનો બ્રાહ્મણ હતો. નિરંતર દ્યૂતક્રીડામાં આસકત અને મિથ્યાત્વથી મલિન મનવાળો એવો તે દેવ, ગુરૂ, ધર્મ, મિત્ર કે બાંધવને માનતો ન હતો. એકદા દ્યૂતશાળામાં રમતાં તે દુષ્ટબુદ્ધિએ જિનપૂજાને માટે જતી સોમાને જોઇ. મહા ઉજ્વલ રૂપ અને અલંકારને ધારણ કરવાવાળી તથા પવિત્ર લાવણ્યરૂપ સુધાની સરિતા સમાન એવી તેને જોઇને તે વિપ્રાધમ વિચારવા લાગ્યો કેઃ— “ અહો ! જાણે વિધાતાની સર્વસ્વ બનાવટજ હોય એવી આ લલના જેની સ્ત્રી હોય, તેની ગૃહસ્થિતિ શ્લાઘ્ય છે. ” પછી કપટના મંદિર એવા તેણે ધૂતકારોને પૂછ્યું કેઃ—“ આ કોની પુત્રી અને કોની દયિતા છે ? તે કહો ” એટલે તેઓ બોલ્યા કેઃ—“ વિપ્રશિરોમણિ એવા સોમદત્ત બ્રાહ્મણની તે પુત્રી છે અને પરમ ઋદ્ધિવાળા એવા ગુણપાલ શ્રેષ્ઠીએ તેને ઉછેરીને મોટી કરી છે. પરલોક જતી વખતે એના પિતાએ તે શ્રેષ્ઠીને કહ્યુ છે કેઃ–‘ આ મારી પુત્રી કોઇ સમ્યક્ત્વશાળી બ્રાહ્મણને આપવી. ’ માટે તે શેઠ સમ્યગ્દૃષ્ટિ અને રત્નત્રયથી પવિત્ર એવા કોઇ એને માટે દ્વિજોત્તમ વરની તપાસ કરે છે. પરંતુ તેવા વરના અભાવથી ગુણપાલશેઠના અખિલ સંપત્તિવાળા સદનમાં હાલ તે અવિવાહિતપણે વૃદ્ધિ પામે છે. ” આ સાંભળતાં રૂદ્રદત્તે વિસ્મયપૂર્વક તાલ દઇને તેમને કહ્યું કેઃ–‘ મારે કપટ કરીને પણ એ સ્ત્રી પરણવી ’ એટલે બીજા ધૂતકારો ડાળા કાઢીને બોલ્યા કેઃ–“ હે દુરાશય ! શું એના સ્વરૂપને પણ તું જાણતો નથી ? પોતાના કુલાચારથી પવિત્ર થયેલા એવા શ્રોત્રિય અને યાજ્ઞિકોએ પોતાના પુત્રને પરણા-

વવા માન સહિત એની માગણી કરી, કારણ કે ઉત્પન્ન થતા નવીન લાવણ્ય (સૌરભ્ય) વાળી મનોવાંછિત ફળને આપવાવાળી એવી કલ્પવલ્લી સમાન કામિનીની કોણ પ્રાર્થના ન કરે ? પરંતુ તે શ્રેષ્ઠી શ્રાવક વિના કોઇને આપવાનો નથી. કારણ કે કામધેનૂ ગાયના ભક્ષક (વાઘ) ને કોણ આપે ? જે પ્રાણી ધર્મધુરાને વિશેષ રીતે ધારણ કરે છે, તે નિર્ધન હોય છતાં બુધજનો તેને ધનિકોની પંક્તિમાં પ્રથમ ગણે છે. (ધનવંતોમાં મુખ્ય કરે છે.) તું દ્યૂતમાં કુશળ, ચોર અને પરદારાલંપટ છે. માટે તે શ્રેષ્ઠ સતીને યોગ્ય શી રીતે થઇશ ?" આ પ્રમાણેનું કથન સાંભળીને રૂદ્રદત્તે પુનઃ તમને કહ્યું કે:–" આ બાબતમાં તમારા સાંભળતાં હું પ્રતિજ્ઞા કરૂં છું કે:–" આ કન્યાનું પાણિગ્રહણ કરીને તેજ વેષે અહીં આવીને તમારી સાથે લીલાપૂર્વક નૂતન કંકણવાળા હાથે નવા નવા દ્યૂતથી જો હું ન રમું, તો તમારે મને અધમ વિપ્ર ગણવો."

પછી દ્યૂતશાળામાંથી ઉઠી અને ઘરની બહાર નીકળીને ધૂર્ત અને માયાવી એવો તે અનેક ગામ ભમતો, કોઇક મુનિની પાસે શ્રાવકાચારનો તથા સ્તોત્ર સહિત શ્રાદ્ધપ્રજ્ઞપ્તિ વિગેરે સૂત્રોનો અભ્યાસ કરીને ગુરૂસેવામાં કુશળ અને ભગવંતની સ્તુતિ કરવામાં નિપુણ એવો તે શ્રાવકોમાં પોતાને બ્રહ્મચારી તરીકે ઓળખાવતો, ભાષા અને શરીરને ગોપવીને (બદલાવીને) દરેક તીર્થે અને દરેક ગામે જિનપ્રતિમાઓને નમસ્કાર કરતો તે એકદા ત્યાં હસ્તિનાગપુરમાં આવ્યો. ત્યાં ગુણપાલશ્રેષ્ઠીએ કરાવેલ જિનચૈત્યમાં દશ પ્રકારના ધર્મને ધારણ કરતો અને કપટી એવો તે, જિનપૂજાને માટે ત્યાં આવતા શ્રેષ્ઠીના જેમ જોવામાં આવે, તેવા પ્રકારનો સદાચારનો દંભ ધારણ કરીને રહ્યો. પછી અર્હંતની પ્રશસ્ત એવી અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરીને સજ્જનોમાં શ્રેષ્ઠ એવા તે શ્રેષ્ઠીએ વંદનપૂર્વક તેને પૂછ્યું:–"હે શ્રાવકોત્તમ ! આપ ક્યાંથી આવો છો ? અને આવા યૌવનમાં પણ બ્રહ્મચારિવ્રત તમે શા કારણથી આદર્યું છે ?" એટલે વિધિપૂર્વક

તે શ્રેષ્ઠીને વંદન કરીને માયાવી એવો તે કલ્પનારૂપ શિલ્પિએ રચેલ (કલ્પિત) એવું પોતાનું વૃત્તાંત કહેવા લાગ્યો:—"**વારાણસી** નામની મહાપુરીમાં ષટ્ કર્મનો કરનાર અને ગૃહસ્થાચારમાં તત્પર એવો **સોમશર્મા** નામે બ્રાહ્મણ આનંદદાયક એવી ગંગા નામની પોતાની સ્ત્રી સાથે રહેતો હતો. તેમનો **રૂદ્રદત્ત** નામનો હું પુત્ર છું. જ્યારે હું યૌવનાવસ્થા પામ્યો, ત્યારે મદમત્ત થઇ વિષયોમાં અતિ વિહ્વલ બની ગયો. તેથી **વેત્રવતી** નામની વેશ્યાને ઘેર નિરંતર રહેતાં દુરાશયવાળા એવા મેં ઘરના બધા મૂળ ધનનો વ્યય કરી દીધો. પછી હું નિર્ધન થઇ ગયો એટલે પાપી વેશ્યાએ મને કહાડી મૂક્યો, અને માતપિતાના વિયોગથી દુઃખી થતાં હું આવી અવસ્થા પામ્યો. એટલે ભિક્ષા માગતો અને એકાકીજ પૃથ્વીપર ભ્રમણ કરતો એવો હું એકદા શુભના ઉદયથી કલ્પવૃક્ષની જેમ **જિનચંદ્ર** નામના સદ્ગુરૂનો સમાગમ પામ્યો. તેમને બહુ માનપૂર્વક નમસ્કાર કરીને હું પાસે બેઠો એટલે તેમણે હર્ષરૂપ અમૃતને વર્ષાવનારી એવી ધર્મદેશના શરૂ કરી.

"ધર્મ એ માતા, ધર્મ એ પિતા, ધર્મ એ મિત્ર, ધર્મ એ સંતોની ગતિ, ધર્મ એ દુઃખરૂપ અંધકારનો નાશ કરવામાં સૂર્ય સમાન અને ધર્મ એ કલ્યાણનો ખજાનો છે. જ્યારે કલ્યાણ પ્રાપ્ત થવાનું હોય અને જ્યારે પરમ પદ તરત પ્રાપ્ત થવાનું હોય, ત્યારેજ પ્રાણી ભાવથી જિનપ્રણીત ધર્મને પામી શકે છે. સુમન (દેવ-શુદ્ધ મન) થી પ્રેરણા કરાયેલ એવા મંદરાચલની જેમ ધર્મથી પ્રાણી ચંદ્રની જેમ ભવાબ્ધિથી ઉદ્ધાર પામી શિવ (મોક્ષ–મહાદેવ) ને પ્રાપ્ત કરે છે. તે સર્વથી યા દેશથી પણ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. તેમાં સાધુઓ તેનો સર્વથી સ્વીકાર કરે છે અને ગૃહસ્થો દેશ (એક ભાગ) થી આદરે છે. જેઓ મન, વચન અને કાયાથી કરવું-કરાવવું અને અનુમોદવું એમ ત્રિવિધ ત્રિવિધે સંકલ્પ અને આરંભ એ બે ભેદથી સ્થાવર અને ત્રસ જીવોની હિંસા કરતા નથી, જેઓ ક્રોધ, લોભ, ભય અને હાસ્ય એ ચાર ભેદે મૃષાવાદનો ત્યાગ કરે છે, સ્વામી-

અદત્ત, તીર્થંકરઅદત્ત, ગુરૂઅદત્ત, અને જીવઅદત્ત એ ચાર પ્રકારે જેઓ અદત્તને ગ્રહણ કરતા નથી,' નવ ગુપ્તિથી જેઓ સદા શીલ પાળે છે; જેઓ ઘર વિગેરેના ત્યાગપૂર્વક સર્વથા પરિગ્રહનો ત્યાગ કરે છે, દિનપ્રાપ્તાદિ ભેદોથી જેઓ રાત્રિભોજનનો ત્યાગ કરે છે અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી અભિગ્રહમાં તત્પર રહી વિશુદ્ધ આહારને ગ્રહણ કરે છે, તેઓને મુક્તિમાર્ગના પ્રકાશક એવા સંયમી કહ્યા છે. અને તેમાંના એક ભાગનું આચરણ કરનારા શ્રાવકો કહેવાય છે. બ્રહ્મચર્યને ધારણ કરનારા, અને વિશુદ્ધ આહારનું ભોજન કરનાર એવો પ્રતિમાધારી શ્રાવક પણ સાધુ સમાન ગણાય છે. જેને દેવતાઓ પણ નમસ્કાર કરે છે. રાજાઓ જેના શાસનને ધારણ કરે છે, ગ્રહો પ્રસન્ન થાય છે અને દુષ્ટો જેનાથી વશ થાય છે, તે બ્રહ્મચર્યનો મહિમા અદ્ભુત કહેલ છે."

આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને સંવેગ રસને ધારણ કરનાર એવા મેં ગુરૂની પાસે વિશ્વને પૂજિત એવું બ્રહ્મચર્યવ્રત કંઇક અંગીકાર કર્યું છે. પછી ત્યાંથી અનેક તીર્થોમાં જિન ભગવંતોને નમસ્કાર કરતો એવો હું અહીં શાંત્યાદિ જિનેન્દ્રોને નમસ્કાર કરવા આવ્યો છું." આ પ્રમાણે પ્રપંચયુક્ત પણ સુધાસમાન એવી તેની વાણી સાંભળીને આશ્ચર્યથી રોમાંચિત થયેલો એવો શ્રેષ્ઠી મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે:–" એક બાજુ જેમ સર્વ પ્રકારના સત્તપ હોય અને એક બાજુ શીલ પાલન, તથા જેમ એક બાજુ સર્વ તીર્થો અને એક બાજુ શત્રુંજય તીર્થ સમાન છે. તેમ યૌવનવયમાં પણ અતિ દુષ્કર એવું બ્રહ્મચર્યવ્રત ધારણ કરેલ હોવાથી એ મહાપુરૂષ વિશેષથી સ્તુતિપાત્ર છે. માટે ભક્તિપૂર્વક જો એનું વાત્સલ્ય કરાય, તો આ મારો ગૃહસ્થાશ્રમ વૃક્ષ સફળ થઈ જાય. સાધર્મિકવાત્સલ્ય, જીવદયા અને કષાયોનો નિગ્રહ–એ શ્રેષ્ઠ એવું પુણ્યાનુબંધીપુણ્ય જૈન શાસનમાં વિદિત (પ્રસિદ્ધ) છે." આ પ્રમાણે વિચાર કરીને પછી શ્રેષ્ઠીએ તેને કહ્યું કે:—" હે પરમ બ્રહ્મચારી! પુણ્યવંત એવા તમે

ક્યાં ઉતર્યા છો ? બ્રહ્મચારી એવા તમારૂં હું વાત્સલ્ય કરવા ઇચ્છું છું. કારણ કે ત્યાગી એવો અણુવ્રતી (શ્રાવક) પુણ્યયોગેજ પ્રાપ્ત થાય છે. માટે મારાપર અનુગ્રહ કરી મારે ઘેર આવી ત્યાં ગૃહચૈત્યને નમસ્કાર કરીને આજ ત્યાંજ પારણું કરો. " તે બોલ્યો કે:–" અહીંજ છઠ્ઠનું તપ કરીને રહ્યો છું. અને પારણામાં માત્ર પાંચ કોળીયાની વૃત્તિથી શરીર ધારણ કરૂં છું. આપના જેવાનું ઘર રાજમંદિરની જેમ બહુજ રમણીય હોય છે અને તે દેવાંગનાઓ સદૃશ સુંદરીઓથી વ્યાપ્ત હોય છે. માટે કોઇ રીતે મારાથી ત્યાં આવી શકાય તેમ નથી. કારણકે બ્રહ્મચારીઓએ પ્રાય: સ્ત્રીઓથી દૂર રહેવુંજ વધારે સારૂં છે. છતાં પણ કોઇ વાર અવસર મેળવી તપને દિવસે ગૃહચૈત્યને નમસ્કાર કરવા ત્યાં તમારી સાથે આવીશ. " આથી ગુણપાલ તેને નિ:સ્પૃહજનોમાં અગ્રેસર સમજીને બહુ આગ્રહથી તેને પોતાને ઘેર તેડી ગયો. ત્યાં રત્ન, માણિક્ય અને સુવર્ણથી નિર્મિત એવી ભગવંતની પ્રતિમાઓને તેણે બહુજ આનંદથી વિધિપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા. પછી શ્રેષ્ઠીએ બહુમાનથી તેને પોતાની સાથે ભોજન કરાવ્યું. કારણકે જેમ ધર્મમાં દયા, તેમ ભોજનમાં આદર એ સાર છે. ભોજન કર્યા પછી શ્રેષ્ઠીએ તેનો પુષ્પાદિકથી સત્કાર કરીને અને તેને પોતાની ધર્મશાળામાં બેસારીને આ પ્રમાણે કહ્યુ:–" હે મહાશય ! ધર્મના સમુદ્ર એવા તમે મારે ઘેર અતિથિ થયા, તેથી આજે બધું મારે સફળ થયું. સમ્યગ્દૃષ્ટિ, ગૃહત્યાગી અને બારવ્રતધારી શ્રાવક, જેનો પુણ્યોદય હોય, તેને ઘેરજ અતિથિ થાય છે. માટે હવે તમારે આ ધર્મશાળામાં રહી ધર્મધ્યાન કરતાં થોડા દિવસ અહિજ રહેવું. જ્યાં જિતેંદ્રિય એવો બ્રહ્મચારી એક રાત્રિ રહે, તે સ્થાનને પણ તીર્થકરોએ સ્થાવર તીર્થ કહેલ છે. " આવા પ્રકારના શ્રેષ્ઠીના આગ્રહથી ત્યાં રહી ધર્મધ્યાન કરતાં સ્પૃહારહિત એવા તેણે શેઠના ઘરના બધા માણસોને આશ્ચર્યચકિત કરી દીધા.

એકદા શ્રેષ્ઠીએ તેને એકાંતમાં પૂછ્યું કે:—" હે ભદ્ર ! આ

બ્રહ્મચર્યવ્રત તમે અમુક વખતને માટે કે જીવનપર્યંત લીધું છે ?" એટલે તે બ્રહ્મચારીએ સ્વલ્પ ભાષામાં શેઠને કહ્યું કે:—"હે મહાનુભાવ ! યૌવનવયમાં આ ઇંદ્રિયો મુનિઓને પણ દુર્જય હોય છે. માટે તપસ્યા (વ્રત) માં તુલના કરતા એવા મેં ગુરૂની આજ્ઞાથી સમર્યાદ બ્રહ્મચર્યવ્રત સ્વીકાર્યું છે. સુજનોએ વ્રતને પ્રાણો કરતાં પણ અધિક માનેલ છે. માટે બહુ સંભાળપૂર્વક તેનું પાલન કરવું. કારણ કે વ્રતભંજક પ્રાણીને ભવાંતરમાં સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ અતિદુર્લભ થઇ પડે છે. કહ્યું છે કે:—

इष्टवियोगो बहुधार्त्तियुक्तता, कुयोनिता संततरोगधारिता ।
परामवोऽन्यैश्च कुरूपदेहता, फलान्यमुन्याहुरितिव्रतांगिनाम् " ॥१॥

"ઇષ્ટજનનો વિયોગ, વારંવાર ચિંતા, નીચ કુળમાં જન્મ, નિરંતર શરીરે વ્યાધિ, બીજાઓથી પરાભવ દેહની કુરૂપતા વ્રતભંજક પ્રાણીઓને આવાં ભયંકર ફળ પ્રાપ્ત થાય છે." આથી શ્રેષ્ઠીએ વિચાર કર્યો કે:—"સોમશર્માની સુતાને ખરેખર ! એજ વર યોગ્ય છે, વળી સમાન સ્થિતિવાળો અને સરખી વયવાળો એવો તે મને ભાગ્યયોગેજ પ્રાપ્ત થયો છે." આ પ્રમાણે વિચાર કરી કાર્યનો અર્થી એવો શેઠ તે બ્રહ્મચારીને કહેવા લાગ્યો કે:—"હે ભદ્ર ! મહેરબાની કરીને તમે એક મારી પ્રાર્થના સફળ કરો. સમ્યગ્દષ્ટિ જનોમાં શ્રેષ્ઠ, અને બંને કુળને વિશુદ્ધ કરવાવાળી તથા સદ્ગુણોથી માન્ય અને ધન્ય એવી આ સોમા નામની કન્યાનું તમે પાણિગ્રહણ કરો. ખરેખર એના પુણ્યથીજ આકૃષ્ટ થઇ તમે અહીં આવ્યા છો, માટે આ સંબંધમાં વિશેષ વિચારણા કરવાની જરૂર નથી. ધનહીન પણ સદાચારી વર સ્ત્રીઓને સારો, પરંતુ શ્રીમાન્ પણ જો તે સદાચાર માર્ગથી ભ્રષ્ટ હોય તો તે વિષ સમાન છે. ક્ષમાસહિત એવો સાધુ જેમ પોતાનો અર્થ (ધર્મ) સાધવામાં કુશળ હોય છે. તેમ ગૃહિણી સહિત ગૃહસ્થ પોતાનો ગૃહસ્થધર્મ સાધી શકે છે પછી 'આજે મારું મહા ઉદ્યમરૂપ વૃક્ષ સફળ થવાનું' આ પ્રમાણે મનમાં વિચારતો અને લજ્જાથી નમ્ર મુખવાળો

થતો એવો તે બ્રહ્મચારી બોલ્યો કે:—"સ્ત્રી એ દુ:ખોની ખાણ, નરક દ્વારની દીપિકા અને પ્રાણીઓને કર્મ બંધનમાં પ્રથમ કારણરૂપ છે. માટે શત્રુઓની જેમ તે સુંદરીઓનો સંગ કરવો મને પસંદ નથી, પરંતુ આ બાજુ આપના વચનને પણ ઉથાપી શકતો નથી." આ પ્રમાણે કહ્યા ઉપરથી શ્રેષ્ઠીએ તેને સારે દિવસે મહોત્સવપૂર્વક સોમાની સાથે બલાત્કારથી પાણિગ્રહણ કરાવ્યું. પછી સુવર્ણકોટિસહિત અને સર્વ જાતના રાચરચિલાથી સુશોભિત એવા એક અન્ય ભવનમાં તેને જુદો રાખ્યો.

પછી બીજે દિવસે નવા પ્રકારના આનંદને વશંવદ, નૂતન રાગથી આર્દ્ર અને પરિવાર સહિત એવી તે નવોઢાને મૂકીને જુગારખાનામાં જઇ અન્ય ક્રિયાનો ત્યાગ કરી તે વિપ્રાધમ ચળકતા કંકણવાળા હાથથી રમવા લાગ્યો. એટલે તેવા પ્રકારના વેષથી વિભૂષિત એવા તેને જોઇને અને તેનું દુશ્ચરિત્ર સમજીને તે દ્યૂતકારોએ વિસ્મય પામીને કહ્યું કે:—'તમે કૂટ પ્રયોગથી શીરીતે પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી?' એટલે તેણે યથાસ્થિત બધું પોતાનું સ્વકૃત સ્વરૂપ કહી બતાવ્યું. તે સાંભળીને દ્યૂતકારોએ વિસ્મય પૂર્વક કહ્યું કે:—"અહો! તમારામાં દંભ કરવાની ખૂબી ખરેખર અજબ છે. મૌનદંભથી, કળાદંભથી, શૌચદંભથી પણ આ ક્રિયાદંભ ખરેખર! વિદ્વાનોને પણ વિશેષથી દુર્ભેદ્ય છે. હે ભદ્ર! ધર્મ પ્રપંચથી તે મહાઆસ્તિક શ્રેષ્ઠીને છેતરીને મનહર આશયવાળી અને ભાગ્યવતી એવી સોમાને તું જ્યારે પત્ની તરીકે પામ્યો, તો હવે તારે સદાચારના માર્ગે ચાલવું યોગ્ય છે. કારણ કે સદાચારને આદરતાં નીચ પ્રાણી પણ પૂજ્યપદને પ્રાપ્ત કરે છે." પોતાના દુરાચારીપણાથી તેમની આ શીખામણને અવગણીને તે દુષ્ટબુદ્ધિ ત્યાંથી ઉઠીને એક વેશ્યાને ઘેર ચાલ્યો ગયો. વિશ્વને મોહ પમાડનારી વસુમિત્રની પુત્રી, કળાઓનું ક્રીડાસ્થાન, અસાધારણ સૌભાગ્યવાળી, સાક્ષાત જાણે પૃથ્વીપર રતિ આવી હોય એવી અને પૂર્વે બહુ વાર અતિશય દ્રવ્ય આપીને વશ કરેલી તથા બંને રીતે **કામલતા** (નામ અને કામદેવની એક લતા) તરીકે

પ્રસિદ્ધ થયેલ એવી તે વેશ્યાની સાથે કામભોગમાં આસક્ત થયેલા અને દુરાશયવાળા એવા તે પાપીએ ત્યાં કેટલાક દિવસો વ્યતીત કર્યા.

હવે સતીઓમાં શ્રેષ્ઠ અને ધર્મદક્ષ છતાં તેનું ચેષ્ટિત જાણી હૃદયમા વિલક્ષ થઇને સોમા આ પ્રમાણે વિચારવા લાગી કે:—"અહો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર વિગેરે સામગ્રીથી શુભાશુભ ફળને આપનાર કર્મપરિણામ દેવતાઓને પણ દુર્લંઘ્ય છે. જે પ્રાણી જે રીતે જેવા પ્રકારનું કર્મ કરે છે, તે પ્રાણીને પોતાના નિધાનની જેમ તે કર્મ તેવી રીતે ભોગવવુ પડે છે." કહ્યું છે કે:—

"यद्भावि तद्भवति नित्यमयत्नतोऽपि,
यत्नेन चापि महता न भवत्यभावि
एवं स्वकर्मवशवर्त्तिनि जीवलोके,
शोच्यं किमास्ति पुरुषस्य विचक्षणस्य ?" ॥ १ ॥

"જે થવાનું છે, તે યત્ન કર્યા વિના પણ અવશ્ય થાયજ છે. અને જે નથી થવાનું તે મહા પ્રયત્ન કરતાં પણ થતું નથી. આ પ્રમાણે જીવલોક સ્વકર્મને વશવર્ત્તી હોવાથી વિલક્ષણ જનને શોક કરવા લાયક શું છે?"

પછી શ્રેષ્ઠીએ સોમાને બોલાવીને ગદ્ગદ ગિરાથી કહ્યું કે:—"હે વત્સે! તારે કોઇ જાતનો ખેદ કરવો નહિ કારણ કે કર્મોની સ્થિતિ નહિ ઓળખાય તેવી છે. લોકમાં ધાર્મિક જનો પણ જે કપટી અને મહાપાપી બની જાય છે, એ ખરેખર કળિકાળનુંજ માહાત્મ્ય છે કહ્યું છે કે:—

"अनृतपटुता चौर्ये चित्तं सतामपमानता,
मतिरविनये शाठ्यं धर्मे गुरुष्वपि वंचना।
ललितमधुरा वाक् प्रत्यक्षे परोक्ष विभाषिता,
कलियुगमहाराज्यस्यैताः स्फुरंति विभूतयः" ॥ १ ॥

"અસત્ય બોલવામાં ચાલાકી, ચોરી કરવાની બુદ્ધિ, સજ્જનોનું અપમાન, ઉદ્ધત મન, ધર્મમાં શઠતા, વડીલો (ગુરૂજનો) ની પણ

વંચના, પ્રત્યક્ષ મીઠું બોલવું, અને પરોક્ષ વિરૂદ્ધ બોલવું, આ બધી કળિયુગરૂપ મહારાજ્યની ચળકતી વિભૂતિ છે." એની મેં કૂટ સુવર્ણની જેમ બહુધા તપાસ કરી પણ ધર્મછળથી તેને ધૂતકારક હું જાણી ન શક્યો. માટે "હે ભદ્રે! સર્વ પ્રકારના સુખને આપનાર અને પ્રાણીઓને અભય આપવાથી પ્રસન્ન કરનારા એવા જિન ભગવંતે પ્રરૂપેલ ધર્મનીજ આરાધના કરવી હવે તને ઉચિત છે." સોમાએ શાંત મનથી કહ્યું કેઃ—"સંતાપને દૂર કરવામાં અમૃત સમાન એવા હે તાત! આપના પ્રસાદથી મારા હૃદયમાં લેશ પણ દુઃખ નથી. કામભોગમાં આસક્ત થયેલો અધમ પ્રાણીજ દુઃખ પડતાં કલ્પાંત કરે છે, પરંતુ વિવેકી જન તો દુઃખ આવતાં વિશેષથી ધર્મારાધન કરે છે, વિયોગ થતાં મૂઢ જનજ નિરંતર શોક કર્યા કરે છે, પરંતુ તત્ત્વજ્ઞ તો એવો ઉપાય લે છે કે જેથી ફરી વિયોગ જ ન થાય. માટે હે તાત! ધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષને નીક સમાન અને કલ્યાણને આપનારી એવી શ્રી જિનભગવંતની તથા સાધુ મહાત્માઓની મારે નિરંતર ભક્તિ જ કરવી છે." આ પ્રમાણે તેનું વચન સાંભળીને શેઠ સંતુષ્ટ થઇને બોલ્યા કેઃ—"હે ભદ્રે! તારે નિઃશંક રીતે ધર્મકાર્ય કરવું, તથા અજ્ઞાનથી મેં જે આ તારાપર દુઃખનો પ્રસંગ લાવી મૂક્યો છે, તેની તારે સમ્યગ્ રીતે ક્ષમા કરવી, કે જેથી મારૂં મિથ્યા દુષ્કૃત થાય. અજ્ઞાન યાતો વિસ્મૃતિથી પ્રાણી તેવા પ્રકારનું પાપ કરે, પણ મન, વચન અને કાયાની શુદ્ધિથી મિથ્યાદુષ્કૃત આચરતાં તે અવશ્ય શુદ્ધ થઇ શકે છે. વળી પુણ્યવૃદ્ધિને માટે તથા ચિત્તને સ્થિર કરવા આ જૈન સિદ્ધાંતનું પુસ્તક નિરંતર તારે અર્થ સહિત વાંચવું." આ પ્રમાણે તેને સમગ્ર પુણ્યકર્મમાં બહુમાન પૂર્વક જોડીને શ્રેષ્ઠી સ્વસ્થ થયો.

એવા અવસરે વિશ્વરૂપ કમળને વિકસ્વર કરવામાં સૂર્ય સમાન એવા **સુધર્મ** મુનીશ્વર ત્યાં પધાર્યા, એટલે સમ્યગ્દૃષ્ટિ માણસો સાથે સોમા તેમને વંદન કરવા ગઈ, અને ત્યાં ગુરૂ મહારાજની આ પ્રમાણે તેણે ધર્મદેશના સાંભળીઃ—"વિધિ પૂર્વક વીશસ્થાનકનું તપ કર-

વાથી ભાગ્યવંત પ્રાણી તીર્થંકર લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરે છે." "હે ભગવન્! તે વીશસ્થાનક કયા?" આ પ્રમાણે સોમાએ પૂછયું, એટલે ગુરૂમહારાજ ત્યાં સભા સમક્ષ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાઃ—

"અર્હંત, સિદ્ધ, આગમ અને આચાર્ય વિગેરેની ભક્તિ ઇત્યાદિ વીશસ્થાનકો જિન શાસનમાં મોક્ષના કારણરૂપ કહ્યા છે, કહ્યું છે કેઃ—'અર્હંત, સિદ્ધ, પ્રવચન, ગુરૂ, સ્થવિર, બહુશ્રુત અને તપસ્વી એ સાત સ્થાનકની ભક્તિ, વારંવાર જ્ઞાનોપયોગ, સમ્યક્ત્વ, વિનય, આવશ્યક, નિરતિચાર શીલવ્રત, ક્ષણે ક્ષણે સમતા પૂર્વક શુભધ્યાન, તપોવૃદ્ધિ, સુપાત્રદાન, વૈયાવૃત્ય, સમાધિ, અભિનવ જ્ઞાન, શ્રુતભક્તિ અને પ્રવચન (શાસન) ની પ્રભાવના-આ વીશ કારણથી પ્રાણી તીર્થંકરપણાને પ્રાપ્ત કરે છે. હે ભદ્રે ! પ્રથમ સ્થાનકમાં ત્રિકાલ-અર્ચન પૂર્વક જિન ભગવંતની દ્રવ્ય અને ભાવથી દૃઢ ભક્તિ કરવી. બીજા અખીલ સ્થાનકનું આરાધન કરતાં પણ સુગંધી ધૂપ, દીપ વિગેરે અષ્ટ પ્રકારથી જિનેશ્વરોની તો સદા ભક્તિ કરવીજ. તેમજ દ્રવ્યભક્તિ કરનારે રત્ન, સુવર્ણ, પત્થર અને કાષ્ઠમય જિન ચૈત્યો વિધિ પૂર્વક કરાવવાં. જેઓ સુવર્ણ, રત્ન અને કાષ્ઠાદિકનું જિનચૈત્ય કરાવે છે, તે ભાગ્યવંત ભવ્યોના ઉત્તમ ફળને કોણ જાણી શકે છે ? અર્થાત્ તેમને અપરિમિત ફળ મળે છે. કહ્યું છે કેઃ—

"काष्ठादीनां जिनागारे, यावन्तः परमाणवः ।
तावन्ति वर्षलक्षाणि, तत्कर्त्ता स्वर्गभाग् भवेत्" १

"કાષ્ઠાદિકના જિનભવનમાં જેટલા પરમાણુઓ હોય, તેટલા લાખ વર્ષ તેનો કરાવનાર સ્વર્ગનાં સુખ ભોગવે છે." એક અંગુષ્ઠ પ્રમાણથી સાતસો અંગુષ્ઠ પ્રમાણની અને મોક્ષ લક્ષ્મીને વશ કરનારી એવી જિન પ્રતિમા કરાવવી. કહ્યું છે કેઃ—

"एकांगुलमितं बिंबं, निर्मापयति योऽर्हताम् ।
एकातपत्रसाम्राज्यं, प्राप्य मुक्तिगृहं व्रजेत्" ॥१॥

" જે પ્રાણી એકાંગુલ પ્રમાણનું જિનબિંબ કરાવે છે, તે પૃથ્વીનું એકાત પત્ર સામ્રાજ્ય ભોગવીને મોક્ષે જાય છે. " વળી નવી બનાવેલી જિનભગવંતની પ્રતિમાઓની વિધિથી સૂરિમંત્રપૂર્વક બ્રહ્મચારી ગુરૂની પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવવી. કહ્યું છે કેઃ—

" प्रतिष्ठामर्हतां यो हि, कारयेत् सूरिमंत्रतः ।
सोऽर्हत्प्रतिष्ठां लभते, ध्रुवमागामिजन्मनि " ॥१॥

" જે પ્રાણી સૂરિમંત્રથી અર્હત્પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવે, તે ખરેખર ! આવતા જન્મમાં તીર્થંકરપદ પામે છે. " તેમજ માણસો જેટલા હજારવર્ષસુધી જિન પ્રતિમાની પૂજા કરે છે, તેટલા કાળસુધી તે બિંબનો કરાવનાર તેના ફળના અંશને પામી શકે છે. વળી ગૃહસ્થ શ્રાવકે જિન ભગવંતની પ્રતિમાઓના રત્ન, સુવર્ણ અને માણિક્યના અલંકારો કરાવવા. કારણ કે એક બિંબની અલંકારથી રચેલ શોભા માણસોને ત્રણ લોકની લક્ષ્મીના અલંકારરૂપ બનાવે છે. સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિ ઇચ્છતા ગૃહસ્થ શ્રાવકે અર્હત્પ્રતિમાઓની સદ્ભક્તિ પૂર્વક વિવિધ ભેદથી પૂજા કરવી. તથા જિનચૈત્યમાં વિધિ પૂર્વક સ્નાત્ર મહોત્સવ કરવો. કારણ કે જિનભગવંતના અભિષેકથી પ્રાણી રાજ્યનુ આધિપત્ય પામે છે. કહ્યું છે કેઃ—

" एकोपि नीरकलशो जगदीश्वरस्य,
स्नात्रोपयोगमुपयाति जनस्य यस्य ।
प्राप्नोति पापमलराशिमनंतजन्मो –
द्भूतं विधूय परमोच्चपदं क्षणेन " ॥ १ ॥

" જે માણસનો એક જળકળશ પણ જિન ભગવંતના સ્નાત્રોપયોગમાં આવે છે, તે અનત ભવના પાપરૂપ મળને દૂર કરી સત્વર પરમપદને પ્રાપ્ત કરે છે. " વળી ભાવભક્તિને માટે તીર્થંકરની પાસે વિશેષથી ગીત, નૃત્ય, નમસ્કાર અને સ્તોત્રપાઠ વિગેરે સત્ક્રિયા કરવી. કારણ કે તત્ત્વજ્ઞ પુરૂષોએ દ્રવ્યભક્તિ કરતાં ભાવભક્તિને

અનંતગણી અધિક અને મોક્ષપર્યંત સુખ આપનારી કહેલ છે. આ અર્હત્પદનું સમ્યગ્ રીતે આરાધન કરવાથી શ્રીમાન્ મગધેશ્વર શ્રેણિકરાજા આવતી ચોવીશીમાં પદ્મનાભનામના પ્રથમ તીર્થંકર થવાના છે. જેમને અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને સુખ–એ ચતુષ્ટય સિદ્ધ થયેલ છે, જેઓ એકત્રીશ ગુણોથી યુક્ત છે અને જેમની લોકના અગ્રભાગે સ્થિતિ છે, તેમના ધ્યાન અને પ્રતિમાના અર્ચનથી તથા સ્વરૂપના સમાવેશપૂર્વક તેમના નમસ્કાર જાપથી ભક્તિ કરવી તે બીજું સ્થાનક છે. એ સ્થાનકમાં સિદ્ધોની આકૃતિ કરવાથી, તેમની તીર્થ ભૂમિને વંદન કરવાથી અને સિદ્ધાચળ, ગિરનાર વિગેરે તીર્થયાત્રા તથા અર્ચનથી કરવામાં આવેલ સિદ્ધ ભગવંતની ગુણગર્ભિત સ્વરૂપ ભક્તિ પણ તીર્થંકરપદ આપે છે. તેમાં કોઇ જાતની વિચારણા કરવાની નથી. ત્રીજા સ્થાનકમાં પ્રવચન એટલે ચતુર્વિધ સંઘ કહેવાય, તેની વંદના, આસનાદિક આપીને વિનય, અને ફળ, તાંબૂલ તથા વસ્ત્રાદિકથી વિશેષતઃ ભક્તિ કરવી. કહ્યું છે કેઃ—

" फलतांबूलवासोभि–र्भोजनैश्चंदनैः सुमैः ।
श्रीसंघः पूजितो येन, तेन प्राप्तं जनुष्फलम् " ॥ १ ॥

"જે પ્રાણીએ ફળ, તાંબૂલ, વસ્ત્ર, ભોજન, ચંદન તથા કુસુમાદિકથી શ્રી સંઘની પૂજા કરી છે, તેણે મનુષ્યજન્મનું ફળ મેળવ્યું એમ સમજવું." આ જગતમાં જિનેંદ્ર સમાન અન્ય દેવ નથી, સુસાધુસમાન અન્ય ગુરૂ નથી અને શ્રીસંઘસમાન અપર પુણ્ય નથી. જે સંઘની ભક્તિ કરવાથી તીર્થંકરપદ વિગેરેની પ્રાપ્તિનું મુખ્ય ફળ કહેલ છે એવા શ્રીસંઘની ભક્તિનું માહાત્મ્ય કોણ કહી શકે ? ચોથા સ્થાનકમાં સમ્યગ્ રીતે ગુરૂની ભક્તિ કરવામાં આવે છે. જે પંચાચારને પાળે તેજ ગુરૂ સમજવા. જેમ એક તરફ વિવિધ તપ અને એક તરફ શીળ પાળવું સમાન છે, તેમ એક તરફ સર્વ ધર્મ અને એક તરફ ગુરૂભક્તિ સમજવી. ગુણવંત જનોમાં પણ ઉત્કૃષ્ટ એવા ક્રિયાકાંડને આચરતાં પણ ગુરૂ આજ્ઞા આરાધ્યાવિના પ્રાણી સિદ્ધિ

પામી શકતો નથી. તેમના કહેલ વચનમાં આસ્થા રાખવી, તેમના ચરણે બૃહદ્વંદના કરવી, તેમનો શરીર શુશ્રૂષા વિગેરેથી વિનય સાચવવો, તેમને ઉચિત વસ્તુ આપવી, તેમને નમસ્કાર કરવો અને તેમના ગુણ ગ્રહણ કરવામાં પ્રીતિ રાખવી-ઈત્યાદિ પ્રકારથી ગુરૂભક્તિ થાય છે. ગુરૂભક્તિના પ્રભાવથી જગતને આનંદકારી અને મોક્ષના એક કારણરૂપ એવી તીર્થંકરપદની ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. વયથી, દીક્ષાપર્યાયથી અને સિદ્ધાંતથી એ ત્રણ પ્રકારે જેઓ અધિક હોય તે સ્થવિર કહેલા છે, અથવા ધર્મકાર્યમાં સીદાતા ભવ્યોને સ્થિર કરનારા પણ સ્થવિર સમજવા. અને જેઓ જ્ઞાન, ક્રિયામાં સદા તત્પર હોય, તેમને તત્ત્વતઃ યતિ કહેલા છે. ક્રિયાથી અધિક શ્રાવક યા માતપિતા-એમની સેવા, ભક્ત પાનાદિકનું દાન, સન્માન અને ગૌરવથી પંચમપદમાં તીર્થંકર કર્મના કારણભૂત એવી ભક્તિ કરવી. જેઓ ઘણા શાસ્ત્રોમાં કુશળ હોય અને જિનાગમમાં વિશેષ રીતે કુશળ હોય, વિશુદ્ધ આચારને ધારણ કરનારા હોય, કોષ્ઠ બીજાદિક બુદ્ધિથી પ્રખ્યાત હોય અને જેઓ જ્ઞાનદાનમાં સદા તત્પર મનવાળા હોય તેમને બહુશ્રુત કહેલા છે. તેમની ષષ્ઠ સ્થાનકમાં વિશુદ્ધ આશયપૂર્વક ભક્તિ કરવી. જેઓ મહાસત્ત્વવંત અને ક્ષમાવંત હોય તથા છઠ્ઠ, અઠ્ઠમ વિગેરે દુષ્કર એવા બાર પ્રકારના તપમાં સદાસ્થિત હોય, એવા તપસ્વીઓની ભક્ત, પાન અને ઔષધાદિકથી તથા શુશ્રુષા વિગેરેથી સાતમા સ્થાનકમાં ભક્તિ કરવી. આઠમાં સ્થાનકમાં શ્રુતાભ્યાસ કરવાથી અતિશય નિર્જરાના કારણભૂત એવો નિરંતર જ્ઞાનોપયોગ કરવો. નવમા સ્થાનકમાં સંવેગાદિ ગુણોથી યુક્ત અને શંકા, કાંક્ષાદિ દોષવર્જિત એવું સમ્યક્ત્વ વિશેષરીતે પાળવું. દશમા સ્થાનકમાં જેમ વર્ણમાં ૐકાર અને ધ્યેયમા જ્ઞાનમય આત્મા તેમ ગુણોમાં મુખ્ય એવો વિનય ધારણ કરવો. અગીયારમા સ્થાનકમાં સર્વ કર્મના ક્ષયને માટે પ્રરૂપેલ એવું સામાયિકાદિ છ પ્રકારનું આવશ્યક કરવું. બારમાં

સ્થાનકનાં જેમ મનુષ્યોમાં ચક્રવર્તી, દેવોમાં ઇંદ્ર, પૂજ્યોમાં જિનેંદ્ર, તેમ સર્વ વ્રતોમાં મુખ્ય, અને જેના યોગે જગતને વંદ્ય એવી જિનેંદ્ર પદવી પ્રાપ્ત કરી શકાય એવા નિર્મળ બ્રહ્મચર્યને સજ્જનોએ નિરતિચારપણે ધારણ કરવું. તેરમા સ્થાનકમાં ક્ષણે ક્ષણે અને લવે લવે પોતાના મનને સમતામાં જોડી દઇને શુભ ધ્યાન કરવું. ચૌદમા સ્થાનકમાં વિવેકી પુરૂષોએ તપોવૃદ્ધિ કરવી. કારણ કે તપ એ નિબિડ કર્મને ભેદીને તીર્થંકર–લક્ષ્મીને આપે છે. પંદરમા સ્થાનકમાં સદ્ભક્તિપૂર્વક સુપાત્રે દાન દેવું અને સોળમા સ્થાનકમાં જિનાદિકનું વૈયાવૃત્ય કરવું. સત્તરમા સ્થાનકમાં સમસ્ત સંઘજનમાં સર્વ રીતે સમાધિ (શાંતિ) કરવી. કારણ કે એ પણ તીર્થંકરપદનું મુખ્ય કારણ છે. અઢારમા સ્થાનકમાં અભિનવ જ્ઞાન ગ્રહણ કરવું. ઓગણીશમા સ્થાનકમાં શુભ ઉદયવાળી એવી શ્રુતભક્તિ કરવી અને વીશમા સ્થાનકમાં સ્નાત્રોત્સવ, સંઘપૂજા અને શ્રાવકગણના વિવિધ ગૌરવ કરવાપૂર્વક જિન શાસનની પ્રૌઢ પ્રભાવના કરવી. જિનેંદ્રપદના હેતુભૂત એવા આ વીશ સ્થાનકોનું સર્વ જિનેશ્વરો વિવિધ તપથી પ્રથમ અવશ્ય આરાધન કરે છે. કહ્યું છે કેઃ—

" आद्यंततीर्थनाथाभ्या—मेते विंशतिराश्रवाः ।
एको द्वौ वा त्रयः सर्वे, चान्यैः स्पृष्टा जिनेश्वरैः " ॥ १ ॥

" પ્રથમ અને અંતિમ જિનેશ્વરે આ વીશે સ્થાનક આરાધ્યા હતા અને અન્ય તીર્થંકરોએ એક, બે, ત્રણ યા વીશેનું આરાધન કર્યું છે. "

આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને સૌમ્ય આશયવાળી એવી સતી સોમાએ તે વખતે ગુરૂમહારાજની પાસે મહોત્સવપૂર્વક વીશ સ્થાનકનું તપ અંગીકાર કર્યું પછી સમસ્ત જગતના એક બંધુ સમાન એવા શ્રી સુધર્મ ગણાધીશ (આચાર્ય) ને વિધિપૂર્વક નમસ્કાર કરીને સોમા પોતાને ઘેર આવી. અને તે વીશ સ્થાનકોનું સમ્યગ્ રીતે આરાધન કરતાં પ્રથમ સ્થાનકમાં તેણે નગરમાં સુવર્ણકુંભયુક્ત

એક જિનચૈત્ય કરાવ્યું. તથા ઇંદ્રપદની પ્રાપ્તિના કારણરૂપ એવી જિનભગવંતની સુવર્ણ અને રત્નમય પ્રતિમાઓ કરાવી. કહ્યું છે કે:-

" अंगुष्ठमानमपि यः प्रकरोति बिंबं,
वीरावसानऋषभादि जिनेश्वराणाम् ।
स्वर्गे प्रधानविपुलर्धिसुखानि भुक्त्वा,
पश्चादनुत्तरगतिं समुपैति धीरः " ॥ १ ॥

" શ્રી ઋષભદેવ વિગેરે વીર પર્યંતના જિનેશ્વરોનું એક અંગુષ્ઠ પ્રમાણ જેટલું પણ જે બિંબ કરાવે છે, તે ધીર સ્વર્ગમાં શ્રેષ્ઠ અને વિપુલ સમૃદ્ધિ સુખો ભોગવીને પછી અનુત્તરગતિ (મોક્ષ) ને પામે છે. " તે પ્રતિમાઓની પ્રૌઢ ઉત્સવપૂર્વક પ્રતિષ્ઠા કરાવતાં, વસુમિત્રા સહિત કામલતા વેશ્યા ત્યાં નૃત્ય કરવાને આવી. અને તે પણ્યાંગનાઓની સાથે અવિવેકી જનોમાં મુખ્ય એવો રૂદ્રદત્ત પણ તે ઉત્સવ જોવાની ઉત્કંઠાથી ત્યાં આવ્યો. તે વખતે લાવણ્યવતી, દૃષ્ટિમાં સુધા સિંચનારી, વિકસ્વર થતા વિવેકથી શોભાયમાન, રાજહંસીના જેવી ઉજ્વલ અને પાત્રોને માન (પ્રમાણ) કરતાં પણ અધિક દાન આપતી એવી સોમાને જોઇને અધમાધમ નાયકા વસુમિત્રાએ વિચાર કર્યો કે:- "અહો! એનું રૂપ, અહો! એની કાંતિ અહો! એની ઉદારતા અને અહો! એનું વિચિત્ર પ્રકારનું લાવણ્ય પણ જગતના સૌંદર્યને જીતનાર છે, માટે એ ભવિષ્યમાં મારી પુત્રીને કોઈરીતે શુભકારી નથી. કારણ કે સુધા વિદ્યમાન છતાં ખારૂં પાણી કોણ પીએ ? કોઇ પણ કારણથી તજી દીધેલ મહાપ્રભાવાળી રત્નમાળાને તેનું માહાત્મ્ય સાંભળીને મૂર્ખ જન પણ પુનઃ ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છે છે, માટે ગમે તે પ્રયોગથી પણ આ રમણીય રમણીનું વિષલતાની જેમ મારે સર્વથા ઉન્મૂલન કરવું " આ પ્રમાણે કુવિકલ્પોની રચના કરીને માયાથી સોમાની પ્રીતિ કરવાને ઇચ્છતી એવી તે વેશ્યા તેની સેવા કરવા તત્પર થઈ ગઈ.

હવે મહોત્સવપૂર્વક વિધિથી તે પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા અને ધ્વજારોપણ વિગેરેની સત્ક્રિયા કરીને સત્કૃત્યોમાં પરાકાષ્ઠાએ પહોંચેલ અને સમસ્ત પ્રાણીઓપર વત્સલભાવ રાખનારી એવી સોમાએ નિ-ષ્કપટરીતે બહુ માનપૂર્વક સંઘવાત્સલ્ય કર્યું. અને પછી બીજે દિવસે દયાની લાગણીથી મહા ઉદાર એવી તેણે પણાગના સહિત રૂદ્રદત્ત વિગેરેને પોતાને ઘેર ભોજન કરાવવાને બોલાવ્યા. કહ્યું છે કે:—

" निर्गुणेष्वपि सत्त्वेषु, दयां कुर्वंति साधवः ।
न हि संहरते ज्योत्स्नां, चंद्रश्चांडालवेश्मनि " ॥ १ ॥

" નિર્ગુણ પ્રાણીઓપર પણ સાધુઓ તો દયા જ કરે છે. કારણ કે ચાંડાલના ઘરપરથી ચંદ્ર પોતાની પ્રભાને સંહરી લેતો નથી. " તે વખતે જેના લાવણ્યનો હજી કોઇએ ઉપભોગ કર્યો નથી એવી તે સોમાને જોઇને રૂદ્રદત્તે ચલિત મનથી કંઈક પશ્ચાત્તાપ કર્યો. અને કુટ્ટીનીએ તો કૂટ પ્રયોગથી સોમાને છેતરીને પુષ્પના ભાજનમાં છાનીરીતે એક સર્પ રાખી દીધો. પરંતુ તેના પુણ્યપ્રભાવથી સર્પ પણ પુષ્પની માળા તુલ્ય થઇ ગયો, કારણ કે પુણ્યવંત પ્રાણીઓને વિપત્તિઓ પણ સંપત્તિરૂપ થઇ જાય છે.

હવે ભોજન કરી રહ્યા પછી પુષ્પાદિકથી તેમનો સત્કાર કરવાની ઇચ્છાથી દૈવયોગે સોમાએ તેજ પુષ્પમાળાને હાથમાં લીધી અને મશ્કરીમાં તે સતીએ લીલાપૂર્વક તે કામલતાનાં કંઠમાં પહેરાવી એટલે ત્યાં તે ભયંકર સર્પરૂપ થઇને કામલતાને ડસી તેથી તે દુષ્ટ મૂર્છા આઇને જમીન પર પડી. તેની તેવી અવસ્થા જોઇને કુટ્ટિનીએ કપટથી ઉદરતાડન કરી અને નાગને એક ઘડામાં લઇને રાજાની આગળ પોકાર કર્યો એટલે તે સ્વરૂપ સમજીને કુપિત થઇને રાજાએ સોમાને બોલાવીને પોતાની પર્ષદા સમક્ષ તેને કહ્યું કે:—"હે ભદ્રે! વિષયોમાં વિરક્ત અને ધર્મકાર્યોમાં આસક્ત એવી તેં આવું કર્મ શા માટે કર્યું?" આ સાંભળીને સોમા બોલી કે:— " હે રાજન! સર્વજ્ઞ ભગવંતના ધર્મને જાણતી એવી હું પર પ્રાણીને પીડા થાય તેવું કામ પ્રાણાંતે

પણ આચરતી નથી. જે પ્રાણી જગતને એક વલ્લભ એવા જૈનધર્મને સમ્યગ્ રીતે જાણે છે, તે સૂક્ષ્મ અને બાદર જીવની હિંસા કદી કરતો નથી. હે પૃથ્વીપાલ ! મેં તો પુષ્પમાળા જ કુતૂહળથી તેના કંઠમાં નાખી હતી, પરંતુ એ અચાનક જમીનપર પડી ગઇ, તેનું કારણ કાંઇ હું સમજી શકતી નથી." તે વખતે કામલતાની માતાએ ઘટ ઉઘાડીને કરૂણા સ્વરથી રડતાં રડતાં તે સર્પ રાજાને બતાવ્યો. કાલના રૂપ જેવા ભયંકર તે સર્પને જોઇને રાજાએ પણ રોષથી રક્ત મુખ કરી સોમાને કહ્યું કે:—'તું અસત્ય વચન શા માટે બોલે છે?' એટલે સોમા બોલી કે:— "હે પ્રજારક્ષક! આ ઘડામાં તો હું શ્રેષ્ઠ સુગંધવાળી એવી પુષ્પમાળા માત્ર જોઉં છું." આથી રાજાએ આશ્ચર્યથી કહ્યું કે:—"હે ભદ્રે ! જો તું સત્ય બોલતી હોય તો એ તારા હસ્તકમળમાં લઇને મને બતાવ." પછી જેણે પાપનો સમૂહ દૂર કર્યો છે એવી સોમાએ તે ભયંકર સર્પને જેટલામાં પોતાના કરકમળમાં લીધો, તેટલામાં તે એક મનોહર પુષ્પમાળા રાજાદિકના જોવામાં આવી. આથી તેઓએ વિસ્મય પામીને વિચાર્યું કે—' આ શું આશ્ચર્ય ?' એવામાં વસુમિત્રા બોલી કે:—"હે દેવ ! જો મારી સુતા નિર્વિષ થાય, તોજ હું સોમાને સાચી માની શકું." પછી રાજાની પ્રેરણા થતાં સોમાએ પાપરૂપ રજને દૂર કરનાર એવા જિનનામના જાપથી તરત તેને સજ્જ (નિર્વિષ) કરી. પછી રાજાએ અભય વચન આપીને તે પણ્યાંગનાને પૂછયું કે:–' હે ભદ્રે ! આ ઘડા સંબંધી સત્ય વૃત્તાંત કહે.' એટલે વસુમિત્રાએ પ્રસન્ન મુખથી રાજાને કહ્યું કે:–' હે સ્વામિન્ ! દુષ્ટ અભિપ્રાયવાળી અને સુતાના મોહને વશ થયેલી એવી મેં સોમાને મારી નાખવા આ મહા વિષધર છાની રીતે મારા માણસ પાસે લેવરાવીને પુષ્પભાજનમાં નખાવ્યો, પરંતુ સોમાના પ્રભાવથી તે સર્પ પુષ્પમાળા રૂપ થઈ ગયો. કારણ કે પવિત્ર જનોને સર્વત્ર વિષમ તે સમ (સરલ) થઇ જાય છે." પછી રાજા વિગેરે લોકોએ સોમાનો પુણ્યપ્રભાવ જોઇને તેની સ્તુતિ, વંદના અને પૂજા કરી. તે અવસરે સોમાના ગુણથી પ્રસન્ન થયેલ

સમ્યગ્દષ્ટિ દેવતાઓએ સોમા ઉપર કલ્પવૃક્ષના પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરી. આથી ગુણપાલ પણ સમસ્ત નગરમાં પ્રશંસાપાત્ર થયો અને તત્કાળ તે રાજાને અસાધારણ પ્રસાદ પામ્યો. આ લોકમાંજ જૈનધર્મને અદ્‌ભુત મહિમા જોઇને રૂદ્રદત્ત બ્રાહ્મણ પણ સરલ સ્વભાવી થઈ ગયો, અને તેજ વખતે વિનયથી શ્રેષ્ઠીના ચરણે પ્રણામ કરીને પોતે શ્રાવક થઇ સોમા પાસે પોતાના અપરાધની તેણે ક્ષમા માગી. પછી શ્રેષ્ઠીએ આગળ કરેલ એવી સોમા પોતાનાં સ્વામી સાથે પગલે પગલે થતા ઉત્સવપૂર્વક પોતાને ઘેર આવી. પછી સોમાની સાથે નિરંતર ભોગ ભોગવતાં ક્ષમાથી યોગીની જેમ તે વિપ્ર મહાઆનંદ પામ્યો. ગૃહસ્થધર્મને જાણનારી, સુખ દુઃખમાં સમાન સ્થિતિવાળી સુપાત્રે દાન આપતી, છ આવશ્યકમાં તત્પર અને સદાચારયુક્ત સોમા પણ વારંવાર જિનમતની ઉન્નતિ કરીને તે સમસ્ત પુરમાં સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને એક દૃષ્ટાંતરૂપ થઇ પડી.

હવે એકદા શ્રુતધરોમાં અગ્રેસર, અનેક લબ્ધિસંપન્ન, અનેક પ્રકારના પ્રભાવથી પૃથ્વીપર પ્રખ્યાત થયેલા, અહંપૂર્વિકાથી વ્યગ્ર થયેલા એવા નગરવાસી જનોથી નમન કરાતા અને તેજના નિધાનરૂપ એવા કોઈ સાધુ મધ્યાન્હકાળે સોમાને ઘેર ભિક્ષાને માટે પધાર્યા. સોમાએ પરમ ભક્તિ અને સત્ય આગ્રહપૂર્વક વિશુદ્ધ અન્ન, પાનાદિકથી તેમને પ્રતિલાભ્યા. પછી ગૃહસ્થના ભાજનમાં રહેલ ભોજ્યાદિકને તે સાધુએ દિવ્ય માયાથી તત્કાળ બહુજ સ્વલ્પ કરી મૂકયા. એવામાં નવદીક્ષિત, તપસ્વી, વિકૃત રૂપને ધારણ કરતા અને ક્રોધાગ્નિથી જાજ્વલ્યમાન થતા એવા કોઇ નિર્ગ્રંથ ત્યાં આવ્યા. તે ચાતુર્યવર્જિત, મૂઢ જનોમાં હીલના પામતા, કળાના સમૂહથી રહિત અને દિવસના સુધાકર જેવા પ્રભારહિત હોવા છતાં તેની પણ તેવીજ સ્વાભાવિક ભક્તિ કરતી એવી સોમાએ બહુજ આનંદપૂર્વક નવકોટીથી વિશુદ્ધ એવો આહાર વહોરાવ્યો. તે વખતે તેના તેવા પ્રકારનો મનોભાવ જાણીને તે મુનિ સાધુરૂપનો ત્યાગ કરી તત્કાળ

એક દેદીપ્યમાન કાંતિવાળો દેવ થઈ ગયો. તે વખતે સોમા સતીએ વિચાર કર્યો કેઃ—'સૂર્યની જેમ દુષ્પ્રેક્ષ્ય અને પરબ્રહ્મની જેમ દુર્ગમ એવું આ શું રૂપ દેખાય છે.?' એવામાં જેણે આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરેલ છે એવી સોમાને નમસ્કાર કરી અને હાથ જોડી દેવ કહેવા લાગ્યો કેઃ—ચંદ્ર જેવા મુખવાળી એવી હે સોમે! ત્રણ જગત્માં તુંજ ધન્ય છે, કે જે તારા સમ્યક્ત્વવ્રતની પ્રથમ દેવલોકના ઈંદ્રે દેવસભામાં હર્ષપૂર્વક સ્તુતિ કરી. પરંતુ તે સ્તુતિ સહન ન થવાથી **રત્નશેખર** નામના દેવ એવા મેં અહીં આવી બે સાધુનું રૂપ કરીને તારી પરીક્ષા કરી. કંઇ પણ ભેદ રાખ્યા વિના બંને સાધુપર સમાન ભક્તિને ધારણ કરતી એવી તેં અત્યારે સુરેંદ્રના કથનને સારી રીતે સત્ય કરી બતાવ્યું. પ્રભાવી દેવ અને ગુરૂનો તો સહુ કોઈ આદરપૂર્વક ભક્તિ કરે છે, પણ સામાન્ય ગુણી જનની તો કોઇ ભક્તિ કરનારા ભાગ્યેજ મળી શકશે. પરંતુ હે ભદ્રે! તારી તો મુનિઓપર સમાનજ ભક્તિ છે, એમ મેં સાક્ષાત્ જોયું. માટે અત્યારે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવોમાં તું તિલક સમાન છે. કહ્યું છે કેઃ—

"संघे तित्थयरंमि य सूरीसु रिसीसु गुणमहग्घेसु।
जेसिं चिय वहुमाणो, तेसिं चिय दंसणं सुद्धं" ॥१॥

"સંઘપર, તીર્થંકરપર, આચાર્યોપર, મુનિઓપર અને ગુણી જનોપર જેમનું બહુમાન હોય, તેમનું સમ્યક્ત્વ નિશ્ચય શુદ્ધ હોય છે." આ પ્રમાણે કહીને તેના ઘરના આંગણામાં સદ્ભક્તિપૂર્વક સુવર્ણની વૃષ્ટિ અને તેને નમસ્કાર કરીને દેવતા તરત સ્વર્ગમાં ચાલ્યો ગયો. પછી સમ્યગ્દૃષ્ટિ જનોથી પગલે પગલે પ્રસંશા પામતી એવી સોમા સપ્તક્ષેત્રમાં વ્યય કરી લક્ષ્મીને કૃતાર્થ કરવા લાગી.

એકદા ત્યાં ઉદ્યાનમાં જેમનું દર્શન જંતુઓને જીવન આપનાર છે, એવા **જિનચંદ્ર** આચાર્ય મુનિઓના પરિવાર સાથે પધાર્યા. તેમને નમસ્કાર કરવા અંતઃપુર સહિત રાજા અને ગુણપાલ વિગેરે શ્રદ્ધાળુ શ્રાવકો ત્યાં આવ્યા. તે વખતે મુનીંદ્રનું આગમન સાંભળીને

મેઘધ્વનિથી મયૂરીની જેમ ઉત્કંઠિત હૃદયવાળી એવી સોમા પણ પોતાના પ્રિયતમ સહિત વંદન કરવા ત્યાં આવી. એટલે કરૂણાના સાગર એવા ગુરૂમહારાજે તેમનાપર અનુગ્રહ કરીને સુધાના સ્વાદસમાન વાણીથી ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો કે:—

" श्रेयःसंततिमंदिरं सुरनराधीशस्थितेर्लग्नकः,
सर्वापत्प्रकटप्रवासपटहः सिद्धिश्रियः कार्मणम् ।
धर्मः प्राणिदयासुसत्यवचनास्तेयादिरूपो महा –
भाग्यादेव शरीरिभिर्जिनपतिप्रोक्तः समासाद्यते " ॥ १ ॥

" શ્રેયઃશ્રેણીના મંદિરરૂપ, સુરેંદ્ર અને નરેંદ્રની સ્થિતિમાં લઈ જનાર, સર્વ આપત્તિઓનો બહિષ્કાર કરવામાં જાહેર પટહ સમાન, સિદ્ધિશ્રીનું એક કાર્મણ અને જીવદયા, સત્ય વચન, અસ્તેયાદિરૂપ તથા જિનભગવતે પ્રરૂપેલ એવા ધર્મને પ્રાણીઓ મહાભાગ્યથી જ પામી શકે છે. " તે ધર્મના શુદ્ધ દેવ, ગુરૂ અને ધર્મમાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધારૂપ સમ્યકત્વને સુજ્ઞ જનોએ દ્વારરૂપ કહેલ છે. આ સંસારમાં પ્રાણીએ સર્વ સંપત્તિઓ મેળવી હશે, પરંતુ શુદ્ધ સમ્યકત્વ તો પ્રાયઃ તેણે કદી મેળવ્યુંજ નથી. જો એક વાર પણ સુધાના આસ્વાદ સમાન એવા તે સમ્યક્ત્વનો લાભ થાય, તો સુજ્ઞજને ભવ્યપણાનો નિશ્ચય કરી લેવો. સમ્યકત્વથી સંશુદ્ધ એવું સ્વલ્પ પણ જો જૈનઅનુષ્ઠાન (ધાર્મિક ક્રિયા) કરવામાં આવે, તો તે અવશ્ય બહુ નિર્જરાના કારણરૂપ થાય છે. કહ્યું છે કે:—

" जं अन्नाणी कम्मं, खवेइ बहुयाहिं वासकोडीहिं ।
तं नाणी तिहिं गुत्तो, खवेइ ऊसासमित्तेण. " ॥ १॥

" અજ્ઞાની જે કર્મ અનેક વર્ષકોટી સુધી ખપાવે, તે કર્મ જ્ઞાની ત્રણ ગુપ્તિ સહિત થઈને એક શ્વાસમાં ખપાવી શકે છે. " સમ્યકત્વની પ્રાપ્તિ થતાં જો પવિત્ર એવા ચારિત્રનો લાભ થાય, તો ભવ્ય જીવો એક કે બે ભવમાં મોક્ષ પામી શકે છે.

આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને પ્રતિબોધ પામેલ એવા રાજાએ ગુણપાલ વિગેરેની સાથે ગુરૂમહારાજ પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરી, અને સંસારના ભોગથી વિરક્ત એવી ભોગાવતી પ્રમુખ સ્ત્રીઓએ પણ સોમાની સાથે આનંદપૂર્વક દીક્ષા લીધી. તથા રૂદ્રદત્તાદિક સર્વે બાર વ્રત લઇને સમ્યકત્વતત્ત્વમાં કુશળ એવા દ્રઢ શ્રાવકો થયા. હે સ્વામિન્ ! આ બધું સાક્ષાત્ નજરે જોઇને સુખને ઇચ્છતી એવી મેં પણ સદ્ગુરૂની પાસે શુદ્ધ સમ્યકત્વરૂપ માણિક્ય અંગીકાર કર્યું."

આ પ્રમાણે પ્રિયાએ કહેલ વિપ્રસુતાનું સમ્યકત્વરૂપ સત્ફળયુક્ત અને હૃદયને રૂચિકર એવું નિર્મળ ચરિત્ર સાંભળીને અર્હદ્દાસ શેઠ સ્ત્રીઓ સાથે અતિશય આનંદ પામ્યો. એવામાં અનાદિ મિથ્યાત્વરૂપ પુરાણા (જુના) મદિરાથી મોહિત થયેલ એવી કુંદલતા બોલી કે:—' આ બધું કપોલકલ્પિત છે. ' તે વખતે રાજા વિગેરેએ વિચાર કર્યો કે:—' અહો ! મિથ્યાદષ્ટિઓમાં અગ્રેસર એવી એના હૃદયમાં આ અશ્રદ્ધાન (મિથ્યાત્વ) તે કેવા પ્રકારનું છે? કહ્યું છે કે:-

" संतमसंतं दोषं, वदंति ये धर्मकारिणः पुंसः ।
प्रत्यक्षं लोकानां, रव्याता मिथ्याद्दशस्तेऽत्र " ॥ १ ॥

" જેઓ ધર્મી પુરૂષના અછતા દોષને લોકો આગળ કહેતા ફરે છે, તેમને અહિં મિથ્યાદષ્ટિ કહ્યા છે. "

હે ભવ્ય જનો ! સમ્યકત્વપ્રાપ્તિનું નિરૂપણ કરનારી એવી ચંદનશ્રીની કથા સમ્યગ્ રીતે સાંભળીને સમસ્ત કલ્યાણ આપવામાં કલ્પવૃક્ષ સદશ એવા સમ્યકત્વતત્ત્વમાં મનને દ્રઢ રાખો.

॥ इति सम्यक्त्वकौमुद्यां तृतीया कथा ॥

હવે શ્રેષ્ઠીએ વિષ્ણુશ્રીને કહ્યું કે:— "આર્હત ધર્મનાં કુશળ એવી હે ભદ્રે ! તુ તારી શુદ્ધ સમ્યકત્વ પ્રાપ્તિના હેતુરૂપ એવી કથા કહે " પોતાના સ્વામીનો આદેશ થતાં મનમાં મુદિત થતી એવી તે વિષ્ણુશ્રી પણ સમ્યકત્વના કારણરૂપ એવું પોતાનું વૃત્તાંત આ પ્રમાણે કહેવા લાગી:—

" તીર્થોની શ્રેણીઓથી પવિત્ર એવા ભરતક્ષેત્રમાં વસુધાના શ્રીવત્સ સમાન અને કલ્યાણશાળી માણસોનું એક સ્થાન એવો વચ્છ નામનો દેશ છે. જે દેશમાં સ્તુતિપાત્ર એવી પવિત્ર ગાયો, સ્ત્રીઓ પર્વતો અને પવિત્ર જળવાળી નદીઓ (ગાય અને સ્ત્રી પક્ષે દૂધ) પવિત્ર જળને ધારણ કરતી.રાજ્યમંદિરોની આંગણભૂમિ નિરંતર શોભી રહી છે, ત્યાં સચિત્ર ઘરોથી સુશોભિત અને માનિનીઓના મુખરૂપ ચંદ્રમાથી પૂર્ણિમાની જેમ સદા પ્રકાશિત એવી કૌશાંબી નામે નગરી છે. બહુ આશ્ચર્યની વાત છે કે, જ્યાં રાજાઓ ક્ષમાધર (પૃથ્વીધર,)તપસ્વીઓ, સકલત્ર (સકળનું રક્ષણ કરનારા,) અને ઘરો સદાચારી (સારા આચારવાળા—સદા—ચારી—ચાલવાવાળા) જોવામાં આવે છે. અને જ્યાં કુલીન પુરૂષો, દેવપૂજા, દયા, દાન, વિદ્યા, અને સદ્ગુરૂભક્તિમાં નિર્દોષ વ્યસન ધરાવે છે. ત્યાં જયશ્રીનું ક્રીડાસ્થાન, ઈંદ્ર સમાન બલિષ્ઠ અને ક્ષત્રિયવ્રતથી પ્રખ્યાત થયેલો એવો અજિતંજય નામે રાજા હતો. લોકમાં નિરંતર અદલ ન્યાય અને સદ્વ્યવહારની સર્વત્ર સમાનતાનું તોલન કરવામાં જે રાજાનો પ્રતાપ એજ સાક્ષીભૂત હતો. તથા સમિતિ (સદ્વર્ત્તન)માં વર્ત્તતા એવા જે રાજાના હૃદય અને હસ્તકમળ કદાપિ સદ્ધર્મ (શ્રેષ્ઠ ધનુષ્ય) ની સ્થિતિ રહિત ન હતાં. જેના શીલના પ્રભાવથી સતી સ્ત્રીઓ સત્યપણે ભાસે છે એવી અને સુવર્ણ સમાન પ્રભાવાળી એવી સુપ્રભા નામની તેને પ્રિયા હતી. દાક્ષિણ્ય અને શોભાના નિવાસરૂપ તથા તે તે ગુણગણથી વ્યાપ્ત એવા જેના હૃદયકમળમાં સદ્વિવેકરૂપ હંસ સદા રમણ કરતો હતો. તે રાજાને સર્જ્જનોમાં પોતે બ્રહ્મજ્ઞ તરીકે પ્રખ્યાત થયેલો છતાં બ્રહ્મ (બ્રહ્મચર્ય) રૂપ વિત્તનું હરણ કરનાર તથા વિશ્વાસપાત્ર એવો સોમશર્મા નામે પ્રધાન હતો. પરંતુ તે કુપાત્રે દાન કરવામાં નિરંતર રક્ત હતો. કારણ કે ભૂંડને કાદવવાળી તલાવડી પ્રાય: પ્રીતિકર થાય છે. તેથી જેઓ અબ્રહ્મચારી, મિથ્યા ઉપદેશક અને પરિગ્રહધારી હતા, તેમને તે પ્રધાન વિત્તદાન કરતો હતો. ' ક્ષારભૂમિમાં વાવેલ બીજરાશિ કદી ઉગતી નથી ' એમ કુશાગ્રપ્રેરિત એવો તે મૂઢ કદી જાણતોજ ન હતો.

એવામાં એકદા સમાધિ અને સમતાવંત તથા શાશ્વત આનંદને આપનારા એવા શ્રીમાન્ કેશિદેવ મુનીશ્વર ત્યાં પધાર્યા. તેમના શિષ્યોમાં કેટલાક એક માસના, કેટલાક બે માસના, કેટલાક ત્રણ માસના અને કેટલાક ચાર માસના ઉપવાસી હતા તથા કેટલાક સત્ત્વવંત જનોમાં અગ્રેસર તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા હતા. તેમજ ચૌદપૂર્વ, નવપૂર્વ અને દશપૂર્વના અભ્યાસી પણ ઘણા ભાગ્યશાળી શિષ્યો હતા. હવે કલ્યાણના સાક્ષાત્ ભંડારરૂપ, દશ પૂર્વના વેત્તા, દૃષ્ટિથી જોઇને પૃથ્વીપર પગ મૂકતા અને ઇંદ્રિયોને અત્યંત ગુપ્ત (વશ) રાખનાર એવા એક **સમાધિગુપ્ત** નામના રાજર્ષિ સાધુ માસખમણને પારણે સોમશર્મા મંત્રીશ્વરને ઘેર ભિક્ષાને માટે આવ્યા. પાત્રોમાં પરમ પાત્ર એવા ત્યાં આવેલા મુનીશ્વરને જોઇને મંત્રી લઘુકર્મી હોવાથી તરત ઉઠીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:—" અહો! આજે મારે ઘેર ખરેખર! અનભ્ર (વાદળાં વિના) વૃષ્ટિ થઇ કે ભિક્ષા લેવાને પવિત્ર પાત્ર એવા આ તપોધન (તપસ્વી) મુનિ અહિં પધાર્યા. સત્ય, શીલ અને દયાયુક્ત, નિઃશેષ સંગરહિત તથા સ્વર્ગ અને સિદ્ધિસુખ આપનાર એવું પાત્ર ભાગ્યયોગેજ પ્રાપ્ત થાય છે." પછી પોતાના કેશથી તે મુનિના ચરણની રજ પ્રમાર્જી અને અંજલિ જોડી નમસ્કાર કરીને મંત્રીએ આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરી:—" હે મુને! મારા નિમિત્તે તૈયાર કરેલ અને ત્રિધાશુદ્ધ એવા પરમાન્નનો અહીં યોગ છે, માટે મારાપર અનુગ્રહ કરી તેને ગ્રહણ કરીને આપ પારણું કરો." એટલે એષણીય (કલ્પ્ય) આહાર અને મંત્રીની ઉત્કૃષ્ટ ભાવના જોઇને તેના પુણ્યથી પ્રેરાયલા એવા મુનિએ પણ તેની આગળ પાત્ર પ્રસાર્યું. એટલે 'હું ધન્ય અને કૃતપુણ્ય થયો' એમ બોલતા અને રોમાંચિત શરીરવાળા એવા પ્રધાને સાકર અને ઘૃતથી વાસિત એવું પરમાન્ન તેમને વહોરાવ્યું. તે વખતે સુપાત્રદાનથી સંતુષ્ટ થયેલા એવા સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવતાઓએ સચિવને ઘેર પાંચ શ્રેષ્ઠ આશ્ચર્ય પ્રગટ કર્યાં. આ આશ્ચર્ય જોઇને મંત્રીએ મનમાં વિચાર કર્યો કે:—" અહો! જગતમાં સ્વલ્પ દાનનું પણ

કેટલું અદ્ભુત ફળ મળે છે? વૈષ્ણવ-ધર્મમાર્ગમાં જેટલાં દાન કહ્યાં છે, તે બધાં દાન મેં વિપ્રોને અનેકવાર આપ્યાં, પરંતુ તે દાનોમાં કયાંય પણ પ્રભાવ મારા જોવામાં ન આવ્યો અને આ મુનિદાનનું તો મને અત્યારેજ અહીં મોટું ફળ મળ્યું. માટે પાત્રાપાત્રનો વિભાગ (ભેદ) અને દેયાદેયની વિચારણા તથા દાનનું ફળ એ મુનિની પાસે પૂછુયું કે, હે ભગવન્ ! દાનનું સમગ્ર સ્વરૂપ મને કહો."
આ પ્રમાણે સચિવની વિજ્ઞપ્તિથી મુનીશ્વર કહેવા લાગ્યા કેઃ—" હે ભદ્ર ! સર્વ સુખનું કારણ અને પુણ્યનું સાધન એવું એ દાન–જ્ઞાન, અભય, સુપાત્ર અને અનુકંપા–એમ ચાર પ્રકારે છે. તેમાં ભવ્યજીવોને અનુગ્રહબુદ્ધિથી શ્રીસર્વજ્ઞના આગમનું દાન જે આપવું, તે જ્ઞાનદાન કહેવાય છે. જેમ સર્વ ઇંદ્રિયોમાં ચક્ષુ ઇંદ્રિય પ્રધાન (શ્રેષ્ઠ) છે, તેમ સમગ્ર દાનોમાં જ્ઞાનદાન ઉત્કૃષ્ટ કહેલ છે. શ્રુત (જૈનાગમ) લખીને યા લખાવીને મુનીઓને આપવું. તેના એક અક્ષરદાનથી પણ એક લાખ વર્ષ સુધી દેવતાની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. વળી એ દાનના પ્રભાવથી ભવાંતરમાં પ્રાણી શ્રુતજ્ઞાની અને કેવળજ્ઞાની થઇ વિશ્વમાં પૂજનીય થાય છે. આરંભના કારણરૂપ એવા શાસ્ત્રનો દ્રવ્યથી વિનિમય (ફેરબદલી) કરી જે અજ્ઞ પ્રાણી બીજાને આપે છે, તે ભવાંતરમાં તેનુ ફળ પામી શકતો નથી. જે પ્રાણી યથાશક્તિ સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ જીવોનું રક્ષણ કરે છે, તે ધર્મનુ એક જીવિતરૂપ બીજું દયાદાન કહેલ છે. સ્વપરના આગમ અને શાસ્ત્રોમાં સર્વ અન્યધર્મીઓની સાથે આ દાનના ફળની ઉપમા મહર્ષિઓના જોવામાં કયાં આવી નથી. કહ્યું છે કેઃ—

" मेरुगिरिकणयदाणं, धन्नाणं देइ कोडिरासीओ ।
इक्कं वहेउ जीवं, न छुट्टए तेण पावेण " ॥ १ ॥

" પ્રાણી મેરૂ પર્વતના જેટલું સુવર્ણદાન આપે અથવા તો દ્રવ્યની અનેક કોટીઓ દાન કરે, તો પણ એક જીવના વધથી થયેલ પાપથી તે મુક્ત થઇ ન શકે. " પરમતના શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કેઃ-

"एकतः ऋतवः सर्वे, समग्रवरदक्षिणाः ।
एकतो भयभीतस्य, प्राणिनः प्राणरक्षणम् " ॥ १ ॥
"सर्वे वेदा न तत्कुर्युः सर्वे यज्ञाश्च भारत ! ।
सर्वे तीर्थाभिषेकाश्च, यत्कुर्यात् प्राणिनां दया " ॥ २ ॥

"એક તરફ સમગ્ર શ્રેષ્ઠ દક્ષિણાઓ સાથે સર્વ યજ્ઞો અને એક તરફ ભયભીત પ્રાણીનુ સરક્ષણ કરવુ, તે સમાન છે. હે અર્જુન ! જીવદયાથી જેટલું પુણ્ય થાય છે, તેટલુ પુણ્ય સર્વ યજ્ઞો કરતા, સર્વ વેદો સાંભળતાં અને સર્વ તીર્થોનો અભિષેક કરતાં પણ પ્રાપ્ત થતુ નથી." દયાથી ઉત્પન્ન થતા ફળનો ઉપભોગ કરતાં પણ તે અક્ષીણ ભડારની જેમ કોટી ભવ સુધી પણ પ્રાયઃ કદી ક્ષીણ થતુ નથી. સંસારસાગરમાં બૂડતા પ્રાણીઓને જે નાવ સમાન સહાય કરે છે, અને સત્ક્રિયા તથા સદ્જ્ઞાનથી જે મડિત છે એવા પાત્રને વિદ્વાનોએ સુપાત્ર કહેલ છે. કહ્યું છે કે:—

"ज्ञानं क्रिया च द्वयमस्ति यत्र, तत्कीर्त्तितं केवलिभिः सुपात्रम् ।
श्रद्धाप्रकर्षप्रसरेण दानं, तस्मै प्रदत्तं खलु मोक्षदायि " ॥ १ ॥

"જ્યાં જ્ઞાન અને ક્રિયા—બને વિદ્યમાન છે, તેને કેવળી ભગવતોએ સુપાત્ર કહેલ છે. તેમને શ્રદ્ધાપ્રકર્ષની વિશેષતાથી દાન આપતાં ખરેખર ! તે મોક્ષ આપનાર થાય છે." તે તે ગુણોને અનુસારે સત્પુણ્યના એક ફળને ધારણ કરનાર એવા ચતુર્વિધ શ્રી સંઘને પણ સામાન્યતઃ સુપાત્ર કહેલ છે. કહ્યુ છે કેઃ—

"उत्तमपत्तं साहू, मज्झिमपत्तं च सावया भणिया ।
अविरयसम्मद्दिट्ठी, जहन्नपत्तं मुणेयव्वं " ॥ १ ॥

"ઉત્તમ પાત્ર સાધુ, મધ્યમ પાત્ર શ્રાવક અને અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિને જઘન્ય પાત્ર કહેલ છે." જેના ભવનનો શ્રીસઘે સહર્ષ સ્પર્શ કર્યો, તેના આંગણામાં રૂચિર સુવર્ણની ધારા પડી, તેના ઘરમાં શ્રેષ્ઠ એવા રત્નોનું નિધાન આવ્યુ અને તેના મદિરે કલ્પલ

તાની ઉત્પત્તિ થઇ સમજવી. તત્ત્વજ્ઞ પુરૂષો તો જગતમાં અદ્ભુત એવા જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપથી પવિત્ર એવા મુનીશ્વરોને વિશેષ રીતે સુપાત્ર કહે છે. વિશુદ્ધ જે આહાર અને વસ્ત્રાદિક ભક્તિપૂર્વક આપવામાં આવે છે, તે ધર્મના આધારરૂપ હોવાથી ત્રીજું સુપાત્રદાન કહેવાય છે. વળી બ્રહ્મચર્ય, સમ્યક્ત્વ અથવા માર્ગાનુસારીપણાનો અન્ય કોઈ ગુણ જ્યાં જોવામાં આવે, ત્યાં પણ પાત્રતા કહી છે. મોક્ષાર્થી એવા ભવ્ય પ્રાણીએ બ્રહ્મચારી એવા મુનિને શ્રદ્ધા અને આદરપૂર્વક કલ્પનીય વસ્તુનું દાન આપવું. નિરંતર આર્ત્ત અને રૌદ્રધ્યાન યુક્ત, સત્ય, શીલ અને દયા રહિત, સ્ત્રી પુત્ર વિગેરેમાં આસક્ત, બહુ આરંભ અને પરિગ્રહયુક્ત, મિથ્યાત્વથી કલુષિત મનવાળો અને ધર્મવંત જનોની નિંદા કરનાર એવા જનને તત્ત્વજ્ઞ પુરૂષો સુપાત્ર તરીકે કદાપિ માનતાજ નથી. ભવાંતરની પુણ્યબુદ્ધિથી, કુશાસ્ત્રના માર્ગમાં મોહિત થયેલા એવા જનોને સુવર્ણ અને ગાય વિગેરે જે આપવામાં આવે છે, તે ખરેખર અનર્થ-ફળને આપનાર થાય છે. કહ્યું છે કેઃ—

" उप्तं यदूषरे क्षेत्रे, बीजं भवति निष्फलम् ।
तथाऽपात्रेषु यद्दत्तं, तद्दानं न फलेग्रहि ॥१॥
एकवापीजलं यद्व–दिक्षौ सुस्वादुतां भजेत् ।
निम्बे च कटुतां तद्वत्, पात्रापात्रेषु योजितम् " ॥२॥

"ક્ષારભૂમિમાં વાવેલ બીજ જેમ નિષ્ફળ થાય છે, તેમ અપાત્રને આપવામાં આવેલ દાન સફળ થતું નથી. એકજ વાવનું જળ જેમ શેલડીમાં સુસ્વાદિષ્ટ અને નિંબમાં કટુ થઇ જાય છે, તેમ પાત્રાપાત્રની વિચારણા સમજવી." હે મંત્રીશ્વર! સુપાત્રે દાન આપતાં પણ ભાવ પ્રમાણેજ ફળ મળે છે. વિશુદ્ધ ભાવવિના આપેલ દાન સ્વલ્પ ફળદાયક થાય છે. અને પ્રાણીઓને દુઃખની શાંતિ માટે કૃપાથી જે દાન આપવામાં આવે, તેને જિનેશ્વરોએ ચોથું દયાદાન કહેલ છે. કહ્યું છે કેઃ—

" दीनादिकेभ्योपि दयाप्रधानं, दानं तु भोगादिकरं प्रदेयम् ।
दीक्षाक्षणे तीर्थकृतोपि पात्रापात्रादिचर्चां ददतो न चक्रुः " ॥१॥

" દયાપ્રધાન અને ભોગાદિક સુખને આપવાવાળું એવું દીન જનોને પણ દાન આપવું. કારણ કે તીર્થંકરો પણ દીક્ષા અવસરે દાન આપતાં પાત્રાપાત્રનો વિચાર કરતા નથી. " આ સાંભળીને મંત્રીએ પુનઃ પૂછ્યું કે:–" હે સ્વામિન્! જેમ આજે હું સદ્દાનનો અતિશય પામ્યો, તેમ પૂર્વે કોઇને એવો લાભ મળ્યો છે ? " મુનીશ્વર બોલ્યા કે:–હે મહાભાગ ! પૂર્વે **મત્સ્યોદરાદિક** અનેક જનો ભવાંતરમાં સુપાત્રદાનનું આશ્ચર્યજનક ફળ પામ્યા છે. વળી **ચંદના** (ચંદનબાળા) અને **મૂલદેવ** વિગેરે તેજ ભવમાં મહોદય પામ્યા અને શ્રેયાંસાદિક રાજાઓ બન્ને લોકમાં સુખસંપત્તિ પામ્યા. તથાપિ હે મંત્રીશ્વર ! સુપાત્રદાનના માહાત્મ્યને દર્શાવનારૂં, આશ્ચર્યકારક અને સ્વલ્પ સમય પહેલાં બનેલ એવું દષ્ટાંત સાંભળ:—

" દક્ષિણ દિશામાં પ્રખ્યાત એવા **વિજય** નામના નગરમાં **સોમપ્રભ** નામે રાજા હતો અને **સોમપ્રભા** નામની તેની રાણી હતી. વેદથી મૂઢ મનવાળો અને મિથ્યાત્વરૂપ અંધકારથી મોહિત થઈ (મુઝાઇ) ગયેલો એવો તે રાજા નિરંતર બ્રાહ્મણોમાંજ ખરી પાત્રતા માનતો હતો. વળી રાજસભામા પણ તે બોલતો કે:–– ' બ્રાહ્મણો આપણા પૂર્વજોને પ્રસન્ન રાખે છે અને બ્રાહ્મણોને લીધેજ આ લોક રહી શકે છે, માટે સુજ્ઞ જનોને બ્રાહ્મણો પૂજવા લાયક છે. કહ્યું છે કે:—

" गोभिर्विप्रैश्च वेदैश्च, सतीभिः सत्यवादिभिः ।
अलुब्धैर्दानशीलैश्च, सप्तभिर्धार्यते जगत् " ॥ १ ॥

" ગાયો, બ્રાહ્મણો, વેદો, સતીઓ, સત્યવાદીઓ, સંતુષ્ટ જનો અને દાતારો—એ સાતથી આ જગત્ રહી શકે છે. " પરંતુ મિથ્યાત્વથી મૂઢ થયેલ એવો તે રાજા જાણતો ન હતો કે, તે બ્રાહ્મણો કેવા આચારવાળા અને કેવા સ્વરૂપવાળા હોવા જોઇએ ? જિતેંદ્રિય,

અલ્પ આરંભવાળા, સત્ય, શીલ અને દયાયુક્ત અને ગૃહસ્થધર્મનું સેવન કરતા એવા બ્રાહ્મણો લોકમાં પાત્ર ગણાય છે. કહ્યું છે કે:—

" ये तपस्यंति विद्वांसः, सत्यशौचजितेंद्रियाः ।
तानहं ब्राह्मणान् मन्ये, शेषान् शूद्रान् युधिष्ठिर ! ॥ १ ॥
क्षमा दया दमो ध्यानं, सत्यं शीलं धृतिर्घृणा।
विद्या विज्ञानमास्तिक्य—मेतद् ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २ ॥
शूद्रोपि शीलसंपन्नो, गुणवान् ब्राह्मणो भवेत् ।
ब्राह्मणोपि क्रियाहीनः, शूद्रापत्यसमो भवेत् ॥ ३ ॥
ये शांतदांताः श्रुतिपूर्णकर्णा, जितेंद्रियाः प्राणिवधे निवृत्ताः ।
परिग्रहे संकुचिता गृहस्थास्ते ब्राह्मणास्तारयितुं समर्थाः" ॥ ४ ॥

" જેઓ તપસ્વી, વિદ્વાન્ અને સત્ય, પવિત્ર તથા જિતેંદ્રિય છે, હે યુધિષ્ઠિર ! તેમનેજ હું બ્રાહ્મણ માનું છું, બીજા બધા શૂદ્ર છે. ક્ષમા, દયા, દમન, ધ્યાન, સત્ય, શીલ, ધીરજ, લજ્જા, વિદ્યા, વિજ્ઞાન અને આસ્તિક્ય—એ બ્રાહ્મણના લક્ષણો છે. શીલસંપન્ન અને ગુણવાન્ એવો શૂદ્ર પણ બ્રાહ્મણ થાય છે, અને ક્રિયાહીન જો બ્રાહ્મણ હોય, તો તે શૂદ્ર સમાન છે. શાંત, દાંત, શાસ્ત્રજ્ઞ, જિતેંદ્રિય, જીવહિંસાથી નિવૃત્ત, અને અલ્પ પરિગ્રહવાળા એવા ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણોજ અન્યને તારવા સમર્થ થાય છે."

એકદા સ્વર્ગની ઇચ્છાવાળા અને કોટી સુવર્ણનો વ્યય કરવાને ઉત્સુક એવા રાજાએ પુણ્ય ઉપાર્જન કરવા યજ્ઞ કરવાનો આરંભ કર્યો. તે રાજાએ બોલાવેલા, જુદા જુદા દેશના રહેવાસી અને વેદ વિદ્યામાં નિપુણ એવા સ્માર્ત્ત (સ્મૃતિને માનનાર) અને પૌરાણિક અનેક બ્રાહ્મણો ત્યાં આવ્યા, અને રાજાની આજ્ઞાથી વેદોક્ત વિધિની ઉદ્‌ઘોષણા કરીને સ્વર્ગપ્રાપ્તિને માટે તે બ્રાહ્મણો ત્યાં યજ્ઞકર્મ કરવા લાગ્યા. હવે યજ્ઞશાળાની સમીપે જૈનધર્મી, ભોગોપભોગ-વ્રતધારી, નિઃસ્પૃહ મનવાળા અને નિર્દોષ વૃત્તિથી આજીવિકા ચલાવનાર એવા

વિશ્વભૂતિ નામના બ્રાહ્મણનું, જાણે પુણ્યનું મંદિર હોય અને અતિથિ દેવતાઓ જ્યાં સત્કાર પામે છે એવું નિવાસસ્થાન હતું. તે વિપ્રને સતીઓમાં અલંકારરૂપ, જૈન ધર્મની ધુરાને ધારણ કરવાવાળી અને સંતુષ્ટ હૃદયકમળવાળી એવી સતી નામે પત્ની હતી. તે દંપતી જિનભગવંત પાસે નૈવેદ્ય મૂકીને અને અતિથિપૂજન કરીને શેષ ભોજનથી પોતાના પ્રાણુ ધારણુ કરતા હતા. એક દિવસે નિર્દોષવૃત્તિથી પ્રાપ્ત થયેલા ઘઉંના તે વિપ્રે ઘણા પુડલા બનાવ્યા અને સતીએ તેના ત્રણુ ભાગ કરીને રાખ્યા હતા.તે દિવસે તપસ્વી અને આશ્રવનિરોધી એવા કોઇ સાધુ ભિક્ષાને માટે ભાગ્યયોગે તેમને ઘેર પધાર્યા. એટલે શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી તેમને નમસ્કાર કરીને જાણે નૃપત્વ પ્રાપ્ત થયું હોય તેમ હૃષ્ટ થઇ અંજલિ જોડીને તે બ્રાહ્મણે વિજ્ઞપ્તિ કરી કેઃ—"હે પ્રભો! આજ મારો મનુષ્યજન્મ સફળ થયો અને ગૃહસ્થતા પણુ કૃતાર્થ થઈ કે આપ જેવા મુક્તિમાર્ગના પ્રકાશક એવા સુપાત્ર મારે ઘેર પધાર્યા, માટે હે વિભો! કૃપા કરી આ ત્રણુ પિંડમાંથી એક પિંડ આપ ગ્રહણુ કરો." મુનિ બોલ્યા કેઃ—'હે ભદ્ર! આ ત્રણુ પિંડ કરી રાખવાનું શું કારણુ?' તેણે કહ્યુ કેઃ—'આ બે પિંડ દેવ અને અતિથિની ભક્તિ કરવા જુદા રાખ્યા છે; અને તૃતીય પિંડ અમારા શરીરનિર્વાહને માટે રાખેલ છે. મુનીશ્વરે ત્રીજા પિંડને વિશુદ્ધ જાણીને ગ્રહણુ કરવા પોતાની ઇચ્છા જણાવી. એટલે દાતારના સાત ગુણોને ધારણુ કરતા એવા તે વિપ્રે પણુ ત્રીજા પિંડમાંથી તેમને વહોરાવ્યું. કહ્યું છે કેઃ—

"श्रद्धा तुष्टिर्भक्ति–र्विज्ञानमलोभता क्षमा शक्तिः ।
यत्रैते सप्त गुणा–स्तं दातार प्रशंसंति" ॥ १ ॥

"શ્રદ્ધા, સંતોષ, ભક્તિ, વિજ્ઞાન, નિર્લોભતા, ક્ષમા અને શક્તિ આ સાત ગુણયુક્ત દાતાર પ્રશંસાપાત્ર છે." હવે તે મુનિને દાન આપીને પોતાને કૃતાર્થ માનતો એવો તે વિશ્વભૂતિ વિપ્ર પાત્રદાનના આ પાંચ ભૂષણને ધારણુ કરવા લાગ્યોઃ—

"आनंदाश्रूणि रोमांचो, बहुमानं प्रियं वचः ।
किं चानुमोदना पात्र-दानभूषणपंचकम्" ॥ १ ॥

"આનંદાશ્રુ, રોમાંચ, બહુમાન, પ્રિય વચન અને અનુમોદના એ સુપાત્રદાનના પાંચ ભૂષણ છે." પછી દેવતાઓએ તે વિપ્રના મસ્તકપર સુગંધિ જળ અને કલ્પવૃક્ષના પુષ્પોની તથા ગૃહાંગણમાં રત્નોની વૃષ્ટિ કરી. તે વખતે નજીકમાં રહેલા યજ્ઞાચાર્યો તે આશ્ચર્યથી વિસ્મય પામીને ત્યાં આવેલા રાજાને આનંદપૂર્વક આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા'–"હે મહીંદ્ર! યજ્ઞમંત્રોનો પ્રભાવ ખરેખર! જગતમાં અદ્દભુત છે. કે જેથી સાક્ષાત્ પગલે પગલે આ રત્નવૃષ્ટિ થઈ." રાજાએ મુદિત થઈને કહ્યું કે –'એ વાત ખરેખર સત્ય છે.' અથવા તો મિથ્યાત્વથી મોહિત થયેલો પ્રાણી યથાસ્થિત ક્યાંથી સમજી શકે? હવે લોભ અને ક્ષોભને વશ થઈ તે બ્રાહ્મણો જેટલામાં રત્નો લેવા લાગ્યા, તેટલામા તે બધા ભયંકર વીંછી થઈ ગયા અને કેટલાક બ્રાહ્મણોને હાથ અને પગમાં તે ડસ્યા. તેથી તેઓ રંકની જેમ કરૂણસ્વરે પોકાર કરવા લાગ્યા ત્યાં વિષના વેગથી દુઃખાર્ત્ત થયેલા એવા તેઓ વિવિધ ઔષધિઓ તથા વેદોક્ત મંત્ર-તંત્રોથી પણ વિષમુક્ત થઇ ન શક્યા. તે અવસરે આકાશમા દિવ્ય વાણી થઈ કે,–"આ યજ્ઞનું ફળ કે વેદ મંત્રોનો મહિમા નથી, પરંતુ વિધિપૂર્વક વિશ્વભૂતિ વિપ્રે કરેલ સુપાત્રદાનનું અહીંજ પ્રાપ્ત થયેલું એ અદ્દભુત ફળ છે. માટે એ દિવ્ય રત્નોને યત્નપૂર્વક માથે ઉપાડીને તમે તે આર્હત વિપ્રના ઘરમાં સત્વર મુકી દો અને જો કુશળતા ચાહતા હો, તો તમે બધા સાથે મળી તે વિપ્રના ચરણે પ્રણામ કરીને પાત્રાપાત્રનો ખુલાસો પૂછો." આ પ્રમાણે દિવ્ય વચન સાભળીને તેઓ જેટલામા તેમ કરવા તૈયાર થયા, તેવામાં વીંછીઓ બધા રત્ન થઇ ગયા અને તેમની પીડા શાંત થઈ ગઈ. પછી રાજાએ વિચારજ્ઞ એવા વિશ્વભૂતિને બોલાવી નમસ્કાર કરીને દાનના ભેદ અને ફળાદિકનો વિચાર પૂછયો. દ્રાક્ષના રસ સમાન મધુર એવી રાજાની વાણી સાંભળીને પવિત્ર અને

સર્વજ્ઞના ધર્મને જાણનાર એવો વિશ્વભૂતિ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:-" હે વિભો ! આ પાત્રાપાત્રનો વિચાર જો કે અગાધ છે, તથાપિ તત્ત્વમાર્ગના અનુસારે સંક્ષેપથી કહું છું તે સાંભળો-મહર્ષિઓએ આરંભ અને પરિગ્રહરહિત અને તપ, શીલ તથા દયાયુક્ત એવા ચારિત્રવંતને ઉત્તમ પાત્ર કહેલ છે, અને સત્ય, શૌચ તથા દયામાં વર્ત્તનાર, બાર વ્રતધારી અને સમ્યક્ત્વ સંયુક્ત એવા ગૃહસ્થોને મધ્યમ પાત્ર કહેલ છે, તથા જેઓ ચોથા ગુણસ્થાને વર્ત્તતા હોય અને તત્ત્વના અભિલાષી હોય એવા અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવો પણ જઘન્યપાત્ર ગણાય છે. તેમજ જેઓ આર્ત્ત, દીન, હીન અંગવાળા અને ક્ષુધાદિથી દુઃખિત છે, તેમને પણ સર્વદા સત્કૃપાપૂર્વક સજ્જનોએ દાન તો આપવું જ. ઉક્ત પાત્રોને પોતાના શક્ત્યનુસારે દાન દેતા ગૃહસ્થ, તપ અને શીલરહિત છતાં સંસારસાગરનો પાર પામી શકે છે. કહ્યું છે કે —

" नो शीलं परिशीलयंति गृहिणस्तप्तुं तपो नो क्षमा,
आर्तध्याननिराकृतोज्ज्वलधियां येषां न सद्भावना ।
इत्येव निपुणेन हंत ! मनसा सम्यग् मया निश्चितं,
नोत्तारो भवकूपतोस्ति गृहिणां दानावलंबात्परः " ॥ १ ॥

" જે ગૃહસ્થો શીલ પાળી શકતા નથી, તપ તપવા જેઓ અસમર્થ છે અને આર્ત્તધ્યાનથી જેમની ઉજ્વળ મતિ હણાઈ ગઈ છે એવા તેમને સદ્ભાવનાનો પણ અભાવ છે આ પ્રમાણે જોતાં સાવધાન મનથી સમ્યગ્ વિચારપૂર્વક મેં નિશ્ચય કર્યો કે દાનના એક અવલંબન વિના ગૃહસ્થોને અન્ય કોઈ આ સંસારરૂપ કૂપથી પાર ઉતારનાર નથી." હે રાજન્ ! વળી જે આપેલ વસ્તુઓ ધર્મના અવષ્ટંભ (આધાર) ભૂત થાય છે, તે વસ્તુઓ જ પુણ્યને માટે કલ્પી શકાય છે તેમજ જે વસ્તુ આપવાથી પ્રાણીઓને મનમાં કલેશ થાય છે અને પછી આરંભ વધે છે, તે દાન અપ્રશસ્તજ છે. હે મહીનાથ ! સમસ્ત દાનોમાં પણ તત્કાળ આનંદ આપનાર હોવાથી

અન્નદાન વિશેષથી ખરેખર સાર્વભૌમ (ચક્રવર્તી) સમાન છે. ક્ષુધાથી દુર્બળ કુક્ષિવાળા અને મ્લાન મુખકમળવાળા એવા રંક કે ચક્રવર્તી–બંનેને સમાનજ કષ્ટદશા વેઠવી પડે છે. જેમ સ્વાતિનક્ષત્રનું જળ સર્પમાં વિષરૂપ થઇ જાય છે અને શુક્તિ (છીપ) માં તે મોતીરૂપે પાકે છે, તેમ અન્નદાન સમાન છતાં ફળ તો પાત્રને અનુસારેજ મળે છે. સંસારના સંગરહિત એવા સાધુઓને સ્વભક્તિપૂર્વક જે દાન કરવામાં આવે છે, તે નિધાનની માફક પ્રાણીઓને મોક્ષપર્યંતની સંપત્તિ આપે છે. બારવ્રતધારી અને સમ્યગ્દષ્ટિ ગૃહસ્થોને વિવેકપૂર્વક જે વસ્તુ આપવામાં આવે, તે સ્વર્ગાદિકની સંપત્તિ આપનાર થાય છે. પરશાસ્ત્રમાં વિવેક વિનાનાં જે દાનો કહ્યાં છે, તે પ્રાયઃ આરંભને વધારનાર હોવાથી કેવળ પાપના નિમિત્ત થાય છે. પવિત્ર એવા પુણ્યનું ઉપાર્જન કરવા અથવા દુઃખની શાંત્યર્થે ગૃહસ્થે દાન આપવું–એમ તત્ત્વવેત્તાઓ કહે છે. કહ્યું છે કેઃ—

“ मूषकानां वधं कृत्वा, मार्जारस्तृप्यते यथा ।
तथा कामांधिते दत्ते, दाता स्वर्गं न गच्छति ” ॥ १ ॥

“ઉંદરોનો વધ કરીને બિલાડાને તૃપ્ત કર્યાની જેમ કામાંધિત પુરૂષને દાન આપતાં દાતાર સ્વર્ગાદિ સુખ પામી શક્તો નથી.” આ પ્રમાણે બ્રાહ્મણના મુખથી શ્રવણ કરીને સોમપ્રભ રાજા લલાટપર અંજલિ રચીને કહેવા લાગ્યો કેઃ—“ હે ભદ્ર ! મારાપર અનુગ્રહ કરીને મારૂં સુવર્ણ–યજ્ઞનું પુણ્ય લઇ અને તેના બદલામાં મને મુનિદાનનું ફળ આપ.” આ રીતે નરેંદ્રનું વચન સાંભળી પુનઃ તે વિપ્રે કહ્યું કેઃ— “ હે નરદેવ ! જેનાથી પ્રાણીઓ સ્વર્ગ અને મોક્ષનાં સુખો પામી શકે અને ચિંતામણિરત્ન સમાન એવા સુપાત્રદાનનું ફળ આપી કાચરત્નની જેમ અસાર એવું યજ્ઞનું ફળ કેમ લેવાય ? હે રાજન્ ! કલ્પવૃક્ષ ક્યાં અને કળિકાળનું એક સામાન્ય વૃક્ષ ક્યાં ? તેમ મુનિદાનનું મહત્ફળ ક્યાં ? અને યજ્ઞનું તુચ્છ ફળ ક્યાં ? વળી હે ભૂપ ? જૈન ધર્મજ્ઞ જીવો પોતાના પાપ કે પુણ્ય કોઇને પણ આપી શકતા

નથી. કારણ કે બીજાઓને પાપ આપવામાં તો સારી રીતે પાપવૃદ્ધિ થાય, પરંતુ પુણ્ય આપવા જતાં તો પરિણામે હોય તેથી પણ તે રહિત થઇ જાય. પ્રાણી પ્રાયઃ પોતાના કરેલા શુભાશુભ કર્મને પામે છે, તથાપિ કેવળ મનઃસંતુષ્ટિને માટે જ અંતકાળે પ્રાણીને પુણ્ય આપવાનો વ્યવહાર પ્રવર્ત્તમાન છે. જે ધર્મકાર્યમાં પ્રાણીને કંઇક અનુમોદના કરવાનો પ્રસંગ મળે, માટે મૃત પાછળ પણ અહીં કરવામાં આવે છે. બીજું કશું ફળ કે કારણ નથી. વળી હે દેવ ! આપણા નગરના ઉદ્યાનમાં મહર્ષિઓની શ્રેણીયુક્ત **ધર્મસાર** નામના નિર્ગ્રંથ ગુરૂ છે. માટે ત્યાં જઇને હે રાજન્ ! તેમની પાસે જો દાનનું સમ્યગ્ સ્વરૂપ તમે પૂછો, તો મહાન્ લાભ થાય તેમ છે." પછી શ્રદ્ધાળુ એવા રાજાએ માણસો સહિત ત્યાં જઇને વિનયથી નમસ્કાર કરી દાન અને દેયની વિચારણા તેમને પૂછી. એટલે ગુરૂમહારાજે પણ તેવીજ રીતે સ્વરૂપ કહી બતાવ્યું. તે સાંભળીને રાજા સમ્યકત્વ અંગીકાર કરી વ્રતધારી શુદ્ધ શ્રાવક થયો. પછી ગુરૂમહારાજ પુનઃ તે પુણ્યવંત રાજાને શિખામણ આપતાં બોલ્યા કેઃ-" હે રાજન્ ! જિનશાસનમાં તું વિચારકુશળ થજે. જે સુજ્ઞ જીવાજીવાદિ તત્ત્વોનો વારંવાર વિચાર કરે, તેનું સમ્યકત્વ ક્રમે ક્રમે અધિકાધિક શુદ્ધ થતું જાય છે. કહ્યું છે કેઃ –

" त्रैकाल्यं द्रव्यषट्कं नवपदसहितं जीवषट्कायलेश्याः ,
पंचान्ये चास्तिकाया व्रतसमितिगतिज्ञानचारित्रभेदाः ।
इत्येवं मोक्षमार्गे त्रिभुवनमहितैः प्रोक्तमर्हद्भिरीशैः ,
प्रत्येति श्रद्दधाति स्पृशति च मतिमान् यः स वै शुद्धदृष्टिः" ॥१॥

" ત્રણ કાળ અને નવ પદ સહિત છ દ્રવ્ય, જીવની છ કાય, છ લેશ્યા, પાંચ અસ્તિકાય, પાંચ વ્રત, પાંચ સમિતિ, ચાર ગતિ, પાંચ જ્ઞાન અને પાંચ ચારિત્રના ભેદો-આ પ્રમાણે ત્રિભુવનપૂજિત એવા જિનભગવંતોએ પ્રરૂપેલ મોક્ષમાર્ગને જે મતિમાન્ પ્રાણી માને છે, શ્રદ્ધે છે અને તેમાં લીન થાય છે, તેનું સમ્યકત્વ અતિશય શુદ્ધ હોય છે."

આ પ્રમાણે ગુરૂમહારાજના વાકયને સત્યપણે સ્વીકારીને ત્યારથી તે રાજાએ વિશ્વભૂતિ-બ્રાહ્મણપર ગુરૂબુદ્ધિ ધારણ કરી. પછી આચાર્ય મહારાજના ચરણને નમસ્કાર કરીને વિશ્વભૂતિ સહિત રાજાએ ઘેર આવીને આનંદપૂર્વક ધર્મોત્સવ કરાવ્યો. પછી સોમપ્રભ રાજા આર્હત પંડિતો સાથે નિરંતર ધર્મગોષ્ઠી કરતાં અનુક્રમે જૈનધર્મના વેત્તાઓમાં એક અગ્રેસર થયો. તે વખતે ઘણા બ્રાહ્મણો સમ્યગ્દૃષ્ટિ થયા. કારણ કે સૂર્યોદય થતાં અંધકાર શું કયાંય પણ રહી શકે? આ પ્રમાણે સુપાત્રદાનના માહાત્મ્યથી વિશ્વભૂતિ બ્રાહ્મણ તેજ ભવમાં ધનવાન્ અને ધર્મવંત જનોને માન્ય થયો. અને તેજ નગરમાં સુવર્ણ પ્રતિમાયુક્ત જૈનમંદિર કરાવીને તેણે સંપત્તિનું ફળ મેળવ્યું. પછી શ્રાવકધર્મનું આરાધન કરીને તે વૈમાનિક દેવતા થયો અને અનુક્રમે ચારિત્ર પામીને મોક્ષે જશે." સોમશર્મા પ્રધાન પણ આ પ્રમાણે સુપાત્રદાનનું ફળ સાંભળીને મિથ્યાત્વીઓનો સંસર્ગ છોડી દઇને આસ્તિક શ્રાવક થયો.

હવે એકદા વ્રત લેવાને ઇચ્છતા એવા તેણે શ્રીગુરૂના મુખથી આ પ્રમાણે અનર્થદંડવ્રતનું વર્ણન સાંભળ્યું:-"જૈનધર્મના ધારક ભવ્ય જીવને, પ્રાણીઓના પ્રાણને હરણ કરનાર એવા શસ્ત્ર, અગ્નિ, વિષ અને યંત્રને ધારણ કરવાં તે યોગ્ય નથીજ. કારણકે પાપનાં અધિકરણો ધારણ કરતાં અંતરંગ બળનો ઉલ્લાસ થવાથી માણસોનું મન અનર્થ કરવાને તૈયાર થાય છે. માટે સુજ્ઞ જને પોતાના શરીર પર લોહનું શસ્ત્ર ધારણ કરવું નહિ." આ સાંભળીને તે પ્રધાને પણ તે વખતે લોહમય શસ્ત્ર ધારણ ન કરવાનો નિયમ લીધો. એટલે ગુરૂએ પુનઃ તેને શિખામણ આપી કે:-"હે મંત્રિન્! આ બંને લોકમાં સુખકારી એવા આ વ્રતનું પ્રયત્નપૂર્વક તારે પાલન કરવું." એટલે ત્યારથી દયાનો ભંડાર એવો તે રણાંગણમાં કે રાજસભામાં જતાં ઉપરથી સુવર્ણ અને માણિક્યથી મંડિત એવી કાષ્ઠની તરવાર રાખવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે સત્પુરુષ આચરતાં વ્રતધારી એવા તેનો સામ્રાજ્ય સુખયુક્ત ઘણો કાળ ચાલ્યો ગયો. અહો વ્રતનો મહિમા

કેવો અદ્ભુત છે ? કે વિષમ પ્રસંગ આવતાં કાંઇ હરકત ન આવી, રાજાનું અપમાન ન થયું અને મનનું પણ બરાબર સમાધાન થયું. કહ્યું છે કેઃ—

"जिनेंद्रधर्मेऽङ्गिदयां विधातुमेकोपि सम्यग् नियमः कृतो यैः।
तस्यानुभावाद्विपदो व्रजंति, स्युः संपदस्तस्य पदे पदे च"॥ १॥

"જૈન ધર્મમાં જીવદયા પાળવા જેમણે સમ્યગ્ રીતે એક પણ નિયમ કર્યો છે, તે નિયમના પ્રભાવથી વિપત્તિઓ દૂર ચાલી જાય છે અને સંપત્તિઓ પગલે પગલે પ્રાપ્ત થાય છે."

એકદા છળને શોધનાર અને પાપાત્મા એવા કોઇ દુર્જને, કાષ્ઠની તરવાર રાખવા સંબંધી મંત્રીની વાત રાજાને નિવેદન કરી. એટલે તે ખેદકારક વૃત્તાંતને મનમાં રાખી રાજાએ એકદા સુભટોની આગળ શસ્ત્રની વાત ચલાવી કેઃ—"હે સભાસદો! ગુણની ન્યૂનાધિકતાથી રત્નાદિ સર્વ વસ્તુઓનું શાસ્ત્રમાં મોટું અંતર સાંભળવામાં આવે છે. કહ્યું છે કેઃ—

"वाजिवारण लोहानां, काष्ठपाषाणवाससाम् ।
नारीपुरुषतोयाना-मंतरं महदंतरम्" ॥१॥

"અશ્વ અશ્વમાં, હાથી હાથીમાં, લોહ લોહમાં, કાષ્ઠ કાષ્ઠમાં, પાષાણ પાષાણમાં, વસ્ત્ર વસ્ત્રમાં, સ્ત્રી સ્ત્રીમાં, પુરૂષ પુરૂષમાં અને જળ જળમાં મોટું અંતર જોવામાં આવે છે." માટે વીર પુરૂષોમાં મુખ્ય અને જયલક્ષ્મીના ક્રીડામંદિર એવા તમારી પ્રત્યેક તરવારો મારે જોવી છે." એ પ્રમાણે બોલીને રાજાએ સૂર્યની જ્યોતિને વિડંબના પમાડનાર એવું પોતાનું ખડગરત્ન સભાને બતાવ્યું અને પછી જેટલામાં રાજા બીજાઓની પણ તરવાર જોવા લાગ્યો, તેટલામાં જેના મુખની કાંતિ ક્ષીણ થઇ ગઇ છે એવા સચિવે લજ્જિત થઇને વિચાર કર્યો કેઃ—"મોટા વીર જનોથી સુશોભિત એવી આ સભામાં અત્યારે કાષ્ઠની તરવાર મારે રાજાને શી રીતે બતાવવી ? ખરેખર ! આજે

રાજાને જે તરવારો જોવાનું કૌતુક જાગ્યું, તેમાં કોઇક દુર્જનનો પ્રપંચ લાગે છે. મૂર્ખના જેવી ચેષ્ટા કરનારા એવા બાળકો, સ્ત્રીઓ અને રાજાઓ નિષિદ્ધ કૃત્યોમાં તો વિશેષથી પ્રવર્ત્તમાન થાય છે. માટે જો નાના પ્રકારના અતિશયોથી શોભાયમાન એવા દેવાદિક તત્ત્વોમાં મારા અંતઃકરણનો સર્વોત્તમ નિશ્ચય સ્ફુરાયમાન હોય, તો આ તરવાર તરત ધાતુમય બની જાય, કે જેથી શ્રીસર્વજ્ઞકથિત ધર્મની લેશ પણ અવજ્ઞા ન થાય " આ પ્રમાણે વિચાર કરતા એવા તે પ્રધાનના મ્યાનમાંથી રાજાએ મત્સરપૂર્વક બલાત્કારથી જેટલામાં તરવાર ખેંચીને જોવા લાગ્યો, તેટલામાં દિવ્ય પ્રભાવથી ચંદ્રહાસની શોભાને વિડંબના પમાડતી એવી તે સૂર્યના જેવી ચળકતી કાંતિવાળી થઇને દીપવા લાગી. તરવારને તેવી દેદીપ્યમાન જોઇને, વિસ્મયસાગરમાં મગ્ન થયેલા એવા રાજાએ ક્રોધ કરી શ્યામ મુખવાળા એવા પેલા ચાડીયાને કહ્યું કેઃ–" હે પાપી ! આ તરવાર તો કામધેનુની માફક સ્પંદમાન (ઝરતા) પય (પાણી–દૂધ) વાળી છે. તો મારી પાસે તું ખોટું શા માટે બોલ્યો ? " એવામાં પ્રધાને ઉત્સાહપૂર્વક રાજાને કહ્યું કેઃ–" હે રાજેંદ્ર ! તમારી પાસે સત્ય બોલનાર એવા એનો અહીં દોષ નથી. કારણ કે આ તરવાર કાષ્ઠમયજ છે, પરંતુ જિનધર્મના સમ્યગ્ પ્રભાવથીજ તે લોહમય થઇ ગઇ છે. કહ્યુ છે કેઃ—

" पीयूषंति विषोर्मयो विषधरा हारंति वार्गानिधि-
र्धत्ते गोष्पदसंपदं प्रतिपदं शीतीभवंत्यग्नयः ।
भूपालाः कलयंति सोदरपदं मित्रंति वा शत्रवः ,
सर्वज्ञोदितधर्मकर्मनियमस्थैर्येण देहस्पृशाम् " ॥१॥

" સર્વજ્ઞ કથિત ધર્મ કર્મના નિયમની સ્થિરતા (દઢતા) થી પ્રાણીઓને વિષ અમૃત તુલ્ય, સર્પ હાર સમાન, સમુદ્ર ગોષ્પદ (ગાયના પગલા) તુલ્ય, અગ્નિ શીતલ, રાજા બધુ સમાન અને શત્રુઓ મિત્ર તુલ્ય થઇ જાય છે. " હે સ્વામિન્ ! મારા અંતઃકરણમાં દુષ્ટ ભાવના ઉત્પન્ન ન થાય, તેને માટે સાધુઓ પાસે મેં લોહશસ્ત્ર

ન રાખવાનો નિયમ લીધો છે. જે પ્રાણી સદ્ગુરૂની પાસે જેવી રીતે વ્રત અંગીકાર કરે, તેનું તેવી રીતે પાલન કરવાથી તે અખંડિત સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. હે રાજન્! અનર્થદંડ તો લક્ષ્મણની જેમ માણસના હાથમાં શસ્ત્ર આવતાં જીવહિંસા થઇ જાય છે. માટે દયાળુ જનોએ પોતાના દેહપર શસ્ત્ર ધારણ કરવું નહિ. કારણ કે પૂર્વ ભવમાં ઉપાર્જન કરેલ એવો એક ધર્મજ પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરનાર છે." આ પ્રમાણે બોલતા એવા તેના મસ્તકપર મુગટની દિવ્ય શોભાને કરતી એવી દેવતાઓએ પુષ્પવૃષ્ટિ કરી. તે વખતે આ પ્રમાણે ધર્મનું માહાત્મ્ય સાક્ષાત્ જોઇને અજિતંજય રાજાએ પ્રસન્ન થઇને સભાસદો સમક્ષ કહ્યું કેઃ—"જેમ મણિઓમાં ચિંતામણિ રત્ન શ્રેષ્ઠ ગણાય છે, તેમ સર્વ ધર્મોમાં સર્વજ્ઞપ્રણીત ધર્મ શ્રેષ્ઠ છે. જેનો મહિમા આ પ્રમાણે વચનને પણ અગોચર છે, એવા તે ધર્મ શિવાય અન્ય કોઇ ધર્મ દુર્ગતિથી રક્ષણ કરવા સમર્થ નથી, એમ મારૂં માનવું છે." તે વખતે સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવતાઓએ આકાશમાં રહી રાજા વિગેરેનો સંશય છેદવા મંત્રિનિશ્ચયના માહાત્મ્યની પ્રશંસા કરી. પ્રાયઃ આ સર્વ પ્રાણીઓ ધર્મના અભિલાષી હોય છે, પરંતુ ધર્મનું સમ્યક્ સ્વરૂપ તેઓ ગુરૂ વિના જાણી શકતા નથી. વૃદ્ધિ પામતા વ્યામોહરૂપ અંધકારવાળા એવા સંસારરૂપ ખાડામાં પડતા એવા પ્રાણીઓને ગુરૂજ દીપક સમાન છે.

એવા અવસરમાં ભવ્ય જનોરૂપ કુમુદને ચંદ્ર સમાન અને તત્ત્વામૃતની સંપત્તિને વિસ્તારતા એવા શ્રીમાન્ જિનચંદ્રગુરૂ ત્યાં પધાર્યા. તેમનું આગમન સાંભળીને આર્હત ધર્મનો જિજ્ઞાસુ એવો તે રાજા પ્રધાન વિગેરે સહિત ગુરૂની પાસે ગયો. ત્યાં મંત્રીએ બતાવેલ વિધિથી રાજા ગુરૂના ચરણે નમ્યો. કારણ કે કુલીન જનો યથાયોગ્ય વિનયસ્થિતિને ચૂકતા નથી. પછી રાજાએ અંજલિ જોડીને મુનીંદ્રને કહ્યું કેઃ—"હે વિભો! સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપનાર એવું ધર્મતત્ત્વ મને કહો." એટલે ગુરૂ બોલ્યા કેઃ—"હે રાજન્! સુખલક્ષ્મીના એક ભંડાર એવા ધર્મને જિન ભગવંતોએ સમ્યગ્દર્શન

પૂર્વક નિરાકાર અને સાકાર–એમ બે પ્રકારે કહેલ છે. તેમાં શાશ્વત આનંદદાયક એવો પ્રથમ નિરાકાર ધર્મ સાધુઓમાં રહેલ છે અને સ્વર્ગ વિગેરેનાં સુખ આપનાર એવો દ્વિતીય સાકાર ધર્મ ગૃહસ્થોમાં રહેલ છે." આ પ્રમાણે ગુરૂની વાણી સાંભળીને વિરક્ત થયેલા એવા રાજાએ શત્રુંજય નામના પોતાના જ્યેષ્ઠ પુત્રને રાજ્ય સોંપી મંત્રી વિગેરે તથા અંતઃપુર સહિત અઠ્ઠાઈમહોત્સવ કરીને સંવેગના રંગપૂર્વક તેણે દીક્ષા અંગીકાર કરી, એટલે ગુરૂ મહારાજે તેમને શિખામણ આપી કે:—"હે ભદ્ર! કરોડો ભવો કરતાં પણ દુર્લભ અને મોક્ષના સાધકરૂપ એવા ચારિત્રરત્નને ભાગ્યયોગે કોઇ રીતે પામીને ક્રિયાકાંડમાં કદાપિ પ્રમાદ કરવો ઉચિત નથી. કારણ કે પૂર્વધર સાધુ પણ પ્રમાદ કરતાં નિગોદમાં જાય છે. વળી દ્રવ્ય ચારિત્ર તો પ્રાણીને અનંતીવાર પ્રાપ્ત થયું છે, પરંતુ ભાવચારિત્ર વિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ ન થઇ." આ પ્રમાણે ગુરૂની શિક્ષાથી રાજા વિગેરે સાધુ ધર્મનું નિરતિચારપણે આરાધન કરી કેવળજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા. તે વખતે ત્યાં કેટલાક ભવ્યજનોએ સુશ્રાવકના આચારનો અને કેટલાકોએ સત્સમ્યક્ત્વનો સ્વીકાર કર્યો અને બીજા કેટલાક તે ગુણોથી રંજિત થઇ ભદ્રકભાવ પામ્યા."

હે સ્વામિન્! આવું ધર્મમાહત્મ્ય જોઇને મેં પણ ત્યાંજ ગુરૂની પાસે શિવસુખને આપનારૂં એવું સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કર્યું. એટલે કૃપારસના સાગર એવા મુનીંદ્ર સમ્યક્ત્વની સ્થિરતાને માટે મને ઉદ્દેશીને આ પ્રમાણે ઉપદેશ દેવા લાગ્યા:—"હે ભદ્રે! તપ અને શ્રુતજ્ઞાનના હેતુરૂપ તથા જ્ઞાન અને ચારિત્રના બીજરૂપ એવું સમ્યક્ત્વ ભવ્ય જીવોજ ભાગ્યયોગે પામી શકે છે. કહ્યું છે કે:—

"श्लाघ्यं हि चरणज्ञान-वियुक्तमपि दर्शनम् ।
न पुनर्ज्ञानचारित्रे, मिथ्यात्वविषदूषिते" ॥ १ ॥

"જ્ઞાન અને ચારિત્રરહિત એવું સમ્યક્ત્વ પ્રશસ્ય છે, પરંતુ

મિથ્યાત્વવિષથી દૂષિત એવા જ્ઞાન અને ચારિત્ર પ્રશસ્ય નથી." એમ સંભળાય છે કે-જ્ઞાન અને ચારિત્રરહિત છતાં શ્રેણિક રાજા માત્ર સમ્યક્ત્વના પ્રભાવથી તીર્થંકરપણું પામશે. જેના પ્રભાવથી જ્ઞાન અને ચારિત્ર રહિત એવા પ્રાણીઓ પણ અસાધારણ સુખના નિધાનરૂપ એવા મોક્ષને પામે છે. માટે હે ભવ્યો ! સંસારસાગરમાં નૌકા સમાન અને કર્મરૂપ અટવીને બાળવામાં દાવાનળ તુલ્ય એવા એક સમ્યક્ત્વ-રત્નનોજ આશ્રય કરો." આ પ્રમાણે ગુરૂ મહારાજના મુખરૂપ સુધાકરમાંથી ઝરતી એવી શિક્ષાસુધાનું પાન કરીને સત્તત્ત્વદર્શક, મિથ્યાત્વરૂપ અંધકારને દૂર કરનાર અને ઔચિત્યાદિ ગુણોથી યુક્ત એવા શ્રીસમ્યક્ત્વરૂપ મહા દીપકને હે પ્રાણપ્રિય ! મેં પણ મારા મનોમંદિરમાં નિશ્ચલ રીતે જાગતો કર્યો."

વિષ્ણુશ્રીએ કહેલ શ્રી જિનધર્મના પરમ પ્રભાવને સાંભળીને પોતાની પ્રિયાઓ સાથે મુદિત થયેલા અને મિથ્યાત્વરૂપ અંધકારને દૂર કરનાર એવા અર્હદ્દાસ શ્રેષ્ઠીએ કહ્યુ કે:-" હે પ્રિયે ! તે કહેલ જિનધર્મનુ એ તત્ત્વ બધું યથાર્થ છે. કારણ કે ચિંતામણિરત્ન હાથમાં આવતાં પ્રાણીઓને શુ શુ પરમ અભીષ્ટ પ્રાપ્ત ન થાય ?" એવામાં આઠમી સ્ત્રી બોલી કે:—" આ બધુ અસત્ય છે. ધૂર્તજનોના વચનપર જેમ તેમ વિશ્વાસ કોણ કરે ? કુબુદ્ધિજનોએજ મિથ્યા કલ્પના કરીને પિંડદાન વિગેરેનુ પુણ્ય બતાવીને પુરાણાદિ અનેક શાસ્ત્રો રચ્યાં છે." આ સાંભળીને વિસ્મય પામેલા એવા રાજા વિગેરેએ વિચાર કર્યો:-" ખરેખર ! આ સ્ત્રી અભવ્ય યા દૂરભવ્ય છે. કારણ કે આ જગતમા દિવ્ય સંપત્તિ અને રાજલક્ષ્મી સુલભ છે, પરંતુ જિનેંદ્રપ્રણીત ધર્મતત્ત્વની શ્રદ્ધા અતિ દુર્લભ છે. જેમ જ્વરાર્ત્ત પ્રાણીઓને અન્નપર રૂચિ થતી નથી, તેમ મિથ્યાત્વમોહિત જનોને સમ્યગ્ધર્મપર રૂચિ થતી નથી, અને જેમ રોગ ક્ષીણ થતાં અન્નપર રૂચિ થાય છે, તેમ ભાવ મલિનતાનો નાશ થતાં તત્ત્વાર્થપર શ્રદ્ધા થાય છે."

હે સુજ્ઞો ! આ પ્રમાણે મહા પ્રભાવવાળું એવુ સચિવનુ ચ-

ચિત્ર સાંભળીને સમ્યક્ત્વ-તત્ત્વથી શ્રેષ્ઠ એવા જિનેંદ્ર ધર્મમાં પોતાના મનને સુદૃઢ કરો

। इति चतुर्थी भावना ।

પછી અર્હદ્દાસ શ્રેષ્ઠીએ **નાગશ્રીને** કહ્યું કે-'હે પ્રિયે! સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિને સૂચવનારી અને પોતે અનુભવેલી એવી પવિત્ર કથા હવે તું કહી સંભળાવ' પોતાના સ્વામિની સુધાસમાન એવી વાણીનું કર્ણાંજલિથી પાન કરીને તે મનમાં મુદિત થઈને પોતાનું વૃત્તાંત તેમની આગળ નિવેદન કરવા લાગી --

"આજ ભરતક્ષેત્રમાં **વાણારસી** નામની મહાપુરીમાં સોમવંશી અને શત્રુઓનો જય કરનાર એવો **જિતારિ** નામે રાજા હતો. લક્ષ-દાન આપનાર અને સ્ફુરાયમાન પર્વ (અંગુલિના અગ્રભાગ)વાળો જેનો હાથ સભાઓમાં વિદ્વાનોને સત્વર આનંદ કરતો હતો અને લક્ષ્યને વિંધનાર અને સ્ફુરાયમાન પર્વવાળો એવો જેનો શર (બાણ) સમરાંગણમાં શત્રુઓને એકદમ ભયભીત કરતો હતો અસીમ ગુણોના સ્થાનરૂપ એવી **કનકચિત્રા** નામે તેને રાણી હતી અને વિનીત એવી **શીલસુંદરી** નામની તેમની પુત્રી હતી ઘણા પુત્રોની ઉપર જન્મેલ હોવાથી તથા અતિશય રૂપશી રાજા અને રાણીને તે જીવિત કરતાં પણ વધારે વલ્લભ થઈ પડી પરંતુ પૂર્વ કર્મના વિપાકથી યૌવનના આરંભમાંજ તે દાહજ્વર, શિરોવેદના વિગેરે અનેક રોગોને લોગ થઈ પડી મસ્તક મુંડાવવાથી દુ:ખિત થયેલી અને દીનતાના સ્થાનરૂપ એવી તે **મુંડિતા** એવા નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ અહો! કર્મની વિચિત્રતા કેવી છે? મંત્ર, તંત્ર અને ઔષધોથી વૈદ્યો તેની નિરંતર ચિકિત્સા કરતા, છતાં કોઈ રીતે તે સમાધિ ન પામી.

એકદા સંવેગરસની એક વાપીતુલ્ય અને સર્વજ્ઞના ધર્મને જાણનાર એવી **વૃષભશ્રી** નામની કોઈ સાધ્વી તેને ઘેર આવી કલ્યાણરૂપ વૃક્ષની નીક સમાન એવી સાધ્વીને નમસ્કાર કરીને

મુંડિતા તેમની સામે જમીનપર બેસી હાથ જોડીને વિજ્ઞપ્તિ કરવા લાગી કેઃ-- " હે સ્વામિનિ ! વ્યાધિરૂપ દાવાગ્નિની જ્વાળા મને બહુ સતાવે છે. માટે કૃપા કરી એવું ઔષધ બતાવો, કે જેથી તે શાંત થઇ જાય. હે સ્વામિનિ ! તમે જગજ્જીવોની કૃપાના એક સુધાવાપી સમાન અને સ્વભાવથી જગત્પર ઉપકાર કરવામાં નિપુણ છો, માટે હે વિશ્વજીવિનિ ! નાના પ્રકારના રોગના વેગથી કાયર મનવાળી એવી હું આપની પાસે કાંઈક ઔષધની યાચના કરૂં છુ." આ સાંભળી તે સાધ્વીએ કહ્યું કેઃ-" હે ભદ્રે ! પૂર્વકૃત કર્મના પરિપાકથી સંસારરૂપ અરણ્યમાં પ્રાણીઓને સુખ, દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે. ક્ષુધાનું ઔષધ જેમ ભોજન અને પિપાસાનું ઔષધ જેમ જળ છે, તેમ સમસ્ત કષ્ટનું પરમ ઔષધ સર્વજ્ઞભાષિત ધર્મજ છે અને તે ધર્મ શુદ્ધ દેવ, ગુરૂ અને ધર્મના શ્રદ્ધાનપૂર્વક સાધુધર્મ અને શ્રાવકધર્મ—એમ બે પ્રકારે કહેલ છે. ઇંદ્રિયવશ પ્રાણીને સાધુધર્મ પાળવો તો દુષ્કરજ છે. કારણ કે મેરૂપર્વતના શિખરપર ચડવાને પંગુ (પાંગળો) શું સમર્થ થઇ શકે ? માટે તેને તો દેશથી સાવધનો ત્યાગ કરવા પૂર્વક શ્રાદ્ધધર્મજ સુશક્ય છે, તો હે વત્સે ! બાર વ્રતથી વિભૂષિત એવા શ્રાદ્ધધર્મનો તું અત્યારે સ્વીકાર કર અને સમ્યક્ત્વવાસિત તે ધર્મ નિરતિચારપણે આચરતાં અષ્ટ કર્મનો ધ્વંસ કરનારી એવી અર્હત્‌ની અષ્ટપ્રકારે પૂજા કર. તથા જિન ભગવંતની સમક્ષ સ્થિત થઇ સત્પુષ્પ અને નૈવેદ્ય પ્રમુખ પવિત્ર વસ્તુઓથી **સિદ્ધચક્રની** ત્રિકાલ પૂજા કર. તથા પગલે પગલે ૐ કાર (પ્રણવ) અને માયાબીજ—એ બે મહાબીજના જાપપૂર્વક આદરભાવથી પંચ નમસ્કારના આઠ હજાર જાપ જપ. તેમજ સુપાત્ર અને દીનદુઃસ્થિત પ્રાણીઓને સદા અન્નદાન આપ અને સિદ્ધિસુખ આપનારૂં એવું સાધર્મિવાત્સલ્ય કર. તથા સુવર્ણના એક ભાર જેટલું, દિવ્ય, સુખકારી અને રત્નાલંકારથી વિભૂષિત એવું જિન ભગવંતનું એક બિંબ કરાવ. હે ભદ્રે ! આ પ્રમાણે ધર્મકૃત્ય કરતાં છ માસમાં તારા શરીરરૂપ રાફડામાંથી રોગરૂપ સર્પો બધા ચાલ્યા જશે."

આ પ્રમાણે વૃષભશ્રીના ઉપદેશથી જૈનધર્મનું આરાધન કરતાં તે અનુક્રમે રોગમુક્ત અને મહાકાંતિવાળી થઇ. તે ધર્માનુષ્ઠાનના માહાત્મ્યથી રાજકન્યાનું સમસ્ત સ્ત્રીઓને જીતનાર એવું પરમ સૌભાગ્ય દિવસે દિવસે વધવા લાગ્યું. બ્રહ્મસ્વરૂપની જેમ સર્વ કરતાં અદ્ભુત એવા તેના રૂપને જોઇને રાજા પ્રમુખ ધર્મને મંત્ર તથા ઔષધ કરતાં અધિક માનવા લાગ્યા.

એકદા કૃતજ્ઞ હૃદયવાળી અને સાધ્વીના કરેલા ઉપકારને સંભારતી એવી તે રાજપુત્રી સાધ્વીઓના સમુદાયને વંદન કરવા ગઇ. ત્યાં વિકસ્વર મુખ-કમળવાળી એવી તે સન્માર્ગ બતાવનારી એવી સાધ્વીઓને વંદના કરીને વૃષભશ્રીને કહેવા લાગી કેઃ—"હે ભગવતી! સુધામાં સ્નાન કરવાની જેમ આપના પ્રસાદથી હું થોડા વખતમાં રોગમુક્ત અને સુરૂપવતી થઇ. માટે જેનો પ્રભાવ કહેવાને દેવતાઓ પણ સમર્થ નથી એવા ધર્મનું નિરતિચારપણે યથોચિત આચરણ કરીશ. પરંતુ પુણ્યની કામનાને લીધે દેશ. કાળ અને ઘરને ઉચિત એવા વિશુદ્ધ અન્ન, પાનાદિકથી આપનું ગૌરવ કરવાની મારી ઇચ્છા છે. કહ્યું છે કેઃ—

"जिनपूजां मुनिभक्तिं, वात्सल्यं सर्वसंघलोकस्य ।
ये कुर्वंति गृहस्था–स्तेषां सफलं भवति जन्म" ॥ १ ॥

"જે ગૃહસ્થો 'જિનપૂજા, ગુરૂભક્તિ અને શ્રીસંઘનું વાત્સલ્ય કરે છે, તેમનો જન્મ સફળ થાય છે." આ સાંભળીને વૃષભશ્રીએ તેને કહ્યુ કેઃ—"હે ભદ્રે! જિનોક્ત વ્રતથી જે રૂપ અને આરોગ્યાદિક પ્રાપ્ત થાય, તેમા વિશેષતા શુ છે? પરંતુ એ વ્રતના પ્રભાવથી તો શુદ્ધ ભાવસયુક્ત પ્રાણી તે કરતાં પણ અતિ દુર્લભ એવી સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મીને પણ અવશ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે છે. કહ્યું છે કે.—

"सम्यक्त्वपूर्वाणि जिनोदितानि, व्रतानि यः पालयति प्रयत्नात् ।
आसाद्य कैवल्यरमां स्रजेत, स सिद्धिवध्वाः सततं विलासम्" ॥२॥

"જે પ્રાણી જિનોક્ત વ્રતને સમ્યકત્વપૂર્વક પ્રયત્નથી પાળે છે, તે કૈવલ્યલક્ષ્મી પામીને સિદ્ધિવધૂની સાથે નિરંતર વિલાસ કરે."

પછી રાજબાળાએ પરિવાર સહિત તે સાધ્વીને ભક્તિપૂર્વક પોતાને ઘેર લાવીને શુદ્ધ અન્ન, પાન અને વસ્ત્રાદિક તેમને વહોરાવ્યા. હવે ધર્મના પ્રભાવથી પ્રાપ્ત થયેલ તેના રૂપ અને સૌંદર્યની સંપત્તિ સર્વ રાજાઓના રાજમંદિરોમાં સુપ્રસિદ્ધ થઇ ગઇ. એટલે તેના વિવાહને માટે રાજાએ ઉભય પક્ષમાં વિશુદ્ધ અને સુરૂપવંત એવા અનેક રાજકુમારો જોયા, પરંતુ તેવા પ્રકારના સૌભાગ્યની સંપત્તિથી શ્રેષ્ઠ એવો કોઇપણ વર તેના કરતાં અધિક તો દૂર રહો, પરંતુ તેની સમાન પણ કોઇ જોવામાં ન આવ્યો.

એવા અવસરમાં તુરૂષ્ક દેશ (તુર્કસ્થાન) માં ચક્રકોટ નામના નગરનો સ્વામી અને સુરેંદ્ર સમાન બલિષ્ઠ એવો **ભગદત્ત** નામનો ઉત્કટ (ઉદ્ધત) રાજા હતો. તે મહાદુષ્ટે પોતાના સંધિપાલના મુખથી સર્વ કરતાં ઉત્કૃષ્ટ સૌંદર્યવાળી એવી તે શીલસુંદરી કન્યાની જિતારિરાજા પાસે માગણી કરી. એટલે સંધિપાલે પણ ત્યાં આવી રાજાને પ્રણામ કરીને નિવેદન કર્યું કે:—"પ્રશસ્ત લાવણ્યરૂપ પવિત્ર સુધાની સરિતા સમાન એવી તમારી સુતાની વિષ્ણુ જેમ સમુદ્ર પાસે લક્ષ્મીની યાચના કરે તેમ ભગદત્ત રાજા પોતે સમર્થ છતાં બહુ માનપૂર્વક સભ્યતાથી આપની પાસે તે માગણી કરે છે. માટે વિનીત વૃત્તિ દર્શાવી તેને તમારી પુત્રી આપો, કે જેથી યાવજ્જીવ તમારા બંને વચ્ચે સુખકારી સંબંધ જોડાય. વળી કન્યા ગુણવતી છતાં કોઇને પણ આપવી તો પડેજ છે, પરંતુ આવો ભાગ્યશાળી વર તો ભાગ્યેજ મળી શકે છે. તેમજ કુળ, શીલ (આચાર), શરીર, વિદ્યા, વય, વિત્ત અને સનાથતા-વિગેરે જે વરમાં ગુણો જોઇએ, તે પણ આ રાજામાં બધા વિદ્યમાન છે." આ સાંભળતાં જિતારિરાજાએ દૂતને પોતાનો મનોભાવ જણાવ્યો કે:—"હે દૂત! તમારા સ્વામીમાં વરને યોગ્ય જો કે ગુણો છે, તથાપિ કુળ અને ધર્મથી તે હીન હોવાથી શ્વાનને જેમ માણિક્યની માળા, તેમ તમારા રાજાને

હું કન્યા આપવાનો નથી. સર્વ ગુણોથી યુક્ત છતાં જો એ બે ગુણથી હીન હોય, તો વિદ્વજ્જનોના હૃદયમાં તે નિર્ગુણજ ભાસે છે. કહ્યું છે કે:—

" तोयेनेव सरः श्रियेव विभुता सेनेव सुस्वामिना,
जीवेनेव कलेवरं जलधरश्रेणीव वृष्टिश्रिया।
प्रासादस्त्रिदशार्चयेव सरसत्वेनेव काव्यं प्रिया,
प्रेम्णेव प्रतिभासते न रहितो धर्मेण जंतुः क्वचित् " ॥१॥
मुक्ततेजो यथा रत्नं, पुष्पं वा गंधवर्जितम् ।
गतधर्मस्तथा प्राणी, नायात्यत्र महर्घताम् " ॥२॥

" જેમ જળથી સરોવર, લક્ષ્મીથી પ્રભુતા, સેનાપતિથી સેના, જીવથી દેહ, વૃષ્ટિથી મેઘ, દેવપ્રતિમાથી પ્રાસાદ (મંદિર), સુરસથી કાવ્ય અને પ્રેમથી પ્રેમદા શોભે, તેમ ધર્મથીજ પ્રાણી શોભા પામે છે, ધર્મરહિત તે કદી શોભતો નથી. વળી તેજહીન જેમ રત્ન અને ગંધરહિત જેમ પુષ્પ, તેમ ધર્મ રહિત પ્રાણી આ સંસારમાં આદરપાત્ર થતો નથી." માટે હે દૂત! તારા સ્વામીને જઇને કહે કે-'જો કન્યારત્નને તમે ઇચ્છતા હો, તો પ્રથમ મારા સમરાંગણના સાગરનું અવગાહન કરો,' પછી દૂતના વચનથી યમની જેમ કુપિત થયેલો ભગદત્ત સંગ્રામની સામગ્રી કરીને વેગથી તે નગરમાં આવ્યો, એટલે ચતુરંગ સૈન્યસહિત યુદ્ધને માટે ફરકતા બાહુદંડવાળો એવો જિતારિ રાજા પણ સૂર્યની જેમ સન્મુખ આવ્યો. તે વખતે દિક્ચક્રને આક્રમણ કરવામાં સમર્થ, કલ્પાંતકાળના અગ્નિની જ્વાળા સમાન અને પૃથ્વીતળને ધ્રુજાવનાર એવા ભગદત્ત રાજાના સૈન્યને જોઇને ન્યાયવેત્તાઓમાં અગ્રેસર અને પોતાના પક્ષની કલ્યાણશ્રીને ચિંતવતા એવા સુદર્શન નામના મહામંત્રીએ જિતારિ રાજાને કહ્યું કે:— "હે સ્વામિન્! ભગદત્ત રાજાને તમારી પુત્રી આપીને સંધિ કરો. કારણ કે તે દુર્જય લાગે છે. પોતાના બળાબળનો નિર્ણય એજ રાજનીતિના પ્રાણ અને સંધિ કે વિગ્રહના અવસરનું પરિજ્ઞાન એ તેનું

તેજ છે. વળી અતિ બલિષ્ઠ રાજાની સાથે સર્વ અનર્થના સ્થાનરૂપ એવા સંગ્રામને નીતિશાસ્ત્રજ્ઞ જનો પસંદજ કરતા નથી. કહ્યું છે કે:-

" अनुचितकर्मारंभः, स्वजनविरोधो बलीयसा स्पर्धा ।
प्रमदाजनविश्वासो, मृत्युद्वाराणि चत्वारि " ॥१॥

" અનુચિત કાર્યનો આરંભ, સ્વજનની સાથે વિરોધ, બલવંતની સાથે સ્પર્ધા અને સ્ત્રીજનનો વિશ્વાસ એ ચાર મૃત્યુના દ્વાર છે." આ પ્રમાણે સાંભળીને પોતાના ભુજબળથી ગર્વિષ્ઠ થયેલ, કંઇક ક્રોધ અને ઉદ્ધતાઇથી જેની મતિ ગલિત થઇ ગઇ છે અને પોતાનોજ વિજય માનતા એવા જિતારિ રાજાએ પ્રધાનને કહ્યું કે: — "હે મંત્રિન્! પોતાની પુત્રી દુરાચારી રાજાને આપીને જે રાજ્ય ભોગવવું. એ ક્ષત્રિયોને નિત્ય સ્વકુળના લાંછનરૂપ છે. રણોત્સવ પ્રાપ્ત થતાં જયશ્રીમાં લંપટ એવા ઉત્તમ ક્ષત્રિય યોદ્ધાઓ પોતાના જીવિતને થૂત્કાર જેવું માને છે. વળી હે મંત્રિન્ શૂરવીર જનોને કદાચ રણસાગરમાં મરણ થાય, તો દેવાંગનાનો સંગ મળે અને જીવતા રહે તો જયશ્રીનો સમાગમ થાય. કહ્યું છે કે:-

" जिते च लभ्यते लक्ष्मी-र्मृते चापि सुरांगना ।
क्षणविध्वंसिनि काया, का चिंता मरणे रणे ॥ १ ॥
क्षत्रियाः समितेर्नष्टाः, क्रियाभ्रष्टा द्विजातयः ।
लिंगिनः शीलमुक्ताश्च, त्रयोऽमी पापपांशवः ॥ २ ॥

" જય થાય તો લક્ષ્મી અને મરણ થાય તો સુરાંગના મળે. આ શરીર તો ક્ષણવિધ્વંસી છે, માટે મરણ કે રણની ચિંતા શી કરવી ? સંગ્રામમાંથી પલાયન કરી ગયેલા ક્ષત્રિયો, ક્રિયાથી ભ્રષ્ટ થયેલા બ્રાહ્મણો અને શીલરહિત સન્યાસીઓ એ ત્રણે મહા પાપી કહેવાય છે." આ પ્રમાણે મંત્રીને કહીને રાજાએ યુદ્ધની સામગ્રી તૈયાર કરાવી. દૈવ વિપરીત થાય, ત્યારે શું પ્રાણી હિતવચન માને ?

પછી તે રાજાઓના બંને સૈન્યનું પરસ્પર સમસ્ત વિશ્વને

ભયંકર એવું ભારે યુદ્ધ થયું. તેમાં ભગદત્તના પ્રસરતા દાવાનળ જેવા સૈન્યથી જિતારિરાજાનું સૈન્ય ભગ્ન થઇ તરત ભાગી ગયું. એટલે દિવસે નક્ષત્રના વૃંદની જેમ પોતાના સર્વ સૈન્યને ભાગી ગયેલ જોઇને કાકની જેમ કંપતો એવો જિતારિ રાજા પણ ભાગી ગયો. પછી કાંત વિનાની કામિનીની જેમ ભગદત્તથી કદર્થના પામતી તે નગરી ચારે બાજુ કરૂણસ્વરે આક્રંદ કરવા લાગી. નરેંદ્રનો સુંદરીવર્ગ ભયાકુળ થઇને ક્ષોભ પામવા લાગ્યો, તથા રત્ન, માણિક્ય વિગેરે વસ્તુઓ તસ્કરોએ લઈ લીધી. હવે આ બધું પોતાના પિતાનું ચેષ્ટિત જાણીને દુઃખના ભારથી સંતપ્ત થયેલી અને પોતાના જીવિતથી પણ ઉદાસ થયેલી એવી મુંડિતા, જિનભગવંતની પ્રતિમાને બહુ ભાવથી નમસ્કાર કરીને અને પોતાના સદ્ગુરૂના ચરણને સંભારીને સમ્યક્ત્વથી વાસિત એવી તે નિષ્કપટ મનથી સાકાર પ્રત્યાખ્યાન કરીને નમસ્કાર મંત્રને સંભારતી સંભારતી ઘરની વાવમાં પડી. એવામાં તેના સમ્યગ્ધર્મના પ્રભાવથી ત્યાં જળ ઉપર આશ્ચર્યકારી એવું સુવર્ણનું સિંહાસન પ્રગટ થયું. ત્યાં સિંહાસનપર બેઠેલી મહાસતી સીતાની જેમ નેત્રને આનંદ આપનારી અને દેવતા સહિત એવી તેને પૌર જનોએ વંદન કર્યું. તે વખતે દેવતાઓએ લોખંડના ખીલાથી કીલિત (સ્તંભિત) કરેલ એવા તસ્કરો ભમરી ખાતા ખાતા પોતાના મુખરૂપ કમળમાંથી રક્ત વમવા લાગ્યા. હવે આવા પ્રકારની સ્થિતિ જોઇને કંપતા શરીરે ભાલથી પૃથ્વીનો સ્પર્શ કરી પદાતિની જેમ તે શીલસુંદરીને પગે પડયો. પછી મુદિત મનવાળા એવા દેવતાઓની ઉદ્ઘોષણાથી પોતાની પુત્રીનું માહાત્મ્ય સાંભળીને જિતારિ રાજા પણ વિસ્મય પામતો ત્યાં આવ્યો. એટલે ભગદત્તે પણ પોતાના અપરાધની ક્ષમા યાચી નમસ્કાર કરી તેને પોતાના એક જ્યેષ્ઠ બંધુતુલ્ય માની લીધો. પછી તે બંને રાજાઓએ ઇંદ્રોત્સવ સમાન ત્યાં પ્રતિમહોત્સવ કર્યો. અને યુદ્ધની ઉપશાંતિથી નગરવાસીઓ સર્વે હર્ષ પામ્યા.

એવા અવસરમાં શ્રુતસુધાના સાગર એવા સાગરનામના સદ્-

ગુરૂ વસુધાતલને પાવન કરતા ત્યાં આવ્યા. એટલે વનપાલના મુખથી તેમનું આગમન જાણીને મુદિત થતા તે બંને રાજાઓ પોતાના પરિવાર સહિત ભક્તિપૂર્વક તેમને વંદન કરવાને ગયા. ત્યાં નમસ્કાર કરીને બેઠા એટલે ગુરૂમહારાજે ધર્મલાભરૂપ આશીષ આપીને તત્ત્વાતત્ત્વનો પ્રકાશ કરવા ધર્મદેશના આપવી શરૂ કરી:—

" હે ભવ્યજનો ! દયાથી ધર્મ એક પ્રકારે. જ્ઞાન અને ક્રિયાથી બે પ્રકારે, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રથી ત્રણ પ્રકારે, દાન, શીલ, તપ અને ભાવથી ચાર પ્રકારે, અહિંસાદિ પાંચ વ્રતથી પાંચ પ્રકારે છ આવશ્યકથી છ પ્રકારે, સાત નયથી સાત પ્રકારે, આઠ પ્રવચન-માતાથી આઠ પ્રકારે, નવતત્ત્વથી નવ પ્રકારે અને ક્ષાંત્યાદિ દશ સદ્ગુણોથી ધર્મ દશ પ્રકારે કહેલ છે. જે પ્રાણી સમ્યગ્જ્ઞાન અને ક્રિયાથી પોતાની ઇષ્ટસિદ્ધિને માટે પ્રયત્ન કરે છે, તેને અવિનાભાવથી (અવશ્ય) સર્વ ફળ પ્રાપ્ત થાયજ છે. પ્રાણી સાધ્ય અર્થને સમજીને જો પ્રવૃત્તિ કરે, તો તે સાધ્યને અવશ્ય સાધે છે. એમ સર્વત્ર જોવામાં આવે છે. તેથી અસાધ્યનો આરંભ કરનાર અને સાધ્યનો આરંભ ન કરનાર એ બંનેને અન્યોન્યાશ્રયી સમ્યગ્જ્ઞાન કદી ન હોય. માટે આગમજ્ઞની જે ક્રિયા, તેજ ક્રિયા કહેવાય છે અને આગમજ્ઞ પણ તેજ કહેવાય કે જે પોતાની શક્તિપૂર્વક તે ક્રિયામાં પ્રવૃત્ત થાય. ચિંતામણિના સ્વરૂપને જાણનાર દારિદ્રયથી કદી પરાભવ પામતો નથી. પરંતુ તેની પ્રાપ્તિના ઉપાયમાં ભિન્નતા હોય, તો તે અન્યત્ર પ્રવર્ત્તે છે, અને જે અન્યત્ર પ્રવૃત્તિ કરે છે, તે તેના સ્વરૂપને જાણતો પણ નથી. કારણ કે માલતીના ગંધગુણને જાણનાર મધુકર દર્ભમાં કદી રમણ કરતો નથી. શાશ્વત સ્થાનની પ્રાપ્તિ એ જ્ઞાન ક્રિયાનું મુખ્ય ફળ છે. અને દેવ તથા મનુષ્યનાં સુખો તો તેનું પ્રાસંગિક ફળ કહેલ છે." આ પ્રમાણે તેમનો ઉપદેશ સાંભળીને સંવેગરસથી પૂરિત થયેલ એવા મંત્રી વિગેરે સહિત જિતારિ અને ભગદત્તાદિક રાજાઓ, સમ્યક્ત્વના એક આધારરૂપ તથા શીલાંગના ગુણરૂપ રત્નોથી પૂરિત એવા ચારિત્રરૂપ નાવપર આરૂઢ થઇને સંસાર-સાગરનો પાર પામ્યા. અને

માતાથી ઉત્સાહિત થયેલી અને કામભોગથી વિરક્ત એવી શીલસુંદરી પણ ત્યાં સંયમ લઇને મોક્ષે ગઇ. જિતારિનૃપના પુત્ર જિતશત્રુ રાજાએ પોતાના પિતાના સંયમ સમયે સર્વને આશ્ચર્યકારી એવો મહોત્સવ કર્યો. કારણ કે ચૈત્ય, પ્રતિમા, દીક્ષા, તપ, સમવસરણની રચના અને ધ્વજા—વિગેરે મહોત્સવમાં કોઈ ભાગ્યવંતનુજ ન્યાયોપાર્જિત ધન કૃતાર્થ થાય છે. "

હે સ્વામિન્ ! રાજસુતા મુદિતાના વ્રતનું માહાત્મ્ય જોઇને મેં પણ તે વખતે વિધિપૂર્વક સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કર્યું, કારણ કે ક્રિયાહીન છતાં સમ્યક્ત્વથી વિશદ (નિર્મળ) આશયવાળો પ્રાણી મુક્તિવધૂને વશ કરીને નિરંતર તેની સાથે લીલા કરે છે.

શ્રીજૈનધર્મની ઉન્નતિની એક રાજધાનીરૂપ નાગશ્રીએ કહેલ તે કથાને પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરીને સ્ત્રીઓ સાથે અર્હદ્દાસ શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે:—' હે ભદ્રે ! તેં કહ્યુ તે આ બધું યથાર્થ છે. ' એવામાં કુંદલતા બોલી કે:—' હે દેવ ! ધૂર્ત્તની કથાની જેમ સર્વ સ્વકલ્પિતજ આ વાતમાં મને લેશ પણ વિશ્વાસ આવતો નથી, તે વખતે રાજા વિગેરેએ વિચાર કર્યો કે:—' અહો આ લલના વૃષ્ટિથી મગશેળીયા પાષાણની જેમ સદ્વાક્યોથી ખરેખર ! અભેદ્ય છે. જે પ્રાણી શુક્લપક્ષીયો હોય અને ભવિષ્યમાં જેનું કલ્યાણ થવાનું હોય, તેનુંજ અંતઃકરણ પરની સ્તુતિ સાંભળીને આર્દ્ર થાય છે.

આ પ્રમાણે રાજસુતાની જેમ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વધારી એવો જે પ્રાણી જિનેંદ્રકથિત વ્રતને દૃઢતાપૂર્વક ધારણ કરે છે, તે સ્વર્ગ અને મોક્ષનાં સુખ પામે છે. કર્ણપુટથી અવશ્ય પાન કરવા લાયક એવુ આ રાજપુત્રીનું ચરિત્ર સાંભળીને જગત્‌માં અદ્‌ભુત પ્રભાવવાળા એવા જિનમતને જાણતા એવો શ્રેણિકરાજા પણ મંત્રીશ્વર સાથે અતિશય હર્ષ પામ્યો.

॥ इति सम्यक्त्वकौमुद्यां श्रीतपागच्छनायकश्रीसोमसुंदरसूरिश्रीमुनिसुंदरसूरिश्रीजयचंद्रसूरिशिष्यैः पंडितजिनहर्षगणिभिः कृतायां चतुर्थः प्रस्तावः ॥

પંચમઃ પ્રસ્તાવઃ

હવે જગદ્દગુરૂની પ્રતિમાની કર્પૂર, અગરૂ, કસ્તૂરી અને ધૂપ વિગેરેથી વિશેષ પ્રકારે પૂજા કરીને અર્હદ્દાસ શ્રેષ્ઠીએ પદ્મલતાને કહ્યું કે:—" હે પ્રિયે ! તું પણ કથા કહે, કે જેથી સમ્યક્ત્વનું સૌભાગ્ય સાંભળી હું પરમ પ્રીતિ પામું." પોતાના સ્વામીનો સુધાના માધુર્યને પણ જીતનાર એવો આ આદેશ મેળવીને પદ્મલતા પોતાના સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિમાં હેતુભૂત એવી કથા કહેવા લાગી:—

" કામદેવ જેવા અનેક લોકોનું એક ક્રીડાસ્થાન, સુખસંપન્ન અને વસુધાના મંડનરૂપ એવો અંગ નામનો દેશ છે. ત્યાં પોતાની સંપત્તિથી સ્વર્ગસંપત્તિને ભુલાવનાર અને સીદાતા જનોને એક આધારરૂપ એવી ચંપા નામની મહાનગરી હતી. જે નગરીના પૂર્વે જગદ્દગુરૂ વાસુપૂજ્ય ભગવાન્ સ્વામી થયા, તેનો સૌભાગ્યાતિશય કહેવાને કોઇ પણ સમર્થ થઇ શકે ? અહો ! જે અત્યારે પણ સતી સુભદ્રાના શીલરૂપ કર્પૂરથી વાસિત છે એવી તેની તુલના ભોગાવતી (શેષનાગની રાજધાની) લેશ માત્ર પણ શી રીતે કરી શકે ? ત્યાં નરવાહન (કુબેર) ની સમાન લક્ષ્મીવાળો, કૃષ્ણના જેવો પ્રતાપી અને અગણિત વાહન (અશ્વ કે રથ) વાળો એવો **નરવાહન** નામે રાજા હતો. વિશ્વવિખ્યાત એવો તે મહીપાલ ગુણવંતોમાં ગુણોએ મુખ્ય, પુણ્યવંતોમાં પુણ્યોએ મુખ્ય અને બલવંતોમાં બળ (સૈન્ય) થી મુખ્ય હતો. તેને પદ્મ સમાન કાંતિવાળી, કમળ જેવા સૌરભવાળી, સૌભાગ્યસં-

પત્તિનું એક સ્થાન અને નિષ્કપટ મનવાળી એવી પદ્માવતી નામે રાણી હતી. વળી તે નગરીમાં આસ્તિકના ગુણોથી સુશોભિત, જિન ભક્તિમાન્ અને સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવોમાં એક ભૂષણરૂપ એવો રુષભદાસ નામે શ્રેષ્ઠિ હતો. સપ્ત ક્ષેત્રરૂપ ભૂમિમાં વિત્તરૂપ જળને વરસતો અને દીન જનોને યથેષ્ટ દાન આપી પ્રસન્ન કરતો એવો તે શ્રેષ્ઠિ લોકમાં ખરેખર ઉન્નત એવા ધનોદય (મેઘ-ઉદય) ની ઉપમાને પામ્યો. તેને અતિશય પ્રેમાળ અને સતી એવી પદ્માવતી નામે પ્રિયા હતી, જે પુણ્યકર્મ કરતાં કદી વિરામ પામતી ન હતી. તે દંપતીને વિકસિત વિવેક અને વિનયવાળી અને વસુધાપર પવિત્ર એવા લાવણ્યરૂપ સુધાની જાણે એક વાપી હોય એવી પદ્મશ્રી નામની સુતા હતી. ત્રણે જગતની સ્ત્રીઓના સૌંદર્યને જીતનાર એવા તેના રૂપને જોઇને કોણ કોણ આશ્ચર્યમગ્ન ન થયું ?

એકદા ઋષભશ્રેષ્ઠીએ તે નગરમાં દારિદ્રય અને દુર્ગતિના દુઃખરૂપ દાવાનળને શાંત કરવામાં મેઘસમાન, સમ્યકત્વરૂપ અંકુરના એક કારણરૂપ સંસારથી તારનાર અને માન, પ્રમાણ અને વર્ણયુક્ત એવી પ્રતિમાઓથી અલંકૃત એવું શ્રીજિનમંદિર કરાવ્યું. ત્યાં દિવ્ય આભરણની શોભાયુક્ત સખીઓથી પરવરેલી એવી પદ્મશ્રી દરરોજ દેવપૂજાને માટે જતી હતી.

હવે તેજ નગરમાં બુદ્ધસંઘમાં અગ્રેસર, યશસ્વી એવો બુદ્ધદાસ નામે એક મોટો શેઠ હતો અને તેની બુદ્ધદાસી નામની સ્ત્રી હતી. તેમને દેવેંદ્રની સંપત્તિનું એક પાત્ર અને નવીન યૌવનારંભના અતિશયથી મદમસ્ત થયેલો એવો બુદ્ધસંઘ નામે પુત્ર હતો. એક દિવસે કામદેવ-મિત્રયુક્ત અને સાક્ષાત્ કામદેવ સમાન એવો બુદ્ધદાસ તે જિનમંદિરમાં ગયો. ત્યાં પદ્મ સમાન સુંદર લોચનવાળી અને જિનેંદ્રપૂજામાં લીન એવી પદ્મશ્રીને જોઇને તે કુમાર વિચારવા લાગ્યો કે:-" અહો ! એનું રૂપ ! અહો ! પુરૂષોના નેત્રને વિશ્રાંત કરનારી એની કાંતિ ! અહો ! યુવાનોના ઉન્માદના ઔષધરૂપ એનું સર્વાંગ-

સૌભાગ્ય ! દિવ્ય રૂપવાળી અને સુધાને સ્રવનારી તથા કુંડલિની એવી તે બાળાને જોતાં નિર્નિમેષ નેત્ર-કમળવાળો એવો તે શ્રેષ્ઠીકુમાર ક્ષણવાર યોગીની જેમ સ્થિર થઇ ગયો. આ પ્રમાણે તેનું નિરીક્ષણ કરતાં તે કામરૂપ વ્યાધના બાણથી એવી રીતે ઘાયલ થયો કે જેથી આગળ એક પગલું ભરવા પણ સમર્થ થઈ શકયો નહિ. પછી તેનો મિત્ર કામદેવના બાણથી ઘાયલ થયેલ છતાં કોઇ રીતે સમજાવીને બલાત્કારથી શ્રેષ્ઠીપુત્રને તેને ઘેર લઇ ગયો. ત્યાં કામજ્વરથી બળતા શરીરવાળો એવો તે શય્યારૂપ તલાવડીમાં પડયો, પણ જળવિયોગી મત્સ્યની જેમ તેને લેશ પણ શાંતિ ન વળી. એવામાં તેના મિત્ર કામદેવ પાસેથી પોતાના પુત્રના તેવા પ્રકારના સમાચાર સાંભળીને વ્યાકુળ મનવાળી એવી તેની માતા તરત ત્યાં આવીને પુત્રને કહેવા લાગી કે:—"હે વત્સ ! શું તારા શરીરે હાલ કોઈ વ્યાધિ ઉત્પન્ન થઈ તને બાધા કરે છે ? ઉઠ સાકરનું પાણી પી અને ભોજન કર. વા મશાલાયુક્ત ઉકાળેલા દૂધનું પાન કર. અથવા બીજી કોઇ જે તને ચિંતા હોય તે મારી આગળ સ્પષ્ટ કહી દે." આ સાંભળીને કામવિકારથી વિહ્વલ મનવાળો એવો તે કુમાર લજ્જાનો ત્યાગ કરીને નિસાસા મૂકતો માતાને કહેવા લાગ્યો કે:—"હે માત ! ઋષભશ્રેષ્ઠીની કન્યાના હસ્તસંબંધરૂપ અભિષેકથી મારા શરીરનો સંતાપ તરત શાંત થાય તેમ છે." આ પ્રમાણે તેનું સ્વરૂપ જાણીને ઉત્સુક મનવાળી એવી તેની માતાએ પોતાના પતિ બુદ્ધદાસને તે વાત તરત નિવેદન કરી એટલે કંઇક ચિંતાતુર એવા શ્રેષ્ઠીએ પણ વેગથી ત્યાં આવીને તેના તાપની ઉપશાંતિને માટે પોતાના વચનામૃતનું પાન કરાવ્યું-અર્થાત્ તે કહેવા લાગ્યો કે:—"હે વત્સ તું સ્વચ્છ આશયવાળો અને મુગ્ધ બાળકોમાં અગ્રેસર હોવા છતાં અશકય વસ્તુમાં કદાગ્રહ કરે છે. બુદ્ધધર્મના ધુરંધર અને માંસાહારી એવા આપણો ચાંડાલની જેમ સ્પર્શ કરીને જે સ્નાન કરવા ઇચ્છે છે, હે પ્રાજ્ઞ ! કસાઇને કામધેનુની જેમ

તે અતિશય ભાગ્યવતી એવી પોતાની કન્યા તને શી રીતે આપશે? માટે હે પુત્ર! સુજ્ઞ જનો સાધ્ય વસ્તુ માટેજ પ્રયત્ન કરે છે. બળથી અધિક છતાં પાંગળો શું મેરૂપર્વતપર ચડી શકે? સુપાત્રે દાનની જેમ સુજ્ઞ જનો સમાન સમૃદ્ધિવાળા અને સમાન ધર્મ તથા આચારવાળા એવા જનોના કુળમાંજ પોતાની કન્યા આપે છે. કહ્યું છે કેઃ—

" ययोरेव समं वित्तं, ययोरेव समं श्रुतम् ।
ययोरेव गुणैः साम्यं, तयोर्योगः प्रशस्यते " ॥ १ ॥

"જેઓ વિત્તથી, શ્રુતથી અને ગુણથી સમાનજ છે, તેમનો સંબંધ પ્રશસ્ય ગણાય છે." આ સાંભળી કુમાર બોલ્યો કેઃ—'હે તાત! બહુ કહેવાથી શું? તે રમણીય રમણી વિના હું જીવી શકું તેમ નથી.' આથી બુદ્ધદાસ વિચારવા લાગ્યો કેઃ—'અહો! કામનું માહાત્મ્ય દેવતાઓને પણ અમેય (અગમ્ય) છે. જેના યોગે સુજ્ઞ પણ અજ્ઞ અને નષ્ટ ચેતનની જેમ વિચિત્ર ચેષ્ટા કરે છે. વળી દેવેંદ્રથી રંક સુધી ત્રણે જગતને તે કામરૂપ ધીવરે માંડેલ એવી અંગનારૂપ જાળમાં તરત ફસાવી દે છે. માટે અત્યારે તો એને સામ્ય વચનથીજ સમજાવવો, નહિ તો કટુક ઔષધથી પિત્તજ્વરવાળાની જેમ એ મરણ પામશે." આ પ્રમાણે વિચાર કરીને શ્રેષ્ઠીએ પુનઃ કહ્યું કેઃ—'હે પુત્ર! તું હવે મનને સ્થિર કરી આનંદપૂર્વક યથોચિત સર્વ કામ કર. આ કાર્યને માટે હું હવે યત્નપૂર્વક કંઇક ઉપક્રમ (ઉપાય) કરીશ. કારણ કે બહુ ઉતાવળથી તો રાજાઓનું કામ પણ થઇ શકતું નથી.' આ પ્રમાણે પિતાનું વચન સાંભળીને તે સુંદરીની આશાથી કુમાર પણ આનંદ પામ્યો. કારણ કે લોકમાં આશાબંધ એ એક હૃદયને પરમ આલંબન છે. પછી તે કાર્યની સિદ્ધિને માટે પોતાના સંબંધીઓ સાથે સારી રીતે વિચાર કરીને પુત્ર અને કુટુંબસહિત દંભયુક્ત હૃદયવાળા એવા તે બુદ્ધદાસે સાધુઓની પાસે જઇને તેમને નમસ્કાર કરી અનુત્તર (અનુપમ) એવો ધર્મ પૂછ્યો. એટલે ગુરૂ મહારાજ તે ધર્મનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાઃ—

" હે ભદ્ર ! ધર્મ, જીવદયારૂપ, સત્ય અને શૌચથી પ્રતિષ્ઠિત, સ્તેય (ચૌર્ય) વૃત્તિથી રહિત, બ્રહ્મચર્યથી વિભૂષિત, પરિગ્રહની નિવૃત્તિરૂપ, રાત્રિભોજનથી વર્જિત, મધ, મદ્ય અને માંસના ત્યાગરૂપ, વિનયથી ઉજ્જવલ, અનંતકાય, અભક્ષ્ય અને બહુ બીજવાળી વસ્તુના ભક્ષણથી રહિત, મર્મવચન રહિત, ક્ષાંતિપ્રધાન, હૃદયની શુદ્ધિરૂપ, યથાયોગ્ય પાત્રના દાનાદિક ગુણની શ્રેણિથી વિરાજિત અને મોક્ષસુખ પર્યંત પ્રૌઢ ફળો આપવામાં તે કલ્પવૃક્ષસમાન કહેલ છે. વિનય જેમ ગુણોનો આધાર છે, તેમ દેવાદિક ત્રણ તત્ત્વના શ્રદ્ધાનથી મનોહર એવું સમ્યકત્વ, તે ધર્મના આધારરૂપ છે. મન, વચન અને કાયાના યોગથી જે પ્રાણી મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરે, તેનેજ શુદ્ધ.સમ્યકત્વ હોઇ શકે, એમ મહર્ષિઓ કહે છે. જે જિનવચનથી વિપરીત, અજ્ઞાનચેષ્ટા અને લોકપ્રવાહરૂપ જે મિથ્યાત્વ, તે અનેક પ્રકારે છે. લૌકિક અને લોકોત્તર-એમ મિથ્યાત્વ બે પ્રકારે કહેવાય છે. તે પણ દેવ અને ગુરૂને આશ્રયી પ્રત્યેક બે બે પ્રકારે છે. કહ્યું છે કેઃ—

" लोइयलोउत्तरियं, देवगयं गुरुगयं च उभयंपि ।
पत्तेयं नायव्वं, जहक्कमं सुत्तओ एवं " ॥ १ ॥

"લૌકિક અને લોકોત્તર-એમ મિથ્યાત્વ બે પ્રકારે છે. તથા દેવ અને ગુરૂગત-એ પ્રત્યેકની સાથે તે બને પ્રકાર જોડી યથાક્રમે તેનું વર્ણન સૂત્રથી સમજી લેવું." વિષ્ણુ, બ્રહ્મા અને શંકર વિગેરે દેવોનું દેવબુદ્ધિથી અર્ચન કરવું તે દેવગત મિથ્યાત્વ અને કાપાલિક અને બ્રાહ્મણો વિગેરેને ગુરૂબુદ્ધિથી નમસ્કાર કરવો તે ગુરૂગત મિથ્યાત્વ છે. લાભને માટે ગણપતિ વિગેરે દેવોનું પૂજન તથા વિવાહ પ્રસંગે તેનું ઘરમાં સ્થાપન, ચંદ્ર તથા રોહિણીનું ગીતગાન, ષષ્ઠીમાતાનું અર્ચન, ચંદ્ર પ્રત્યે તંતુપ્રસારણ, સર્વ પ્રકારની માનતા, તોતુલાદેવી તથા ગ્રહનું પૂજન, ચૈત્ર અને આશ્વિનાદિક માસમાં ગોત્રદેવી વિગેરેનું પૂજન, માઘમાસની ષષ્ઠીએ સ્નાન અને દાનાદિક કર્મપૂર્વક રવિની યાત્રા. પિતૃઓને પિંડદાન, હોળીની પ્રદક્ષિણા,

શનિની શાંતિને માટે મજ્જન (સ્નાન) પૂર્વક તલ અને તૈલાદિકનું દાન સંક્રાંતિએ સ્નાન અને દાનાદિક, બુધ અને દૂર્વાષ્ટમીનું વ્રત, રેવંત-પથદેવનું અર્ચન, શિવરાત્રિએ જાગરણ, ક્ષેત્રમાં સીતાનું અર્ચન, ભાદ્રપદમાં દ્વાદશીકરણ, સપ્તમીએ વૈદ્યનાથની પૂજા અને કણયાચના, ફાલ્ગુનમાં નાગપૂજન, સોમવાર તથા રવિવારે તપશ્ચરણ, કાર્તિકની નવરાત્રિની અર્ચા, દેવની જન્માષ્ટમી (ગોકુળઅષ્ટમી) નો મહોત્સવ, સુવર્ણ અને રૂપ્યાદિકના અલંકારોથી દેવતાઓનો સત્કાર, માઘમાસમાં ગંગા, ગોમતી અને સમુદ્રમાં સ્નાન તથા અન્ય ક્રિયા, માઘ મહિને બ્રાહ્મણોને ઘૃત અને કંબલ વિગેરેનું દાન, મિથ્યાદૃષ્ટિ દેવતાની પૂજા, પુત્ર નિમિત્તે શરાવ (રામપાત્ર)નું ભરણુ, કજ્જલી દેવતાનું અર્ચન વિગેરે, પિતૃઓનું શ્રાદ્ધ, તર્પણુ અને તલ તથા દર્ભનું પ્રદાન, મરનારને અર્થે જલાંજલિ, ગાયની પીઠપર હસ્તકદાન, રવિની (સૂર્ય)ની ચંદનપટ્ટિકા, ઉત્તરાયનના દિવસે વિશેષ સ્નાન, દાનાદિક, આશ્વિનમાસમાં તૃતીયાવ્રત, કૃષ્ણની નિદ્રા વિગેરેના દિવસનું તપ, એકાદશીવ્રતનું આચરણ, ગૌરીભોજન, વૃક્ષનું અર્ચન, લૌકિક તીર્થની યાત્રા, છ માસિકાદિક કૃત્ય, પુણ્યને માટે અપા (પરબ) દાન અને કન્યાનું પાણિગ્રહણ વિગેરે, કુમારીઓને ભોજન, મરનારને અર્થે જળના ઘટ, પંચમ્યાદિક તિથિએ ગોરસનું અવિલોડન, ચૈત્રમાસમાં ચર્ચરીદાન, વૈશાખ માસની તૃતીયાએ શંડવૃક્ષનો ઉદ્વહોત્સવ (લગ્નોત્સવ) અને મંડકાદિક (માંડા વિગેરે)નું પ્રદાન, જ્યેષ્ઠમાસની શુક્લ ત્રયોદશીએ શક્તુકાદિક (સાથુઆ વિગેરે)નું દાન, દરેક અમાવાસ્યાએ જમાઇને ભોજન, કાગડા વિગેરેને બળીદાન આપી અનંતવ્રતનું પાલન, પુણ્યને અર્થે ક્ષેત્રાદિકમાં કૂપખનન, ગોચરનું ઉત્સર્જન, ધન્ય (ધન) ત્રયોદશી તથા રૂપ ચતુર્દશીએ સ્નાન, ભાદ્રપદની કૃષ્ણચતુર્દશીએ પવિત્રીકરણુ, પીપળ અને આમ્ર વિગેરે વૃક્ષોનું રોપણુ અને જળસિંચન, બ્રાહ્મણને ઘેર પયોદાન, ધર્મને અર્થે અગ્નિદીપન, ગાયનું વ્રત તથા ગોધનની અર્ચા, વિષ્ણુકાંતા (લક્ષ્મી)ની સુખસ્થિતિ, ધર્મને

અર્થે તૂલિકાદાન, પાપકુંભાદિક ક્રિયા, મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે બ્રાહ્મણોને ગાય, ભૂમિ અને સુવર્ણનું દાન, પુત્રાદિકને અર્થે મહામાયાનું અર્ચન તથા ક્ષેત્રની પૂજના—એ પ્રમાણે બહુ સંસાર તથા દુ:ખરાશિના કારણરૂપ એવું લૌકિક ગુરૂગત અને દેવગત મિથ્યાત્વ આગમમાં વર્ણવ્યું છે. હવે લોકોત્તર દેવગત મિથ્યાત્વ આ પ્રમાણે છે–કુતીર્થિકોએ ગ્રહણ કરેલા એવા જિનબિંબોનું પૂજન, જિનચૈત્યની આશાતના કરવી, અનિષિદ્ધનો નિષેધ અને નિષિદ્ધમાં આદર કરવો–ઇત્યાદિ. મિથ્યાત્વ એ સંસારના એક બીજરૂપ છે. તેમાં ગુરૂગત મિથ્યાત્વ આ પ્રમાણે છે– શીલભ્રષ્ટ સાધુઓને વંદન, પૂજન અને આદર આપવો. કહ્યું છે કે:—

"લોકોત્તર લિંગ (ચિન્હ) વાળા અને સાધુવેશધારી હોવા છતાં જેઓ પુષ્પ, તંબોળ, આધાકર્મિક સર્વ આહાર, જળ અને ફળ વિગેરે સચિત્ત વસ્તુઓનો ઉપભોગ, સ્ત્રીનો પ્રસંગ, વ્યવહાર અને ધનનો સંગ્રહ, એકાકીપણે સ્વચ્છંદભ્રમણ અને ચેષ્ટિત વચન, તથા ચૈત્ય કે મઠમાં વાસ અને વસ્તિમાં નિરંતર સ્થિતિ કરવાથી ધત્તૂરાના પુષ્પ ચાવતાં વમનની જેમ પોતાના વ્રતને દૂષિત કરે છે– એ ગુરૂગત મિથ્યાત્વનો જેમણે ત્રિવિધ ત્રિવિધે ત્યાગ કર્યો છે, તેઓજ નિશ્ચયથી શ્રાવક છે. બીજા તો માત્ર નામધારી શ્રાવક છે." આવા પ્રકારના મિથ્યાત્વથી રહિત એવા સમ્યક્ત્વનું જે પ્રાણી સેવન કરે છે, તે વિદ્વાનોમાં આસન્ન સિદ્ધિકપણાથી પ્રસિદ્ધ થાય છે."

આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને કુટુંબ સહિત બુદ્ધદાસે મદ્ય, માંસાદિકનો અને સર્વ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરી દંભથી સમ્યક્ત્વપૂર્વક બાર વ્રત લઇ શ્રાવક થયો. અહો ! માયાનો પ્રભાવ કેવો વિચિત્ર છે ? પછી તે સાધુઓની સુશ્રૂષા, જિનેશ્વરોની અર્ચા અને જિનેંદ્રોક્ત સાત ક્ષેત્રોમાં ન્યાયોપાર્જિત લક્ષ્મીનો વ્યય કરવા લાગ્યો. મિથ્યાત્વમાર્ગથી મુક્ત એવા તેના જિનેંદ્રમાર્ગના આચરણને જોઇને ઋષભશેઠ તેની આ પ્રમાણે પ્રશંસા કરવા લાગ્યો:—" આ શ્રીમાન્ બુદ્ધ-

દાસ ખરેખર ભાગ્યવંત જનોમાં અગ્રેસર છે, કે જેણે કુળક્રમાગત ઉત્કટ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરી અને જગતને વ્યામોહિત કરનારા એવા કુશાસન (મત) રૂપ પાશનું ઉચ્છેદન કરીને જિનશાસનને અંગીકાર કર્યું. પોતાના પૂર્વજોના આચરિત માર્ગે તો સહુ કોઇ સુખે ચાલે છે, પણ તેવા અસન્માર્ગનું ઉન્મૂલન કરી સમ્યગ્ધર્મમાં પ્રીતિ રાખનાર તો કોઇ વિરલો વિવેકીજ હોય છે. કહ્યું છે કેઃ—

" प्रतिपचंद्रं सुरभी, नकुलो नकुलीं पयथ कलहंसः ।
चित्रकवल्लीं पक्षी, सम्यग्धर्मं सुधीर्वेत्ति " ॥ १ ॥

" જેમ ગાય પ્રતિપદના ચંદ્રને, નકુળ નકુલણીને, રાજહંસ દૂધને અને પક્ષી ચિત્રાવેલીને જાણે છે, તેમ સુબુદ્ધિમાન્ જ સમ્યગ્ધર્મને ઓળખી શકે છે. " માટે શુદ્ધધર્મી એવા તેને સકુટુંબ ઘરે બોલાવીને બહુ માનપૂર્વક હવે તેનું વાત્સલ્ય કરવું ઉચિત છે. કારણ કે લક્ષ્મીની સફળતા, ભવનની પવિત્રતા, શાસનની ઉન્નતિ અને તીર્થંકરપદની પ્રાપ્તિ–એ વાત્સલ્યના મુખ્ય ગુણો છે. " આ પ્રમાણે વિચાર કરીને વિચક્ષણ ઋષભશ્રેષ્ઠીએ નવીન સદ્ધર્મની સ્થિરતા માટે લક્ષ્મીના નિવાસરૂપ એવા બુદ્ધદાસની સાથે મિત્રાઈ કરી. એટલે યથોચિતપણે પરસ્પર આપતા અને ગ્રહણ કરતા, રહસ્યની વાત પૂછતા અને કહેતા એવા તે બંનેની વચ્ચે પ્રીતિ વધવા લાગી.

એકદા ઋષભશ્રેષ્ઠીએ ધર્મના સ્થૈર્યને માટે બુદ્ધદાસની સમક્ષ તેના છતા ગુણોની પ્રસંશા કરી કેઃ–" હે મહાનુભાવ! તમે પોતાના ઘરમાં ધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષનું આરોપણ કર્યું, તેથી તમે આજે ત્રણે જગતને શ્લાઘ્ય થયા અને તમારૂં કુળ પણ આજે પવિત્ર થયું. સ્વર્ગના ઐશ્વર્યયુક્ત સર્વ સંપત્તિઓ સુલભ છે, પરંતુ સર્વજ્ઞદર્શિત ધર્મની પ્રાપ્તિ પ્રાયઃ દુર્લભ છે કહ્યું છે કેઃ—

" अपि लभ्यते सुराज्यं, लभ्यंते पुरवराणि रम्याणि ।
न हि लभ्यते विशुद्धः सर्वज्ञोक्तो महाधर्मः " ॥१॥

"સુરાજ્ય અને રમ્ય નગર પામવા સુલભ છે, પણ સર્વજ્ઞકથિત વિશુદ્ધ મહાધર્મ પામવો દુર્લભ છે." માટે તમારે હવે સદા સમ્યગ્ભાવથી એ ધર્મનું આરાધન કરવું, કે જેથી મુક્તિવધૂનો સુખસમાગમ સુલભ થાય. કહ્યું છે કે:—

"क्रियाशून्यश्च यो भावो, भावशून्याश्च याः क्रियाः ।
अनयोरंतरं दृष्टं, भानुखद्योतयोरिव" ॥१॥

"ક્રિયાશૂન્ય ભાવ અને ભાવશૂન્ય ક્રિયાઓ એ બંનેમાં સૂર્ય અને ખદ્યોત (ખજુવા) જેટલું અંતર જોવામાં આવે છે." જે પ્રાણી મનુષ્યત્વાદિ સામગ્રી પામીને પુણ્યને માટે પ્રમાદ કરે છે, તે દુર્બુદ્ધિ સુધાપાન પ્રાપ્ત થયા છતાં તેમાં બેદરકાર રહ્યા જેવું કરે છે. ચિંતામણિરત્ન સમાન સમ્યક્ત્વપૂર્વક ધર્મ પામીને તેનું આરાધન કરવામાં તમારે બિલકુલ પ્રમાદ કરવો નહિ." આ પ્રમાણે સાંભળીને બુદ્ધદાસ માયામંદિર છતાં ઉપરથી પ્રમોદ દર્શાવીને બોલ્યો કે:— "આજે ખરેખર મારા ભાગ્યનો સાગર જાગ્રત થયો કે જેથી દરિદ્ર જેમ નિધાન મેળવે, તેમ મોહથી મૂઢ થયેલો એવો હું કોટી ભવ ભમતાં પણ દુર્લભ એવું જિનશાસન પામ્યો. વળી પુણ્યવંત અને સજ્જન એવા આપની સાથે જે મૈત્રી થઇ, એ પણ મારા પૂર્વના અગણ્ય સત્પુણ્યના વિપાકનોજ ઉદય સમજવો. હવે તે મૈત્રીને સ્થિર કરવા આપણ બંને વચ્ચે નિરંતર ગૌરવની સિદ્ધિને માટે હિતકર એવા કંઇક સૌજન્યની હું ઇચ્છા રાખું છું. આ પ્રમાણે પ્રસન્ન થયેલા એવા તે બંને પરસ્પર ગુણશ્લાઘા અને શ્રાવકપણાથી વંદન કરીને પોતાને ઘેર ગયા.

એક દિવસે સાધર્મિક વાત્સલ્ય કરતાં ઋષભશ્રેષ્ઠીએ ભોજનાદિકને અર્થે નવા શ્રાવક અને શ્રેષ્ઠીમુખ્ય એવા બુદ્ધદાસને નિમંત્રણ કરીને પ્રતિપત્તિ (સન્માન) પૂર્વક જેટલામાં તેને ઉચિત એવા ભોજનસ્થાને બેસાર્યો, તેટલામાં દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા બુદ્ધદાસ, પોતાના અતિશય ઉત્સાહભરથી શ્રાવકોનું ગૌરવ કરતા એવા ઋષભશેઠને

કહેવા લાગ્યો:—" હે શ્રાવકોત્તમ ! જ્યારે મારો પુત્ર ઉત્સવપૂર્વક તમારી પુત્રીનું પાણિગ્રહણ કરે, તોજ આપને ઘેર મને ભોજન રૂચે તેમ છે. ધર્મરહિત જે પુરૂષ નિમિત્ત વિના પ્રેતની જેમ પરને ઘેર જમે છે, તે ધૂર્ત્ત તેના ઘરમાં દાસપણું પામે છે." આ પ્રમાણે સાંભળીને બંને વશમાં શુદ્ધ અને પરમ શ્રાવક એવો ઋષભ શેઠ વિચારવા લાગ્યો કે:—" ધનવંતમાં માન્ય, અભિમાની, દાતાર, જ્ઞાતિવત્સલ અને આર્હંત ધર્મના નવીન ઉપાસક એવા બુદ્ધદાસને ભોજનને માટે મેં ઘરે બોલાવેલ છે, તો આ કાર્યનો જો હું નિષેધ કરીશ, તો વખતસર એ જિનધર્મને મૂકી દેશે. નવીન ધર્મને પામેલ એવા સાધર્મિકને કોઈ રીતે પણ સ્થિર રાખવો, એજ ચાતુર્ય વખણાય છે. વળી ઘરે આવેલ સમાન શીલ અને ધર્મવાળાને તો કદી પોતાનું સર્વસ્વ આપીને પણ સુશ્રાવકે તેની ભક્તિ કરવી યોગ્ય છે. વળી વિશેષથી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલ એવી આ કન્યા તો ક્યાં પણ આપવાનીજ છે, પણ તેને સદાચારી ઘરની પ્રાપ્તિ અતિ દુર્લભ છે. કુળ, શીલ, વય, વિદ્યા અને ધર્મયુક્ત, ધનવાન્ તથા ન્યાયશાળી એવા વરની જે પ્રાપ્તિ થવી એ ખરેખર સ્ત્રીના ઉગ્ર તપનુંજ ફળ છે. માટે જગતને અદ્ભુત એવા સદ્ગુણોથી સમાનતાને ધારણ કરતા એવા આ બંનેનો સુવર્ણ અને માણિક્યની જેમ સુયોગ થાઓ." આ પ્રમાણે પોતાની પવિત્ર સ્ત્રી સાથે ક્ષણભર વિચાર કરીને ઋષભશ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે:—' તમારા પુત્રને હું મારી સુતા આપીશ. માટે તમે આનંદપૂર્વક ભોજન કરો. કારણ કે સર્વ ગૃહકૃત્યમાં એ પ્રથમ ફળરૂપ છે." એટલે બુદ્ધદાસે બહુજ પ્રસન્ન થઇને ભોજન કર્યું અને ઋષભશ્રેષ્ઠીએ ધર્મનું માહાત્મ્ય દર્શાવનારી એવી તેની સારી રીતે ભક્તિ કરી. પછી તે બંને મુખ્ય શ્રેષ્ઠીઓએ અન્યોન્ય પ્રેમવાળા થયેલા એવા તે પુત્ર અને પુત્રીનો વિસ્મય અને આનંદદાયક એવો વિવાહમહોત્સવ કર્યો. અને વધૂ સહિત વરને પ્રીતિને માટે ઋષભશ્રેષ્ઠીએ ઘરની સ્થિતિના સમસ્ત ચોતક (કરમોચન) દાન આપ્યા. પછી ઉત્સવની શ્રેણીથી મનોહર એવો વિવાહ

મહોત્સવ નિવૃત્ત થતાં વિચારવાન્ એવા શ્રેષ્ઠીએ પદ્મશ્રીને આ પ્રમાણે શિખામણ આપીઃ—" હે ભદ્રે ! તારા પતિનુ ઘર પ્રાપ્ત થયેલ નવીન શ્રાવક ધર્મમાં હજી અસ્થિર છે, મિથ્યાત્વી જનનો ત્યાં સંસર્ગ છે અને કંઈક કલુષતાનું તે સ્થાન છે, પરંતુ હે વત્સે ! તારે જિનેંદ્રપ્રણીત ધર્મમાજ મન દૃઢ રાખવું, અને ષડાવશ્યક-કર્મમાં પોતે લેશ પણ પ્રમાદ ન કરવો. કારણ કે યૌવન, પતિ સન્માન, પ્રમત્ત જનનો સંગ અને સંપત્તિની પ્રાપ્તિ—એ અવિવેકી જનને મદમત્ત બનાવે છે. પણ લજ્જા, ઔચિત્ય, વિનય, દાક્ષિણ્ય અને મધુર વચન એ ગુણો સાસરે ગયેલી સુંદરીને ભૂષણરૂપ છે કહ્યુ છે કેઃ—

" लज्जा दया दमो धैर्यं, पुरुषालापवर्जनम् ।
एकाकित्वपरित्यागो, नारीणां शीलरक्षणे " ॥ १ ॥
निर्व्याजा दयितादौ, भक्ता श्वश्रूषु वत्सला स्वजने ।
स्निग्धा च बंधुवर्गे, विकासितवदना कुलवधूटी " ॥ २ ॥

" લજ્જા, દયા, ઇંદ્રિયદમન, ધૈર્ય, પરપુરૂષ સાથે આલાપનું વર્જન અને એકાંતનો ત્યાગ-સ્ત્રીઓએ શીલના રક્ષણ માટે આ ગુણો ધારણ કરવા. કુળવધૂ પોતાના પતિ વિગેરેમા નિષ્કપટ, સાસુપર ભક્તિવાળી, સ્વજનપર પ્રીતિવાળી બંધુવર્ગમાં સ્નિગ્ધ અને નિરંતર પ્રસન્ન મુખવાળી હોય છે." માટે હે વત્સે ! તારે સદા પ્રાણ કરતાં પણ શીયળ અધિક સંભાળવુ તથા વિષમ પ્રસંગે પણ જિનેદ્રોકત ધર્મનો તારે કદી ત્યાગ કરવો નહિ. આ પ્રમાણે પોતાના પિતાની શિખામણ સાંભળીને પ્રસન્ન મુખવાળી એવી પદ્મશ્રી માતપિતાના ચરણકમળને પ્રણામ કરીને પતિની સાથે ગઇ. પછી સાક્ષાત્ લક્ષ્મી સમાન એવી પદ્મશ્રીને આગળ કરીને બુદ્ધસંઘ પરમ ઉત્સવપૂર્વક પોતાને ઘેર આવ્યો. એટલે કલ્પલતાની જેમ ત્રણે લોકને આનંદ આપનારી એવી પુત્રવધૂને જોઇને શ્વશુરાદિક સર્વે સ્વજનો આનંદ પામ્યા.

પછી વધૂવર્ગના દાક્ષિણ્યથી કેટલાક દિવસો સુધી કપટથી પોતાને ઘેર જિનેંદ્રધર્મનું આરાધન કરીને મિથ્યાત્વના ઉદયથી કુટિલ બુદ્ધસંઘે પોતાના કુટંબમાં ધર્મજ્ઞ પુરૂષોને અમાન્ય એવા બૌદ્ધધર્મનું સ્થાપન કર્યું. એટલે પોતાના ઘરમાં બૌદ્ધાચાર પાળતા માણસોને જોઈને વિવેકવતી પદ્મશ્રીએ વડીલોને પગે પડીને વિજ્ઞપ્તિ કરી કે:—"સુરાસુર અને દેવેંદ્રોને આરાધ્ય અને ચિંતામણિરત્ન સમાન કોટી ભવ ભમતાં પણ દુષ્પ્રાપ્ય એવા સર્વજ્ઞદર્શિત માર્ગ પામીને અસદ્દર્શનના રાગથી અંધ બની નિપુણ એવા તમે સમ્યગ્માર્ગનો ત્યાગ કરી કુગુરૂએ દર્શાવેલ ઉન્માર્ગમાં શા માટે જાઓ છો ? જે પ્રાણી જિનેશ્વર દેવનો અને સત્ય, શીલ અને દયામય ધર્મનો ત્યાગ કરીને વિવેકી જનોએ તજી દીધેલ એવા સૌગત (બૌદ્ધ) માર્ગનો સ્વીકાર કરે છે, તે માણિક્યનો ત્યાગ કરી કાચને સ્વીકારવા ઇચ્છે છે અને કલ્પવૃક્ષનું ઉન્મૂલન કરી અવકેશી (ફળ વિનાના-વંધ્ય) વૃક્ષને રોપવા જેવું કરે છે. માટે હે આર્યો ! આ સર્વનો વિચાર કરી માનસસરપર રાજહંસની જેમ ઉભય લોકમાં સુખકારી એવા સદ્ધર્મમાં દૃઢતા રાખો." આ પ્રમાણે પદ્મશ્રીએ આપેલ ધર્મની શિખામણ તેમને અભિનવ જ્વરમાં શમનીય ઔષધની જેમ દોષકારક થઇ પડી. પછી 'આ જીવે સંસારમાં ભમતાં પ્રિયાદિક સ્વજનો, લક્ષ્મી અને ભોગો અનંતીવાર પ્રાપ્ત કર્યા, પણ જૈન ધર્મ ન પામ્યો.' આ પ્રમાણે વિચાર કરીને પદ્મશ્રી જૈન ધર્મમાં જ વધારે દૃઢ થઈ. કારણકે કાચમાં રહેલ મણિ કાચના ભાવને તો ભજતો જ નથી.

એકદા ઋષભશ્રેષ્ઠીએ તેના ઘરનો વિપરીત આચાર સાંભળીને અને ત્યાં આવી સાક્ષાત્ જોઇને વિચાર કર્યો કે:—"અહો ! ધર્મછળ કરી આ કપટીએ મને સકુટુંબ છેતર્યો. અહા ! કર્મેજ મને દગો દીધો ! સ્વાર્થ સાધવામાં તત્પર એવો પાપાત્મા સર્વત્ર કપટજ રચે છે, પણ નરકમાં પડતા પોતાના આત્માને તે જોઇ શકતો નથી. કહ્યું છે કે:—

"मायामविश्वासविलासमंदिरं, दुराशयो यः कुरूते धनाशया।
सोऽनर्थसार्थं न पतंतमीक्षते, यथा बिडालो लकुटं पयः पिबन्" ॥१॥

"જે દુરાશય પ્રાણી ધનની આશાથી અવિશ્વાસના એક વિલાસભવન સમાન એવા કપટની રચના કરે છે, તે દૂધ પીતો બિલાડો જેમ લાકડી ન જુએ, તેમ માથે પડતા દુ:ખોને જોઇ શકતો નથી." અન્યત્ર કરેલ પ્રપંચ પણ પાપના કારણરૂપ થાય છે અને ધર્મના વિષે અન્યને છેતરતાં તો અવશ્ય નરકજ પ્રાપ્ત થાય છે." પછી સપુત્ર બુદ્ધદાસને બહુ માનપૂર્વક બોલાવી અને તેના કુટુંબને આગળ કરીને ઋષભશેઠ આ પ્રમાણે શિખામણ દેવા લાગ્યો:—"પૃથ્વીમાં પુણ્યવંત જનોમાં શ્રેષ્ઠ, ન્યાયવંતમાં મોટા, વિશ્વમાં વિખ્યાત અને ધર્મમાર્ગમાં ધુરંધર એવા આપ, સુખના એક ભંડારરૂપ એવા આર્હત ધર્મનો સ્વીકાર કરીને જો મૂકી દેશો, તો બીજાઓની શી વાત કરવી ? સામાન્ય માણસો પણ ગુરૂ સાક્ષીએ લીધેલ વ્રતનો ત્યાગ કરતા નથી, તો પછી આપ જેવા તત્ત્વકુશળ અને સત્ત્વશાળી તો સદ્વ્રતનો કેમ ત્યાગ કરે ? કહ્યું છે કે:—

"प्राणांतेऽपि न मोक्तव्यं, गुरुसाक्षिकृतं व्रतम्।
व्रतभंगोतिदुःखाय, प्राणा जन्मनि जन्मनि" ॥ १ ॥

"ગુરૂસાક્ષીએ ગ્રહણ કરેલ વ્રત પ્રાણાંતે પણ કદી મૂકવું નહિ. કારણ કે પ્રાણો તો જન્મોજન્મ મળે છે, પણ વ્રતભંગથી ભવોભવ અતિ દુ:ખ પ્રાપ્ત થાય છે." પૂર્વે સદ્ધર્મનો સ્વીકાર કરીને કુસંગથી જેઓ તેનો ત્યાગ કરે છે, તેઓ ભવસાગરમાં ભમતાં મહા દુ:ખ પામે છે. આ પ્રમાણે શ્રેષ્ઠીએ આપેલ ધર્મશિક્ષાનો કુશિષ્યની જેમ અનાદર કરીને જેનો ઉત્તરકાળ વિષમ છે એવો તે બુદ્ધદાસ પોતાને સ્થાને ચાલ્યો ગયો. એટલે તેને કૃષ્ણપક્ષીયો સમજીને શ્રાવકોત્તમ શ્રેષ્ઠી પોતાની પુત્રીને કોમળ વાક્યોથી સંતુષ્ટ કરીને પોતાને ઘેર ગયો. પછી નિત્ય આર્હત ધર્મની ઉપાસના કરતી એવી પદ્મશ્રીને

તે મિથ્યાદૃષ્ટિઓ બલાત્કારથી અંતરાય કરવા લાગ્યા. તેઓ ધર્મની નિંદા, હીલના અને પરસ્પર હાસ્ય કરતા, તથાપિ ધર્મમાં દૃઢ એવી પદ્મશ્રી લેશ પણ પ્રમાદ કરતી ન હતી.

એકદા બહુ શિષ્યયુક્ત પદ્મસંઘ નામના બૌદ્ધાચાર્યે આવીને પદ્મશ્રીને આ પ્રમાણે શિખામણ આપી કે:—"હે ભદ્રે! સર્વ મણિઓમાં ચિંતામણિ જેમ શ્રેષ્ઠ કહેલ છે, તેમ સર્વ ધર્મોમાં બૌદ્ધધર્મ શ્રેષ્ઠ છે. હિતૈષી એવા બુદ્ધ ભગવાને પ્રરૂપેલ ધર્મ સેંકડો ચમત્કારોના સ્થાનરૂપ અને ઉભયલોકમાં સુખાકારી છે. અને વળી:—

"मृद्वी शय्या प्रातरुत्थाय पेया, मध्ये भक्तं पानकं चापराह्णे।
द्राक्षाखंडं शर्करा चार्धरात्रे, मुक्तिश्चांते शाक्यपुत्रेण दृष्टा" ॥१॥

"કોમળ શય્યા, સવારે ઉઠીને દુગ્ધપાન, મધ્યાન્હકાળે ભોજન, પાછલે પહોરે મદિરાદિકનું પાન અને અર્ધરાત્રિએ દ્રાક્ષાખંડ તથા શર્કરાનો ઉપભોગ—આવા પ્રકારના ધર્મથી શાક્યપુત્રને છેવટે મુક્તિ મળી હતી." માટે વૃથા દેહનું શોષણ કરનાર એવા આ ધર્મનો ત્યાગ કરી અને બુદ્ધ ભગવંતે બતાવેલ માર્ગનો આશ્રય (સ્વીકાર) કર." આ સાંભળી પદ્મશ્રીએ કહ્યું કે:—"જિનેંદ્રોક્ત અને સુગતોક્ત ધર્મના અંતરનો તમારા મનમાં સમ્યગ્ રીતે વિચાર કરો. જેમ દૂધ, ધાતુ, જળ, રત્ન, રાજા, પાષાણ અને ભવન—એ વસ્તુઓમાં સમાન નામ છતાં મોટું અંતર જોવામાં આવે છે, તેમ ધર્મના નામની સમાનતા છતાં તેમાં મોટું અંતર રહેલું છે. ક્ષમા, શીલ, તપ, શૌચ, દયા, સત્ય તથા દમ—આ ગુણો જ્યાં સર્વથા જોવામાં આવે છે, તે ધર્મજ યથાર્થ નામયુક્ત છે. નામમાત્રથી તો પરમતમાં સર્વત્ર ધર્મ છે, પરંતુ વસ્તુતઃ તો શ્રીજિનેંદ્રદર્શિત માર્ગ—(મત)માં તે યથાર્થ છે. વળી ગુરૂમહારાજની પાસે સમ્યક્ત્વ શુદ્ધ એવા એ જિનધર્મનો મેં સ્વીકાર કર્યો છે, તો હવે શી રીતે તેનો ત્યાગ થાય? જે પ્રાણી સ્વીકૃત સમ્યગ્ધર્મનો ત્યાગ કરે છે, તે ભવાંતરમાં સૌભાગ્ય રહિત, ધનધાન્ય વર્જિત, નિંદ્યમૂર્ત્તિ અને સદા દુઃખી

થાય છે. માટે મારે તો જિનેંદ્રોક્ત ધર્મજ પાળવો છે અને તમારે પણ હવે એજ ધર્મનો સ્વીકાર કરવો યોગ્ય છે." આ પ્રમાણે પદ્મશ્રીએ કહ્યું, એટલે બુદ્ધદાસાદિકથી વંદન કરાયલો એવો તે માયાવી પદ્મસંઘ મુખકમળને મ્લાન કરી પોતાના મઠમાં ચાલ્યો ગયો.

હવે સમેતશિખરાદિ તિર્થોની યાત્રા કરી, સ્વોપાર્જિત સંપત્તિનો યથાયોગ્ય પાત્રે વ્યય કરી રત્ન, કનક અને પાષાણના સેંકડો જિનબિંબ અને વિધિપૂર્વક મહોત્સવ સહિત તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવીને પોતાનો અંત સમય પાસે આવેલ જાણીને વિવેકી ઋષભશ્રેષ્ઠી પોતાના ઘરનો ભાર પુત્રોને સોંપીને દયા, દાન, દમ, ધ્યાન અને દેવ ગુરૂના અર્ચનાદિકથી તથા તેને લગતા અન્ય પુણ્યકાર્યોથી પોતાના જન્મને સફળ કરીને, ત્રિવિધે ત્રિવિધે પાપસ્થાનોનો ત્યાગ કરી, સર્વ જીવોને ખમાવી અશેષ પરિગ્રહથી મુક્ત થઇ, યથોક્ત શ્રાદ્ધધર્મનું નિરતિચારપણે આરાધન કરી આનંદ શ્રાવકની જેમ આનંદપૂર્વક ચાર શરણને આશ્રિત થઈ અને આહારના ત્યાગપૂર્વક સમાધિથી શરીરનો ત્યાગ કરીને તે પરમ સમૃદ્ધિવાળો અને કાંતિના સ્થાનરૂપ એવો વૈમાનિક દેવ થયો. તેના વિયોગથી દુઃઆર્ત્ત થયેલી એવી પદ્મશ્રી શ્રાવિકા ત્યારથી સર્વ પીડાનુ હરણ કરવામાં સમર્થ એવા પુણ્યકર્મને વિશેષ આચરવા લાગી.

એક દિવસે અવસર મેળવીને દૃષ્ટિરાગથી અંધ થયેલા બુદ્ધદાસે પદ્મશ્રીને બોલાવીને કહ્યું કેઃ—" હે ભદ્રે ! જિનમતમાં મોહિત એવો તારો પિતા મરણ પામીને ઉદ્યાનમાં બાળમૃગ થયો છે. એમ મારા ગુરૂ કહેતા હતા." કાનને કરવત સમાન આ સાંભળીને તે વિચારવા લાગી કેઃ—" નિરંતર સર્વ રીતે ધર્મકૃત્ય કરનાર એવા પુણ્યવંત મારા પિતા આવી અશુભ ગતિમાં કેમ જાય ? કારણ કે ચિંતામણિ પ્રાપ્ત કરનાર પ્રાણીને શું દરિદ્રતા સતાવી શકે ? માટે મિથ્યાદૃષ્ટિ એવા તે અજ્ઞ ગુરૂએ કહ્યું તે મિથ્યા છે અથવા તો જિનતત્ત્વથી અજ્ઞાત એવો પાપી પ્રાણી શું શું બોલતો નથી ? " પછી તે

સસરાને કહેવા લાગી કે:—"પૂજ્ય એવા તમારા ગુરૂવર્ય સમ્યગ્ જાણતાજ નથી, કે જેથી તે આવું બોલે છે. જો પોતાના જ્ઞાનથી તે પ્રાણીઓની ગત્યાદિ જાણી શકતા હોય, તો મારે પણ બૌદ્ધધર્મનો સ્વીકાર કરવો, પરંતુ તેમને સપરીવાર મારે ઘેર ભોજન કરાવીને ઉત્સાહપૂર્વક તેમના ધર્મનો સ્વીકાર કરી હું પાલન કરીશ." પછી ભોજનને માટે પુત્રવધૂને ઘેર સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરીને પ્રસન્નમનથી શ્રેષ્ઠીએ બૌદ્ધ સાધુઓને બોલાવ્યા. એટલે પદ્મસંઘ ગુરૂ ભોજનાદિકને માટે પુનઃ પરિવાર સહિત ત્યાં આવ્યા. કારણ કે એ વસ્તુ વિશ્વને વલ્લભ છે./પછી બહુમાન આપીને અનુક્રમે સ્ફુરાયમાન યુક્તિપૂર્વક વિવિધ સ્વાદિષ્ટ રસથી ભોજન કરાવતાં પદ્મશ્રીએ તેના ડાબા પગની ચામડાની મોજડીને મરચાં વિગેરેથી વઘારી અને તેને જળરૂપ કરીને તેના ગુરૂને જમાડ્યા. પછી બહુ ગૌરવપૂર્વક યથેષ્ટ ભોજન કરીને ઉઠ્યા એટલે શ્રેષ્ઠીએ ભક્તિપૂર્વક ચંદનાદિકથી તેમની પૂજા કરી, એવામાં પેલા કૃત્યથી કંઇક વ્યાકુળ થયેલી પદ્મશ્રીએ આવીને જતા એવા તેમને કહ્યું કે:—"હે સૌગતેશ્વર! આજે હું ઘણા કાર્યોથી વ્યગ્ર થઇ ગઇ છું, માટે આવતી કાલે પ્રભાતે ઉત્સવપૂર્વક આપના ધર્મને અંગીકાર કરીશ. હાલ તો તમે પધારો." એટલે તેઓ મઠ તરફ જવાને તૈયાર થયા. એવામાં ત્યાં ગુરૂનીજ મોજડી જોવામાં ન આવવાથી 'કોઇના જોવામાં આવી?' એમ પરસ્પર બોલતા તેઓ કોલાહલ કરવા લાગ્યા. ત્યાં તેમના દર્શનના ઉત્સુક એવા સ્વજનો પણ તરત એકત્ર થઈ ગયા. એવામાં પદ્મશ્રીએ અંજલિ જોડીને પુનઃ પદ્મસંઘને કહ્યું કે "હે ભગવન્! જે જ્ઞાનથી તમે મારા પિતાની ગતિ કહી શકયા, તેજ જ્ઞાનથી તમે પોતે એ મોજડી જાણી લ્યો." આ સાંભળીને અત્યંત ક્રોધિષ્ઠ મનથી ગુરૂએ કહ્યું કે—'હે ધર્મધૂર્ત્ત! હે દુરાચાર! મને આવું જ્ઞાન નથી.' પછી સર્વની સમક્ષ પદ્મશ્રીએ કહ્યુ કે:—"પોતાના ઉદરમાં નાખેલ પોતાની મોજડીને જે જાણી શકતા નથી, તે મારા પિતાની આવી ગતિ શી રીતે જાણી શકે? તમે પોતાનું ખાધેલું જાણી શકતા નથી, તો પારકી નિંદા કરવા

કેમ તૈયાર થાઓ છો? જો તમને વિશ્વાસ ન હોય, તો મારા અન્નનું વમન કરી જુઓ." પછી ક્રૂર અને ક્રોધાંધ મનથી તેણે પણ વમન કર્યું, એટલે તેમાં સૂક્ષ્મ ચર્મખંડ જોઈને બધા લોકો હાસ્યવિકસિત મુખથી કહેવા લાગ્યા કે:—'અહો! આ ગુરૂનું જ્ઞાન કેવું અદ્દભુત છે?' પછી લજ્જિત મનવાળા એવા તેને કોઇ રીતે શાંત કરીને બુદ્ધદાસે શિષ્ય સહિત તેને સ્વસ્થાને (મઠમાં) મોકલ્યા.

એક દિવસે કોપાયમાન એવા પદ્મસંઘે શ્રેષ્ઠીને બોલાવીને કહ્યું કે:—"હે ભદ્ર! તારી પુત્રવધૂ ખરેખર! મને શાકિની લાગે છે. માટે પાપપરાયણ એવી એને ઘરથી બહાર કહાડી મૂક. નહિ તો અલ્પ સમયમાંજ તારા કુલનો ધ્વંસ થશે." આ પ્રમાણે ગુરૂનું વચન સાંભળી શ્રદ્ધામુગ્ધ અને મૂઢબુદ્ધિ એવા તેણે પણ તેનો દોષ જાહેર કરીને તેને ઘરથી બહાર કહાડી મૂકી. એટલે તેના દોષો બતાવી પિતા વિગેરેએ વાર્યા છતાં મોહને લીધે બુદ્ધસંઘ પણ તેની સાથે ચાલ્યો. એવામાં પદ્મશ્રીએ તેને કહ્યું કે:—"હે નાથ! હાલ તો સમૃદ્ધિથી પૂરિત એવા મારા પિતાને ઘેર જવું યોગ્ય છે." એટલે તેણે ઉત્સાહ પૂર્વક કહ્યું કે:—"હે પ્રિયે! એ તારૂં કહેવું યોગ્ય નથી. કારણ કે માની જનોને સાસરાને ઘેર રહેવું બિલકુલ યોગ્ય નથી. વલ્લભાને ઘેર (શ્વશુરગૃહે) રહેતાં લક્ષ્મીવંત પુરૂષો પણ પ્રાયઃ પોતાના મહિમાને ખોઇ બેસે છે. તો નિર્ધનની શી દશા થાય? કહ્યું છે કે:—

"वरं वनं व्याघ्रगजेंद्रसेवितं, द्रुमालये पत्रफलानि भोजनम् ।
तृणेषु शय्या वरजीर्णवल्कलं, न बंधुमध्ये धनहीनजीवितम्" ॥ १ ॥

"વ્યાઘ્ર અને ગજેંદ્રથી સેવિત એવા વનમાં કે વૃક્ષના ઘરમાં રહી પત્ર ફળનું ભોજન કરવું સારૂં, તૃણની શય્યા સારી અને જીર્ણ વલ્કલ પહેરવા સારા, પરંતુ ધનહીન થઇને બંધુઓમાં જીવવું સારૂં નહિ." આ પ્રમાણે યુક્તિપૂર્વક પ્રાણપ્રિયાને સમજાવીને અધિક

ભાગ્યવાન્ એવો તે લક્ષ્મીની જેમ તેને આગળ કરીને નગરની બહાર આવ્યો. ત્યાં દિશાઓના મુખને જોતા અને કંઇક ચિંતાતુર મનવાળા એવા તે દંપતી નગરની નજીકના એક વૃક્ષની છાયામાં ક્ષણવાર બેઠા. એટલે પદ્મશ્રી બોલી કે:—" હે સ્વામિન્! સર્વ પ્રકારના કર્મરોગથી મુક્ત અને મુક્તિસ્ત્રીમાં આસક્ત એવા જિન ભગવંત, રક્ત કમળસમાન કાંતિવાળા એવા સિદ્ધ ભગવંત, સર્વજ્ઞમતમાં સૂર્યસમાન એવા સર્વે સાધુઓ તથા સર્વ પ્રકારના સુખમાં સાક્ષીરૂપ એવો ધર્મ–એમનું આપણને શરણ થાઓ." આ પ્રમાણે બોલતી પદ્મશ્રી જેટલામાં પતિ આગળ બેઠી, તેટલામાં ત્યાં આવેલ પવિત્ર અંગવાળા કોઇ **ધનાવહ** સાર્થવાહ જગતમાં અદ્ભુત એવી તે સુંદરીને જોઇને ક્ષણવારમાં સરાગી અને કામદેવની આજ્ઞાને વશવર્ત્તી થઇ ગયો. પછી કોઇક માણસપાસેથી તેમનું સ્વરૂપ જાણીને સૌભાગ્યરૂપ અમૃતની પ્રપા (પરબ) સમાન એવી તેને ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છતો એવો તે કામાંધ તેની કૃત્રિમ બરદાસ કરીને પ્રપંચથી બુદ્ધસંઘને સ્ત્રીસહિત પોતાને સ્થાને લઇ ગયો. પછી સાંજે તે ધનાવહે તેને વિષયુક્ત અન્નનું ભોજન કરાવ્યું. કારણ કે કામાંધ પ્રાણીઓ અકૃત્યો પણ કરે છે. એટલે વિષના વેગથી અતિશય મૂર્છા પામીને મૂળથી છેદાયેલ વૃક્ષની જેમ તે શ્રેષ્ઠી તરત ભૂમિપર પડયો. પોતાના પતિની મૃત્યુની દૂતિકા તુલ્ય એવી તેવા પ્રકારની અવસ્થા જોઇને અતિશય શોકથી સંતપ્ત થયેલી એવી પદ્મશ્રી કરૂણ સ્વરે રૂદન કરવા લાગી. એટલે તે સાર્થવાહ રૂદન કરતી એવી તેને કોમળ વચન કહી અટકાવવા લાગ્યો કે:–" હે ભદ્રે! ત્રણે જગત્માં કર્મથી સહુ પરાધીન છે. હે કલ્યાણિ! આ સંસારની સ્થિતિજ આવી છે, માટે શોક ન કર. વૈરીની જેમ વિધિ અનવસરે સુખને ખંડિતજ કરે છે. તો હવે પછી કલ્પવૃક્ષની જેમ નિરંતર વશવર્તી એવો હું ધનાવહ તારી શ્રેષ્ઠ સુખની સમસ્ત આશા પૂર્ણ કરીશ." સાર્થવાહનું આવા પ્રકારનું ચેષ્ટિત જાણીને પોતાના શીલરત્નની રક્ષાને માટે તે સતી વિશેષથી શોક કરવા લાગી. એટલે પુનઃ તે સ્નેહપૂર્વક શીતલ વચનોથી ' હું તારો દાસ યા

સેવક છું ' આ પ્રમાણે વારંવાર કહીને તેને શાંત કરવા લાગ્યો. તેના વાક્યનો તિરસ્કાર કરીને સમ્યગ્ધર્મમાં દઢ આશયવાળી એવી પદ્મશ્રીએ પણ નરકની જેમ દુઃખદ એવી રાત્રિ વ્યતીત કરી. એવામાં પદ્મશ્રીના શીલસૈભાગ્યને જોવા જાણે ઉત્સુક થયો હોય એવો સૂર્ય પણ વેગથી ઉદયાચલની ચૂલિકા પર આરૂઢ થયો. પછી માણસોના મુખથી તે સ્વરૂપ (ખબર) સાંભળીને બુદ્ધદાસ ત્યાં આવી પોતાના પુત્રને તેવી સ્થિતિમાં જોઇને બહુ દિલગીર થયો, અને શોક તથા કોપયુક્ત અને તત્ત્વાતત્ત્વથી બહિષ્કૃત એવો તે બોલ્યો કેઃ—" હે શાકિનિ ! તેં માંસની ઇચ્છાથી મારા પુત્રને માર્યો છે, માટે હે પાપિષ્ઠે ! પુણ્યવંતમાં શ્રેષ્ઠ એવા આ પુત્રને તું સજીવન કર. નહિ તો રાજપુરૂષો પાસે તને પણ મારી નખાવીશ. આ કોલાહલ સાંભળીને પદ્મશ્રીને ધિક્કારતા સર્વ નગરવાસીઓ ત્યાં આવ્યા. આ બનાવ જોઇને પદ્મશ્રીએ વિચાર કર્યો કેઃ—" ખરેખર ! અત્યારે મારા પૂર્વકૃત દુષ્કર્મોનો ઉદય થયો લાગે છે. પરંતુ જે પ્રાણી નિમિત્તે જિનશાસનમાં મલિનતા પ્રાપ્ત થાય, તે પ્રાણીને આગામી જન્મમાં સમ્યક્ત્વરત્ન દુર્લભ થાય. માટે હવે ધર્મના પ્રભાવથી પતિને શીઘ્ર સજીવન કરૂં. કારણ કે સમ્યગ્ધર્મનો પ્રભાવ મંત્રાદિક કરતાં અતિશય શ્રેષ્ઠ છે. " આ પ્રમાણે વિચાર કરીને સમગ્ર લોક સમક્ષ ક્ષમાવતી એવી તે પદ્મશ્રી બોલી કેઃ—" જો જગતને પૂજ્ય એવા સમ્યક્ત્વમાં મારૂં દઢ મન હોય અને સર્વ તીર્થ કરતાં જૈનેંદ્રશાસન સત્ય અને શ્રેષ્ઠ હોય, તો તેના પ્રભાવથી મારા પ્રાણનાથ સત્વર સજીવન થાઓ. " આમ બોલતી એવી પદ્મશ્રીએ પોતાના હાથથી પતિનો સ્પર્શ કર્યો કે તરત જયજયારવપૂર્વક તે ઉભો થયો. તે વખતે પદ્મશ્રીના સમ્યક્ત્વસૌંદર્યથી પ્રસન્ન થયેલા એવા દેવતાઓએ પુષ્પવૃષ્ટિ વિગેરે પાંચ આશ્ચર્ય પ્રગટ કર્યા. તે આશ્ચર્યરૂપ રસથી આકૃષ્ટ થયેલો એવો નરવાહન રાજા ત્યાં આવીને પદ્મશ્રીના ચરણકમળને નમ્યો, સ્વજનાદિક સાથે ઋષભશેઠના પુત્રો હર્ષ પામ્યા અને શ્રીજિનશાસન પરમ ઉન્નતિ પામ્યું. સમ્યગ્દષ્ટિ દેવતાઓ, રાજાઓ, શ્રેષ્ઠીઓ, મંત્રીઓ, અને

વિદ્યાધરો, વિવિધ લબ્ધિધારી મુનીંદ્રો અને સૈભાગ્ય, શીલ તથા ગુરૂભક્તિધારી સ્ત્રીઓ અહીં જિનશાસનને ઉન્નતિમાં લાવે છે. પછી ધર્મના માહાત્મ્યની સ્તુતિ કરતા એવા બુદ્ધદાસ વિગેરે વધૂ સહિત પોતાના પુત્રને મહોત્સવપૂર્વક ઘેર લઈ આવ્યા.

એવા અવસરમાં લોકાલોકને પ્રકાશ કરનારૂં એવું યશોધરમહામુનિને ત્યાં કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. એટલે સમ્યગ્દષ્ટિ દેવતાઓએ અત્યંત આનંદિત થઈ મુનીંદ્રને નમીને તે કેવળજ્ઞાનનો મહોત્સવ કર્યો. પછી નરવાહનરાજા અને પદ્મશ્રીસહિત બુદ્ધદાસાદિક નગરવાસીઓ તેમને વંદન કરવા ત્યાં આવ્યા. એટલે વિશ્વના હિતકારી એવા તે કેવળજ્ઞાની મુનિએ કનકકમળપર બેસીને તેમને ધર્મોપદેશ આપ્યો કેઃ—

“મહાસાગરમાં રત્નદ્વીપની જેમ દુષ્પ્રાપ્ય એવા મનુષ્યજન્મને પામીને સુખાર્થી પ્રાણીઓએ અત્યંત વિશુદ્ધ એવા ધર્મરૂપ ચિંતામણિનો આદર કરવો યોગ્ય છે. જે પ્રાણી પ્રમાદથી તેનો અનાદર કરીને અન્ય પુરૂષાર્થમાં પ્રયત્ન કરે છે. તે પછીથી દુઃખસંતતિને પામીને શોકાકુળ થાય છે. પ્રાયઃ સર્વ દર્શનવાળા પોતપોતાના ધર્મની પ્રશંસા કરે છે, પરંતુ વિવેકી જનો તો પરીક્ષાપૂર્વક શુદ્ધ ધર્મનોજ આદર કરે છે. કહ્યું છે કેઃ—

“ यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते, निघर्षणच्छेदनतापताडनैः ।
तथैव धर्मो विदुषा परीक्ष्यते, श्रुतेन शीलेन तपोदयागुणैः ॥ १ ॥

“ નિઘર્ષણ, છેદન, તાપ અને તાડન-એ ચાર પ્રકારથી જેમ સુવર્ણની પરીક્ષા થાય છે, તેમ વિચક્ષણ જનો શ્રુત, શીલ તપ અને દયા વિગેરે ગુણોથી ધર્મની પરીક્ષા કરે છે.” મિથ્યાદષ્ટિને અગોચર એવો આ દશ પ્રકારનો ધર્મ વસ્તુતઃ જૈનશાસનમાંજ છે અને અન્ય મતમાં તો તે માત્ર નામથી જ છે. સર્વના વચનમાં તત્ત્વાર્થ સ્ફુરે છે અને કોઇકના હૃદયમાં પણ તે સ્ફુરે છે; પરંતુ જૈનોની તો ક્રિયામાં

પણ તે સદા સ્ફુરાયમાન છે. વેદ, સ્મૃતિ અને પુરાણાદિકમાં આસક્ત એવા બ્રાહ્મણો તત્ત્વથી ધર્મમાર્ગની ગંધને પણ જાણતા નથી. મદ્ય, માંસના ભક્ષક અને ભક્ષ્યાભક્ષ્યાદિકના વિવેકરહિત બૌદ્ધાદિક પણ ધર્મનો સાર સમજતા નથી. ઘર, પુત્ર, કલત્રાદિકના પરિગ્રહમાં આસક્ત અને ગુરૂપદને ભજતા છતાં તેમનામાં ધર્મનો એક લેશ પણ સંભવતો જ નથી. અજમેધાદિક યજ્ઞોમાં કુશળ, વેદના પાઠક અને સદા પ્રાણીઓનો વધ કરતા એવા યાજ્ઞિકો પણ ધર્મથી વિમુખ જ હોય છે. માટે હે ભવ્યો! રાગ દ્વેષથી વિમુક્ત અને સમ્યક્તત્ત્વના પ્રકાશક એવા અર્હતના શાસનમાં જ ધર્મની યથાર્થતા છે. એ ધર્મની એક ચિત્તથી ઉપાસના કરનારને આ લોકમાં જ દેવતાઓ પણ પ્રસન્ન મનવાળા થઇ પદ્મશ્રીની જેમ સહાય કરે છે. ખરેખર! વિશ્વને આનંદ આપનારી એ ઋષભશ્રેષ્ઠીની પુત્રી ધન્ય છે, કે જેણે દુઃખ આવતાં પણ ધર્મરૂપ ચિંતામણિનો ત્યાગ કર્યો નહિ. કહ્યું છે કેઃ—

" किं चित्रं यदि वेदशास्त्रनिपुणो विप्रो भवेत्पंडितः,
किं चित्रं यदि नीतिमार्गनिरतो राजा भवेद्धार्मिकः ।
तच्चित्रं यदि रूपयौवनवती साध्वी भवेत्कामिनी,
तच्चित्रं यदि दुःखितोऽपि पुरुषः पापं न कुर्यात्कचित् " ॥ १ ॥

" વેદશાસ્ત્રમાં નિપુણ એવો બ્રાહ્મણ પંડિત હોય તેમાં આશ્ચર્ય શું? અને નીતિમાર્ગે ચાલનાર રાજા ધાર્મિક હોય તેમાં પણ આશ્ચર્ય શું છે? પરંતુ જો રૂપવતી અને યૌવનવતી કામિની સાધ્વી (સતી) હોય અને પુરૂષ દુઃખિત છતાં સર્વથા નિઃપાપ રહે એજ મોટું આશ્ચર્ય છે."

પછી અવસર પામીને પદ્મશ્રીએ ગુરૂમહારાજને પૂછ્યું કેઃ— 'હે વિભો! મારો પિતા મરણ પામીને કઈ ગતિમાં ગયો છે.?' એટલે કેવળી ગુરૂ બોલ્યા કેઃ—"હે ભદ્રે! તારો પિતા (ગુરૂ) સહસ્રાર દેવલોકમાં દેવ થયો છે અને ભવાંતરમાં તે મોક્ષે જશે. જે જેવાં બીજ

વાવે, તે નિશ્ચય તેવાં ફળ પામે. તેમ પુણ્યવંત પ્રાણી શુભગતિમાંજ જાય છે અને વિપરીત મતિવાળો (દુર્મતિ) અવશ્ય દુર્ગતિનેજ પામે છે. મદ્ય, માંસના ભક્ષક, હિંસા અને મૃષા વિગેરે આશ્રવમાં તત્પર અને મિથ્યા ઉપદેશમાં કુશળ એવા પ્રાણીઓ દુર્ગતિમાંજ જાય છે. તેમજ શમ, શીલ અને દયાવંત જિતેંદ્રિય, નિષ્પરિગ્રહી તથા સમ્યગ્જ્ઞાન અને ક્રિયામાં ઉદ્યુક્ત એવા પ્રાણીઓ દેવગતિને પામે છે. ઉન્માર્ગના ઉપદેશક, માયા, આરંભ અને આર્ત્તધ્યાનમાં તત્પર, તથા અપ્રત્યાખ્યાની એવા મૂઢ પ્રાણીઓ તિર્યંચગતિમાં જાય છે. સમ્યક્ પ્રકારના માર્દવ અને આર્જવ ગુણથી યુક્ત, અલ્પ આરંભ અને પરિગ્રહવાળા તથા દેવપૂજા, દયા અને દાનયુક્ત—એવા પ્રાણીઓ મનુષ્યગતિને પામે છે. તથા કષાયરહિત, શુકલ લેશ્યાવાળા, સર્વ સંગથી વિમુખ અને શુકલધ્યાનયુક્ત—એવા ભવ્યો અક્ષય મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે.” આ પ્રમાણે સાંભળીને સંવેગવાન્ થયેલા રાજાએ પોતાના નયવિક્રમ કુમારને રાજ્ય સોંપીને મહોત્સવપૂર્વક દીક્ષા અંગીકાર કરી. તથા રાજા અને શ્રેષ્ઠીની પદ્માવતી પત્ની તેમજ પદ્મશ્રી પ્રમુખ સ્ત્રીઓએ પણ ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. બુદ્ધદાસ વિગેરે સુદૃઢ આશયવાળા, જીવાજીવાદિ તત્ત્વના જાણનારા અને જિનધર્મના પ્રભાવક એવા શ્રાવક થયા. અને ઉદયથી રહિત એવા પદ્મસંઘાદિક બૌદ્ધ સાધુઓ લોકમાં અવહીલના પામ્યા. કારણ કે મૃષાવાદી કોણ લઘુતા ન પામે ? ”

હે નાથ! આ બધું પ્રત્યક્ષ જોઇને મેં પણ સદ્ગુરૂ પાસે પંચાતિચારથી સંશુદ્ધ એવું સમ્યક્ત્વ ધારણ કર્યું.”

આ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વવાસિત પદ્મલતાની કથા સાંભળીને અર્હદાસશ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે:—‘ હે પ્રિયે ! આ બધું સત્ય છે; તથા તેની સાત સ્ત્રીઓએ પણ પ્રસન્ન થઇને કહ્યું કે:—‘ હે સ્વામિન્ ! અમે આ બધું સત્યતાપૂર્વક સ્વીકારીએ છીએ. કારણ કે ચિંતામણિની જેમ મનોવાંછિત આપવામાં એક નિધાનરૂપ એવા શ્રીજિનધર્મનો મ-

હિમા લોકમાં અચિંત્ય છે." એવામાં મિથ્યાત્વરૂપ અંધકારથી વ્યાપ્ત મનવાળી એવી કુંદલતાએ કહ્યું કે:-'પદ્મલતાએ બધું કપોલકલ્પિત કહ્યું છે.' તે વખતે રાજા વિગેરે હૃદયમાં વિચારવા લાગ્યા કે:— 'અહો! આ સ્ત્રીનું મિથ્યાત્વયુક્ત મૂઢત્વ કેવુ છે? જે પ્રાણીનો જગતમાં અતિશય ઉદય થવાનો હોય અને જેના અનંત પાપરાશિ ક્ષય પામ્યા હોય, તેજ પ્રાણી જિનેંદ્રદર્શિત ધર્મ સાંભળે છે, શ્રદ્ધે છે અને નિત્ય આચરે છે.'

હે ભવ્ય જનો! સમ્યકત્વની નિર્મલતાના મહાપ્રભાવની સંપત્તિના વિલાસની સ્થિતિથી શોભાયમાન એવું પદ્મશ્રીનું વૃત્તાંત સાંભળીને સમ્યકત્વમાં એક દઢતા વધારો.

॥ इति सम्यक्त्वकौमुद्यां षष्ठी कथा ॥

પછી શ્રેષ્ઠીએ સ્વર્ણલતાને કહ્યું કે:-"હે ભદ્રે! તું પણ તારી સમ્યકત્વપ્રાપ્તિની વાત કહે." પોતાના પ્રાણનાથનો આદેશ મેળવીને તે પણ સુધાને સ્રવનારી વાણીથી સ્વાનુભૂત એવું સમ્યકત્વનું વૃત્તાંત કહેવા લાગી:—

"મહાદેશના અલંકારરૂપ, વિદ્વજ્જનોથી સુશોભિત, અગણિત સંપત્તિનું પાત્ર અને વિશાલ એવી **અવંતી** નામની પ્રસિદ્ધ નગરી છે. ત્યાં સુરેંદ્રસમાન સુંદર એવો **સુરસુંદર** નામે રાજા હતો. અહો! આશ્ચર્યની વાત છે કે જેણે શત્રુઓને દ્વિધા કર્યા છતાં તેઓ પંચત્વ (મરણ) ને પામ્યા. ધર્મકાર્યમાં કુશળ યશસ્વિની અને સુરંગ તથા અનંગ (કામદેવ) ની એક ક્રીડાવાપી સમાન એવી **મદનવેગા** નામની તેને રાણી હતી. તથા રાજ્યસારની ધુરાને ધારણ કરનાર, સર્વ પ્રકારની બુદ્ધિનો ભંડાર અને વિકસિત ગુણવાળો એવો **બુદ્ધિસાગર** નામે તેને પ્રધાન હતો. વળી તેજ નગરીમાં હસ્તમાં અને સંપત્તિમાં પણ સમુદ્રતા (સુલક્ષણ અને ધનિકતા) ને ધારણ કરનાર અને પુણ્યકર્મમાં સાવધાન એવો **સમુદ્ર** નામે શ્રેષ્ઠી હતો. ગૃહવ્યવહારમાં કુશળ, ધર્મને વિશેષથી જાણનારી

અને શીલલીલાથી શ્રેષ્ઠ એવી **સમુદ્રશ્રી** નામની તેને પત્ની હતી. તે દંપતીને અદ્દભુત સૌભાગ્યવાળી **જિનદત્તા** નામે પુત્રી અને અતુલ તેજના નિધાનરૂપ એવો **ઉભય** નામનો પુત્ર હતો. શ્રેષ્ઠીએ **કૌશાંબી** નગરીમાં રહેનાર કુલીન અને ધર્મજ્ઞ **જિનદેવ** નામના શ્રેષ્ઠીને પોતાની પુત્રી પરણાવી. પરંતુ યૌવનવય પામતાં કુસંગતના દોષથી **ઉભય** બહુ વ્યસની થઇ ગયો. કારણ કે અસત્સંગ માણસોને પ્રાયઃ અનર્થકર્ત્તા થાય છે. કહ્યું છે કેઃ—

" आस्तां सचेतसः संगात्, सदसत्स्यात्तरोरपि ।
अशोकः शोकनाशाय, कलये तु कलिद्रुमः ॥ १ ॥

"સચેતનના સંગથી થતા લાભાલાભ તો દૂર રહો, પરંતુ વૃક્ષના સંગથી પણ તેવી અસર થતી દેખાય છે કે અશોક-વૃક્ષના સંગથી શોક દૂર થાય છે અને કલિવૃક્ષના સંગથી કલહ ઉત્પન્ન થાય છે." તેના પિતા વિગેરેએ યુક્તિપૂર્વક તેને અટકાવ્યા છતાં દુષ્કૃત્યથી તે નિવૃત્ત ન થયો. કારણ કે વ્યસન દુસ્ત્યજ હોય છે. પરંતુ વિશેષતઃ પાપથી પ્રેરિત અને જુગારમાં તત્પર એવો તે નગરમાં ક્રૂર કર્મથી ચોરી કરવા લાગ્યો. કારણ કે પરસ્ત્રી, પરદ્રવ્ય, અને પરમાંસના ભક્ષણમાં ઉત્સુક એવો પ્રાણી કૃત્યાકૃત્યને કદી જાણતો જ નથી. સમગ્ર નગરમાં ચોરીનું કર્મ કરતા તે શેઠના પુત્રને જોઇ યમદંડ નામે કોટવાળ તેને પગલે પગલે પકડીને શ્રેષ્ઠીના દાક્ષિણ્યથી તેને હિત–શિખામણ સંભળાવીને છોડી મૂકતો. તથાપિ ચૌર્યકર્મથી નિવૃત્ત ન થતા એવા તેને એકદા કોટવાળે એકાંતમાં સભ્યતાથી શિક્ષા આપી કેઃ—" હે ભદ્ર! તારા માતપિતા ઉત્તમપણાથી સર્વત્ર પ્રખ્યાત થયા છે, ન્યાયમાર્ગમાં અગ્રેસર અને ધર્મવંત જનોમાં એક દષ્ટાંતરૂપ છે, સતી એવી જગતને આનંદ આપનાર સૌભાગ્યવાળી અને સર્વજ્ઞ ભગવંતના શાસનરૂપ કમળને પ્રકાશિત કરવામાં સૂર્યપ્રભા સમાન છે. હે ભ્રાત! તેમના ઉચ્ચતમ વંશમાં જન્મ પામીને તું ક્રૂર કર્મમાં તત્પર અને પાપપરાયણ એવો ચોર કેમ થયો? ચૌર્યરૂપ

વૃક્ષનું આ ભવમાંજ વધ, બંધાદિક ફળ મળે છે અને પરલોકમાં દુર્ગતિ અને દરિદ્રતા પ્રાપ્ત થાય છે. માટે ચૌર્યકર્મનો ત્યાગ કરી હિતકર એવા ન્યાય અને ધર્મનો સ્વીકાર કર, કે જેથી તાતની જેમ તારી પણ પ્રતિષ્ઠા ગરિષ્ઠ થાય." આ પ્રમાણે હિતશિક્ષાપૂર્વક તેણે નિવાર્યા છતાં તે ન અટક્યો, એટલે તેણે પકડીને રાજાને સોંપ્યો. પછી વિચારવાન્ એવા રાજાએ તેનું વૃત્તાંત જાણીને પૂછ્યું કે:-" અરે! ચોર! દુરાચારી! તું કોનો પુત્ર છે?" એટલે તે બોલ્યો કે:-' હે દેવ! હું સમુદ્રશ્રેષ્ઠીનો પુત્ર છું.' પછી રાજાએ સમુદ્રશેઠને બોલાવીને કહ્યું કે-' હે શ્રેષ્ઠિન્! આ તમારોજ પુત્ર છે કે કોઈ અધર્મીનો પુત્ર છે?' એટલે વિનયથી અવનત થઇને શ્રેષ્ઠીએ રાજાને કહ્યું કે:-' હે સ્વામિન્! એ મારો પુત્ર છે, છતાં કુસંગના દોષથી તસ્કરકર્મ કરે છે, માટે આપ પ્રસન્ન થઇને એનો એવો ઉપાય લ્યો, કે જેથી એ સન્માર્ગનો આશ્રય કરે.' પછી કૃતજ્ઞ અને પ્રજાવત્સલ એવા રાજાએ વિચાર કર્યો કે:-' આ શ્રેષ્ઠી સદા સદાચારપણાથી મારે પણ માન્ય છે, માટે આ તેનો પુત્ર કુકર્મ કરનાર છતાં અવધ્ય છે અને એને શિક્ષા કર્યા વિના પુનઃ મારા નગરમાં ચોરી કરશે. કહ્યું છે કે:—

" राजदंडभयात्पापं, नाचरत्यधमो जनः ।
परलोकभयान्मध्यः, स्वभावादेव चोत्तमः " ॥१॥

"અધમ જન રાજદંડના ભયથી પાપ કરતો અટકે છે, મધ્યમ જન પરલોકના ભયથી અને ઉત્તમ પુરૂષ સ્વભાવથીજ પાપનિવૃત્ત થાય છે." આ પ્રમાણે વિચાર કરીને પૃથ્વીપર ધર્મના રક્ષક એવા તે રાજાએ તેનું સર્વસ્વ લઇને તેને દેશનિકાલ કર્યો, એટલે સ્થાનભ્રષ્ટ, સહાયરહિત અને ધનહીન એવો તે દેશોદેશ ભમતાં કૌશાંબીમાં બ્હેનને ઘેર ગયો. ત્યાં માર્ગના ભ્રમણથી થાકી ગયેલ અને કાંતિરહિત એવા પોતાના ભ્રાતાને જોઇને તેણે આનંદપૂર્વક ભોજન અને આચ્છાદનાદિકથી તેનો આદરસત્કાર કર્યો. પછી પિતા વિગેરેની તેણે કુશળતા પૂછી અને કહ્યું કે:-' હે વત્સ! તારી આવી દશા કેમ

થઇ ?' એટલે કંઇક કલ્પના કરીને તેણે પોતાના આવવાનું કારણ જણાવ્યું. કારણ કે પ્રાયઃ ચોર, જુગારી અને સ્ત્રીજન સત્ય બોલતા નથી. પરંતુ પરંપરાએ આવેલી પોતાના ભાઇની તેવા પ્રકારની વાત તો પ્રથમથીજ તેના જાણવામાં આવી ગઇ હતી. કારણ કે વાર્ત્તા પ્રાયઃ વિશ્વગામિની (સર્વત્ર પ્રસરનારી) હોય છે. કહ્યું છે કેઃ—

" वार्त्ता च कौतुकवती विशदा च विद्या,
लोकोत्तरः परिमलश्च कुरंगनाभेः ।
तैलस्य बिंदुरिव वारिणि दुर्निवार—
मेतत्रयं प्रसरतीह किमत्र चित्रम् " ॥ १ ॥

" કૌતુકવાળી વાર્ત્તા, વિશદ વિદ્યા, અને કસ્તૂરીની લોકોત્તર સુગંધ–એ ત્રણ જળમાં પડેલ તેલના બિંદુની જેમ જગતમાં દુર્નિ-વારપણે પ્રસરે છે, માટે તેમાં આશ્ચર્ય શું છે ?" માટે હું પણ જો અત્યારે અહીં એનું અપમાન કરીશ, તો વખતસર દુઃખથી પીડિત થઇ ન્યાયમાર્ગપર આવશે." આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેણે પણ બહુજ અપમાનપૂર્વક ભાઇને ઘરમાંથી બહાર કહાડયો. કારણ કે સહુ કોઇ ગુણનું ગૌરવ કરે છે. એટલે લક્ષ્મી અને સહાયથી રહિત અને વિદેશીઓમાં અગ્રેસર એવા તેણે બ્હેનના ઘરથી બ્હાર નીકળી દુઃખિત થઇને વિચાર કરવા લાગ્યો કેઃ–" માતપિતા અને રાજાએ મારો તિરસ્કાર કર્યો તેથી આ નગરમાં મારી બ્હેન ધારીને હું અહીં આવ્યો, પરંતુ તેણે પણ મને નિર્ધન ધારીને ઘરથી બ્હાર કર્યો. અહો ! મંદભાગ્યવાળા પુરૂષને સર્વત્ર આપત્તિઓજ આવીને ઉભી રહે છે. કહ્યું છે કેઃ—

" खल्वाटो दिवसेश्वरस्य किरणैः संतापितो मस्तके,
वांछन् देशमनातपं विधिवशाद् बिल्वस्य मूलं गतः ।
तत्राप्यस्य महाफलेन पतता भग्नं सशब्दं शिरः,
प्रायो यत्र प्रयाति दैवहतको गच्छंति तत्रापदः " ॥१॥

"સૂર્યના કિરણોથી મસ્તકમાં સતપ્ત થયેલો કોઇ ખલ્વાટ (માથાપરની ટાલવાળો) પુરૂષ છાયાવાળા સ્થાનની ઇચ્છાથી દૈવયોગે બિલ્વવૃક્ષના મૂળ આગળ ગયો, એટલે ત્યાં પણ ઉપરથી એક મોટું ફળ પડવાથી મોટા અવાજ સાથે તેનું મસ્તક ભાંગી પડયું. અહા! દૈવનો મારેલો પ્રાણી જ્યાં જાય, ત્યાં પ્રાયઃ તેને આપત્તિઓ જ આવી મળે છે." નિમિત્ત વિના પરઘર જતાં શ્રીમંતને પણ લઘુતા પ્રાપ્ત થાય છે, તો નિર્ધનની શી વાત કરવી? કહ્યું છે કે:—

" उडुगणपरिवारो नायकोप्यौषधीना—
ममृतमयशरीरः कांतियुक्तोपि चंद्रः ।
भवति विकलमूर्त्तिर्मंडलं प्राप्य भानोः,
परसदननिविष्टः को लघुत्वं न याति " ॥१॥

"નક્ષત્રમંડળના પરિવારવાળો, ઔષધિઓનો નાયક છતાં, અમૃતમય શરીરવાળો અને પોતે કાંતિયુક્ત છતાં ચંદ્રમા રાહુમંડળને પ્રાપ્ત થતાં વિકળ-મૂર્ત્તિ (નિસ્તેજ) થઇ જાય છે. કારણ કે પરઘર પેસતાં કોણ લઘુતા ન પામે?" આ પ્રમાણે નિરાધારપણાથી દુઃખિત અને પાપકર્મના ક્ષયથી સંવેગ પામેલો એવો તે ઉભય એક જિનમંદિરમાં ગયો. ત્યાં રત્નનિર્મિત જગદ્ગુરૂની પ્રતિમાને ભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર કરીને ચૈત્યના અતિશય (રમણીયત્વ)ને જોતાં તે અંતરમાં આનંદ પામ્યો. વળી ત્યાં આનંદને દર્શાવનાર, અનશ્વર તપ અને જ્ઞાનવાળા તથા વિશ્વના વત્સલ એવા શ્રુતસાર નામના મુનીશ્વરને તેણે જોયા. એટલે ક્રિયાવંત એવા તે સદ્ગુરૂને ભક્તિભરથી નમસ્કાર કરીને વિનયી એવો તે યથોચિત સ્થાને બેઠો. ત્યાં ધર્મવંતમાં અગ્રેસર એવા ગુરૂમહારાજે તેને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. કારણ કે સાધુઓ નિષ્કારણ ઉપકારી હોય છે:—

"ધર્મ એ સુખરૂપ વૃક્ષોનો બગીચો છે, કલ્યાણનો તે ભંડાર છે, વિઘ્નોનો તે વિધ્વંસ કરનાર છે અને ત્રણે લોકને તે એક બંધુસ-

માન છે, જેમ સૂર્યવિના દિવસ અને ચંદ્રવિના રાત્રિ, તેમ ધર્મવિના પ્રાણી ક્યાં પણ શોભા પામતો નથી. ધર્મના પ્રભાવથી પ્રાણીઓને આરોગ્ય, ઐશ્વર્ય, અખંડ સુખ, સૌભાગ્ય, અદ્ભુત અને રમ્ય રૂપ, સમસ્ત લક્ષ્મી અને જગત્માં પૂજ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે. સાધુ અને શ્રાવકને યોગ્ય એવા તે ધર્મને જિનભગવંતોએ સમ્યકત્વપૂર્વક સર્વચારિત્ર અને દેશચારિત્ર-એમ બે પ્રકારે કહેલ છે. તેમાં મહર્ષિઓ (સાધુઓ) સર્વથા જીવદયાયુક્ત, જિતેંદ્રિય, અનગાર, પરિગ્રહથી વિમુક્ત અને મુક્તિમાર્ગ દર્શાવનારા-એવા હોય છે. કહ્યું છે કે:—

"सम्मदंसणजुत्ता, तवनियमरया विशुद्धदढभावा ।
देहेवि निरवयक्खा, समणा पावंति सिद्धिगइं ॥ १ ॥"

"સમ્યકત્વસંયુક્ત તપ, નિયમમાં તત્પર, વિશુદ્ધ તથા દૃઢ ભાવવાળા અને પોતાના દેહમાં પણ અનાસક્ત-એવા સાધુઓ સિદ્ધિગતિને પામે છે." અને સમ્યગ્દૃષ્ટિવાળા, સદાચારી, બારવ્રતધારી તથા સપ્ત ક્ષેત્રોમાં પોતાના ધનનો વ્યય કરનારા એવા શ્રાવકો હોય છે. મદ્ય, માંસ, અને નાના પ્રકારના જંતુઓની હિંસાવાળું એવું માખણ, બહુબીજવાળાં ફળ, અનંતકાય, મધ, પાંચ પ્રકારના ઉદુંબર, રાત્રિભોજન, ઘોર નરકમાં લઇ જાય તેવું પાપ, વિદળની સાથે છાશ વિગેરે, સમગ્ર અભક્ષ્ય, બે દિવસ ઉપરાંતનું દહીં, વિકૃત થયેલું સર્વ પ્રકારનું અન્ન અને બધાં અજ્ઞાત ફળ-ઉક્ત શ્રાવકો આ સર્વ વસ્તુઓનો ત્યાગ કરે છે. વળી ત્રણવાર શ્રીજિનભગવંતની સમ્યગ્ રીતે પૂજા અને બે વાર આવશ્યકક્રિયા કરતાં ગૃહસ્થ શ્રાવક વૈમાનિક દેવપણાને પામે છે. અને પછી રાજવંશાદિકમાં જન્મ પામીને જગજ્જનને આનંદ આપનાર એવા રત્નત્રયનું સમ્યગ્ રીતે આરાધન કરીને તે સિદ્ધિસુખને પામે છે. કહ્યું છે કે:—

"जेवि य गिहधम्मरया, पूयादाणाइसीलसंपन्ना ।
संकाइदोसरहिया, होंति गुरा महिड्डीया"

" જેઓ પૂજા, દાનાદિક અને શીલસંપન્ન હોય તથા શંકાદિક દોષથી રહિત હોય એવા ગૃહસ્થધર્મી શ્રાવકો મહર્દ્ધિક દેવતાઓ થાય છે." આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને પુષ્પસમાન ઉજ્વળ મનવાળા એવા તે શ્રેષ્ઠીપુત્રે ચારિત્રમોહનીયના ક્ષયોપશમયોગથી સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક બાર વ્રતયુક્ત અને અનેક અભિગ્રહથી દુષ્કર એવા શ્રાદ્ધધર્મનો સ્વીકાર કર્યો. તે વખતે કરૂણાવંત એવા ગુરૂ મહારાજે તેને શિક્ષા આપી કે:-" હે ભદ્ર! રોગ ક્ષીણ થતાં જેમ પથ્યપર રૂચિ થાય તેમ ભાવમળનો અત્યંત ક્ષય થતાં કલ્પવૃક્ષની જેમ કલ્યાણશ્રેણી આપવામાં એક સાક્ષીરૂપ એવા ધર્મને તું અત્યારે ભાગ્યયોગેજ પામ્યો છે, માટે હે આર્ય! જિનકથિત નવનવા પુણ્ય કાર્યોથી સર્વ પ્રકારના અભીષ્ટ ફળ આપનાર એવા એ ધર્મની તારે પરમ ઉન્નતિ કરવી," આ પ્રમાણે શિક્ષાનો સ્વીકાર અને ગુરૂ મહારાજને વંદન કરીને ધર્મમાં તન્મયભાવને ધારણ કરતો, શુભ્ર મુખકાંતિવાળો અને પ્રગટ થતા સ્નેહવાળો એવો તે પુનઃ બ્હેનને ઘેર આવ્યો એટલે ધર્મબંધુપણાથી બ્હેને તેનો સત્કાર કર્યો. અને તેને ધર્મની પ્રાપ્તિ સાંભળીને હર્ષિત થયેલી તેની ભગિનીએ નગરવાસીઓને આનંદદાયક એવા મહોત્સવો કર્યા. પછી પાલાના અનુક્રમથી વ્યાપાર કરતા તેને પુણ્યના પ્રભાવથી અધિક અધિક લાભ થવા લાગ્યો,તેથી તેની આપત્તિ બધી નાશ પામી અને સંપત્તિમાં વધારો થતો ગયો તથા ત્યાં નગરમાં સર્વત્ર તે વિશેષ માન્ય થયો. કહ્યું છે કે:-

" पातितोऽपि कराघातै-रुत्पतत्येव कंदुकः ।
प्रायेण हि सुवृत्ताना-मस्थायिन्यो विपत्तयः " ॥ १ ॥

"હસ્તના આઘાતથી પાડ્યા છતાં દડો ઉંચે આવે (કૂદે) છે તેમ સજ્જનોની વિપત્તિઓ પ્રાયઃ અસ્થિર હોય છે, (અલ્પ સમયમાં ચાલી જાય છે.)"

એકદા મજીઠના રંગની જેમ ઉત્કૃષ્ટ સંવેગના રંગને આનંદપૂર્વક અંતઃકરણમાં ધારણ કરતો એવો ઉભય ધર્મ સંબંધી વિચાર

કરવા લાગ્યો કેઃ—"મોહથી અંધ થએલા આ જગતમાં મનુષ્ય જન્મ, આર્યદેશ, ઉત્તમકુળ, શ્રદ્ધાલુતા, ગુરૂવચનનું શ્રવણ અને વિવેક—સિદ્ધિસૌધ—મંદિરના સોપાન (પગથીયા) ની શ્રેણીરૂપ એવા આ ગુણો ખરેખર! સુકૃતથીજ ઉપલબ્ધ છે, આટલો કાળ મેં નિર્વિવેકપણાએ નિત્ય દુરંત એવા દુર્વ્યસનથીજ સ્વાત્માની કદર્થના કરી. હવે એ વ્યસન સાગરનો પાર પામીને પ્રૌઢ પુણ્યોદયથી હું કોટીભવમાં દુષ્પ્રાપ્ય એવા શ્રાવકપણાને પામ્યો. માટે ભાવાસ્તિકપણાથી મારે ભાવના ભાવવી. કારણ કે જિનમતમાં ભાવશૂન્ય ક્રિયા વંધ્યવૃક્ષ સમાન કહેલ છે. ભાવાસ્તિકનું લક્ષણ આ પ્રમાણે છેઃ—

"श्रद्धालुतां श्राति जिनेंद्रशासने, क्षेत्रेषु वित्तानि वपत्यनारतम्।
करोति पुण्यानि सुसाधुसेवना—दतोपि तं श्रावकमाहुरुत्तमम्"॥१॥

"જિનશાસનપર શ્રદ્ધાલુતા રાખે, સપ્ત ક્ષેત્રોમાં નિરંતર વિત્ત વાપરે, પુણ્યકૃત્ય કરે અને સુસાધુની ભક્તિ કરે–એવા શ્રાવકને ઉત્તમ શ્રાવક કહેલ છે." વળી સમ્યક્ત્વને ધારણ કરનાર અને ગુરૂની પાસે વિધિપૂર્વક વ્રત લેનાર એવા સુશ્રાવકને મુનિવરોએ સિદ્ધાંતમાં ભાવશ્રાવક કહેલ છે" આ પ્રમાણે સદ્ભાવના ભાવીને ભદ્રક અને જિનેંદ્રશાસનની ઉન્નતિ કરવાની ઇચ્છાવાળો એવો ઉભય, સાધર્મિવાત્સલ્ય, સુસાધુસેવા અને જિનચૈત્યાદિકમાં પૂજા અને સ્નાત્રોત્સવાદિક કરવા લાગ્યો.

એક દિવસે ઘણા કરિયાણા લઇને ભગિની અને યોગ્ય સંબંધીઓનો ભક્તિપૂર્વક સત્કાર કરીને જનકાદિકને મળવાને અત્યંત ઉત્કંઠિત થયેલો એવો તે કેટલાક માણસો સહિત એક સાર્થ (સંઘ) સાથે ચાલ્યો. એટલે રસ્તામાં પણ છ આવશ્યકના આચારને પાળતો, દીન અને અનાથ જનોપર યથાશક્તિ ઉપકાર કરતો, સર્વ ભાવતીર્થ, સ્થાવર અને જંગમતીર્થોમાં પણ વિધિપૂર્વક પૂજાસત્કાર અને સન્માનપૂર્વક દાનાદિક કરતો એવો તે પોતાના માણસોસહિત આગળ

ચાલતાં રાત્રિએ આપત્તિમાં ધર્મરહિતની જેમ માર્ગભ્રષ્ટ થઈ મહા-અટવીમાં પડયો. ત્યાં વિકટ એવી અટવીમાં આખી રાત્રિસુધી ભમ્યો, પણ ગુરૂવર્જિત પ્રાણીની જેમ તેને કયાં પણ માર્ગ ન મળ્યો. પછી સૂર્યોદય થતાં ક્ષુધાર્ત્ત એવા સાર્થલોકો અજ્ઞાત ફળના ભક્ષણથી મૂર્છા ખાઇને પૃથ્વીપર પડ્યા. એટલા માટે જ તત્ત્વજ્ઞ અને બંને લોકના સુખાર્થી એવા જનોએ અજ્ઞાત ફળ અને પુષ્પનો ઉપભોગ કરવો બિલકુલ અયોગ્યજ છે. પણ અજ્ઞાત ફળના ઉપભોગના નિષેધથી પોતે જીવતો રહ્યો, તેથી ઉભય, પોતાના ગુરૂની સ્વાભાવિક દયાલુતાને માનવા લાગ્યો. પરંતુ તે સાથના વિયોગથી દુ:ખિત પોતાની નગરીના માર્ગથી અ-જ્ઞાત, ભયભીત અને તે અટવીમાં આમતેમ ભમતા એવા તેણે પવિત્ર લાવણ્યની સરિતારૂપ અને પોતાની સન્મુખ આવતી એવી પ્રત્યક્ષ દેવતાની જેમ એક લલનાને જોઇ. તે બિલકુલ પાસે આવી, એટલે ઉભયે પૂછયું કે:—" હે ભદ્રે ! વિશાલા નગરી તરફ જતો રસ્તો મને સત્વર દેખાડ." આ સાંભળી સાત્ત્વિક ભાવને ધારણ કરતી અને સ્મિતમુખી એવી તે બોલી કે:—" હે મહાશય ! આપ પૂછો છો તે માર્ગ હું જાણતી નથી. પરંતુ પલ્લીપતિની **મદનસુંદરી** નામે પુત્રી, સાક્ષાત્ કામદેવ જેવા આપને વનમાં ફરતા જોઇને સખી વ-ર્ગનો ત્યાગ કરી કામની ઇચ્છાથી આપની પાસે આવી છું. માટે સાક્ષાત્ સુખકારી એવા મારી સાથે ભોગ ભોગવો. અને અત્યંત સ્વાદિષ્ટ આ ફળો ખાઇને શાંત થાઓ, કારણ કે આ ફળો ખાવાથી પ્રાણી નવયૌવન થાય છે. હું પૂર્વે અત્યંત વૃદ્ધ અને નિસ્તેજ હતી, પરંતુ આ ફળ ખાવાથી અત્યારે નવયૌવના થઇ છું. એટલે વિષયથી વ્યાકુળ થયેલી હું તમારા અંગસંગરૂપ સુધાપાન વિના હવે ક્ષણભર પણ રહેવાને સમર્થ નથી. વળી હે કરૂણાપર ! મારા મનનું અભીષ્ટ સાધતાં સુવર્ણ અને રત્નાદિકની સંપ્રાપ્તિથી તમારૂં પણ અભીષ્ટ સિદ્ધ થશે." આ સાંભળતાં આપત્તિમાં પણ અમ્લાન કાંતિવાળા એવા ઉભયે કહ્યું કે:—' હે ભદ્રે ! અજ્ઞાત ફળ ખાવાનો મેં નિષેધ

કર્યો છે. તેમજ ઇંદ્રાણી સમાન સૌભાગ્યવતી એવી પણ પરસ્ત્રીનો તો મેં ત્રિવિધે ત્રિવિધે ત્યાગ કર્યો છે, તો તારા જેવીની શું ચાહના કરૂં ? વળી વિદ્વજ્જનોએ અનંતકાય અને બોળ અથાણું, રાત્રિભોજન અને પરસ્ત્રીસેવન–એ ચાર નરકના દ્વાર કહ્યા છે. તેમજ હે ભદ્રે ! પ્રાણાંત સંકટ આવતાં પણ સ્વીકાર કરેલા વ્રતનો ભંગ કરવો નહિ. કારણકે વ્રતભંગ કરવાથી પ્રાણીઓને નરકરૂપ ખાડામાં પડવું પડે છે. પ્રાયઃ નીચ પ્રાણીજ વ્રત કરતાં ધનને અધિક માને છે, પરંતુ મહાન્ પુરૂષ તો પોતાના પ્રાણ કરતાં પણ વ્રતને વધારે ગરિષ્ઠ માને છે.” આ પ્રમાણે તેનું કથન સાંભળીને ક્રોધાતુર થયેલી તે વનેચરી ભયંકર રૂપ વિકુર્વીને તેને ક્ષોભ પમાડવાને ધસી આવી (ઉપસ્થિત થઈ) પછી કામાતુર એવી તે જેમ જેમ તેને અધિક ક્ષોભ આપવા લાગી, તેમ તેમ તેનું મન સદ્ધર્મમાં દૃઢ થતું ગયું. છેવટે તેને ધર્મમાં દૃઢ જાણીને પ્રશાંત હૃદયવાળી તે દિવ્યાંગી (દેવી) પ્રત્યક્ષ થઇને આ પ્રમાણે તેની ગુણસ્તુતિ કરવા લાગી:–“ હે ભદ્ર ! આ લોકમાં તુંજ ધન્ય છે અને મહાજનોને પણ તું શ્લાધ્ય છે, કે જેનું મન વિપત્તિ આવતાં પણ ધર્મમાં આવું દૃઢ છે. હું આ અટવીની સ્વામિની મૃગવાહના નામે દેવી છું. તારા સત્ત્વની પરીક્ષા કરવા મેંજ આ બધી રચના કરી હતી. પરંતુ સત્ત્વવંત જનોમાં તું અગ્રેસર અને પરમ શ્રાવક છે. તો હે મહાભાગ ! હું તારા પર અત્યારે પ્રસન્ન થઇ છું, માટે કંઇક વર માગી લે.” આ સાંભળી ઉભય બોલ્યો કે:–“ હે વનદેવિ ! જો તમે પ્રસન્ન થયા હો, તો તમારા પ્રસાદથી આ મારા સહચારીઓ સજીવન થાઓ.” આ પ્રમાણે તેણે કહ્યું, એટલે તે દેવી સાર્થના બધા માણસોને સજીવન કરી, તેમની આગળ યથાસ્થિત ધર્મનું સ્વરૂપ કહી, તે ઉભયશ્રાવકને પરિવાર સહિત ઉજ્જયિની નગરીએ લઇ જઇ ત્યાં તેના ભવનાંગણે નિષ્કપટભાવથી સુવર્ણવૃષ્ટિ કરીને અને શાસનની ઉન્નતિ કરનારા પંચાશ્ચર્ય પ્રગટાવીને તથા છેવટે તેના ચરણકમળમાં નમસ્કાર કરીને તે દેવી સ્વસ્થાને ગઈ.

હવે તે સાર્થજનો ચેતના પામીને અત્યંત હર્ષપૂર્વક પરમ શ્રાવક એવા ઉભયની પગલે પગલે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા કે:—"હે ઉભય! હે પરમદયાળુ! હે પવિત્ર પુણ્ય અને ગુણોના સાગર! તમારા પ્રસાદરૂપ અમૃતથી જ અમે સત્વર સજીવન થઈ શક્યા. જે તમે દેવીના સાન્નિધ્યથી આવા પ્રકારની સંપત્તિ પામ્યા, તો તમને કંઈ દુ:સાધ્ય કે દુષ્પ્રાપ્ય છેજ નહિ. કહ્યું છે કે:—

"अंगणवेदी वसुधा, कुल्या जलधिः स्थली च पातालम् ।
वल्मीकस्तु सुमेरू–र्दृढतरधर्मस्य पुरुषस्य" ॥ १ ॥

"જે પુરૂષનું મન ધર્મમાં અતિશય દૃઢ હોય, તેને વસુધા આંગણાની એક વેદિકારૂપ થાય છે. સમુદ્ર નીકરૂપ, પાતાલ સ્થલરૂપ અને મેરૂગિરિ એક રાફડારૂપ થઈ જાય છે." પછી ગર્વરહિત એવા ઉભયે તેમને કહ્યું કે:—"હે ભદ્રો! ધર્મનું માહાત્મ્ય મનને પણ અગોચર છે. કહ્યું છે કે:—

"धर्मात् शर्म परत्र चेह च नृणां धर्मोऽन्धकारे रविः,
सर्वापत्प्रशमक्षमः सुमनसां धर्माभिधानो निधिः ।
धर्मो बंधुरबांधवः पृथुपथे धर्मः सुहृन्निश्चलः,
संसारोरुमरूस्थले सुरतरूर्नास्त्येव धर्मात् परः" ॥ १ ॥

"માણસો ધર્મથી આ લોક અને પરલોકમાં સુખ પામે છે, ધર્મ એ અંધકારમાં સૂર્ય સમાન છે, ધર્મરૂપ નિધાન એ સજ્જનોની સર્વ આપત્તિને શાંત કરવા સમર્થ છે, વિશાલ માર્ગમાં ધર્મ એ એક સાચા બંધુ સમાન છે, ધર્મ એ અચલ મિત્ર છે અને ધર્મ એ સંસારરૂપ વિશાલ મરૂપ્રદેશમાં એક કલ્પવૃક્ષ સમાન જ છે."

પછી સદાચારમાં ધુરંધર, તેવા પ્રકારના મિત્રગણથી વર્ણન કરાતા સદ્ગુણોએ યુક્ત અને અલ્પ સમયમાં લક્ષ્મી સહિત પોતાને ઘેર આવેલ એવા પુત્રને જોઇને સર્વતઃ મહોત્સવ કરતા એવા માતપિતાદિક સર્વે સ્વજનો અત્યંત હર્ષ પામ્યા. એવામાં તેના આશ્ચ-

ર્યને સાંભળીને વિસ્મય પામેલ એવા રાજાએ ત્યાં આવીને માનપૂર્વક તેને શ્રેષ્ઠીની પદવીએ સ્થાપ્યો. પછી અનુક્રમે પોતાના પુત્રોને પોતપોતાના પદપર સ્થાપીને શ્રેષ્ઠ ભાવનાવાળા એવા રાજા, અમાત્ય અને સમુદ્રશ્રેષ્ઠીએ અષ્ટાન્હિક મહોત્સવ કરી અને યાચકોને યથાયોગ્ય દાન આપીને **મુનિચંદ્ર** ગુરૂની પાસે તેમણે સંયમશ્રી અંગીકાર કરી.

હવે ગર્વરહિત હૃદયવાળા અને સત્પક્ષના પોષક એવા ઉભયશ્રેષ્ઠીએ શ્રેષ્ઠીપદ ભોગવતાં નગરમાં સમસ્ત લોકોને સુખી કર્યા. વળી ત્યાં કૈલાસગિરિ સદૃશ એવું ઋષભદેવસ્વામીનું સ્ફટિક રત્નમય ચૈત્ય કરાવીને તેણે સંપત્તિનુ ફળ મેળવ્યું. તથા પ્રતિવર્ષે વિવિધ જિનબિંબો મહોત્સવ સહિત પ્રતિષ્ઠિત કરીને તેણે પોતાના જન્મને સફળ કર્યો. 'હું ધન્ય છું, મારો જન્મ સફળ થયો' આવા પ્રકારની આનંદપૂર્વક ભાવના ભાવતા તેણે જગતને પૂજ્ય એવા ચતુર્વિધ શ્રીસંઘની પૂજા કરી. 'જે ભવભીરૂ થઈ જિનમતમાં દીક્ષા લેશે, તેના કુટુંબનું હું ભરણપોષણ કરીશ' આવા પ્રકારની તેણે ઉદ્ઘોષણા કરાવી. પછી અનુક્રમે પૂર્વવર્ણિત શ્રીગુરૂમહારાજ પાસે સંયમ લઈને ઉભયશ્રેષ્ઠી પરમાનંદપદના સામ્રાજ્યને પામ્યો." હે નાથ! ત્યાં પુણ્યનો પ્રભાવ જોઈ મેં પણ સર્વ મતના ભૂષણરૂપ અને તત્ત્વશ્રદ્ધાન લક્ષણવાળું એવું સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કર્યું."

આ પ્રમાણે કનકલતાએ કહેલ જિનમતની દૃઢતાથી ઉત્પન્ન થયેલા માહાત્મ્યયુક્ત એવું શ્રેષ્ઠીપુત્રનું ચરિત્ર સાંભળીને કુંદલતા શિવાય રાજા, પ્રધાન અને અર્હદ્દાસ વિગેરેએ 'આ બધું સત્ય છે' એમ માની લીધુ. કારણ કે:—

"न सतोऽन्यगुणान् हिंस्या–न्नासतः स्वस्य वर्णयेत् ।
तथा कुर्वन् प्रजायेत, नीचैर्गोत्रोचितः पुमान् " ॥१॥

"અન્યના છતા ગુણોનો ઘાત કરતાં અને પોતાના અછતા ગુણોનું વર્ણન કરતાં પ્રાણી નીચ ગોત્રનું કર્મ બાંધે છે."

મોહરૂપ અંધકારનો ક્ષય કરવામાં દીપિકા સમાન એવી આ કથાને જે પ્રાણી હર્ષપૂર્વક પોતાના અંતરમાં ધારણ કરે છે, તેને જિનેંદ્રધર્મના તત્ત્વપ્રકાશરૂપ સ્ફુટલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે.

॥ इति सम्यक्त्वकौमुद्यां श्रीतपागच्छनायक श्रीसोमसुंदर-सूरि श्रीजयचंद्रसूरिशिष्यैः पंडितजिनहर्षगणिभिः कृतायां पंचमः प्रस्तावः ॥ ५ ॥

॥ षष्ठः प्रस्तावः ॥

હવે સર્વજ્ઞના ધર્મને ધારણ કરનાર એવા શ્રેષ્ઠીએ **વિદ્યુલ્લતાને** કહ્યું કેઃ–"હે મનસ્વિની! શુદ્ધ સમ્યકત્વપ્રાપ્તિના કારણરૂપ એવી કથા તું કહે." આ પ્રમાણે પોતાના પતિનો અમૃત સમાન આદેશ થતાં તે સમ્યકત્વના લાભને આપનાર એવું વૃત્તાંત ઉલ્લાસપૂર્વક કહેવા લાગીઃ—

પુણ્યસ્થાનોથી પવિત્ર એવા આજ ભરતક્ષેત્રમાં સર્વ અદ્ભુત લક્ષ્મીના ધામરૂપ **કૌશાંબી** નામની નગરી છે. ત્યાં સંગ્રામને માટે સ્ફુરાયમાન બાહુદંડવાળો, ષટ્ખંડ વસુધાના વિભૂષણરૂપ અને જયશ્રીનું પાત્ર એવો **અુદંડ** નામે રાજા હતો. જે દૃઢ ધર્મ (ધનુર્વિદ્યા) માં સ્થિત હોવાથી અને સમિતિ (સમ્યગ્ધર્મ અને સંગ્રામ) માં પ્રયત્નવાન્ હોવાથી બને રીતે ક્ષમાભૃતો (રાજાઓ અને મુનિઓ) ની સભાને શણગારતો હતો. ભર્ત્તારના હૃદયમાં એક હાર તુલ્ય, સદ્વૃત્ત (ગોળ) એવા નાયક (મધ્ય મોતી) યુકત અને પુણ્ય (પવિત્ર) ગુણ (દોરા) થી સંયુક્ત એવી **વિજયા** નામે તેને પ્રિયા હતી. તેને શ્રેષ્ઠ મતિવાળો અને પવિત્ર કર્મના સ્થાનરૂપ **સુમતિ** નામે પ્રધાન હતો તથા તે પ્રધાનની યથાર્થ નામવાળી એવી **ગુણશ્રી** નામે સ્ત્રી હતી. વળી તેજ નગરીમાં સર્વ પ્રકારના ગુણયુકત અને પરમ શ્રાવક એવો **શૂરદેવ** નામનો શ્રેષ્ઠી હતો, અને તેની **ગુણવતી** નામે પ્રિયા હતી. તે દંપતી સદા પાત્રદાન, જિનેંદ્રપૂજા અને દીન જનોના ઉદ્ધારાદિક કૃત્યથી પોતાના જન્મને કૃતાર્થ કરતા હતા.

એકદા શૂરદેવે પરદેશમાંથી વાણિજ્ય કર્મ કરી અશ્વરત્નો લાવીને રાજાને ભેટ કર્યા. એટલે રાજાએ પણ પ્રસન્ન થઇ કોટિધન આપવાપૂર્વક તેનો સત્કાર કરીને બહુમાનપૂર્વક તેને નગરશેઠની પદવી આપી. દેવ અને રાજાઓનો પ્રસાદ, રત્નો, સમુદ્રમાર્ગનો અને અશ્વોનો વેપાર તથા રસસિદ્ધિ—એ દરિદ્રતાનો તત્કાળ નાશ કરે છે. યથોચિત કર્મ કરવામાં કુશળ એવા તે શ્રાવક શ્રેષ્ઠીએ રાજસન્માન પામીને પણ પરકાર્ય કરતાં ક્યાં પણ તેણે રાજસન્માન (રજોગુણ સંબંધી માન) કદી ન સેવ્યું, એ આશ્ચર્ય છે.

એકદા ભોજનાવસરે તપના નિધાન એવા ગુણશેખર નામના મુનીંદ્ર પારણાને માટે તેને ઘેર પધાર્યા. એટલે આગમોક્ત વિધિથી તેમને નમસ્કાર કરીને તેણે પોતે પરમ ભક્તિથી આદરપૂર્વક તેમને પાયસ (દૂધપાક) વ્હોરાવ્યું. તે વખતે તે દાનથી પ્રસન્ન થયેલા દેવતાઓએ તેના ભવનમાં પાંચ આશ્ચર્ય પ્રગટ કર્યા. અહો! સાધુદાનરૂપ કલ્પવૃક્ષનો મહિમા કેવો અદભુત છે? સર્વ ઉત્તમ રસ (ભાવ) થી યુક્ત એવા પાત્રદાનના પ્રભાવથી શૂરદેવે તે ભવમાં તીર્થંકર નામ કર્મ બાંધ્યું. ન્યાયથી વિચારતાં ધર્મના ચાર ભેદોમાં દાન જ મુખ્ય ભેદ છે. કારણ કે જેના પ્રસાદથી સર્વ સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. હું ધારૂં છું કે, ધર્મના પ્રભેદોમાં દાનધર્મ એ રાજા છે, કે જેથી સર્વ ધર્મવાદીઓ એનેજ અગ્રપદ આપે છે.

હવે તેજ નગરમાં ગુણવંત જનોમાં પ્રખ્યાત એવો **સાગરદત્ત** શેઠનો પુત્ર **સમુદ્રદત્ત** નામે શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. ધન ઉપાર્જન કરવાના પ્રયત્નો કરતાં પણ નિર્ધનશિરોમણિ જ રહેલા એવા તેણે એ દાનનું માહાત્મ્ય જોઇને હૃદયમાં આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો કે:—"સજ્જનોને ગ્રાહ્યગુણવાળો આ શૂરદેવ ગૃહસ્થ ધન્ય છે, કે જેને ચિત્ત, વિત્ત અને સુપાત્રનો આવો યોગ મળ્યો. કહ્યું છે કે:—

"केसिं च होइ चित्तं, वित्तमन्नोसिमुभयमन्नोसिं ।
चित्तं वित्तं पत्तं, तिन्निवि पुनस्स घनस्स" ॥१॥

"કેટલાકને ચિત્ત (ભાવ) નો યોગ હોય તો કેટલાકને વિત્તનો યોગ હોય અને કેટલાકને તે બંનેનો યોગ હોય, પરંતુ ચિત્ત, વિત્ત અને પાત્ર એ ત્રણેનો યોગ તો કોઇ પૂર્ણ ભાગ્યવંતને જ હોય છે." જે શુદ્ધ વસ્તુનું શ્રદ્ધાપૂર્વક સુપાત્રે દાન દેવું, એ પૂર્વોપાર્જિત પુણ્યોનો જ વિપાક છે એમ સુજ્ઞો કહે છે. મને નિર્ધનને પણ આવા પ્રકારનો શુભ ઉદય ક્યારે થશે ? કે જેથી હું પાત્રદાનનું આવા પ્રકારનું ફળ મેળવું. પરંતુ ધન વિના દાનધર્મ કરી ન શકાય. કારણ કે ગૃહસ્થોની સમગ્ર સ્થિતિ ધનાધીન છે. કહ્યું છે કેઃ-

."मानं धनेनैव न सत्कुलेन, कीर्त्तिर्धनेनैव न विक्रमेण ।
कांतिर्धनेनैव न यौवनेन, धर्मो धनेनैव न जीवितेन" ॥१॥

"स्वपक्षेण विना वादं, विलासान् यौवनं विना ।
दानलीलां विना लक्ष्मीं, कुर्वन् यात्युपहास्यताम्" ॥२॥

"સત્કુળથી નહિ પણ ધનથી જ માન મળે છે, વિક્રમ (પરાક્રમ) થી નહિ, પણ ધનથીજ કીર્ત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, યૌવનથી નહિ, પણ ધનથીજ કાંતિ વધે છે અને જીવિતથી નહિ, પણ ધનથીજ ધર્મ સધાય છે. સ્વપક્ષ વિના વાદ, યૌવન વિના વિલાસ અને લક્ષ્મી વિના દાનલીલા કરતા માણસો ઉપહાસ્યપાત્ર થાય છે." માટે દેશાંતર જઈ ધનોપાર્જન કરી અને પાત્રદાનથી તે સધન જીવિતને કૃતાર્થ કરીશ." પછી ધનાવહ સાર્થવાહને પોતાનો નાયક કરીને સુજ્ઞ એવો તે સમુદ્રદત્ત ભગલ દેશ તરફ ચાલ્યો. હવે સાર્થવાહની સાથે આગળ ચાલતાં અનુક્રમે તે મનોહર એવા પલાસકૂ નામના ગામમાં આવી પહોંચ્યો. એવામાં તેને પાત્રદાનસંબંધી વિચાર આવ્યો કેઃ-" જે ગૃહસ્થો ભક્તિપૂર્વક શુદ્ધ વસ્તુનું સુપાત્રે દાન કરે છે, તેઓજ શ્લાઘ્ય છે અને તેમનોજ જન્મ સફળ છે. જેના પ્રભાવથી સંસારી પ્રાણી બંને લોકમાં સુખી થાય, તે સત્પાત્રદાનનું. વાસ્તવિક વર્ણન કરવાને કોણ સમર્થ છે ? " આવા પ્રકારની ભાવના ભાવતાં રાત્રિએ

ત્યાં નિદ્રાવશ થયેલા એવા તેને ગામની અધિષ્ઠાયિકા દેવી સ્વપ્નમાં આવીને હર્ષપૂર્વક આ પ્રમાણે કહેવા લાગી:—" હે વત્સ ! જો તું ધન અને ધર્મને ઇચ્છતો હોય, તો અહીંજ રહે. અનુક્રમે તારો મનોરથ અવશ્ય સિદ્ધ થશે. હે મહાભાગ ! ભાગ્યવંત પ્રાણીઓમાં તુંજ અગ્રેસર છે, કે જેની સત્કાર્ય કરવામાં આવી દૃઢ વાસના છે. " આ બધુ સત્યજ માનતો એવો તે મહામતિ જાગ્રત થયો અને સાર્થવાહને વિજ્ઞપ્તિ કરીને તે ત્યાંજ રહ્યો. માર્ગમાં શ્રાંત થયેલો અને વિદેશી એવો તે સમુદ્રદત્ત ત્યાં રહીને સર્વ સુખને આપનાર એવો ધર્મજ તે હર્ષપૂર્વક સાધવા લાગ્યો.

હવે ત્યાં કીર્ત્તિનુ ધામ, ધનમાં કુબેર સમાન અને અશ્વોનો વ્યાપારી એવો **અશોક** નામનો એક શ્રેષ્ઠ વણિક રહેતો હતો. સર્વ દાનો જગતને આનંદ આપનાર હોવાથી મુખ્ય એવુ અન્નદાનજ તે નિરંતર અનિવારિતપણે આપતો હતો. સૌભાગ્યનુ ભાજન એવી **વીતશોકા** નામે તેને પ્રિયા હતી અને તે દંપતીને પદ્મસમાન નેત્રવાળી અને લક્ષ્મી સદૃશ એવી **પદ્મશ્રી** નામે પુત્રી હતી. તેણે પોતાને ઘેર ચૌદસો અશ્વો સામાન્ય અને અગીયાર દિવ્ય અશ્વો વેપારને માટે રાખ્યા હતા. એક દિવસે સુશીલ જનમાં મંડનરૂપ અને યથાર્થ નામવાળા એવા સમુદ્રને પોતાની પાસે આવેલ જોઇને તેણે આનંદપૂર્વક કહ્યું કે.—" હે ભદ્ર ! ભદ્ર આકૃતિવાળો એવો તુ કયાંથી અને શા પ્રયોજન માટે અહીં આવ્યો છે? તે બધુ મને કહે." એટલે વિનયથી નમ્ર થઇને તેણે પોતાનુ યથાસ્થિત સ્વરૂપ તેની આગળ કહ્યુ. એટલે પુન તે બોલ્યો કે:–" હે ભદ્ર મારે ઘેર રહીને તારે યથાયોગ્ય કામ કરવુ. અને વસ્ત્ર તથા ભોજનાદિકની બધી સગવડ હુ કરી આપીશ. વળી જ્યારે તારે દેશ તરફ જવુ હોય, તે વખતે હે વિદ્વન ! તારે મનને અભીષ્ટ અને તેજસ્વી તથા અસાધારણ એવા બે અશ્વ લઇ લેવા. " આ સરતમાં ગામના મુખી વિગેરેને સાક્ષી રાખીને સર્વ કાર્યમાં સાવધાન એવો સમુદ્ર તેને ઘેર રહ્યો.

પછી તે સમુદ્ર અશ્વોની રક્ષા કરતો, પોતે તેમને ચારો આપતો અને મક્ષિકાદિકનું સારી રીતે નિવારણ કરવા લાગ્યો. વળી અશોક શ્રેષ્ઠીનો નિત્ય વિનય સાચવતો અને ઘરના માણસોની પણ યથાયોગ્ય તે સારવાર કરવા લાગ્યો. શ્રેષ્ઠી પ્રમુખ માણસોને યુક્તિપૂર્વક સર્વજ્ઞદર્શિત ધર્મનું તત્વ પણ તે સમજાવતો હતો. પરંતુ યૌવનના ઉન્માદવેગથી પરવશ થયેલા એવા તેને શ્રેષ્ઠીની પદ્મશ્રી સુતાને વશ કરવાનો વિચાર થયો. પછી તેનો મનોભાવ જાણવાને વનમાંથી સુસ્વાદિષ્ટ વિવિધ ફળો લાવીને તેને આપવા લાગ્યો. એટલે ફળદાનથી પ્રસન્ન થયેલી અને શરીરશોભાથી મોહિત થયેલી એવી પદ્મશ્રી પણ તેનાપર અતિશય સ્નેહ ધારણ કરવા લાગી. તથાપિ માત્ર એકાંતમાંજ તે સ્વાદિષ્ટ, મોદક વિગેરે આપીને તેનું ગૌરવ કરતી. કારણ કે સ્વાર્થ સર્વને પ્રિય હોય છે. આ પ્રમાણે પરસ્પર તેમની પ્રીતિ એટલે સુધી વધી ગઈ કે અન્યોન્ય દર્શન કર્યા વિના તેઓ રહી શકતા નહિ.

હવે લગભગ બે વર્ષ થતાં પોતાના દેશ તરફ જનાર ધનાવહ સાર્થવાહ ત્યાં આવ્યો, તેની સાથે પોતાને ગામ જવાની સમુદ્રને ઈચ્છા થઈ. એટલે પદ્મશ્રીને એકાંતમાં તે સ્નેહપૂર્વક કહેવા લાગ્યો કેઃ—"હે ભદ્રે! સ્વસાર્થની સાથે હું ઘર તરફ જવાને ઉત્કંઠિત થયો છું. પરંતુ પરમ પ્રીતિપાત્ર એવી તને મૂકી શકવાને સમર્થ નથી. તારા સાનિધ્યથી પરદેશમાં પણ હું સુખે રહી શક્યો. પણ તેનો બદલો આપવાને અસમર્થ હોવાથી ખરેખર! તારો હું દેવાદાર થયો છું, એજ મને ખેદ થાય છે." આ પ્રમાણે સાંભળતાં સ્નેહવતી તે કહેવા લાગી કેઃ—"હે કૃતજ્ઞ! મારા પિતાની આજ્ઞા મેળવી આપને પરણીને હવે હું તમારી સાથે આવીશ. પરંતુ પાણિગ્રહણનો ઉપાય ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો—કારણકે દુઃસાધ્ય કાર્ય કંઈ ઉપાય વિના સાધી શકાય નહિ. માટે કૃશ અંગવાળા છતાં જે સર્વ અશ્વોમાં સ્નિગ્ધ અને કોમળ રોમરાજિથી સુશોભિત અને રક્ત તથા શ્વેત

કાંતિવાળા છે, તેમાં શ્વેત વર્ણવાળો આકાશગામી અને રક્ત વર્ણ-વાળો જળગામી છે. આ બે અશ્વો જેને ઘેર રહે છે, તેને ઘેર સર્વ સંપત્તિ આવે છે. માટે મારા પિતાની પાસેથી તમારે એ બે અશ્વ લેવા, કે જેથી તે અશ્વમાં મોહિત એવો તે વિના પ્રયત્ને તમારી સાથે મારો વિવાહ કબૂલ કરશે." આ પ્રમાણે સાંભળીને મનમાં વિસ્મય પામી તે શ્રેષ્ઠીપુત્રે વિચાર કર્યો કે:—'આ પદ્મશ્રીની મારા-પર આટલી બધી પ્રીતિ છે, એ ખરેખર! સ્વપ્નનોજ પ્રભાવ લાગે છે. અહો! આજે મારા પૂર્વોપાર્જિત પુણ્ય પ્રગટ થયા, કે જેથી આ બે અશ્વરત્નનું મને પરિજ્ઞાન થયું." પછી સભ્યતાને સવનારી એવી તેને કોમળ વચનથી સંતુષ્ટ કરીને તેણે કહેલ અશ્વનું સ્વરૂપ હૃદયમાં રાખીને શ્રેષ્ઠીને તે કહેવા લાગ્યો કે:—"હે પ્રભો! સ્વદેશ-માં જનાર સાર્થ હાલ અહીં બ્હાર આવેલ છે, તેની સાથે સ્વસ્થાને જવાની મારી ઈચ્છા છે. આટલા દિવસો હું આપને ઘેર સુખે રહ્યો, હવે અત્યારે સ્વકીય સાર્થ લોકો મારી રાહ જુએ છે, માટે હવે મારા-પર પ્રસાદ કરી મને બે અશ્વ આપો." એટલે શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે—'અ-શ્વોની પંક્તિઓમાં પસંદ પડે તે લઈ લ્યો.' આ પ્રમાણે શેઠના કહેવાથી તેણે ચતુરાઈથી નમ્ર વચન વિસ્તારી કોટવાળની સાક્ષીએ તે બે અશ્વ માગી લીધા. એટલે મુખે મધુર પણ મનમાં માયાવી એવો અશોકશેઠ કહેવા લાગ્યો કે:—"હે સમુદ્ર! તું જડ લાગે છે અને તારા અંતઃ-કરણમાં સારાસારનું જ્ઞાન નથી, કે જેથી શ્રેષ્ઠ અશ્વોને મૂકીને અત્યંત દુર્બળ, મંદ અને મંદગતિવાળા એવા આ બે અશ્વોને તું એક મૂઢની જેમ ગ્રહણ કરે છે. આ બંને અશ્વને છોડી દઈને પુષ્ટ શરીરવાળા અને દૃષ્ટિને આનંદ આપનારા એવા બીજા કોઈ સારા બે અશ્વ લઈ લે, કે જેથી તને મોટો લાભ થાય." પછી સ્વદેશી માણસોથી પરિવૃત એવો સમુદ્રદત્ત કહેવા લાગ્યો કે:—"હે શ્રેષ્ઠિન્! હું તો આ બે અશ્વજ લઈશ, બીજા અશ્વોનું મારે પ્રયોજન નથી. વળી 'જે તને પસંદ પડે, તેજ બે અશ્વ તારે લેવા' એમ પૂર્વે લોકોની સમક્ષ તમે

વચન આપેલું છે. કલ્પાંતકાળના પવનથી કદાચ મેરૂપર્વતનું શિખર કંપાયમાન થાય, તથાપિ મહાપુરૂષોનું વચન કદી અન્યથા થતું નથી." વળી ત્યાં ગામના માણસો કહેવા લાગ્યા કેઃ-"હે અશોક! તમે સજ્જનોમાં શ્રેષ્ઠ અને શ્રીમંતોમાં કુબેરની જેમ અગ્રેસર છો, માટે સ્વોક્ત વચન કબુલ (પ્રમાણ) કરો.' પછી અશોક શ્રેષ્ઠીએ ઘેર આવીને પોતાની પત્નીને પૂછયું કેઃ-" આ દુરાત્માએ અશ્વનો ભેદ સમ્યગ્ રીતે શાથી જાણી લીધો?" એટલે વીતશોકાએ પદ્મશ્રીની બધી સ્થિતિ કહી બતાવી એટલે તે વાતથી અધિક ઘાયલ થયેલો એવો અશોકશેઠ વિચારવા લાગ્યો કેઃ-" માત્ર પોતાનુજ એક કાર્ય સાધવાની ઇચ્છાથી સ્ત્રીઓ પિતાને, માતાને, પુત્રને, ભ્રાતાને અને શ્વસુરને છેતરેજ છે. ખસની જેમ વક્ર આશયવાળી વામાઓ પોતાનું સુખ સાધવાની ઇચ્છાથી નિરંતર દેહની જેમ પિતાના ઘરનુ ખરેખર શોષણ કરી લે છે. સમસ્ત ઇષ્ટ વસ્તુ આપ્યા છતાં પુત્રી પિતાના ઘરને એક તસ્કરની જેમ પ્રાયઃ નિરંતર ઉદ્વેગનુ કારણ થાય છે. વળી સદાચારમાં તત્પર છતાં એણે મારી સુતાને શી રીતે વશ કરી લીધી? અથવા તો કામદેવજ દુર્જયજ છે. સુરૂપવતી અને યૌવનના ઉન્માદથી ઘેલી થયેલી કામિનીને જોઇને યોગીઓ પણ મોહિત થઇ જાય છે, તો સામાન્ય જનની શી વાત?" પછી પોતાની પત્ની સાથે શ્રેષ્ઠીએ કેટલાક વિચાર કર્યો. કારણકે પ્રૌઢ પ્રયોજનમાં ગૃહસ્થોને ગૃહિણીઓ પ્રાયઃ નેત્રરૂપ થાય છે. છેવટે પોતાની પત્નીની અનુમતિથી સુજ્ઞ શિરોમણિ એવા શ્રેષ્ઠીએ બને અશ્વરત્ન સહિત પોતાની સુતા તેને આપી. પછી લક્ષ્મી સમાન પદ્મશ્રીને પરણીને અને તે બને અશ્વરત્ન પામીને સમુદ્ર વાસુદેવની જેમ બહુ આનંદ પામ્યો. પછી કેટલાક દિવસ સાર્થ સહિત ત્યાં રહીને સ્ત્રી સાથે પોતાના દેશ તરફ જતાં તે સમુદ્રને કિનારે આવ્યો. ત્યા અશોક શેઠથી પ્રેરાયેલો એવો નાવિક તેને કહેવા લાગ્યો કેઃ-" જો તમે આ બને અશ્વો મને મૂલ્યમાં (ભાડા તરીકે) આપો, તોજ ચારિત્ર સમાન નૌકામાં ભવ્ય જીવની જેમ દયિતાયુક્ત તમને બેસારીને સા-

ધુની જેમ સુજ્ઞ નાવિક એવો હું સત્ત્વભયંકર અને દુસ્તર એવા સંસાર સમાન સમુદ્રથી વેગથી તમને પાર ઉતારીશ. અન્યથા તમારે સંસાર સમાન આ સમુદ્રનો પાર પામવો મુશ્કેલ છે. ચારિત્ર કે નૌકા વિના શું પ્રાણીઓ એનો પાર પામી શકે છે ?" આ સાંભળીને સમુદ્રશ્રેષ્ઠી ક્રોધ કરીને કઠણ શબ્દથી નાવિકને કહેવા લાગ્યો કે:—'સો સોનામ્હોર શિવાય બીજું કંઈ પણ હું તને આપવાનો નથી.' આ પ્રમાણે નાવિકો સાથે મોટો વિવાદ ચાલ્યો, એટલે સુજ્ઞ એવી પદ્મશ્રીએ પોતાના પ્રાણવલ્લભને કહ્યું કે:—"હે સ્વામિન્ ! નાવિકો સાથે વૃથા વિરોધ શા માટે કરો છો ? કારણ કે મહા પુરૂષો હલકા જનો સાથે કદીપણ કલહ કરતા નથી. હે નાથ ! આ આકાશગામી અશ્વપર આરૂઢ થઈ વેગથી સમુદ્ર ઉતરી અને પિતાને ગામ જઈએ. અશ્વરત્નને પાછા લઇ લેવાની ઇચ્છાથી મારા પિતાએ એમને અહીં મોકલ્યા છે. તેથી આ નાવિક લોકો સમુદ્ર કિનારે વિવાદ કરે છે. હે પ્રાણનાથ ! તમે જો ચાલ્યા જાઓ તો વિરોધ પોતે શાંત થઇ જશે. બીજી જે સાર વસ્તુ છે, તે સાર્થજનો પાછળથી લઇ આવશે." આ પ્રમાણે પ્રિયાના પ્રિય વાકયથી તેણે પણ તેમજ કર્યું. કારણકે ઉપાય પ્રાપ્ત થતાં વિદ્વાન્ જનો કદી વિલંબ કરતા નથી પછી સાર વસ્તુ લઇ બીજા અશ્વને હાથમાં ધરી પ્રિયાસહિત તે શ્રેષ્ઠીકુમાર અશ્વ ઉપર આરૂઢ થઇને સર્વના દેખતાં તત્કાળ સુખપૂર્વક પોતાને ઘેર પહોંચ્યો. કારણ કે પ્રાણીઓનો સુકૃતોદય સર્વત્ર જાગ્રતજ રહે છે. પછી યથોચિત મૂલ્યથી નાવિક લોકોને સંતુષ્ટ કરીને સર્વ સાર્થ અનુક્રમે સમુદ્ર ઉતરી ત્યાં આવ્યો. પછી ક્ષમાયુક્ત યતિ જેમ ગર્વથી તેમ પ્રિયા સહિત સમુદ્ર મહાઉન્નત એવા તે અશ્વરત્નથી ઉતરીને લક્ષ્મીના ઉત્પત્તિસ્થાન એવા મા બાપના ચરણ–કમળને નમ્યો. કારણ કે કુલીનજનો સદાચારને કદી તજતા નથી. હવે બંને રીતે સકલત્ર (પ્રિયા સહિત તથા સર્વનું રક્ષણ કરનાર) એવા પોતાના પુત્રનું ત્યાં આગમન થતાં પિતા વિગેરેએ અત્યંત અદ્ભુત ઉત્સવો કર્યા. પછી તે બંને અશ્વરત્નના પ્રભાવથી તેને ઘેર સર્વ સંપત્તિ દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામવા

લાગી. અહો ! વસ્તુનો મહિમા અચિંત્ય હોય છે. વળી પદ્મશ્રીને અંતઃકરણથી પ્રસન્ન રાખનાર અને ત્રિવર્ગસાધનમાં તત્પર એવો તે ધનવાન્ સમુદ્રશ્રેષ્ઠી સમસ્ત નગરમાં પૂજ્યપદ પામ્યો.

એકદા ઉચ્ચૈઃશ્રવ (ઇંદ્રના અશ્વ) સમાન ગગનગામી અશ્વ સમુદ્રશ્રેષ્ઠીએ સુદંડરાજાને ભેટ કર્યો. તેથી ચમત્કાર અને પ્રસન્નતા પામેલા રાજાએ મન્મથરાજાની એક સેના સમાન પોતાની **અનંગસેના** નામની પુત્રી સંપત્તિઓના અંકુર સમાન મહોત્સવોની શ્રેણીઓ અને અસાધારણ સન્માન તથા દાનપૂર્વક સાનંદ મનથી સમુદ્રશેઠને પરણાવી અને ઘણા ગામ અને નગરોનું મુખ્ય અધિકારીપદ તેને આપ્યું. કારણ કે રાજા રૂષ્ટમાન કે તુષ્ટમાન થતાં મહાપદ (મોટી પદવી યા મહા આપદ) આપે છે. પછી પુણ્યયોગથી ઉચ્ચ પદવીને પ્રાપ્ત થયેલ સમુદ્રશેઠ ધર્મકૃત્યોથી જિનેંદ્રશાસનની નિરંતર ઉન્નતિ કરવા લાગ્યો.

એકદા ભોજનાવસરે શ્રીગુણશેખર નામના કોઇ મુનિ પુણ્યોદયથી પારણાને માટે તેને ઘેર પધાર્યા, એટલે તાત્કાલિક આનંદના પ્રવાહમાં નિમગ્ન ચિત્તવાળા એવા સમુદ્રે પોતે નવ પ્રકારથી સંશુદ્ધ અન્ન, પાનાદિકથી, સ્ફુરાયમાન, શતલબ્ધિના સ્વામી, સુવર્ણસમાન શ્રેષ્ઠ કાંતિવાળા અને જ્ઞાન, દર્શન તથા ચારિત્ર–એ રત્નત્રયથી પવિત્રિત એવા તે સંયમીને શાસ્ત્રોક્ત વિધિપૂર્વક પ્રતિલાભ્યા. અવસરે સત્પાત્રનો યોગ થતાં વિવેકી જન શું પ્રમાદ કરે ? ત્યાં દેવતાઓએ વસુ, અને સુગંધિ જળ વિગેરેની વૃષ્ટિથી સમસ્ત જનોને આનંદદાયક એવો તે દાનનો મહિમા કર્યો. તે માહાત્મ્યની સાથે જાણે ચક્રવર્ત્તીનું સામ્રાજ્ય પામ્યો હોય એવો તે શ્રેષ્ઠી અતિશય હર્ષોલ્લાસ પામ્યો. કારણ કે:—

" विधिना पुंडरीकाद्रौ, यात्राः पात्राश्रिताः श्रियः ।
क्रियाः सज्ञानसम्यक्त्वाः, प्राप्यंते पुण्ययोगतः " ॥ १ ॥

"વિધિપૂર્વક શત્રુંજયની યાત્રા, સુપાત્રમાં વપરાય તેવી લક્ષ્મી અને સદ્જ્ઞાન તથા સમ્યકત્વપૂર્વક ક્રિયા—એ પુણ્યયોગેજ પ્રાપ્ત થાય છે."

હવે યોગી જેમ પરમાત્માને અને સેવક જેમ ઉચ્ચ પદને પામીને આનંદમગ્ન થાય, તેમ તે અશ્વરત્નની પ્રાપ્તિથી રાજા અતિશય આનંદ પામ્યો. પછી તે અશ્વરત્નના અનુભાવથી રાજાની રાજ્યસંપત્તિમાં તે વખતે સૈન્ય, ભંડાર વિગેરે રાજ્યના સાતે અંગમાં વૃદ્ધિ થવા લાગી. એ આશ્ચર્યની વાત છે. એકદા જયયાત્રાને માટે જતા રાજાએ તે અશ્વરત્ન પોતાના બાળમિત્ર વૃષભશ્રેષ્ઠીને સોંપી ભલામણ કરી કે:—"હે ભદ્ર ! રાજ્યના સર્વસ્વ જીવિતરૂપ એવા આ નભોગામી અશ્વનું તારે ઘેર સ્વાત્મવત્ યત્નપૂર્વક રક્ષણ કરવું." એટલે શ્રેષ્ઠી રાજાની આજ્ઞાને વશ થઈ અશ્વને પોતાને ઘેર લાવી જિનધર્મની માફક તેને પ્રેમપૂર્વક પાળવા લાગ્યો.

એકદા વૃષભશેઠને મનમાં વિચાર થયો કે:—"આ ગગનગામી અશ્વ ખરેખર ભાગ્યયોગેજ પ્રાપ્ત થયો છે, માટે અત્યારે એની સહાયતાથી કંઇક પુણ્ય કરૂં. અવસર પામીને જે પ્રાણી ધર્મ સાધે છે, તે વિવેકી ગણાય છે. કહ્યું છે કે:—

"यावत्स्वस्थमिदं शरीरमरुजं यावच्च दूरे जरा,
यावच्चेंद्रियशक्तिरप्रतिहता यावत्क्षयो नायुषः ।
आत्मश्रेयसि तावदेव कृतिना कार्यः प्रयत्नो महान्,
संदीप्ते भवने हि कूपखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः" ॥ १ ॥

"જ્યાંસુધી આ શરીર નિરોગી અને સ્વસ્થ છે, જ્યાંસુધી વૃદ્ધત્વ દૂર છે, જ્યાંસુધી ઇંદ્રિયોની શક્તિ હણાઈ નથી, અને જ્યાંસુધી આયુષ્યનો ક્ષય થયો નથી, ત્યાંસુધીમાંજ સુજ્ઞ પુરૂષે આત્મસાધનમાં મહાપ્રયત્ન કરી લેવો. કારણ કે ઘરમાં આગ લાગતાં કૂવો ખોદવાનો પ્રયત્ન કરવો શા કામનો ?" પછી અભીષ્ટ ગતિ કરનાર

એવા તે અશ્વપર આરૂઢ થઇને શ્રેષ્ઠી નિરંતર જંબૂદ્વીપમાં રહેલી શાશ્વતી પ્રતિમાઓને વંદન કરવા લાગ્યો. કોઇવાર અષ્ટાપદગિરિપર, કોઇવાર સર્વ તીર્થમાં શ્રેષ્ઠ એવા શત્રુંજયતીર્થપર, કોઇવાર સમેતશિખર, ગિરનાર અને સિદ્ધકૂટ વનપ્રદેશમાં જિનેશ્વરોને વારંવાર વંદન કરીને તે જન્મને સફળ કરવા લાગ્યો. કહ્યું છે કેઃ—

" पूजामाचरतां जगत्रयपतेः संघार्चनं कुर्वतां,
तीर्थानामभिवंदनं विदधतां जैनं वचः श्रृण्वताम् ।
सद्दानं ददतां तपश्च चरतां सत्त्वानुकंपाभृतां,
येषां यांति दिनानि जन्म सफलं तेषां सुपुण्यात्मनाम्" ॥१॥

"જિનેશ્વરની પૂજા કરતાં, શ્રીસંઘની ભક્તિ કરતાં, તીર્થોની યાત્રા કરતાં, જૈનાગમનું શ્રવણ કરતાં, સુપાત્રે દાન દેતાં, સમ્યક્ તપ આચરતાં, અને પ્રાણીઓપર દયા કરતાં જેમના દિવસો જાય છે, તે ભાગ્યવંત જનોનો જન્મ સફળ છે."

એવામાં જિતશત્રુ નામનો પલ્લીપતિ રાજા તે અશ્વરત્નનું માહાત્મ્ય સાંભળીને લોભથી અંધ બની તે કહેવા લાગ્યો કેઃ—"જે પ્રબળ સુભટ ઔષધિરત્નની જેમ દુષ્પ્રાપ્ય એ અશ્વરત્ન મને અહીં લાવી આપશે, તેને મોટા ઉત્સવપૂર્વક ધનપ્રભા નામની મારી પુત્રી પરણાવી અને રાજ્યસંપત્તિનો વિભાગ આપીને તેનો સત્વર સત્કાર કરીશ." રાજાનું કથન સાંભળીને કુટિલ આશયવાળા કોઇ કુંડલ નામના સુભટે કહ્યું કેઃ—'હું એ અશ્વરત્ન લાવી આપીશ.' પછી રાજાના હુકમથી ત્યાં જતાં રસ્તામાં મુનિચંદ્ર ગુરૂના મુખથી ધર્મતત્ત્વ સાંભળીને તે કપટશ્રાવક થયો. એટલે બ્રહ્મચારીપદને ધારણ કરતો, પોતાના હાથમાં પુસ્તક રાખીને ધર્મશાસ્ત્ર ભણતો તે અનુક્રમે કૌશાંબી નગરીએ આવ્યો. ત્યાં એકદા વૃષભશ્રેષ્ઠીએ ધર્મધ્યાનમાં એક નિષ્ણાત અને જિનચૈત્યમાં આવેલ એવા તેને વંદન કરીને કહ્યું કેઃ—"હે બ્રહ્મચારીઓમાં અગ્રેસર! આપ અહીં કયાંથી

પધાર્યા છો, શું તપ ચાલે છે, અને હાલ કયા શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરો છો? ધર્મ વિષયમાં તમારો ગુરૂ કોણ છે? હાલ ક્યાં ઉતર્યા છો? અને યૌવનવયમાં પણ તમે શા કારણથી બ્રહ્મચર્યવ્રત લીધું છે?" પછી ધર્મધૂર્તોમાં અગ્રણી એવા તેણે દંભની રચના કરી સર્વ પોતાની કલ્પિત સ્થિતિ શ્રેષ્ઠીને જણાવી. એટલે તેના કથનથી વિસ્મિત થયેલા અને હાસ્યરહિત હૃદયવાળા એવા વૃષભશ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે:— "હે બ્રહ્મચારિન્! તમે મહાપુરૂષોને પણ માન્ય છો. માટે અત્યારે આપની હું કંઇક ભક્તિ કરવા ઇચ્છું છું. કારણ કે સમ્યક્ત્વપૂર્વક વ્રતધારી એવો બ્રહ્મચારી શ્રાવક મળવો દુર્લભ છે. માટે આપ કૃપા કરી અહીં મારે ઘેર પધારો. કારણ કે ભોજનાવસરે પાત્રની પ્રાપ્તિ શુભોદયથી થાય છે. કહ્યું છે કે:—

"काले सुपत्तदाणं, सम्मत्तविसुद्धबोहिलाभं च ।
अंते समाहिमरणं, अभव्वजीवा न पावंति" ॥ १ ॥

"અવસરે સુપાત્રદાન, સમ્યગ્ રીતે વિશુદ્ધ એવા સમ્યકત્વનો લાભ અને અંતે સમાધિમરણ—એ અભવ્ય જીવો પામી શકતા નથી." આ પ્રમાણે કહીને બહુ માનપૂર્વક તેને પોતાને ઘેર લાવી અને ભક્તિપૂર્વક શ્રેષ્ઠીએ તેને સુધાસદૃશ ભોજન કરાવ્યું. સર્વ ભોજનમાં તેની અધિક નિઃસ્પૃહતા જોઇને વિસ્મય પામીને શ્રેષ્ઠીએ તેને પોતાની ધર્મશાળામાં રાખ્યો. ત્યાં રહીને નિઃસ્પૃહવૃત્તિથી શેઠને પ્રસન્ન કરતો અને કપટથી પોતાની ધર્મનિષ્ઠા બતાવતો એવો તે અશ્વરત્નને વારંવાર જોવા લાગ્યો.

એક દિવસે નિદ્રાવશ થયેલા વૃષભશ્રેષ્ઠીને છેતરીને અર્ધરાત્રિએ અશ્વ ઉપર આરોહણ કરી તે આકાશમાર્ગે ચાલ્યો. પણ પૂર્વાભ્યાસથી આકાશમાં લીલાપૂર્વક ચાલતા અશ્વરત્નને તે દુરાત્માએ મર્મસ્થાનમાં ચાબુક માર્યો, એટલે ભારરૂપ તે દુરાચારીને જમીન પર પાડીને તે અશ્વ વેગથી અષ્ટાપદ પર જઇને ચૈત્યની આગળ સ્થિર

થઈને ઉભો રહ્યો. વિદ્યા, વ્યવહાર અને ધર્મકર્મમાં પ્રાણીને જેવો અભ્યાસ હોય, તેવી તેને ભાવના થાય છે. કહ્યું છે કે:—

" प्रतिजन्म यदभ्यस्तं, दानमध्ययनं तपः ।
तेनैवाभ्यासयोगेन, तदेवारभते पुनः " ॥ १ ॥

" પ્રતિજન્મમાં દાન, અધ્યયન કે તપ-જેનો અભ્યાસ કરેલ હોય, તે અભ્યાસના યોગેજ પ્રાણી પુનઃ તેજ ક્રિયા કરે છે. "

હવે વખત થતાં શ્રેષ્ઠી મહિલાની જેમ ધર્મ સર્વસ્વને હરનારી અને સર્વ ઇંદ્રિયોને મોહ પમાડનારી એવી નિદ્રાનો ત્યાગ કરીને પ્રતિક્રમણ કરવાને ધર્મશાળામાં આવ્યો. ત્યાં તીર્થની જેમ સ્થાપન કરેલ બ્રહ્મચારીને ન જોઈને શંકારૂપ શલ્યથી વ્યાકુળ થઈને શેઠ જેવામાં અશ્વરત્નને જોવા ગયો, તેવામાં તે અશ્વરહિત અશ્વશાળા જોઈને વિચારવા લાગ્યો કે:—"ધર્મધૂર્ત્તતાથી અશ્વ લઈ જતાં તેણે આ સર્વ લોકોને ધાર્મિક જનો માટે અવિશ્વાસ ઉત્પન્ન કર્યો. અન્ય ઉપદેશથી થતું પાપ પ્રાણીઓ ગુરૂઉપદેશથી વિશુદ્ધ એવા તપ, જાપ અને ક્રિયા વિગેરેના યોગે પણ કોઈ રીતે ક્ષીણ કરી શકે, પરંતુ ધર્મકપટથી વજ્રલેપ સમાન કરેલ પાપથી સહસ્ર ભવો સુધી નાના પ્રકારનાં દુઃખો મળ્યાજ કરે છે. હવે કુટુંબ સહિત હું રાજાને નિગ્રહપાત્ર થયો અને ધર્મલઘુતાના નિમિત્તથી મેં મારા આત્માને દુઃખમાં પાડ્યો. અથવા તો સમ્યગ્ધર્મના પ્રભાવથી બધું સારૂંજ થશે. કારણ કે સૂર્યોદય થતાં લોકમાં અંધકાર રહી શકતો નથી." પછી પ્રાભાતિક (પ્રાતઃકાળ સંબંધી) આવશ્યક ક્રિયા સમાધિપૂર્વક કરીને ગૃહચૈત્યની પ્રતિમાઓની અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે:—

" श्रेयः समृद्धिं सकलार्थसिद्धिं, साम्राज्यलीलां विपदां विनाशम् ।
विशुद्धभावेन विधीयमाना, जिनेंद्रपूजा रचयत्यवश्यम् "

" વિશુદ્ધ ભાવપૂર્વક જિનેંદ્રપૂજા કરવાથી કલ્યાણની વૃદ્ધિ, સકલ અર્થની સિદ્ધિ, સામ્રાજ્યલીલાની પ્રાપ્તિ અને વિપત્તિનો અ-

વસ્ય વિનાશ થાય છે." વિધિપૂર્વક દ્રવ્યપૂજા કરીને વિશેષથી તે જિનપ્રતિમા આગળ પંચપરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કરતો દઢ થઇને રહ્યો.

એવામાં તે અવસરે જયયાત્રાથી આવેલ રાજાને કોઇ દુર્જને અશ્વહરણ વિગેરેની વાત કહી. તેથી રાજાએ અત્યંત ક્રોધ લાવીને કોટવાળને આદેશ કર્યો કે:' દુષ્ટ વૃષભશેઠને મયૂરબંધે બાંધીને સત્વર અહીં લાવો.' આ પ્રમાણે રાજાની આજ્ઞા થતાં ક્રૂર માણસોને સાથે લઇને તે પણ શેઠને ઘેર આવ્યો અને તેના કુટુંબને સતાવવા લાગ્યો. પછી જેટલામાં શ્રેષ્ઠીને બાંધવા વિગેરેની ક્રિયા કરવા તૈયાર થયો, તેટલામાં દિવ્ય પ્રભાવથી તે સ્તંભિત થઇ ગયો.

એવા અવસરમાં સ્ફુરાયમાન તેજવાળા કોઈ વિદ્યાધરરાજાએ અશ્વ સહિત ત્યાં આવીને શ્રેષ્ઠીને સંતુષ્ટ કર્યો. પરંતુ તે વખતે ધર્મધ્યાનના લયથી ઉત્પન્ન થતા પરમાનંદમાં મગ્ન થયેલા શ્રેષ્ઠીને સુખદુઃખનું ભાન ન હતું. પછી અશ્વ સહિત વિદ્યાધરને ઘરે આવેલ જોઇને શ્રેષ્ઠી ધ્યાનમુદ્રાનો ત્યાગ કરી, તે ચૈત્યની વંદના કરીને બહાર આવી તે વિદ્યાધરને વિધિપૂર્વક નમીને તેને સુવર્ણાસન પર બેસારી તે અશ્વ સંબંધી વૃત્તાંત પૂછવા લાગ્યો. એટલે વિદ્યાધર પ્રસન્ન મુખવાળા એવા શેઠને કહેવા લાગ્યો કે:–"હે ધર્મધુરંધર! આ અશ્વનું સમસ્ત વૃત્તાંત સાંભળ–આજે વિદ્યાધરોના સંઘ સાથે અષ્ટાપદ તીર્થ પર જિનેશ્વરોને વંદના કરવા આવતાં ત્યાં જાણે સ્થિર થઇને જિનેંદ્રને વંદન કરતો હોય એવા આ અશ્વને મેં જિનમંદિરના દ્વાર આગળ યોગીની જેમ નિશ્ચળ ઉભેલો જોયો. તે વખતે ત્યાં એક ચારણમુનિને મેં પૂછ્યું કે–' હે ભગવન્! આ અશ્વ કોણ છે? અને અહીં પર્વત પર શી રીતે આવ્યો છે?' એટલે પોતાના દંતની પંક્તિથી શુક્લધ્યાનની વાનકીને દેખાડતા અને ચાર જ્ઞાનને ધારણ કરતા એવા તે ઋષિ બોલ્યા કે:–' હે ભદ્ર! કૌશાંબી નામની નગરીમાં રાજાનો બાળમિત્ર અને આસ્તિક જનોમાં મુગટ સમાન એવો વૃષભ નામે એક ધનિક શ્રેષ્ઠિ રહે છે. જેનું સમ્યક્ત્વ તત્ત્વ, ધર્મ, ગતિ, જ્ઞાન અને ભાવનાપ્રમુખ ગુણોથી સદા અત્યંત વિશુદ્ધ છે. કહ્યું છે કે:—

" तत्त्वानि व्रतधर्मसंयमगतिज्ञानानि सद्भावना:,
प्रत्याख्यानपरीषहेंद्रियमदध्यानानि रत्नत्रयम् ।
लेश्यावश्यककाययोगसमितिप्रमाणाः प्रमादस्तपः,
संज्ञाकर्मकषायगुप्त्यातिशया ज्ञेयाः सुधीभिः सदा " ॥१॥

" ९તત્વ, ૧૨વ્રત, ૧૦ધર્મ, ૧૭સંયમ, ૪ગતિ, ૫જ્ઞાન, ૧૨સદ્ભાવના, ૧૦પ્રત્યાખ્યાન, ૨૨પરિષહ, ૫ઇંદ્રિય, ૮મદ, ૪ધ્યાન, ૩રત્નત્રય, ૬લેશ્યા, ૬આવશ્યક, ૬કાય, ૩યોગ, ૫સમિતિ, ૧૦પ્રાણ, ૫પ્રમાદ, ૧૨તપ, ૪સંજ્ઞા, ૮કર્મ, ૪કષાય, ૩ગુપ્તિ, અને ૩૪અતિશય—એ સુજ્ઞ પુરૂષોને સદા જાણવા અને વિચારવા યોગ્ય છે. " રાજાએ પોતાના નિધાનની જેમ આ આકાશગામી અશ્વ સંભાળ રાખવા પરોપકારમાં પ્રસિદ્ધ એવા તે શેઠને સોંપ્યો. આ અશ્વના સાન્નિધ્યથી તે વિવેકી શ્રેષ્ઠીએ અનેક તીર્થોમાં અનેકવાર જિનવંદન કરીને પોતાના સમ્યક્ત્વને નિર્મળ કર્યું, જન્મનું ફળ મેળવ્યું, ઉચ્ચ ગોત્રનું કર્મ બાંધ્યું અને શિવલક્ષ્મીને વશ કરી. એવામાં પલ્લીપતિ રાજાના કોઇ પાપી સુભટે આવીને ધર્મધૂર્તતાથી તેના ઘરમાંથી આ અશ્વનું હરણ કર્યું. પણ એ અશ્વના સ્વરૂપને ન જાણવાથી તેના મર્મસ્થાનમાં તેણે ચાબુકનો પ્રહાર કર્યો, એટલે તેને તરત જમીનપર પાડીને એ અશ્વ અહીં આવી ઉભો રહ્યો. પૂર્વના અભ્યાસથી આ પશુ પણ અહીં પર્વતપર આવ્યો. માટેજ પ્રાણીઓએ નિરંતર સદભ્યાસ કરવો. આ અશ્વ નિમિત્તે અત્યારે રાજા પોતાના કોટવાળ વિગેરે માણસો દ્વારાએ તે શેઠને દુઃખ દે છે, માટે હવે તમારે તરત તેની પાસે જવું યોગ્ય છે. કારણ કે સર્વ ધર્મ કરતાં સાધર્મિક વાત્સલ્ય શ્રેષ્ઠ છે. શક્તિ છતાં જે સાધર્મીને સહાય ન કરે, તે વસ્તુતઃ સર્વજ્ઞ ધર્મનો સાર જ સમજ્યો નથી. કહ્યું છે કેઃ—

" तं अत्थं तं च सामत्थं, तं विन्नाणं सुउत्तमं ।
साहंमियाण कज्जंमि, जं वच्चंति सुसावया " ॥१॥

"તે અર્થ, તે સામર્થ્ય અને તેજ વિજ્ઞાન સર્વોત્તમ છે, કે જેને સુશ્રાવકો પોતાના સાધર્મિક બંધુના કાર્યમાં વાપરે છે." આ પ્રમાણે તમારી પ્રશંસારૂપ સુધાને સ્રવનારી એવી મુનીશ્વરની વાણી સાંભળીને અશ્વને લઈ હું એકદમ વેગથી અહીં તમારે ઘેર આવ્યો છું." વિદ્યાધરનું આ કથન સાંભળીને કોટવાળ વિગેરે માણસો શાંત મનવાળા થઇ વૃષભ શ્રેષ્ઠીને પગે પડ્યા. પછી તેમણે તે વૃત્તાંત આવીને રાજાને નિવેદન કર્યું. એટલે વિસ્મય પામતો રાજા ત્યાં આવ્યો. પોતાને ઘેર આવેલ રાજાનો વૃષભશ્રેષ્ઠીએ શુદ્ધ મનથી અને અદ્ભુત વિનયપૂર્વક સારો સત્કાર કર્યો. પછી વિદ્યાધરને નમસ્કાર કરીને કૃતજ્ઞ એવો રાજા, શ્રેષ્ઠીએ આપેલ મોટા સુવર્ણાસનપર બેઠો, અને નમ્ર એવા તે શ્રેષ્ઠીને આનંદપૂર્વક આલિંગન દઇને પોતાના અર્ધાસનપર બેસારીને રાજાએ મધુર અને સ્નેહાળ વચનોથી તેને સ્વસ્થ કર્યો. પછી વિદ્યાધરરાજાએ ચારણમુનિએ કહેલ અશ્વની બધી વાત પૃથ્વીપતિને કહી સંભળાવી. એટલે તેમણે બંનેએ યથાયોગ્ય પરસ્પર વિનય દર્શાવ્યો. કારણ કે મહાશયો કદાપિ ઉચિતતાની મર્યાદા તજતા નથી. પછી શ્રેષ્ઠીએ બહુજ પ્રશસ્ત વસ્તુઓ સાથે તે અશ્વ સુદંડરાજાને ભેટ કર્યો, એટલે કૃતજ્ઞ અને સ્નેહયુક્ત મનવાળા રાજાએ તરત તે ઉત્તમ શ્રેષ્ઠીને ખમાવીને અને પોતાના એક વડીલ બંધુની જેમ તેનો સત્કાર કરીને જગતમાં એક જયશીલ એવા જિનેંદ્રધર્મના માહાત્મ્યને જાણતો તે અશ્વ સહિત પોતાને સ્થાને ગયો. અને સ્ફુરાયમાન તેજવાળો એવો વિદ્યાધર સર્વ અર્થને સાધવાવાળું એવું એક રત્ન ભક્તિપૂર્વક વૃષભશેઠને આપીને અષ્ટાપદ પર્વતપર ચાલ્યો ગયો. પછી પુણ્યકૃત્યોમાં સર્વથા યત્નવાન્ એવો વૃષભશેઠ સૂર્યની જેમ જિનશાસનને પ્રકાશિત (ઉન્નત) કરવા લાગ્યો.

એકદા ચારિત્રલક્ષ્મીથી પવિત્રિત અને કલ્યાણરૂપ લતાને વૃદ્ધિ પમાડવામાં સુધાના મેઘસમાન એવા **જિનદત્તગુરૂ** ત્યાં પધાર્યા, એટલે વૃષભ શ્રેષ્ઠી પ્રમુખ નગરીજનો સહિત રાજા તેમના ચરણ-

કમળને વંદન કરવા આવ્યો. ત્યાં શસ્ય (કલ્યાણ અને ધાન્ય) ના ભાર (સમૂહ) ને ઉત્પન્ન કરનાર એવી દેશના જળધારાથી ભવ્ય (સુંદર યા ભવ્યજન) ક્ષેત્રોમાં પુણ્ય (શ્રેષ્ઠ) વૃક્ષોના આરામ (બગીચા) ને સિંચતા એવા મુનિ-મેઘ વરસવા લાગ્યા:—

"ચ્યવનકલ્યાણકનો ઉત્તમ અવસર, સ્વપ્નો, જન્મોત્સવ, ઈંદ્રે કરેલ રત્નવૃષ્ટિ, રૂપ અને રાજ્યસંપત્તિ, વાર્ષિકદાન, વ્રતસંપત્તિ, અત્યંત ઉજ્વલ એવી કેવળશ્રી અને જે રમ્ય અતિશયો—આ બધું જિનભગવંતને ધર્મના પ્રભાવથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. ધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષનું શ્રદ્ધા (સમ્યક્ત્વ) એ મૂળ છે, દાન પ્રમુખ ચાર તેની મુખ્ય શાખાઓ છે, નિયમ અને વ્રત વિગેરે તેની પ્રશાખાઓ છે, વિવિધ સંપત્તિઓ તેના પુષ્પ છે અને મોક્ષ એ તેનું ફળ છે, પરંતુ સમ્યક્ત્વરૂપ મૂળ જેના હૃદયમાં ઉલ્લસાયમાન છે, તેને જ એ ધર્મકલ્પવૃક્ષ સંપૂર્ણ ફળદાયક થાય છે. જે સુજ્ઞજન સમ્યક્ત્વ સાથે સર્વવિરતિનો આશ્રય કરે છે, તે સંસારસમુદ્ર તરીને સત્વર સિદ્ધિપદને પામે છે. કહ્યું છે કે:—

" उत्कृष्टदेशविरतेः , स्थानात्सर्वजघन्यकम् ।
स्थानं तु सर्वविरते–रनंतगुणतोऽधिकम् " ॥ १ ॥

"ઉત્કૃષ્ટ દેશવિરતિના સ્થાન કરતાં સર્વવિરતિનું જઘન્યમાં જઘન્યસ્થાન પણ અનંતગણું અધિક છે." વળી જન્મથી આરાધન કરેલ દેશવિરતિથી જે ફળ પ્રાપ્ત થાય છે, તે ફળ સર્વવિરતિથી એક અંતર્મુહૂર્ત્તમાત્રમાં મળે છે. કહ્યું છે કે:—

" एगदिवसंपि जीवो, पव्वज्जमुवागओ अनन्नमणो ।
जइ नवि पावइ मुक्खं, अवस्स वेमाणिओ होइ " ॥ १ ॥

"એક દિવસ પણ અસાધારણ ભાવથી પ્રવ્રજ્યાને પ્રાપ્ત કરનાર પ્રાણી કદાચ મોક્ષે ન જાય, તથાપિ વૈમાનિક દેવ તો અવશ્ય થાય જ છે." આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને સમુદ્રશ્રેષ્ઠી, વૃષભશ્રેષ્ઠી

અને ગુરુદેવ વિગેરે આસ્તિકજનો સહિત સુદંડ રાજાએ જિનેશ્વરના ચૈત્યમાં અઠ્ઠાઇમહોત્સવ કરીને તથા સાધર્મિવાત્સલ્ય અને દીનજનો નિમિત્તે પુષ્કળ ધન વાપરીને તેજ ગુરૂમહારાજ પાસે સંસારસમુદ્રથી પાર ઉતારવામાં નાવ સમાન અને અનેક ગુણસંયુક્ત એવી સંયમશ્રી અંગીકાર કરી. તથા વિજયારાણી, ગુણશ્રી મંત્રીપત્ની અને પદ્મશ્રી પ્રમુખ સ્ત્રીઓએ પણ ત્યાંજ વ્રત ગ્રહણ કર્યું. વળી ત્યાં કેટલાક ભવ્યોએ સમ્યકત્વ સાથે બાર વ્રત લીધા અને કેટલાક ભદ્રભાવવાળા થયા."

હે સ્વામિન્! સર્વતઃ અદ્ભુત એવા જિનેંદ્રધર્મના આ માહાત્મ્યને જોઈને મેં પણ ત્યાં દૃઢ સમ્યકત્વ અંગીકાર કર્યું. એટલે હિતૈષી એવા ગુરૂમહારાજે તે અવસરે સમ્યકત્વની સ્થિરતા માટે તત્ત્વનો પ્રકાશ કરનારી એવી આ પ્રમાણે મને શિક્ષા આપીઃ—હે ભદ્રે! "સમ્યકત્વ જ અતિ દુષ્પ્રાપ્ય એવી મોક્ષલક્ષ્મીને પ્રસન્ન કરવામાં હેતુભૂત છે અને સમ્યકત્વ જ અતિ દુરંત એવા સંસારના દુઃખનો નાશ કરવામાં એક દક્ષ છે. જે સમ્યકત્વ વિશુદ્ધ થતાં પ્રાણી નરક કે તિર્યંચગતિમાં જતાં અટકે છે અને મોક્ષના સુખને અનુકૂળ તથા સુખકારી એવી મનુષ્ય અને દેવગતિ તેને પ્રાપ્ત થાય છે. વળી એ સમ્યકત્વ પામીને તજી દેતાં પણ બહુ તો સર્વથા ઉત્કૃષ્ટથી તેને સંસારની સ્થિતિ અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્ત્તની અંદર રહે છે. તે કરતાં અધિક તો હોય જ નહિ. વળી મૂળ જેમ વૃક્ષનું, અક્ષય અને મહત્તર નિધાન જેમ ધનરાશિનું, પીઠ (પાયો) જેમ પ્રાસાદ (હવેલી)નું મુખ જેમ શરીરનું, દ્વાર જેમ મંદિરનું, આધાર જેમ આધેયનું, વસુધા જેમ જગતનું અને ભાજન જેમ ભોજનાદિકનું મુખ્ય કારણ છે, તેમ અહીં સર્વ ધર્મનું મૂળ કારણ સુજ્ઞોએ સમ્યકત્વ કહેલ છે. શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, આસ્તિકય અને કારૂણ્યથી મનોહર એવા આ સમ્યકત્વનો જે સુજ્ઞ જીવો આશ્રય કરે છે, તે ભવ્યો જગતમાં પ્રસિદ્ધ થાય છે. મોક્ષસુખની ઇચ્છા તે સંવેગ, સંસારથી વિરકતભાવ તે નિર્વેદ, અપરાધી જનપર પણ સમતા તે શમ, પ્રાણીઓપર સદા

અનુકંપા તે કારૂણ્ય અને જિનોકત જીવાદિ તત્ત્વ જ બધું સત્ય છે, અન્ય મિથ્યા છે, એમ શુભમાં જ એક ચિત્ત રાખી પરિણામ વિશુદ્ધિથી જે માનવું, તે આસ્તિકય કહેવાય છે. હે ભદ્રે ! તેં આ બોધિરત્ન ખરેખર બહુ પાપકર્મના ક્ષયથી જ પ્રાપ્ત કરેલ છે, માટે નિઃશંકિતાદિક અષ્ટગુણોથી ગરિષ્ઠ અને સકળ અભીષ્ટદાયક એવા આ સમ્યકત્વરત્નની યત્નપૂર્વક તારે સંભાળ રાખવી." ગુરૂમહારાજની આ શિક્ષાને સ્નેહપૂર્વક સ્વીકારીને અને તેમને નમસ્કાર કરીને હું સમ્યકત્વમાં જ મનને સ્થિર રાખતી ઘેર આવી."

જગતમાં અતિશય પ્રભાવવાળું અને વિદ્યુલ્લતાએ કહેલું એવું આ જિનધર્મનું સ્વરૂપ સાંભળીને અર્હદ્દાસ વિગેરે કહેવા લાગ્યા કેઃ—'હે પ્રિયે ! સમ્યકત્વના સારરૂપ આ તારૂં કથન બધું સત્ય છે.' આ પ્રમાણે યથાર્થ અને ભવ્ય આશ્ચર્યવાળું એવું સમ્યકત્વનું સ્વરૂપ સાંભળીને દંભની રચના કરતી કુંદલતા બોલી કેઃ—'આ વિદ્યુલ્લતાનું કથન બધું અસત્યજ છે. જળનું મથન કરતાં ઘૃતની પ્રાપ્તિ શું કોઇએ પણ કયાં જોઈ છે?' એવામાં રાજાએ વિચાર કર્યો કેઃ—'અહો ! આ લલનાનો કેવો મહાક્રૂર દુરાશય છે ? માટે પ્રભાતે એનો નિગ્રહ કરીશ.' પછી રાજા અને મંત્રી પ્રમુખ સર્વે પોતપોતાને સ્થાને ગયા, અને અર્હદ્દાસ શેઠ પણ પૂજાની સમાપ્તિ કરી નિદ્રાવશ થયો.

હે ભવ્યજનો ! પુણ્યરૂપ સુધાની પરબ સમાન આ વૃષભશેઠનું ચરિત્ર સાંભળીને સમસ્ત ભુવનની લક્ષ્મીના ભૂષણરૂપ અને અનેક પ્રકારના આનંદથી પૂરિત એવા બોધિરત્નમાં તમારા મનને રમાડો.

॥ इति श्री सम्यक्त्वकौमुद्यां श्री तपागच्छनायकश्री सोमसुंदरसूरि श्री मुनिसुंदरसूरि श्री जयचंद्रसूरिशिष्यैः पंडितजिनहर्ष गणिभिः कृतायां षष्ठः प्रस्तावः ॥

॥ सप्तमः प्रस्तावः ॥

છી અરૂણોદય થતાં શ્રેણિકરાજા જાગ્રત થયો અને મનોવ્યગ્રતા દૂર કરી તેણે પરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કર્યું, તથા વિધિપૂર્વક બંને રીતે દેહવિશુદ્ધિ (દેહચિંતા અને સ્નાન) કરીને તેણે સર્વ પાપનો નાશ કરનારી એવી શ્રી જિનેંદ્રની પૂજા કરી. કહ્યું છે કે:—

"प्रातर्देवार्चनं पात्र–दानं दीनानुकंपनम् ।
पित्रोर्भक्तिः कृपालुत्वं, प्राज्यपुण्याय पंचकम् ॥१॥
आवश्यकानि देवार्चा, परमेष्ठिपदस्मृतिः ।
प्रातःकृत्यानि गीतानि, श्रेयोर्थं देहिनां बुधैः" ॥२॥

"પ્રભાતે દેવપૂજા, સુપાત્રે દાન, દીનદયા, માબાપની ભક્તિ, અને કરૂણા—એ પાંચથી ઉત્કૃષ્ટ પુણ્ય બંધાય છે. પ્રતિક્રમણ, દેવપૂજા અને પરમેષ્ઠીપદનું સ્મરણ—એ પ્રાતઃકૃત્યો, સુજ્ઞોએ પ્રાણીઓના કલ્યાણાર્થે કહ્યા છે." પછી અભયકુમાર પ્રધાનની સાથે શક્રાવતાર નામના ચૈત્યમાં રહેલી જિનેશ્વરની પ્રતિમાઓને નમસ્કાર કરીને પ્રજાને પ્રસન્ન કરનાર અને સુકૃતિ એવો શ્રેણિકરાજા, દેહમાં જેમ આત્મા આવે, તેમ પરિમિત અને સાર પરિવાર સહિત વિશાળ એવા અર્હદ્દાસ શેઠને ઘેર આવ્યો. એટલે અર્હદ્દાસ શ્રેષ્ઠિએ પણ વિધિપૂર્વક સર્વ ધર્મક્રિયા કરીને સાક્ષાત્ કલ્પવૃક્ષ સમાન અને

મંત્રી સહિત રાજાને પોતાને ઘેર આવેલ જોઇને તેણે એવો સત્કાર કર્યો કે જે વચનથી કહી ન શકાય. કહ્યું છે કે:—

"प्रसन्ना दृग् मनः शुद्धं, ललिता वाग् नतं शिरः।
सहजार्थिष्वियं पूजा, विनाऽपि विभवं सताम्" ॥१॥

"પ્રસન્ન દૃષ્ટિ, શુદ્ધ મન, લલિત વાણી અને નમ્ર શિર—અર્થી જનોમાં વિભવ વિના પણ સજ્જનોની આ સ્વાભાવિક પૂજા(સત્કાર)છે.' પછી પોતાના પિતાએ કરાવેલ સહસ્રકૂટ નામના ચૈત્યમાં ચંદ્રકાંત પાષાણની બનાવેલી જિનપ્રતિમાઓને નમસ્કાર કરાવીને કાર્યદક્ષ એવો શ્રેષ્ઠી રાજાને ઉંચા સુવર્ણસિંહાસન પર બેસારીને તેની આગળ અંજલિ જોડી વિજ્ઞપ્તિ કરવા લાગ્યો કે:–" હે દેવ ! તમે પોતે જે મારે ઘેર આવીને મને મળ્યા, તેથી ખરેખર આજે હું સર્વ સેવકોમાં મુગટરૂપ થયો છું. ઉત્સવની શ્રેણિથી વિભૂષિત એવી સંપત્તિઓ સર્વ પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ સ્વામીની પ્રસન્નતાથી મધુર એવી દૃષ્ટિ (મીઠી નજર) પ્રાપ્ત થવી મુશ્કેલ છે. કહ્યું છે કે:—

" देव ! सेवकजनः स गण्यते, पुण्यवत्सु गुणवत्सु चाग्रणीः ।
यः प्रसन्नवदनांबुजन्मना, स्वामिना मधुरमीक्ष्यते दृशा " ॥१॥

" હે દેવ ! તેજ સેવક પુણ્યવંત અને ગુણવંત જનોમાં અગ્રણી ગણાય છે, કે જેને પોતાનો સ્વામી પ્રસન્ન મુખકમળથી મીઠી નજરે જુએ છે. " પ્રસન્ન મુખવાળા એવા રાજાની જ્યાં જ્યાં મીઠી નજર થાય છે, ત્યાં ત્યાં પવિત્રતા, કુલીનતા, દક્ષતા અને સુભગતા (સૌભાગ્ય) વિકસિત થાય છે. હે દેવ ! આ સેવકને ઘેર આજે સુધાવૃષ્ટિ થઇ, કે જેથી આ આપના પવિત્ર ચરણકમળ અત્યારે મને પાવન કરી રહ્યા છે. કહ્યું છે કે:—

" अमृतं शिशिरे वह्नि-रमृतं क्षीरभोजनम् ।
अमृतं राजसन्मान-ममृतं प्रियदर्शनम् " ॥१॥

"શિશિરઋતુમાં અગ્નિ અમૃત સમાન છે, ક્ષીરભોજન એ અમૃત છે, રાજસન્માન એ અમૃતતુલ્ય છે, અને પ્રિયજનનું દર્શન પણ અમૃત સમાનજ છે." માટે હે પ્રભો! આપ પ્રસન્ન થઈ અહીં આવવાનું પ્રયોજન કહો. કારણ કે હે સ્વામિન્! જગતને પૂજ્ય એવા આપ નિર્હેતુતા (નિષ્કારણભાવ) નો કદી આશ્રય કરતા નથી." આ પ્રમાણે અર્હદ્દાસનું વચન સાંભળીને પ્રસન્ન થયેલા રાજાએ સુધારસને સવનારી વાણીથી પવિત્ર એવા શેઠને કહ્યું કે:-"હે શ્રેષ્ઠિન્! તુંજ મહાપુરૂષોને શ્લાધ્ય અને પૂજ્ય છે અને તારો આ મહિમા જગતને પણ માનનીય છે, કે જેની પોતાના કુટુંબ સહિત જિનભગવંત પર વિષયવિમુક્ત આવી ભક્તિ છે." પછી વિસ્તૃત ભાગ્યવંત એવા રાજાએ કથાકથન સહિત રાત્રિનો સર્વ અહેવાલ શ્રેષ્ઠીને કહી બતાવ્યો અને પુનઃ કહ્યું કે:-"હે મહાભાગ! તમોએ કહેલી સર્વ કથાઓ મંત્રી સાથે એકાંતમાં રહીને મેં સાંભળી; પરંતુ જે તારી કાંતાએ આ યથાસ્થિત કથન પણ સત્ય ન માન્યું. દુરાચાર અને કારાગારને યોગ્ય એવી તે લલના મને દેખાડ. જે સ્ત્રી પોતાના સ્વામીએ કે સસરાએ કહેલ ધર્મવચન માનતી નથી, તેને સુજ્ઞ જનોએ અધમ સ્ત્રી કહેલ છે. કહ્યું છે કે:—

" दुष्टा भार्या शठं मित्रं, भृत्याश्चांतरदाहिनः ।
सप्तर्पे च गृहे वासो, मृत्यवे नात्र संशयः "

"દુષ્ટ સ્ત્રી, શઠ મિત્ર, અંતરને બાળનારા ચાકરો અને સર્પવાળા ઘરમાં વાસ—એ ચાર નિઃસંશય મૃત્યુદાયકજ છે."

એવા અવસરમાં કુંદલતાએ ત્યાં આવીને લજ્જા અને વિનયથી નમ્ર થઇને રાજાને કહ્યું કે:-"હે રાજન્! જિનભગવંતના માર્ગને લેશ પણ ન માનનારી અને મહા દુષ્ટ એવી શ્રેષ્ઠીની તે આઠમી પ્રિયા હું પોતે છું. જેઓ તત્ત્વાતત્ત્વના બોધથી વિમુખ હોય, તેઓજ માતાના મોદકની જેમ કુળક્રમાગત ધર્મને પોતાના અંતરમાં સદ્દહે છે.

પૂર્વે મિથ્યાદષ્ટિના વંશમાં જન્મ પામેલી અને તેના ધર્મથી ભાવિત થયેલી એવી હું સમ્યકત્વવાસિત ધર્મને યથા તથા પ્રકારે માની શકતી નથી. તેવા પ્રકારના યથાર્થ સ્વરૂપથી અનભિજ્ઞ હૃદયવાળો અને ગતાનુગતિક બુદ્ધિવાળો પ્રાણીજ બાહ્ય ચમત્કાર જોઇને જેમ તેમ પણ ધર્મમાં રમણ કરે છે, પરંતુ વિવેકીજન તો તેનું આંતર લક્ષણ (સ્વરૂપ) સમ્યગ્રીતે સમજીનેજ પોતાના મનને તદ્યોગ્ય કરી તે માર્ગનો સ્વીકાર કરે છે. વળી હે રાજન્! ધર્મનું આંતર લક્ષણ તો આ પ્રમાણે સાંભળવામાં આવે છે કે-વિષયમાં પણ વૈરાગ્ય અને ક્રિયામાં સદા ઉચ્ચતમ વ્યવસાય કરવો. કહ્યું છે કે:—

" जत्थ य विसयविरागो, कसायचाओ गुणेसु अणुराओ ।
किरियासु अप्पमाओ, सो धम्मो सिवसुहोवाओ " ॥१॥

" જ્યાં વિષયમાં વિરાગ છે, કષાયનો ત્યાગ છે, ગુણપર અનુરાગ છે અને ક્રિયામાં અપ્રમાદ છે, તેજ ધર્મ શિવસુખના સાધનભૂત છે. " ફળથી વિશેષિત એવું ધર્મનું માહાત્મ્ય જોઇને જેનું મન સમ્યગ્રીતે પ્રશાંત થતું નથી, તે કૃત્રિમ ધર્મવેત્તા છે. હે રાજન્! જેનું મન પ્રશાંત છે અને સર્વ પ્રાણીઓપર જેની અદ્ભુત દયા છે, તેણેજ ધર્મનું યથાસ્થિત તત્ત્વ જાણ્યું છે. કહ્યું છે કે:—

" धर्मे मतिर्भवति किं बहुना श्रुतेन ?
जीवे दया भवति किं बहुभिः प्रदानैः ?।
शांतं मनो भवति किं बहुभिस्तपोभि-
र्लोभक्षयो भवति किं क्रतुभिः सहस्रैः " ॥ १ ॥

" જો ધર્મમાં મતિ હોય, તો બહુ સાંભળવાથી શું? જો જીવપર દયા હોય, તો બહુ દાન કરવાથી શું? જો મન શાંત થયું તો બહુ તપ કરવાથી શું? અને જો લોભનો ક્ષય થયો, તો હજારો યજ્ઞ કરવાથી શું " તાપ અને છેદાદિકથી જેમ શુદ્ધ

હેમની પરીક્ષા થાય છે, તેમ સદ્યુક્તિપૂર્વક ધર્મતત્ત્વની પરીક્ષા કરીને સુજ્ઞજને તેનો સ્વીકાર કરવો. કહ્યું છે કે:—

"तापच्छेदकषैः शुद्धं, सुवर्णमिव यद्भवेत् ।
युक्तिसिद्धांतसिद्धत्वा–त्तत्त्वमभिधीयते" ॥ १ ॥

"જેમ તાપ, છેદ અને કસોટીથી સુવર્ણ શુદ્ધ થાય, તેમ યુક્તિ અને સિદ્ધાંતથી જે સિદ્ધ થાય, તે તત્ત્વ કહેવાય છે." વળી હે પ્રજાપાળ! આ સમ્યક્ત્વના માહાત્મ્યયુક્ત રમ્ય દૃષ્ટાંતો સાંભળવાથી જિનેશ્વરના માર્ગનો મનથી મેં સ્વીકાર કર્યો છે, પરંતુ હે વિભો! એમના મનોભાવની પરીક્ષા કરવા માટેજ એમણે કહેલ કથાઓને અંતે મેં ખંડશઃ ખંડન કર્યું. કુતીર્થીઓના આક્ષેપ અને કુતર્કરૂપ પ્રલયવાયુથી જેમનું સમ્યક્ત્વસ્થિરતારૂપ વૃક્ષ લેશ પણ ચલાયમાન થતું નથી, હે વિભો! તે મહાનુભાવજ આપની જેમ મહાપુરૂષોને માન્ય થાય છે અને તેજ તીર્થંકરપદવીને પોતાની સન્મુખ (નિકટ) કરે છે. જેમ સુવર્ણની શ્યામતા કે વિશુદ્ધિ અગ્નિમાં સમજાય છે, તેમ મહા આપત્તિમાંજ પ્રાણીના સમ્યક્ત્વરત્નની પરીક્ષા થાય છે. હે માનવેશ્વર! હવે વિષયોથી મારૂં મન વિરક્ત થઇ ગયું છે, અને સંયમરૂપ આરામની તે ઉપાસના કરવા ઇચ્છે છે. કોટીજન્મમાં પણ દુર્લભ અને સર્વ દુઃખને હરનાર એવું જિનવચન જાણીને પણ જે પ્રાણી વિષયસુખને સેવે છે, આહા! તત્ત્વાતત્ત્વથી વિમૂઢાત્મા એવો તે પ્રાણી સુધાપાકનો ત્યાગ કરી ગર્તાશૂકર (ખાબોચીયાના ડુક્કર) ની જેમ મલિન વસ્તુમાં આનંદ માની લેવા જેવું કરે છે. હે રાજન્! તત્ત્વને જાણનાર જન જે વિષયરૂપ સર્પોથી ન ડસાય, એજ વિજ્ઞાનનું રૂપ સજ્જનોને માન્ય છે. હે વસુધાપતિ! જ્ઞાનવાન્ પણ જો વિષયોથી પરાભવ પામે, તો સુજ્ઞ જનોએ તેના કર્મનું અત્યંત ક્લિષ્ટપણું સમજી લેવું. માટે હે ભૂપાલ! ચારિત્રરૂપ નૌકાનો આશ્રય કરીને જિનધર્મના તત્ત્વને જાણતી એવી હું આ સંસારસાગરનો સત્વર પાર પામવા ઇચ્છું છું."

એવા અવસરમાં અસાધારણ મહિમાના સાગર પાંચમા ગણધર શ્રીસુધર્માસ્વામી ત્યાં પધાર્યા. તેમના આગમનના વૃત્તાંતરૂપ સુધારસથી તૃપ્ત થયેલ શ્રેણિકરાજા અને શ્રેષ્ઠી વિગેરે પરમ પ્રમોદ પામ્યા. પછી શ્રીમાન્ શ્રેણિકનરેશ તથા શ્રેષ્ઠી વિગેરે શ્રીગણધરમહારાજને વંદન કરવાને સત્વર ત્યાં આવ્યા. કારણકે સુજ્ઞ પુરૂષો તેવા કાર્યમાં આલસ્ય કરતા નથી. પછી પંચાંગ નમસ્કારપૂર્વક પ્રણામ કરીને શ્રેણિકનૃપ તથા શ્રેષ્ઠી વિગેરે બેઠા એટલે ગણધરમહારાજે આ પ્રમાણે ધર્મદેશના આપી:—

"જિનભગવંતોએ સદ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર—એ મુક્તિનો માર્ગ કહેલ છે. તેમાં (પ્રથમ) સમ્યકત્વના મિથ્યાત્વમોહનીયના ઉપશમ અને ક્ષયથી પાંચ ભેદ કહેલા છે. અને તે હે રાજન્! ઔપશમિક, ક્ષાયોપશમિક, ક્ષાયિક, મિશ્ર અને સાસ્વાદન—એ પ્રમાણે જિનેશ્વરોએ પ્રકાશ્યા છે. વળી મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યાયજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન—એ રીતે સમ્યગ્માર્ગના પ્રકાશક એવા જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર કહેલ છે. સામાયિક, છેદોપસ્થાપન, પરિહારવિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત—એ રીતે સર્વ સાવદ્યના વર્જનરૂપ ચારિત્ર પાંચ પ્રકારે કહેલ છે. તેમાં યથાખ્યાતચારિત્ર અશેષ કર્મનો ક્ષય થતાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે સર્વ દુઃખ વિનાશક અને ચિંતામણિરત્નની જેમ અમૂલ્ય એવું જિન ભગવંતે કહેલ ચારિત્ર પ્રાણી ભાગ્યયોગેજ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. કહ્યું છે કે:—

" कश्चिन्नृजन्मप्रासादे, धर्मस्थपतिनिर्मिते ।
सद्गुणविशदं दीक्षा—ध्वजं धन्योऽधिरोपयेत् " ॥ १ ॥

" ધર્મરાજાએ નિર્માણ કરેલ મનુષ્યજન્મરૂપ પ્રાસાદપર સદ્ગુણોથી વિશદ (નિર્મલ) એવા દીક્ષાધ્વજને કોઈ ભાગ્યવંત જનજ અધિરોપણ કરે છે. " જે પ્રાણી આ દુસ્તર સંસારસાગરને વેગથી તરવા ઇચ્છે છે, તેણે ગુણયુક્ત એવી તપસ્યા (દીક્ષા) રૂપ નૌકાનો

આશ્રય કરવો યોગ્ય છે. સમ્યકત્વયુક્ત પ્રાણી પણ ચારિત્રની સંપત્તિ વિના મુક્તિલક્ષ્મીના હસ્ત (હાથની છાપ) સમાન એવા કેવળજ્ઞાનને પામી શકતો નથી." આ પ્રમાણે ગણધરમહારાજના મુખકમળથી ધર્મદેશના સાંભળીને અત્યંત ભક્તિને ધારણ કરતી એવી કુંદલતાએ શ્રી ગુરૂને નમસ્કાર કરીને કહ્યું કે:-" હે સ્વામિન્! વિષયરૂપ મૃગજળમાં મોહિત થયેલી મૃગલીની જેમ હું આ સંસારરૂપ વનમાં ભમી ભમીને થાકી ગઇ છું. માટે હે ભગવાન્! આપના પ્રસાદથી વ્રતરૂપ અદ્ભુત પાથેય (ભાતું) મેળવીને હવે એ ભવ-જંગલનું ઉલ્લંઘન કરવા ઇચ્છું છું."

આ પ્રમાણે સંવેગરસથી તરંગિત થયેલી કુંદલતાને ગુરૂમહારાજ કહેવા લાગ્યા કે:-" હે ભદ્રે! અત્યંત પુણ્યયોગેજ આવો મનોરથ પ્રાપ્ત થઇ શકે. કહ્યું છે કે:—

" चक्रवर्त्यपि साम्राज्यं, त्यक्त्वा पादरजो यथा ।
सेवितुं संयमारामं, यतते यतिसंयुतम् ॥ १ ॥
वांछंतोऽपि सुपर्वाण-श्चारित्रं हि जिनोदितम् ।
लभंते न कदाप्यंधा, इव रत्नमहानिधिम् " ॥ २ ॥

" ચક્રવર્તી પણ પોતાના સામ્રાજ્યને પગરજની જેમ તજીને યતિસંયુત એવા સંયમરૂપ આરામને સેવવા યત્ન કરે છે, વળી દેવતાઓ પણ જિનપ્રરૂપિત ચારિત્રધર્મની સદા ચાહના કર્યા કરે છે, પરંતુ અંધજનો જેમ રત્નનિધાન પામી ન શકે, તેમ તેઓ ચારિત્ર કદી પામી શકતા નથી." માટે હે વત્સે! તેવા ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરવા હવે વિલંબ કરવો ઉચિત નથી. કારણ કે વિવેકી પુરૂષ સુધાપાનને માટે કદી વિલંબ કરતો નથી."

ત્યારપછી પોતાની સર્વ સંપત્તિને કૃતાર્થ કરી અને જિનચૈત્યમાં વિધિપૂર્વક અષ્ટાન્હિક મહોત્સવ કરીને, પ્રિયાઓ સહિત પોતાના પ્રાણનાથ તથા રાજાને બહુ માનપૂર્વક ખમાવીને, અશેષ

કરે અને ધર્મધ્યાન આચરે. સુજ્ઞ અને સુનિશ્ચળ શ્રાવક આ પ્રતિમાને પાંચ માસ સુધી સેવે. છઠ્ઠી પ્રતિમામાં પૂર્વકથિત ગુણયુક્ત થઈ અંગસંસ્કારના ત્યાગપૂર્વક રાત્રિએ પણ બિલકુલ મોહરહિત થઈ છ માસ સુધી બ્રહ્મચર્ય પાળે. સાતમી પ્રતિમામાં પૂર્વપ્રતિમાઓ સહિત પ્રયત્નપૂર્વક સાત માસ સુધી સચિત્ત આહારનો ત્યાગ કરે. આઠમી પ્રતિમામાં પોતે આરંભનો ત્યાગ કરે, પરંતુ પૂર્વે આરંભેલ સાવદ્ય વ્યાપાર બીજાઓ પાસે કરાવે. આ પ્રતિમા આઠ માસ સુધી સેવે. નવમી પ્રતિમામાં સેવકવર્ગ પાસે પણ સાવદ્ય વ્યાપાર ન કરાવે, અને ધનવાન્ યા સંતુષ્ટ એવો તે પોતાના પુત્રાદિકને ગૃહભાર સોંપીને અલ્પ મમત્વથી પરિણત બુદ્ધિ રાખી, સંવેગથી મનને ભાવિત કરી અને લોકસ્થિતિથી નિરપેક્ષ થઇ તે નવમાસ સુધી આ પ્રતિમા સેવે. દશમી પ્રતિમામાં સમસ્ત આરંભનો ત્યાગ કરે, ઉદ્દેશીને કરેલ આહાર ન વાપરે, મુંડન કરાવે, યા ચોટલી રાખે, વળી પૂર્વોક્ત પ્રતિમામાં તો વિધિપૂર્વક રહેજ, તેમજ પૂર્વકાર્યના સંબંધમાં સ્વજનો કંઇ પૂછે, એટલે જો જાણતો હોય તો કહે અને ન જાણતો હોય તો ન બોલે, અથવા ' હું જાણતો નથી ' એમ કહે—એ રીતે દશ માસ સુધી આ પ્રતિમાનું આરાધન કરે. અગીયારમી પ્રતિમામાં મસ્તકના કેશ અસ્તરાથી મુંડાવી નાખે અથવા લોચ કરે, પાત્રા અને રજોહરણને ધારણ કરે, યતિ (સાધુ) ની જેમ ધર્મને ધારણ કરીને વિચરે, પરંતુ બિલકુલ મમત્વરહિત ન હોવાથી તે સ્વજનને ઘેર તેમને મળવાને જાય અને જો ત્યાં દોષરહિત આહાર હોય તો ગ્રહણ કરે. ઉત્કૃષ્ટથી અગીયાર માસ સુધી આ પ્રતિમાનું આરાધન કરે. જઘન્યથી તો આ સર્વ પ્રતિમાઓનો કાળ એક અહોરાત્ર છે. ધર્મના માહાત્મ્યને જાણનાર ગૃહસ્થ શ્રાવક આપત્તિ આવતાં પણ કામદેવની જેમ પોતાના સમ્યક્ત્વ, શીલ અને વ્રતોને કદી મૂકતો નથી. ”

આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને પ્રમુદિત થયેલા અર્હદ્દાસશ્રેષ્ઠીએ

મહોત્સવ અને સંવેગના રંગપૂર્વક ગુરૂમહારાજની પાસે પ્રતિમાઓ અંગીકાર કરી. પછી ગણધર મહારાજને નમસ્કાર કરીને શ્રેણિકરાજા શ્રેષ્ઠીની સાથે પોતાને સ્થાને ગયો અને ગુરૂશ્રી પણ ત્યાંથી અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા.

હવે ગૃહસ્થધર્મમાં ધુરંધર એવા શ્રેષ્ઠીએ પોતાને ઘેર આવીને વિપુલગિરિ ઉપર સમ્યગ્દૃષ્ટિ પ્રજાની દૃષ્ટિને આનંદદાયક એવા ઉત્સવોની સંપત્તિ માટે વિધિપૂર્વક કનકકૂટસદૃશ, જાણે અપર સુવર્ણગિરિ હોય એવું સુવર્ણ, રત્ન, માણિક્ય અને વૈડૂર્યરત્નના બિંબોએ યુક્ત અને સુવર્ણના કળશોની શ્રેણી તથા વિલસતી ધ્વજાઓથી સુશોભિત એવું જિનમંદિર કરાવ્યું. પછી રાજા અને મંત્રીની સમક્ષ ધર્મ અને ન્યાયમાર્ગમાં અગ્રેસર એવા પોતાના અર્હદ્દત્તનામના મોટા પુત્રને ઘરનો ભાર સોંપીને અને રાજાની આજ્ઞા લઇને મેરૂગિરિ સમાન નિશ્ચલ આશયવાળો એવો અર્હદ્દાસ શ્રેષ્ઠી સમ્યગ્રીતે વિધિપૂર્વક અગિયારે પ્રતિમાઓનું અનુક્રમે આરાધન કરવા લાગ્યો. ત્યારપછી સુવર્ણની અનેક કોટી યથોચિત સુપાત્રે વાપરીને અને દીન તથા અનાથ જનોને યથાયોગ્ય દાન આપી સંતુષ્ટ કરીને પોતાની સાતે પ્રિયાઓ સહિત શ્રેષ્ઠીએ પાંચમા ગણધર શ્રીસુધર્માસ્વામી પાસે ઉપદ્રવને દલિત કરનારી એવી સંયમશ્રી (દીક્ષા)અંગીકાર કરી અને સૂત્ર તથા અર્થ એ બંનેના તત્ત્વને જાણનાર એવા અર્હદ્દાસમુનિ પંચમહાવ્રતને નિરતિચારપણે પાળતાં અગીયારે અંગ ભણ્યા. પછી એકાંત નિઃસ્પૃહ થઇ મનહર સામ્યસુધાના સરોવરમાં પોતાના મનરૂપ રાજહંસને રમાડતા, અપ્રમત્તગુણસ્થાનનો આશ્રય કરતા નિશ્ચય અને વ્યવહારની પ્રધાનતા અને અપ્રધાનતાને જાણતા, સર્વત્ર ઉત્સર્ગ અને અપવાદવિધિને સેવતા, ત્રણ ગુપ્તિથી પોતાના આત્માને પવિત્ર કરતા, પાંચ સમિતિમાં સ્થિતિ કરતા અને બાર પ્રકારના તપમાં નિરંતર તત્પર રહેતા એવા અર્હદ્દાસ મહામુનિ શુદ્ધ સંયમ આરાધીને શ્રીસમેતશિખરગિરિ ઉપર સમાધિપૂર્વક એક માસનું અનશન

કરીને તે સર્વાર્થસિદ્ધનામના વિમાનમાં શુભધ્યાની, ત્રણ જ્ઞાનયુક્ત નિર્મમાગ્રણી અને સતત ઉદયવાળા એવા દેવ થયા. તથા શ્રેષ્ઠીન સ્ત્રીઓ પણ ચારિત્રરત્નના માહાત્મ્યથી સંસારના તાપથી ત્યક્ત મનવાળી થઇને વૈમાનિક દેવપણાને પામી. પછી અર્હદ્દાસદેવ પોતાની સ્ત્રીઓ સહિત ત્યાંથી ચવીને શ્લાઘ્ય એવી રાજ્યલક્ષ્મી પામીને અનુક્રમે શિવશ્રીને પ્રાપ્ત કરશે." આર્યસુહસ્તીસૂરિ કહે છે કે હે રાજન્! સમ્યકત્વવ્રતના માહાત્મ્યરૂપ સુવર્ણના નિકષ (કસોટી કરવાના) પાષણ સમાન અને પૃથ્વીમંડળમાં પ્રખ્યાત એવું આ સકલત્ર અર્હદ્દાસ ગૃહસ્થનું સમસ્ત ચરિત્ર મેં તમારા સમ્યકત્વની દઢતાને માટે કહી બતાવ્યું."

આ પ્રમાણે સમ્યકત્વ કૌમુદી (સમ્યકત્વને પ્રકાશિત કરવામાં કૌમુદી સમાન) સાંભળીને અત્યંત હર્ષને ધારણ કરતા એવા સંપ્રતિરાજાએ મોહની મુક્તિ (ક્ષીણતા) થી પોતાના મન (હૃદય) ને ચંદ્રમા સમાન કરીને તે ગુરૂમહારાજ પાસેથી મુક્તિલક્ષ્મીને સ્વવશ કરવાના કારણરૂપ એવું સમ્યકત્વ મહારત્ન અંગીકાર કર્યું. તે અવસરે આર્યસુહસ્તીસૂરિએ સમ્યકત્વની વિશુદ્ધિ માટે સમ્યગ્દષ્ટિ એવા તે રાજાને આ પ્રમાણે ધર્મદેશના આપી:—

"પ્રાણીએ અનંત ભવો કર્યા, પણ તેમાં એક મનુષ્યભવજ પરમ શ્લાઘ્ય છે. કારણ કે એના યોગે સ્વર્ગ અને મોક્ષની સુખસંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. માટે એ (ભવ) જ સર્વ પુરૂષાર્થોનો હેતુ હોવાથી શ્રેષ્ઠ છે. પરંતુ તે પુરૂષાર્થો વિના માત્ર ગણનાને પૂરવારૂપ એવા એ ભવથી પણ શું? જે પુરૂષ બાધારહિત પુરૂષાર્થોને સેવે છે, તેજ વર્ણનીય છે. કારણ કે પત્ર, પુષ્પ અને ફળાદિકથી યુક્ત હોય, તેજ વૃક્ષ સેવનીય છે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ-એ ચાર પુરૂષાર્થો સજ્જનોમાં પ્રસિદ્ધ છે, પરંતુ અર્થ, કામ અને મોક્ષનું કારણ તો ધર્મજ છે. માટે 'ધર્મ એ ખરેખર સર્વ પુરૂષાર્થના બીજરૂપ

છે ' એમ માનતા સુજ્ઞજનોને તે આદરપૂર્વક સેવનીય છે. કહ્યું છે કે:--

" पुमर्थसंसाधनमंतरेण, पशोरिवायुर्विफलं नराणाम् ।
तत्रापि धर्मं प्रवरं वदंति, न तं विना यद्भवतोऽर्थकामौ" ॥१॥

" પુરૂષાર્થ સાધ્યા વિના મનુષ્યોનું આયુષ્ય પશુની જેમ વિફળ છે. તેમાં પણ ધર્મ શ્રેષ્ઠ કહેલ છે. કારણ કે તે વિના અર્થ અને કામની પ્રાપ્તિ થતી નથી. એ ધર્મની વૃદ્ધિને માટે શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા ગૃહસ્થોએ બારે વ્રત સમજીને પાળવા. જેમ ગુણોમાં વિનય અને તપમાં ક્ષમા, તેમ સદ્દષ્ટિ એ સર્વ વ્રતોના પરમ જીવિતરૂપ છે. મિત્રા, તારા, વિગેરે ભેદથી તે દૃષ્ટિ આઠ પ્રકારની કહેલ છે અને તે યથાવસ્થિત વસ્તુઓના સમ્યગ્બોધના કારણરૂપ છે. કહ્યું છે કે:—

" मित्रा तारा बला दीप्रा, स्थिरा कांता प्रभा परा ।
नामानि तत्त्वदृष्टीनां, लक्षणं च निबोधतः " ॥१॥

" મિત્રા, તારા, બલા, દીપ્રા, સ્થિરા, કાંતા, પ્રભા અને પરા–એ તત્ત્વદૃષ્ટિઓનાં નામ છે અને લક્ષણ તો બોધ (જ્ઞાન) થી જણાય છે, " યથાપ્રવૃત્તકરણને પ્રાંતે સ્વલ્પ મલ (મિથ્યાત્વ) ની સ્થિતિ રહે અને લગભગ ગ્રંથિભેદ થવાનો હોય, તે વખતે પ્રાણીને પ્રથમ દૃષ્ટિ હોય. કહ્યું છે કે:—

" अपूर्वकरणप्राया, सम्यक्तत्त्वरुचिप्रदा ।
अल्पव्याधेरिवान्नस्य, रुचिवत्तत्त्ववस्तुषु " ॥१॥

" પ્રાયઃ અપૂર્વકરણરૂપ અને સમ્યક્ તત્ત્વરૂચિને પ્રગટ કરનારી આ દૃષ્ટિથી, અલ્પ વ્યાધિવાળાને જેમ અન્નપર રૂચિ થાય, તેમ પ્રાણીને તત્ત્વવસ્તુમાં રૂચિ થાય છે. " વળી અલ્પ વ્યાધિવાળો જેમ તે વ્યાધિના વિકારોથી બાધા ન પામતાં ઇષ્ટસિદ્ધને માટે ચેષ્ટા

(પ્રયત્ન) કરે છે, તેમ આ દૃષ્ટિથી પ્રાણી પોતાના હિતને માટે યત્ન કરે છે. ધર્મકાર્યના ઉદ્યમરૂપ સમ્યકત્વ કંઇક સ્પષ્ટ થાય, ત્યારે તત્ત્વની જિજ્ઞાસાપૂર્વક તારાદૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થાય છે. કહ્યું છે કેઃ—

" तारायां तु मनाक्स्पष्टं, नियमश्च तथाविधः ।
अनुद्वेगो हितारंभे, जिज्ञासा तत्त्वगोचरा " ॥१॥
" परा सतत्त्वशुश्रूषा, दृढं सद्दर्शनं यदा ।
अक्षेपश्च क्रियायोगे, बला दृष्टिस्तदा भवेत् " ॥२॥

" તારા દૃષ્ટિમાં સમ્યકત્વ કંઇક સ્પષ્ટ થાય, તથાપ્રકારે નિયમ અને હિત સાધવામાં ઉદ્વેગ ન હોય તથા તત્ત્વની જિજ્ઞાસા હોય અને જ્યારે સત્તત્ત્વમાં પરમ સુશ્રૂષા અને સમ્યકત્વ દૃઢ થાય તથા ક્રિયાઓમાં સતત પ્રવૃત્તિ થાય, ત્યારે બલાદૃષ્ટિ સમજવી. " આ દૃષ્ટિમાં રહેલો જીવ એવું માને કેઃ–' અમારામાં શુદ્ધ બુદ્ધિ નથી, તેમજ વધારે શાસ્ત્રસંગ્રહ પણ નથી. માટે જિનભગવંતની વાણી અમને અત્યંત પ્રમાણભૂત છે. વળી આ દૃષ્ટિમાં ઇંદ્રિયો સુસ્થિર થાય છે, સર્વ ક્રિયાઓ શમપૂર્વક, સમગ્ર કાર્યમાં નિરહંકાર અને ગુણવંત પર મહાઆદરભાવ થાય છે. જેને ધર્મમાં સતત ઉદ્યમ હોય, જે સૂક્ષ્મ બોધથી રહિત હોય અને જેની તત્ત્વપર પરમ સુશ્રૂષા હોય, તેને દીપ્રા દૃષ્ટિ હોય. આ દૃષ્ટિમાં પ્રાણી ધર્મને પોતાના પ્રાણ કરતાં પણ અધિક માને, ધર્મને માટે પ્રાણનો નિઃસંશય ત્યાગ કરે, પણ પ્રાણસંકટમાં ધર્મનો ત્યાગ ન કરે. સ્થિરા દૃષ્ટિમાં પ્રાણી સમ્યગ્જ્ઞાન અને ક્રિયાને સારરૂપ માને, તત્ત્વશ્રદ્ધાન રત્નજ્યોતિની જેમ નિર્મળ હોય અને નિષ્કષાય ભાવ રહે. વળી આ દૃષ્ટિમાં જીવ સદનુષ્ઠાન–કૃત્યોમાં પોતે યથાશક્તિ પ્રવૃત્ત થાય અને કદાગ્રહથી નિર્મુક્ત થઇ જાય. કાંતાદૃષ્ટિ તારાના સદૃશ ઉદ્યોતવાળી, તત્ત્વશ્રદ્ધાવાળી, બહુ અર્થનો પ્રકાશ કરનારી અને સમ્યકત્વ અણુરસના આસ્વાદવાળી હોય. પ્રભાદૃષ્ટિ સૂર્યના જેવા પ્રકાશવાળી, તત્ત્વોમાં નિશ્ચળ રૂચિરૂપ અને કુમતરૂપ અંધકારને

પરાસ્ત કરનારી હોય, પરાદૃષ્ટિ ચંદ્રમાના ઉદયસદૃશ, સમ્યક્ત્વતત્ત્વની રૂચિરૂપ અને જ્યાં કષાય અને વિષયનો ઉદય સર્વથા શાંત હોય. કહ્યું છે કે:—

" तन्नियोगान्महात्माह कृतकृत्यो यथा भवेत् ।
यथाऽयं धर्मसंन्यास–विनियोगान्महामुनिः " ॥१॥

"ધર્મ સન્યાસના વિનિયોગથી જેમ મહામુનિ કૃતકૃત્ય થાય, તેમ એ (પરા) દૃષ્ટિના નિયોગથી મહાત્મા કૃતકૃત્ય થાય છે." બીજા અપૂર્વ કરણમાં એ પ્રાણી મુખ્ય છે અને તેથી તેને સદા ઉદયવાળી અને નિષ્કંટક એવી કેવળથી ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે તે દૃષ્ટિઓ (ધર્મ)ની શુદ્ધિને માટે સુજ્ઞ પુરૂષ નિરંતર સત્કૃત્યો કરે છે. કારણ કે નિમિત્તની નિર્મલતાથી કાર્યમાં નિર્મલતા આવે છે. જિનેશ્વરોના રમ્ય ચૈત્યો, શ્રેષ્ઠ વર્ણથી મનોહર જિનબિંબો, પૂજા, પ્રતિષ્ઠાઉત્સવ, તીર્થયાત્રા, સાધર્મિવાત્સલ્ય, ગુણાનુરાગ, સુસાધુભક્તિ, કુમતથી નિવૃત્તિ, શ્રીજિનશાસનની પ્રભાવના અને સદ્દૃષ્ટિ–નૈર્મલ્યકારક આ સત્કૃત્યોથી તીર્થંકરોને પણ સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. એ ધર્મના પ્રભાવથી દેવતાઓ પણ અનુકૂળ થઇ માણસોની સેવા સારે છે, જગતૂને પૂજ્ય એવા સજ્જનો તેના પર સ્નેહ વધારે છે, અને સંપત્તિ તો તેને ઘેર સદા ઉદયજ પામતી જાય છે."

આ પ્રમાણે ધર્મદેશના સાંભળીને ઇંદ્ર જેમ સ્વર્ગરાજ્યને, તેમ શ્રેષ્ઠ સામ્રાજ્યને ધારણ કરતા અને ત્રણ ખંડ વસુધાના સ્વામી એવા સંપ્રતિરાજાએ, જિનેંદ્ર પ્રતિમાઓથી અદ્ભુત અને પ્રસન્નતા આપનારા એવા જિનપ્રાસાદોથી આ ત્રણખંડની ભૂમિને સર્વત્ર શણગારી દીધી. અર્થાત્ સર્વત્ર જિનપ્રાસાદ કરાવ્યા. માટે:—

" હે ભવ્ય શ્રાવકો! ધર્મના પ્રભાવથી અનુપમ અને નાના પ્રકારના ઉપદેશામૃતથી નિબિડ મનોવ્યથાનો વિનાશ કરનારી એવી

આ અર્હદ્દાસશેઠની કથા સાંભળીને હર્ષના પ્રકર્ષને આપનાર તથા વિવિધ વ્રતોને સફળ કરવામાં એક સારરૂપ એવા સમ્યક્ત્વમાં તમારા મનને અત્યંત નિશ્ચલ કરો."

॥ इति श्रीसम्यक्त्वकौमुद्यां श्रीतपागच्छनायक श्रीसोमसुंदरसूरिश्रीमुनिसुंदरसूरिश्रीजयचंद्रसूरिशिष्यैः पंडितजिनहर्षगणिभिः कृतायां सप्तमः प्रस्तावः ॥ ७ ॥

॥ प्रशस्तिः ॥

(પટ્ટાવલિ)

શ્રી તપાગચ્છમાં સમ્યગ્જ્ઞાન અને ક્રિયાના નિધાન તથા અતિશય મહિમાથી વિશ્વવિખ્યાત એવા શ્રીમાન્ જગચ્ચંદ્ર ગુરૂ થયા. તેમની પાટે પ્રગટપ્રભાવાળા એવા શ્રી દેવેંદ્ર ગુરૂ થયા, જેમના દેશનાસમાજમાં વસ્તુપાલ જેવા સભાપતિ (મુખ્ય) હતા. તેમના શિષ્ય, વિશ્વવિખ્યાત અને ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન તથા ક્રિયાના ગુણોથી જગતને પૂજ્ય એવા શ્રી વિદ્યાનંદ મુનીશ્વર થયા. તેમના પટ્ટરૂપ ઉદયાચલપર સૂર્ય સમાન, અસાધારણ તેજના ભંડાર અને સજ્જન સમૂહને આનંદ આપનાર એવી વાણીના વૈભવવાળા એવા શ્રી ધર્મઘોષસૂરિ થયા. ત્યારપછી મહાત્માઓમાં અગ્રેસર એવા શ્રી સોમપ્રભસૂરિ થયા, જે યુગપ્રધાને બૌદ્ધમતને પરાસ્ત કરી શ્રીવીરશાસનને પ્રદીપ્ત કર્યું. તે પછી અતુલ યશવાળા, વિજ્ઞ પુરૂષોમાં અગ્રગણ્ય દેવેંદ્રને પણ વર્ણનીય એવા શ્રી સોમતિલકસૂરિ થયા તેમના પટ્ટરૂપ કમળને વિકસિત કરવામાં સૂર્ય સમાન મહિમાના સાગર, આંતર શત્રુઓને ત્રાસ આપવામાં જગતમાં એક પ્રભાવશાળી,

સૂર્ય સમાન તેજસ્વી, જેમના ચરણોને રાજાઓએ વંદન કરેલ છે અને શિવમાર્ગને દર્શાવનારા એવા **શ્રીદેવસુંદર** ગુરૂ થયા. તેમને પાટે પ્રકૃષ્ટ ભાગ્યવંત અને યુગપ્રધાન સમાન એવા **શ્રી સોમસુંદરસૂરિ** થયા. આચાર્યોમાં અગ્રેસર એવા જે ગુરૂશ્રીને સજ્જન પુરૂષો, સર્વાંગ દેદીપ્યમાન ગુણોને લઇને **શ્રીસુધર્માસ્વામી** સમાન ગણે છે, તેમના પ્રથમ શિષ્ય સમર્થ મહિમાવાળા ત્રૈવિદ્યગોષ્ઠીમાં કુશળ અને પોતાના પ્રજ્ઞાબળથી જગતમાં સુરગુરૂ (બૃહસ્પતિ) તરીકે પ્રખ્યાત થયેલા એવા **શ્રીમુનિસુંદરસૂરિ** હતા અને બીજા શિષ્ય અજ્ઞાનરૂપ અંધકારને દૂર કરનારા અતુલ પ્રભાશાળી અને સર્વત્ર ઉદય પામનારા એવા **શ્રીજયચંદ્રસૂરિ** હતા. **શ્રીજયચંદ્ર** સદ્ગુરૂના શિષ્ય **શ્રીજિનહર્ષગણી** મહારાજે સ્વપરના ઉપકારને માટે વિક્રમ સંવત્ ૧૪૮૭ મે વર્ષે આ **સમ્યક્ત્વકૌમુદી** ગ્રંથની શ્લોકબંધ રચના કરી. (કર્તા કહે છે કે) ' ધુરંધર મહર્ષિઓએ મારાપર અનુગ્રહ કરીને આ ગ્રંથની શુદ્ધિ કરવી. '

શ્રી

આત્માનંદ પ્રકાશ.

જૈન કોમમાં અતી ફેલાવા સાથે પ્રખ્યાતિ પામેલું આ માસિક આ સભા તરફથી ચૌદ વર્ષ થયા પ્રતિમાસે પ્રગટ કરવામાં આવે છે. તેમાં આવતા ધાર્મિક, વ્યવહારિક અને નૈતિક સંબંધી ઉત્તમ લેખોથી આપણી કોમમાં નીકળતા માસિકોમાં તે પ્રથમ પંક્તિ ધરાવે છે. દર વર્ષે તેના ગ્રાહકોને વાંચનનો બહોળો લાભ આપવા સાથે વર્ષ પૂર્ણ થતાં પહેલાં નવીન દ્રવ્યાનુયોગ વગેરેના વિષયથી ભરપુર એક ઉત્તમ ગ્રંથ સુંદર બાઈન્ડીંગથી અલંકૃત કરી દર વર્ષે ભેટ આપવામાં આવે છે. એકજ પદ્ધતિએ આવી ભેટનો લાભ આ માસિકજ આપે છે. હાલમાં તેનું ચૌદમું વર્ષ ચાલે છે. ગુરૂ ભક્તિ નિમિત્તે નીકળતા આ માસિકની લઘુ વય છતાં ગ્રાહકોની બહોળી સંખ્યા તેજ તેની ઉત્તમતાનો પુરાવો છે. તેનું કદ હાલમાં મોટું કરવામાં આવ્યું છે. છતાં વાર્ષિક મૂલ્ય રૂા. ૧-૦-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના રાખવામાં આવેલ છે. તેના પ્રમાણમાં લાભ વિશેષ છે. નફો જ્ઞાન ખાતામાં વપરાય છે. જેથી દરેક જૈન બંધુઓએ તેના ગ્રાહક થઇ અવશ્ય લાભ લેવા ચૂકવું નહીં.